

MANUSCRIPTUM

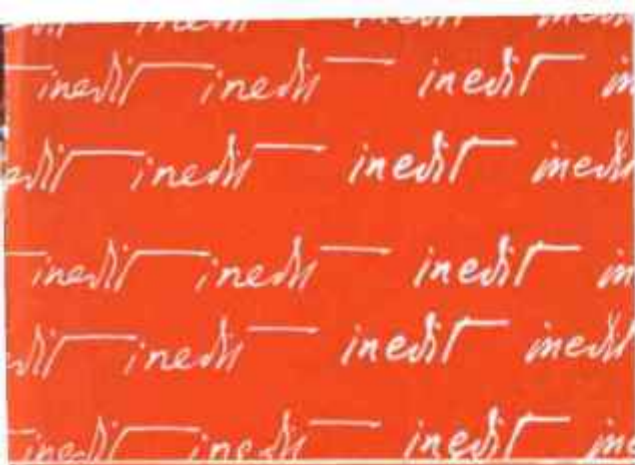

2

(3)

1971

ANTON C. BACALBAȘA • JEAN BART (EUGENIU
P. BOTEZ) • N. D. COCEA • GALA GALACTION
• RAICU IONESCU-RION • EMIL ISAC • PANAIT
ISTRATI • MIRON RADU PARASCHIVESCU • MIHAIL
RALEA • MIHAIL SADOVEANU • ALEXANDRU SAHIA

«MANUSCRIPTUM [...] din care au apărut pînă acum două numere într-o prezentare grafică excelentă, mai oferă cititorului prilejul să constate cu mulțumire că sistemul scrisului de mină are încă în el forță destulă ca să reziste oricăror împrejurări ce i s-ar arăta potrivnice. Totodată acest cititor mai are satisfacția rară a ineditului. Scrisori nepublicate pînă acum, lucrări rămase în manuscris [...] variante care, cum se spune în introducere, descoperă „întreg procesul de filtrare, de la formele primare pînă la forma definitivă”, apoi o rubrică rezervată mărturiilor literare ale scriitorilor, totul, însoțit de facsimile și fotografiile, dă de fiecare dată revistei înfățișarea și atmosfera unui colț bogat de muzeu, alcătuit, număr după număr, un monument trainic și în continuă dezvoltare, de mare preț pentru cinstirea scrisului literar românesc și a limbii noastre scrise».

AL. PHILIPPIDE

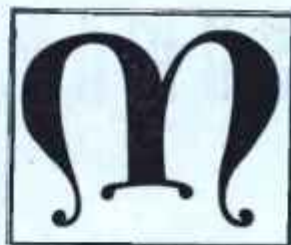
Cinstirea scrisului, „Contemporanul”
Nr. 15, vineri 9 aprilie 1971

MANUSCRIPTUM

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

editată de

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Director: Academician **D. PANAITESCU-PERPESSICIUS**

Director adjunct: AL. OPREA

COLECTIVUL DE REDACȚIE

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU, CORIN GROSU, ROMULUS VULPESCU

Macheta: VICTOR MAȘEK

Secretar tehnic de redacție: COLEA PIROTICI

2 [3] 1971

REDACȚIA
ȘI ADMINISTRAȚIA:
București,
str. Fundației Nr. 4,
Sector 1,
telefon: 12.21.95—14.00.87

SUMAR

Momente, schițe, amintiri...

- Ion PAS: «Îndatorați să luăm atitudine...»
George MACOVESCU: *Pasiunea adevărului* (conversatie consemnată de Diana Cristev)
SZEMLEŔ Ferenc: «...Era anul măcelului de la Guernica» (tălmăcire de Constantin Olariu)

3—14

3—14

3—14

Totul este rezultatul luptei

- Cuvînt introductiv (AL. OPREA)
Gala GALACTION: «...Mînia care astăzi dormitează...» — Pagini de jurnal
Jean BART: «„Contemporanul” era evanghelia acelei vremi...» — Variante la un articol
Anton BACALBAȘA: «Am ținut o conferință „despre greva”» — Scrieri către doctorul Ștefan Irimescu
Panait ISTRATI: «Marele Ștefan Gheorghiu trăiește mereu...» — Scrisori
«...Știu și eu ce înseamnă închisoarea...» — Cuvîntare rostită în fața încarcerărilor comuniști de la închisoarea „Singro”
Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE: *Povestea unei reviste* — „Cuvîntul liber”
(Texte transcrise și adnotate de Eliza Ispășoiu, Rodica Olteanu, Lidia Munteanu, Maria Soveja, Viorela Cîlniceanu și N. Florescu)
COCEA în dosarele de la Siguranță (comentariu de Nicolae FLORESCU)

17—25

27—29

30—35

36—39

40—41

42—44

45—48

49—60

SUMAR

61—67	<i>Recunoștința patriei</i> Istorie academică, documentar (Petre POPESCU-GOGAN) - <i>Un roman uitat</i> Mihail SADOVEANU Mariana Vidrașcu (continuare și sfârșit)
78—109	<i>Un roman descoperit</i> Inocența sintaxei, preambul de Romulus VULPESCU Cristian SÂRBU Într-un sat pe Bărăgan (Scrisorile I și a II-a)
111—114	<i>Epistolar</i> Mateiu I. CARAGIALE Celălalt Mateiu (Al. OPREA) Scrisori către Marica
127—132 133—148	<i>Per aspera...</i> I. L. CARAGIALE Titireș, Sotirescu et C-ia — Cuvânt înainte și note (Corin GROSU)
150—166	<i>...Ad astra</i> Victor Ion POPA Autoportret—măsturisiri—(Notă introductivă de Lizica MUȘATESCU)
167—177	<i>Scriitori români în arhive străine</i> Hermiona ASACHI—QUINET 150 de ani de la naștere — Comentariu și note (Elena PIRU)
178—188	<i>Scriitori străini în arhive românești</i> Benedetto CROCE Correspondență cu Mihail DRAGOMIRESCU — (Comentariu de Z. ORNEA)
189—201	<i>Curier</i> Expeditori: scriitorii Șerban CIOCULESCU Îmi scriau VORONCA și IONESCU Expeditori: cititorii Mircea STOIA (Brașov) Titu MAIORESCU și enciclopedia „Astrei”
202—207	<i>Spicuiuri</i> Raicu IONESCU-RION și I. C. VISSARION, date noi (Victor Petrescu) Octavian GOGA și ADY Endre (Virgil Tudorescu)
208—209	<i>Ecouri • Fișier bibliografic • Creșterea colecțiilor • Iconografie</i>
210—211 212—213	
214—223	

momente, schițe, amintiri...

„ÎNDATORAȚI SĂ LUĂM ATITUDINE...”

Ion PAS

Nu era potrivit pentru cei 17 ani ai noștri, de atunci, să nu ne preocupe „problema socială” cu toate implicațiile ei, mai ales că, dimpreună cu încă un prieten din grup, eram noi înșine muncitori, membri ai Cercului Tineretului Muncitor. Eram însă și scriitori (așa socoteam cel puțin), și deci îndatorați să luăm atitudine împotriva unor moravuri ale vieții literare, cu care, evident, nu eram de acord.

Nu ne deosebeam în această privință

„...ERA ANUL MĂCELULUI DE LA GUERNICA”

SZEMLER Ferenc

Cam pe vremea aceea se deschise cafeneaua „Central” din Brașov, la parterul unei clădiri cu un singur etaj, din secolul trecut, acolo unde strada 7 Noiembrie, numită cindva Strada Vămii, dă în Piața Libertății. Azi, localul mai modest mobilat, liniștit și prietenos pe timpuri, e o mare cofetărie gălăgioasă, cu pereții căptușiți de oglinzi, și cu un du-te-vino permanent; pînă și intrarea a fost mutată de sub gangul larg, plin de ecouri, direct în strada principală, plină de forfotă, dar privind în afară pe geamurile mari ce s-au păstrat neschimbate, ochiul se oprește și-acum pe clădirea gălbuie a Sfatului transformat azi în

PASIUNEA ADEVĂRULUI

George MACOVESCU

Prietenia dumneavoastră cu Alexandru Sahia, fapt cunoscut și consemnat în repetate rînduri de istoria literară, e un pretext valabil pentru a evoca și alte episoade și întâmplări decît cele pomenite în paginile pe care le-ați publicat pînă acum despre acel talentat prozator dispărut prea curînd. Și, mai este un pretext menit să vă îndemne să evocați atmosfera literară și de presă a unor ani de luptă și de scris militant.

Amintiri vîi, se leagă de „Cuvântul liber”. Momentul istoric impunea înmulțirea revistelor care să prezinte frămîntările din România, unde mișcarea muncitorească se manifestase viguros la Lupeni și apoi la Grivița. În 1932 apăruse revista „Stînga”, dar după cîteva numere a fost

momente, schițe, amintiri...

de generația prezentă, considerînd, deopotrivă cu ceilalți cam de-o vîrstă cu noi, la vremea aceea, că „bătrînii” ne privesc oarecum de sus și ne cam stau în cale. „Bătrînii” erau, se înțelege, scriitorii care dobîndiseră, prin răbdare și talent, consacrarea. Asupra talentului, eram încredințați că-l aveam — dovadă că ne lăudam reciproc. Duceam lipsă numai de virtutea răbdării. Răzbisem, este drept, în paginile unor reviste binevoitoare, neexigente, despre care am amintit totdeauna cu înduioșare și recunoștință. Purtam, la zile mari, la-
valieră și pălărie cu boruri largi, cum îi văzusem, la Terasă, pe scriitori, pe pictori și actori; cum îl vedeam în fiecare zi, ducîndu-se și înapoiindu-se de la slujbă, cu un ghiozdan mare la sub-

muzeu și pe acoperișul ei bălțat dincolo de care se înalță coama stîlcoasă a Timpei.

În cafeneaua asta nu era orchestră, nu existau zeloși agenți comerciali, cartofori, risipitori cu ocupații îndoielnice și femei cu ocupații precise. Nu găseai decît cel mult cîțiva șahiști tăcuți, ghemuiți, prin colțurile mai întunecoase, peste figurinele nemișcate de pe cele șaizeci și patru de pătrățele, și făcînd arar o mutare sau retrăgînd brusc mîna, de parcă ar fi băgat-o în apă clocotită. La celelalte mese zăboveau profesori, medici, avocați, muzicieni, funcționari, care-și sorbeau discutînd încet cafeaua de după masă, sau învăluindu-se într-un fum des de țigară se aplecau îndirjiți peste paginile de manuscris ce albeau pe masă și-și tot răsuceau nervos stilourile, cerînd din timp în timp, un pahar de apă proaspătă de la chelnărul bătrînior ce apărea cu mișcări încete.

Atmosfera îndemna la meditație și la calde legături prietenești. Acolo l-am cunoscut — în împrejurări azi demult

suprimată. Imediat i-a luat locul a treia serie a „Cuvîntului liber” care debutează la 11 noiembrie 1933 sub conducerea lui Tudor Teodorescu-Braniște.

După doi ani, în 1935, începeam ucenicia ziaristică la „Adevărul”, și „Dimineața”. „Cuvîntul liber” era la același etaj, pe același culoar cu redacția acestor cotidiane, dar nu avea propriu-zis o redacție. Împreună cu cîțiva colegi de liceu, membri ai cenacului literar de la Liceul „Sfîntul Sava”, Al. Sahia, Horia Roman, Mircea Grigorescu, care a fost o vreme și secretar general de redacție, am început să colaborăm la „Cuvîntul liber”.

Meritul acestei publicații stă mai ales în orientarea democratică antifascistă și antirăzboinică afirmată categoric încă în articolul—program din primul număr al noii serii, precum și în promovarea unei literaturi militante.

momente, schițe, amintiri...

suoară, pe vecinul nostru, prozatorul N. N. Beldiceanu. Știu că povestitorul moldovean zărindu-mă odată, așa cum mă înfățișam, s-a uitat destul de atent și mirat la mine și parcă a zîmbit. Cu mai multă mirare m-a privit, într-un rînd, observîndu-mă din locul unde se afla el cu alți prieteni ai săi, la Terasă, cu „bătrînii“, cum ne plăcea să-i categorisim. Eu stăteam cu prietenii pe care mi-i făcusem acolo, nu de mult, unii dintre ei liceeni, îmbrăcați în civil, dar trădîndu-le situația de elevi pîrul scurt la care-i obliga disciplina școlară. Stăteam cinci-șase inși, să zicem, în jurul unei mese doar cu doi țapi de bere și trei cornuri cu sare dinainte-ne, nu departe de locul unde se adunau scriitorii mai în etate, trăgînd cu coada ochiului

șterse din memoria mea șubredă — pe prietenul meu de mai tîrziu Octav Șuluțiu care pe-atunci era profesor la unul din liceele din Brașov (dacă nu mă înșel, la Șaguna).

Parcă văd și acum, ca aieva, statura lui subțirică, nervoasă, înaintînd printre mesele de marmură spre mine și întinzîndu-mi mîna îngustă, cu degetele lungi, o mînă făcută parcă anume pentru scris. Era cu un cap mai scund decît mine, purta un costum simplu, gri, cămașă albă și cravată — dar din umbra acestei apariții modeste radia forța omului conștient de valoarea sa. Din pricina bolii care se cuibărise poate încă de pe atunci în el, sau în orice caz îl pîndea, fața sa ovală apărea palidă, dar tinerească, mereu luminată de un zîmbet prietenesc. Fruntea netedă, frumos boltită, îi era încadrată de pîrul puțin răvășit, pieptănat pe spate. De sub sprincenele înguste, frumos arcuite, mă fixau cercetător doi ochi inteligenți de culoarea oțelului.

Nu mai știu ce cunoscut comun ne-a prezentat. Cred că m-a cucerit discutînd

O altă caracteristică pregnantă a acestei gazete era atitudinea promptă, spiritul de combativitate. A lua atitudine era imperativul, care devenise o a doua natură a scriitorilor grupați în jurul ei. Sentimentul angajării anima pe colaboratorii „Cuvîntului liber“.

În acest sens, „Cuvîntul liber“ a dat ocazia ca în paginile sale să se manifeste o literatură combatantă, cu adînci rădăcini sociale. Aici a publicat Sahia o parte din nuvelele sale, partea cea mai valoroasă a literaturii lui.

— Vorbînd despre pasiunea ziaristică a lui Alexandru Sahia, relevați în paginile dedicate lui, participarea acestui scriitor la evenimentele zilei: „Pentru el, ziaristica era, în acea vreme, mijlocul cel mai direct, mai viu, mai operativ pentru intervenția unui intelectual în rezolvarea problemelor puse de societate“.

momente, schițe, amintiri...

și cu urechea spre ei, să-i vedem mai bine, să-i auzim ce-și spun. Pare-se că prea bine materialmente nu erau nici unii dintre ei, mărturie fiind constatarea pe care o făceam că doar doi sau trei consumau capușinere, partea celorlalți rămânind paharele cu apă, deseori repetate.

Trăgeam cu urechea să prindem ceva din cele ce-și vorbeau, dar numai rareori îi auzeam discutând despre chestiuni de creație — lumea scriitorilor împărțindu-se în anii adolescenței mele între simbolști și apărători ai tradiției. De cele mai multe ori își povesteau anecdote ale căror poante n-ajungeau pînă la noi, ele, pipărate desigur, fiind rostite cu voce mai scăzută, acoperită apoi de hohotiri de rîs.

S-ar fi convenit ca prezența unor tineri

cu interes despre politică, ba chiar cu convingere pentru că după obișnuitele tatonări stîngace, la cea mai apropiată întîlnire ne-am adîncit într-o dispută despre orizontul din ce în ce mai întunecat al Europei. Mai tîrziu urmăream cu încordare evenimentele din Spania, și cînd ne întîlneam, aduceam vorba îndată despre războiul civil ce izbucnise acolo, doar pe atunci abia trecuserăm peste un conflict extern și mai neliniștitor decît acesta.

Sincer să fiu, azi n-aș mai putea stabili precis din ce unghi de vedere privea Șuluțiu marea ciocnire ce se desfășura sub ochii noștri și dacă luase o atitudine netă față de părțile beligerante. Memoria mea nesigură, însă, mă îndeamnă să afirm că părerea sa se întemeia înainte de toate pe considerente artistice. Țin minte limpede cu cîtă durere vorbea despre soarta tragică a poezilor și scriitorilor, despre monumentele și operele de artă sortite distrugerii în cursul războiului. Mi-a rămas de asemeni în amintire revolta sincer umană ce vibra în cuvintele lui cînd vorbea despre victimele

Nuvelele sale le-am considerat întotdeauna ca pe valoroase reportaje literare. Plecînd de la fapte reale, ele răspundeau celor mai acute probleme ale anilor cînd au fost scrise. Sahia a fost prezent din primul număr din „Cuvîntul liber” cu nuvela antirasistă Execuția din primăvară, căreia îi urmează articolul Ghilotina, precum și seria nuvelor antirăzboinice: Moartea tînărului cu termen redus, În cîmpia de sînge a Mărășeștilor, Întoarcerea tatei din război, precum și nuvele inspirate din fapte autentice ca: Moartea înghîțitorului de săbii și Ploaia din iunie.

Aflat într-o vară în unul din satele de pe Bărăgan, a auzit povestindu-se despre o întîmplare autentică. O țărancă născuse pe cîmp. Din cîte mi-a spus, între faptul real și faptul artistic, prea mare deosebire nu exista.

momente, schițe, amintiri...

să le bată la ochi, fiindcă nu numai eu eram purtător de lăvărie și de pălărie cu boruri mari (mai erau vreo doi); fiindcă, în afara liceenilor cu păr tuns ca recruții, alți vreo doi poeți și un critic în devenire purtau plete; fiindcă nu se poate să nu fi remarcat ei că aveam buzunarele doldora de reviste și cărți pe care uneori le etalam pe masă și că, din când în când, ridicam glasul pe care l-am fi vrut tunător, însă care rămânea subțirel, pentru a demonstra că avem păreri deosebite de ale mai-marilor, în problemele literare. Nu eram luați în seamă. Nu-i interesam. Lor ce le păsa? Ocupau paginile revistelor la care rîvneam să pătrundem și noi. Le era publicată fotografia. Apăreau notițe și recenzii despre ei și scrierile lor (lasă că

barbarelor bombardamente aeriene. Era anul măcelului de la Guernica, și ceea ce-l zguduise pe Picasso nu putea trece fără urme nici peste Șuluțiu.

În ciuda faptului că mai târziu ne-am apropiat din ce în ce mai mult, prietenia noastră s-a statornicit numai în decorul acestei cafenele. Nici el nu știa, cred, despre mine că sînt om cu familie, după cum nici eu n-am aflat decît după mulți ani despre căsnicia lui, și despre moartea sa prematură — atunci cînd nu-l mai văzusem de ani de zile și nu mai știam absolut nimic despre soarta lui.

Dar în atmosfera literară a cafenelei „Central” nimic nu era mai firesc ca disputele noastre să se orienteze în primul rînd spre temele de creație. Eu mă gîndeam pe-atunci să scriu un roman, și din acest motiv mă interesa extrem de mult părerea unui om preocupat de același lucru, ca Șuluțiu. În cîte-o după amiază mai liniștită îl urmăream cu încordare cînd îmi citea cîteva pagini din romanul său *Ambigen* aflat în pragul apariției, apoi îl părăseam (discret), cînd

— Vă știm preocupat, în studii și în cercetări de istorie literară, de problema reportajului. Ce însemna în acea perioadă reportajul? Ce implicații politice și sociale avea sau putea stîrni?

Pe vremea aceea, pentru noi nu era vorba de reportajul „festiv”, convențional, ci de pasiunea pentru rostirea adevărului.

Dar nu trebuie uitat că nu totdeauna acest adevăr putea fi rostit. Cenzura veghea. Nu vă puteți da seama ce însemna să scrii sub regimul cenzurei! Ce muzeu al luptei literaturii și ziaristicii românești din deceniul al patrulea s-ar putea organiza numai cu șpalturile întoarse la redacții cu ștampila verde: „Cenzurat”! Nu s-au păstrat acele șpalturi. Păcat! Ar fi fost o mărturie concretă, de nedesmințit, a unei atitudini de o mare consecvență, de o dîrzenie și îndrăzneală născute din convingerea că este slujit viitorul neamului românesc.

momente, schițe, amintiri...

nu erau toate grozave; ca ele am fi putut să așternem pe hîrtie și noi; ba poate chiar mai bine; atîta numai că nu aveam un nume; cum să-l avem dacă nu eram încurajați?) Aveau trecere la toate editurile. Cînd vom reuși să fim și noi tipăriți de Filip la „Minerva”, de Alcalay, de Socec?

Ce mai încoa-încolo, aveam nevoie de o revistă a noastră, a tinerilor, scoasă, scrisă numai de noi; trebuia să scoatem cît mai multe reviste.

Prin mine, cu mine, au trecut, intrucîtva intimidat, pragul Terasii Oteteleşeanu și prietenii Stelian Vasilescu, pe care îl cunoscusem la Cercul Tineretului Muncitor, (era timplar de mobile) și Tudor Popescu, elev de liceu și nepot al lui Slavici. Ca și Stelian Vasilescu

vedeam că vrea să-și modifice vreun pasaj. Cînd apoi romanul a apărut în sfîrșit și în volum (dacă nu mă înșală memoria, tipărit de un editor din provincie și pare-se pe cheltuiala autorului, cu o copertă nu cine știe ce frumoasă), am primit, firește, și eu un exemplar cu dedicație.

Din păcate, nu mai am această carte — a dispărut în vîlvora de pe la sfîrșitul celui de al doilea război mondial — și deci n-am cum să-mi împrăpățez amintirile legate de ea. Deși atunci, cît era caldă, am citit-o cuvînt cu cuvînt, azi în afară de titlu, nu mai țin minte nimic. Știu doar atîta, că în general, romanul m-a contrariat. Mai cu seamă mi s-a părut straniu că viața eroului principal se derulează în fața noastră numai sub aspectul relațiilor sale sexuale. Aproape că nu te mai putea surprinde de ce autoritățile școlare se pronunțaseră împotriva cărții, cerînd să se interzică publicarea altor capitole din roman în coloanele revistei

Și atunci, pentru a evita rigorile cenzurei, faptul autentic lua înfățișarea reportajului literar, a schiței sau a nuvelei.

Așa s-au născut ceea ce mai tîrziu s-au numit nuvelele lui Sahia.

Așa s-a ivit suita de reportaje literare din viața petroliștilor și a tăbăcarilor semnate de Geo Bogza: Fapt divers, Spălătoresele, Rafinările din Cîmpina, O industrie fetidă, Industria neagră a petrolului, Scene din viața tăbăcarilor, Condițiile de muncă în tăbăcării, și altele bine cunoscute.

Nu este de mirare că Geo Bogza a trecut de la Poema invectivă la reportajele publicate în paginile „Cuvîntului liber”. De altfel, majoritatea scriitorilor avangardiști au fost atrași de revistele de stînga, care promovau îndrăzneala de expresie. Spiritul actualității, nervul publicistic al acestor gazete și reviste conveneau literaturii noi la care adera generația tînără.

momente, schițe, amintiri...

era și el poet, dar ne mărturisea că mai târziu va face critică și istorie literară. N-a făcut nici una, nici alta; n-a perseverat nici în genul poetic pentru care îl consideram (și cred că nu mă înșelam) înzestrat. A studiat dreptul, a fost un jurist remarcabil. L-am pierdut nu de mult.

Pe Stelian Vasilescu l-am pierdut încă din urmă, cu mai mult de o jumătate de veac, în anul crincenelor lupte de pe frontul Mărășeștilor. L-am evocat în mai multe împrejurări, de el legându-mă anii întâiei tinereți și ai multor năzuințe. Își făcuse drum în paginile unor publicații literare și cred că s-ar fi afirmat. Își strinsese, în 1915, într-o plachetă a cărei copertă era ilustrată cu un desen gingaș, de Steurer, ciclul unor cîntece

„Vremea” — sub pretext că scrierea poate avea o influență dăunătoare asupra conduitei morale a tineretului, mai cu seamă că se cunoștea calitatea de profesor și educator a autorului. De altfel, și eu i-am spus asta autorului — chiar cu mult înainte de a discuta despre războiul din Spania — dar, spre surprinderea mea, el nu s-a supărat, ba mai mult, n-a avut nimic împotrivă nici atunci cînd mi-am exprimat părerea în „Erdélyi Helikon”, în recenzia făcută volumului. În orice caz, unica recenzie apărută în ungurește despre volumul lui Șuluțiu, stabilea printre altele:

„...autorul șterge cu extremă luciditate granița dintre artă și etică, și în ciuda faptului că fixează arta mult prea net în zona vidului, are curajul demn de laudă de a apăra libertatea artei... Unele pagini din roman... mărturisesc un surprinzător simț analitic, o strălucită cunoaștere a sufletului, și dacă adăugăm la aceasta stilul limpede, lumi-

— Ce ne puteți spune despre atmosfera de redacție și figurile de mari gazetari, despre modul de lucru de la ziar?

— „Cuvântul liber” polarizase cea mai mare parte a publiciștilor de stînga, începînd cu comuniști ca Ilie Cristea, Scarlat Calimachi, Gheorghe Rădulescu, I. Voicu, Gheorghe Dinu, fost ani de zile secretarul general al redacției, Lucrețiu Pătrășcanu. Deasemeni, se bucura de colaborarea lui N. D. Cocea, Demostene Botez, Dima-Fux, Nina Arbore, Brunea-Fox și a unei întregi pleiade de scriitori și ziariști tineri, unii pierși prea de timpuriu.

Pe Constantin Graur, l-am cunoscut în ultimii lui ani. Era unul din marii gazetari ai României dintre cele două războaie mondiale. Cînd se va scrie, cîndva, o istorie a presei românești, nu se va putea trece peste această importantă figură. Extrem de cult, cu mare experiență de pu-

momente, schițe, amintiri...

de leagăn în genul acelora ale Elenei Farago și ale lui St. O. Iosif, dar nu lipsite de un timbru care-i aparținea. Să mi se îngăduie să transcriu, mișcat, unul dintre ele închinat mamei sale:

Mamă dulce, iubitoare,
Bună mama mea,
Blind, supus, cad la picioare
Înaintea ta.

Mi-e icoană adorată
Chipul tău senin,
Și cu inima curată
Ție mă închin.

.....

Strîns-am cîntecele toate
Ce mi le cîntai
Cu atîta bunătate
Cînd mă adormeam.

nos, tăios, trebuie să spunem că tînărul roman românesc s-a îmbogățit cu un talent plin de promisiuni."

Acestui talent plin de promisiuni i-am putut fi recunoscător și eu în multe privințe.

În perioada cînd ne-am cunoscut, am condus multă vreme coloana intitulată *Cronica literaturii române*, din „*Erdélyi Helikon*". Nu era o treabă prea ușoară să mă orientez în materialul de lectură ce mă asalta săptămînal sau lunar. Firește, scrierile referitoare la naționalitățile conlocuitoare le puteam alege fără nici o dificultate. Așa am urmărit cu atenție articolele lui Eugen Jebeleanu despre noi, în coloanele unor reviste ca „*Azi*" sau „*Adevărul Literar și Artistic*". De asemenea, cele ale lui G.M. Samarineanu, publicate în „*Familia*" din Oradea.

Mult mai mare bătaie de cap îmi dădea însă alegerea altor publicații ce se arătau vrednice de amintit în acea epocă destul de încîlcită, am putea spune tul-

blicist, a avut un cuvînt greu de spus, de pe pozițiile democrației burgheze, în campania antifascistă, pe care o concepea ca luptă pentru progres.

Dintre ziariștii din generația înaintașă nouă, o figură foarte aparte era Tudor Teodorescu-Braniște. De o mare autoritate, a desfășurat o susținută luptă antifascistă, întemeiată pe profunde convingeri democratice și pe un mare curaj civic. Seria de articole *Doctrina bîtei* va rămîne ca un model de ziaristică militantă, de atitudine antifascistă.

Noi, cei tineri — s-au distins atunci Miron Radu Paraschivescu și Eugen Jebeleanu — am fost integrați în atmosfera foarte serioasă, dar nu încordată, în disciplina scrisului, specifică redacției care însemna de fapt un punct de vedere comun: lupta pentru cultura înaintată, lupta împotriva fascismului.

momente, schițe, amintiri...

Iată-le, sînt toate cele.

Astăzi, dacă vrei,

Cîntă-le și-adormi cu ele

Și pe nepoței...

N-a fost greu să-i conving pe prietenii mei că, în interesul literaturii și al scriitorilor tineri, cum eram noi, trebuia să scoatem o revistă. De ce să așteptăm cu săptămînile, cînd înaintam prin poștă o producție proprie unei reviste, pînă cînd redacția se-ndupleca s-o publice sau, dacă era vorba de o publicație mai de înția mină (încercam, cum e vorba, marea cu degetul) să ne informeze, la Poșta Redacției, că a pus-o la coș, dar că — „să mai trimitem“? Cîștigasem în ochii lor văzîndu-mă familiarizat cu viața cafenelei și în bune relații cu alți tineri

bure din punct de vedere spiritual, cînd ideologia fascistă se infiltra uneori sub forme greu de sesizat pînă și în publicațiile cu cel mai nevinovat profil.

În disputele ce le purtam cu Șuluțiu mă străduiam să trag cît mai multe foloase din atitudinea sa sincer umanistă și revoltată față de orice barbarie, din părerile ce și le exprima deschis. Uneori căram cu mine un maldăr de ziare și reviste la întîlnirea fixată, și retrași într-un colț mai ferit al cafenelei le răsfoiam împreună, iar în răstimpuri îmi arăta cîte-un articol sau studiu de care, după părerea lui, trebuia să mă ocup, și ridica glasul ori de cîte ori citea un nume pe care-l aprecia foarte mult.

Firește, unele le depistam și eu, dar mă bucura să-mi văd întărită convingerea, ba chiar și atunci cînd, în felul său domol, dar fluturînd o flacără de adîncuri, îmi contrazicea părerile. Nici chiar asta nu putea umbri relațiile noastre. Oricum ar fi fost, azi n-aș putea afirma care din

Despre „Cuvântul liber“ s-ar putea spune că a fost în primul rînd o revistă combatantă cu o orientare antifascistă și antirăzboinică, dar nu o publicație de mesaj socialist. Aceasta nu înseamnă că nu a publicat literatură, studii, articole, comentarii care exprimau concepția socialismului științific, punctul de vedere al Partidului Comunist Român. Din contră, ținînd seama de tirajul și prestigiul ei, se poate spune că în jurul anului 1935, era revista cu apariție legală care a răspîndit cel mai mult acest punct de vedere. Locul ei nu se poate stabili decît în ansamblul presei românești din acei ani.

— Fiindcă nu de mult a dispărut dintre noi Miron Radu Paraschivescu, v-am ruga să-l evocați în cîteva cuvinte pe Miron Radu Paraschivescu din acei ani.

momente, schițe, amintiri...

despre care îi informasem că sînt, la rîndu-le, poeți și prozatori, despre unul dintre ei încredințîndu-i chiar că scrie un roman, iar pe altul recomandîndu-l, căci așa îmi spusese acesta, ca pe un dramaturg în genul, s-ar putea zice, al lui Delavrancea (istoric) și al lui Eftimiu — adică feeric. Datorită mie îi văzuseră pe acei scriitori pe care îi cunoșteau bine din cărți și din revistele de prestigiu, ba putuseră să stea, cu îmbujorarea emoției pe obraz, în apropierea lor la o masă.

...Ne-am luat însă cu mîinile de cap cînd am parcurs întîiul exemplar al publicației pe care o intitulasem (titlul era la priceperea oricui): „Spre lumină“. Pentru a face și mai explicit obiectivul urmărit de noi, Stelian Vasilescu scrisese

noi a avut un rol mai mare în faptul că printre cei despre care am scris au figurat nume ca Sadoveanu, Călinescu, Blaga, Vladimir Streinu, Demostene Botez, Mihai Beniuc, Dimitrie Gusti, Ion Biberi, Iorga, Goga, Zaharia Stancu, Șerban Cioculescu și mulți alții — iar printre ei, firește uneori și scriitori pe care istoria i-a dat uitării, și deci nu mai are rost să-i amintesc. În orice caz, Șuluțiu a avut un mare merit că ani de-a rîndul am putut continua fără întrerupere munca de care am amintit.

Tot în anii cînd ne întîlneam ades, m-am ocupat mai susținut de traducerea în maghiară a poezilor români. Înainte, nu traduceam decît pentru propria plăcere poezii care-mi plăceau. Însă nu mult după aceea, din rugămintea și îndemnul aceluia ce și-a aflat o moarte de martir într-un lagăr, poetul Radnóti Miklós (ale cărui versuri cititorul român le cunoaște prin echivalențele lui Eugen Jebeleanu) și a excelentului poet care

— *Nu o voi face acum. Nu pot, nu vreau. A-l aduce la lumină pe cel ascuns în fumul anilor de demult mi-ar părea că încerc să-l uit pe cel de ieri, al cărui spirit efervescent se află încă între noi. Doresc să las ca efigia lui să capete culoarea aurului vechi. Poate atunci mi-l voi aduce aminte pe Miron Radu Paraschivescu de acum treizeci și cinci de ani.*

Convorbire realizată de Diana CRISTEV

momente, schițe, amintiri...

un număr de strofe pe care (spiritul critic nu prea funcționa în grupul nostru mic) le consideram avântate, perfecte, și din care reproduc numai trei:

Al științei soare luminează
Și dă căldură tuturor
Și totuși n-a pătruns lumină
Și nici căldură în popor...
În loc de zori de zi senină
La noi mai rău se înnoptează...
La muncă, tineri, să muncim,
Cărări spre bine să croim.

Cum alți ne-au dat lumină nouă
Asemeni altora s-o dăm,
Spre tot ce e frumos și mare
Cu pași grăbiți să ne-ndrumăm,
Și spini de-or răsări'n cărare
Cu dorul de o viață nouă
Să-nnaintăm călcând pe ei!
În calea noastră mulți mișei

Ieși-vor piedici a ne pune,
Ei înșiși neștiind ce vor.
Vor rîde mulți, ei rîză-n pace
(A rîde e știința lor)
Ceva mai bun ei nu pot face!
...Cu raze dintr-un soare sfînt
Să luminăm acest pămînt!

Ne-am luat cu mîinile de cap din
pricina greșelilor de tipar grosolane, pre-

mai trăiește și azi, Vas István, m-am apucat de o treabă organizată, pentru a încheia o culegere de traduceri care să conțină versurile tinerei generații de atunci. Antologia a apărut în 1940 la Budapesta, cu titlul *Poeți români de azi*, editate de Societatea Vajda János, în colecția „Flora Mundi”.

Eu am ales autorii, ca și poeziile, dar pentru ușurarea și verificarea acestei munci extrem de dificile m-am adresat tot lui Șuluțiu. Bineînțeles, a încuviințat fără ezitare cînd printre autorii aleși pentru traducere i-am amintit de Arghezi, Ion Barbu, Blaga sau Goga. Dar cred că alături de cei selectați, el mi-a recomandat să-i includ, printre alții pe Bacovia, Minulescu, Philippide, Ion Pillat, Al. O. Teodoreanu și Tudor Vianu, făcînd împreună selecția versurilor. În sfîrșit, m-a ajutat la întocmirea corespondenței pentru a obține asentimentul poezilor precum și la obținerea datelor bio-bibliografice necesare.

Firește, n-avea cum să verifice valoarea și nivelul traducerilor mele — doar traducerea poeziei *Riga-Crypto și Laponia Enigel* a ascultat-o pînă la capăt, pentru a se convinge de sonoritatea ei. Și era satisfăcut cînd o bună parte din traduceri a apărut, pe rînd, în „*Erdélyi Helikon*”. Nădăjduiesc că i-a plăcut și volumul mai sus amintit: *Poeți români de azi*, — dacă i-a ajuns în mîini. Căci atunci de mult nu mai existau deseale noastre întîlniri, totuși i-am trimis un exemplar pe adresa „Casei Profesorilor” din Brașov. N-am mai apucat confirmarea primirii, pentru că de la începutul anului 1939, mai mult am fost militar de

momente, schițe, amintiri...

zente aproape la fiecare rind, unele datorindu-se nepriceperii noastre, căci nu știam să facem corecturi, dar cele mai multe și mai boacâne tipografiei nefericite care lucra numai cu ucenici, activitatea ei mărginindu-se la tipărirea de cărți de vizită și de imprimate fără pretenții.

rezervă chemat sub arme, decât civil. Și de altfel gravele crize fizice care-au apărut în viața mea, mi-au răsturnat cu desăvârșire obiceiurile, și poate că asta a făcut ca relațiile mele cu Șuluțiu să fie tot mai sporadice, pentru ca în cele din urmă să dispară definitiv.

tălmăcire de Constantin OLARIU

1921
1971

«totul este rezultatul luptei...»

AI. OPREA

Emile Zola scria cîndva: «Ori de cîte ori mă adîncesc acum într-un material, mă lovesc de socialism».

Ne-am amintit de această afirmație, gîndindu-ne că o adîncire a infrastructurii crezurilor a însemnați scriitori români din secolul nostru ar scote la iveală nebănuite puncte de contact, interferențe — în varii forme — cu ideile socialismului. Acestei probleme i s-a dat uneori o accepție îngustă, limitativă, vînturîndu-se liste compuse doar din cîteva nume de autori sau de publicații. Dar dacă un scriitor a fost cu adevărat (organle) legat de destinul poporului său nu a putut să nu se arate sensibil, într-un fel sau în altul, în fața forței de iradiere a idealului socialist.

Nici vorbă, ni se înfățișează un tablou nespus de variat de gînduri, de atitudini, de conexiuni de fapte (străluminarea unor momente biografice, captarea de ecouri în universul tainic al operelor, etape în evoluții spirituale complexe etc.).

Nu este însă cazul să dezbatem această problemă aici. Ceea ce ne-a interesat pe noi a fost ca, investigînd în arhiva Muzeului literaturii, precum și în arhivele altor instituții, să demonstrăm că, deși des frecventată, tema, chiar sub raport strict documentar, este departe de a fi epuizată, existînd încă documente — unele extrem de importante — ce așteaptă să fie „dehumate“ și care pot întregi harta multiplelor relații ale literaturii române cu mișcarea comunistă și muncitorească, cu idealul revoluționar al epocii noastre.

Acesta ni s-a părut modul cel mai nimerit prin care revista Manuscriptum poate omagia aniversarea Partidului Comunist Român, de la înființarea căruia s-a scurs o jumătate de secol.

*

Antologia noastră cuprinde, cum este și firesc, mai cu seamă texte ale unor scriitori care au avut fericirea să fie nu numai martori, dar și părtași la evenimente cruciale ale militantismului nostru politic. Sînt împrejurări biografice care s-au gravat adînc în memoria ca și în substructura sufletească a respectivilor creatori (cu aura unei poezii grave, majestuoase).

Se explică, așadar, de ce incursiunile noastre documentare în laboratorul artistic, scotocirea hîrtiilor rămase în arhivele unor scriitori fac să iasă la iveală însemnări, ciorne, variante ș.a.m.d., care dovedesc — indiferent de cotiturile sau de cursul mai liniștit al anilor ce-au urmat — persistența vechilor preocupări, adesea ca un leit-motiv obsesiv sau ca niște pinze de apă freatică

care oricând pot să erupă la suprafață, cu forța unor izvoare artexiene sau a unor gheizere.

Întâ, bunăoară, cazul lui Jean Bart. Legăturile sale cu mișcarea socialistă constituie un fapt notoriu de istorie literară. G. Călinescu, într-un portret pe care l-a făcut în „Adevărul literar și artistic”,¹ amintea: « Atît de visător era Jean Bart, ofițer de marină, totuși și fiu de general, încît numele lui este strîns legat de începuturile mișcării socialiste la noi... »

Cine ar fi bănuît însă că autorul lui Europolis, poate să continue, cu atîta tenacitate și pe un registru atît de larg, preocupări legate de istoria militantismului socialist?

În numărul de față publicăm trei variante ale articolului Misterul casei din Sărărie, apărut în „Adevărul literar și artistic”. De fapt, sînt trei articole succesive, „metamorfoza” lor, întregul proces al elaborării, dezvăluind nu numai adîncă exigență profesională urmărită chiar și în actul pur publicistic, dar și puternicul atașament față de subiect, fervoarea cu care scriitorul dorește să redea, în culori cît mai adevărate, amintirile despre Ion Nădejde și despre „Contemporanul”. În prima variantă, evocările sînt prizoniere viziunii « titanismului ». Nădejde e văzut « supraom », « Anticrist ». Casa din Sărărie se confundă cu « imaginile bizare » din actul întâi din Faust.

Prin reveniri asupra temel, Jean Bart înțelege că modul cel mai elocvent de celebrare a militantismului socialist rămîne cel al rostirii simple, forța adevărului nud neputînd fi egalată de nimic.

Dar nu e vorba numai de aceste texte. Investigarea fondului de documente Jean Bart, achiziționat de Muzeul literaturii române, ne-a pus, între altele, și în fața unei prefețe la o lucrare care-și propunea să fie « numai un capitol dintr-o mare lucrare — Istoricul socialismului în România — ce nu s-a făcut încă, dar care neapărat trebuie să se facă ». Motivul pentru care nu expunem la loc de frunte prefața ține nu numai de rațiuni intime de organizare a materialului cuprins în antologie, ci și de faptul că pînă la data elaborării numărului de față, nu s-au terminat cercetările de istorie literară menite să precizeze legăturile cu puzderia de articole împrăștiute de Jean Bart în „Adevărul”, „Adevărul literar și artistic” ca și în alte publicații ale vremii. Semnificative fragmente pot fi însă găsite în notele de subsol.

Să spunem însă că manuscrisul conține mărturii care dovedesc încă odată devoțiunea simplă și continuă a lui Jean Bart față de idealurile care l-au aureolat tinerețea. Într-o frază, reluată iarăși și iarăși, în diverse versiuni, el spune: « ACUM, CÎND AM TRECUT CULMEA ȘI ÎNCEP SĂ SCOBOR DRUMUL VIEȚII, PRIVIND ÎN URMĂ, LA ANII TINEREȚII, SIMT ÎN MELANCOLIA VRÎSTEI [sic] PICURI DE ORGOLIU, CLIPE DE PROFUNDĂ SATISFACȚIE SUFLETEASCĂ CĂCI A CREA RĂMÎNE SUPREMA PLĂCERE OMENEASCĂ ».

¹ „Adevărul literar și artistic”, XII, 21 mai 1933, p. 1.

² *Idem*, IX, 20 ianuarie 1929.

MĂ CAUT. MĂ REGĂSESC ÎN URMĂ. ȘI ÎNCERC SĂ-L JUDEC CA PE-UN STRĂIN PE OMUL ACELA CARE ÎN FLOAREA TINEREȚEI ÎȘI FRĂMÎNTASE MINTEA MODELÎND PLANURI UTOPICE C-O MISTICĂ CREDINȚĂ ÎNTR-O LUME MAI DREAPTĂ ȘI MAI BUNĂ».

Concluzia este una pozitivă. Jean Bart poate spune despre sine, cu justificat orgoliu: « IZBUTIND SĂ ÎNFĂPTUESC O PARTE DIN CELE CE-AM VISAT[,] CE AM GÎNDIT, AM SIMȚIT ȘI INTENSA MULȚUMIRE A IZBÎNDEI, ÎMPĂCAREA DE CUGET A CELUI CARE ÎȘI FACE DATORIA ȘI POATE SĂ ADUCĂ MĂCAR O CĂRĂMIDĂ LA ZIDIREA CE SE ÎNALȚĂ ÎN VIITOR ».

Latura principală a prefeței o constituie evocările de acest fel, deși nu lipsesc nici considerații de ordin teoretic, referiri la «istoria socialismului [citește utopie n.n.] francez». Carnetele sale de însemnări ne dovedesc că nu este vorba de citări întâmplătoare, ci de rodul unor sistematice lecturi din diverse lucrări de sociologie sau de istorie a doctrinelor politice.

Și în legătură cu aceste cărți, să menționăm un fapt biografic inedit, care îmbogățește starea de serviciu militantist ale scriitorului. Dintr-o agendă³ aflăm că ofițerul Eugeniu P. Botez a fost acuzat că « ar împărți cărți revoluționare » printre marinari. Iată ce l-a declarat comisarul regal: « EL [un agent informator; n.n.] MI-A ADUS NIȘTE RAPOARTE ÎN CARE SE VORBEA DE O MIȘCARE PE ELISABETA ȘI CĂ BOTEZ AR ÎMPĂRȚI CĂRȚI REVOLUȚIONARE, SE DA ȘI O LISTĂ DE CĂRȚI: REVOLUȚIA FRANCEZĂ, SPANIOLĂ, O CARTE ENGLEZĂ DE PREIS ETC. CAZ GRAV, AM CHEMAT PE SCODREA ȘI ISBĂȘESCU. AM STAT 5 ORE DISCUTÎND CE-I DE FĂCUT... VOIA SĂ VĂ ARESTEZE. SĂ VĂ CHEME ACI ȘI ÎN LIPSĂ SĂ ÎNCEAPĂ CERCETAREA ». Comentariul lui Jan Bart: « ȘI EU CARE NICI CU SPATELE NU ȘTIAM. SUBIECT DE COMEDIE!!!! ».

Antologia de față începe cu fragmente din jurnalul lui Gala Galaction⁴. În centrul însemnărilor: figura lui I. C. Frimu. Nici nu s-ar fi putut o alegere mai bună, căci sînt puține pagini în publicistica literară atît de mișcătoare prin patosul lor simplu, prin expresivitatea și prin căldura lor învăluitoare, de confesiune, precum cele dedicate de Gala Galaction acestui mucenic al mișcării muncitorești. A produs o vie impresie, în epocă, articolul său din „Chemarea”, La mormîntul lui Frimu⁵. Faptul că Gala Galaction revine asupra subiectului în însemnările intime dovedește cît de mult a fost zguduit sufletește, și cît de intensă a fost combustia sa lăuntrică.

Nimic mai firesc, dacă ținem seama de entuziasmul cu care cutreera, la acel an, cluburile socialiste, sau de cerul lui de prieteni care nu o dată l-au apărut — cu un curaj rar în epocă — tocmai pe I. C. Frimu. („Facia” din 12

³ MLR, 15210/1.

⁴ Pus la dispoziție de fiicele scriitorului — Maria Galaction-Tuculescu și Elena Galaction-Stănculescu — cărora ținem să le mulțumim și pe această cale.

⁵ „Chemarea”, 20 aprilie 1919.

februarie 1911 apărea pe copertă cu portretul acestuia, portret sub care era scris: *Revolta*; iar N. D. Cocea i-a consacrat, în aceeași „Facla”, un șir de articole.)

Față de articolul din „Chemarea”, paginile de jurnal, în chip firesc, se diferențiază: transcriu simțămintele mai direct, mai abrupt, fără acea filtrare ori supraveghere a expresiei — cerută, oricum, de oficierea în public. Au, cum am spus, un caracter acut intim, de spovedanie. (Nu lipsesc reacțiile tipice ale unui temperament romantic, vizibile în răzvrătirile sale la adresa pasivității și a ignoranței insului de pe stradă).

Nici vorbă, prin profilul gândirii lui, Gala Galaction se singularizează, văzând în socialism înfrunțarea acelei justiții umane reclamate și visate și de unii profeți iluminați din istoria creștinismului primitiv. Dar tocmai prin aceasta înțelegem cât de variată este geografia spirituală a conexiunilor literaturii noastre cu mișcarea socialistă.

Scrisorile lui Anton Bacalbașa prezintă pentru noi o semnificație aparte. Nu numai pentru că ne oferă o privire dinlăuntru asupra dispozițiilor sufletești ale acestui temerar militant socialist, dar și pentru că ne îngăduie să înțelegem — o dată în plus — cât de nedrepte au fost acuzațiile ce i s-au adus în epocă. Astfel (se știe), colaborările lui Tony Bacalbașa la „Adevărul” și, mai ales directoratul „Adevărului literar” (1893—1895) au fost văzute ca un act de trădare, de subminare a gazetei partidului („Munca”) ș.a.m.d. Până în anii noștri toate studiile care se refereau la respectiva perioadă repetau acuzațiile proferate ca un adevăr sine qua non, împărțindu-i-se biografia în două părți violent opuse, una beneficiind de mijloacele magiei albe, cealaltă de cele ale magiei negre.

Cercetările mai noi (cărora ne alăturăm) au precizat adevărul că aceste critici exprimau concepții înguste, o viziune sectară (promovată mai ales de Ion Nădejde), colaborările lui Bacalbașa la ziarele de mare tiraj urmărind o penetrație mai adâncă a ideilor socialiste în păturile largi ale publicului.

Scrisorile de față documentează că nici vorbă nu poate fi de o răcire a adeziunilor sale politice, atenția sa acordată „Muncii” sau „Democrației Socialiste” rămâne intactă («Trage o mie de injurături lui Iancu Radovici pentru lena dovedită. L-am rugat să dea niște notițe la Socialiste [sic!] și nici nu s-a gândit s-o facă»), preocupările sale învîrtindu-se numai în jurul necesității de-a se găsi mijloace mai largi, de-o mai mare audiență în propagarea crezurilor socialiste. De aici bucuria lui că un oarecare îns avut e dispus să le acorde un ajutor financiar pentru scoaterea unei gazete zilnice («Bucură-te și te veseleşte! Cînd am fost la București, am descoperit un june capitalist care e dispus să ne dea 20.000 lei pentru fundarea unei gazete zilnice în capitală. Am sosit cu el la Ploiești și partidul a declarat că pune și el 20.000, așa că sînt speranțe s-o scoatem probabil înainte de 1 Noiembrie[...] Sunt unii care șovălesc, dar cred c-o vom scoate la capăt. Bucuria mea și-o poți închi-pui?...»).

Criticile aglomerate la adresa lui firește că-l amărâse pe cel care se auto-definește undeva «un cord atins de duloșie». Drept care se aruncă într-o acți-

vităte gazetărească și oratoricească de-a dreptul istovitoare, regretind încă «păcatele neurasteniei» ce «nu mă lasă să scriu cît aș vrea, să muncesc, să trăiesc, să uit pustul sufletului». Dar, în aceeași scrisoare, o bucurie intensă îl invadează la gândul succeselor numărului literar al «Adevărului», succese care «ne stufoasă de minune» și noi proiecte roiesc în mintea neobositului și constantului franctîr («Dar în privința asta, îți voi spune în curînd lucruri mari »).

Cu textele lui Panait Istrati încheiem acest capitol legat de începuturile mișcării muncitorești. Noi documente inedite Istrati, după tot ce s-a publicat în revistele noastre și în cele străine! Și noi care ne-am ocupat atît de stăruitor de acest scriitor rămînem niemi în fața șirului de «descoperiri» care amenință să nu se mai termine, ca într-un autentic basm al Șeherezadei! Nu este vorba atît de discursul rostit în fața deținuților comuniști greci din închisoarea Singro — discurs pe care l-am citat și eu (fragmentar) în monografie — ci, mai ales, de scrisorile trimise cizmarului parizian Gheorghe Ionescu ca și altor prieteni, socialiști. Despre acestea aveam o vagă cunoștință și le credeam definitiv pierdute. Iată însă că întregul lot al corespondenței ieșe la iveală, grație unei cercetătoare de la Arhivele Statului (Maria Soveja). Deocamdată, dăm spre publicare numai scrisorile care reînvie figura luminoasă a lui Ștefan Gheorghiu.

S-ar putea ca, în fața acestor texte (de un patetism zguduitor), unii cititori, care au auzit de erorile ce-au marcat ultimii ani din viața lui Panait Istrati să încerce un sentiment de «mefiență», să vadă în ele doar protecția unor «măști».

Nimic mai greșit. Lăsînd la o parte criticele exagerate de care a avut parte finalul biografiei acestui scriitor, ținem să subliniem că totdeauna, în toate împrejurările existenței sale, Istrati a fost profund sincer, dărîindu-se integral, cu atît mai mult evenimentelor pe care conștiința-i generoasă le considera unice, de neuitat, în neîncetatul efort de desăvîrșire al umanității.

Ca o completare a adeziunilor sale din acest număr și, pentru a dovedi cît de serioase și grave îi erau proiectele de creație închinatelor unor militanți români (proiecte nematerializate din motive pe care nu e cazul să le discutăm aici), vom aminti scrisoarea (de asemenea inedită) adresată lui Romain Rolland (22 octombrie 1929). Oferim cîteva citate elocvente. Istrati îl iscodește pe marele său prieten dacă a avut ocazia să-i cunoască pe luptătorii revoluționari în care vede «MARELE SPECIMEN AL TIMPULUI NOSTRU». Ca o caracteristică el reține faptul că aceștia «SUNT LA FEL DE UMANI CA D-VOASTRĂ SAU CA MINE» (caracteristică subliniată probabil ca răspuns atîtor calomnii debitate pe seama revoluționarilor în presa burgheză). Dar «FIIND MAI PUTERNICI CA NOI» el își înfrîng propria condiție umană «CU SCOPUL DE A PUTEA FĂURI VIITORUL, VIITOR CARE NU VREA NICIODATĂ SĂ SE NASCĂ FĂRĂ CHINURI». Istrati se simte atras de înfățișarea acestor tipuri umane în adevărata lor lumină — deși, la această dată, se arată nelăcomător în puterile sale fizice. «S-AR AFLA AICI O MARE DATORIE DE ÎMPLINIT LA ADRESA ACESTOR MARI

FĂURITORI AI VIITORULUI, ASTĂZI IGNOBIL ÎNCONJURAȚI DE NEÎNȚELEGERE, DAR ȘI O STRIVITOARE SARCINĂ PENTRU CREATORUL CARE S-AR SIMȚI TENTAT SĂ-I PUNĂ ÎN ADEVĂRATA LOR LUMINĂ.

ACEASTĂ IDEE MĂ PASIONEAZĂ PÎNĂ LA PUNCTUL DE A MĂ DEZGUSTA DE TOT CE-MI PROPUN ÎNCĂ SĂ Scriu, DAR, RECU-NOSC CĂ NU MĂ SIMT ÎNCĂ ÎN STARE PENTRU O OPERĂ DE O AST-FEL DE ANVERGURĂ, SĂNĂTATEA MEA ȘUBREDĂ ÎMI VA SCURTA VIAȚA ÎNAINTE CA EU SĂ PARVIN LA O COMPLETĂ STĂPINIRE A SUBIECTULUI... ».

Nu există nici un motiv de îndolă: și datorită faptului că, încă din începuturi, idealurile socialiste au fascinat și au cîștigat unele dintre spiritele de elită ale țării, în clipele de cumpănă dintre cele două războaie mondiale cînd au fost amenințate nu numai cultura, ci chiar ființa națională a României, majoritatea intelectualității s-a găsit în chip firesc pe « cîmpurile martiene » ale luptei — condusă, din aspră ilegalitate, de Partidul Comunist Român. La flacăra acestei vetre s-au clarificat și s-au călît conștiințe, creatorii legați de popor apărîndu-și cu cinste și consfințindu-și titlurile de noblețe ale cre-zurilor lor umaniste și democratice.

Nu întocmim aici o evidență a tuturor « faptelor lor de arme » care au iluminat istoria culturii noastre. « Destăinuirile » cu care deschidem numărul de față, o fac cu prisosință, aducînd precizări și completări importante, venite din cea mai autorizată sursă.

În ceea ce ne privește, nu dorim decît să dăm cîteva relații în legătură cu florilegiul de texte inedite din acest număr.

Dintre acestea, vor interesa, desigur, dosarele, obținute cu sprijinul tovară-șilor de la Arhiva C. C al P.C.R.-ului, dosare care constituie vii imagini ale prigoanei sălbatice suferite de unii scriitori, pentru activitatea lor militantă, din partea organelor represive ale statului burghezo-moșieresc. Materialul cel mai abundent se referă la N. D. Cocca. Acesta s-a bucurat în dese rînduri de « atenția » organelor polițienești. Să ne amintim numai de arestarea și de claustrarea lui în lagărul de la Negrești — imediat după întoarcerea din Pe-trogradul lui 1917 — ca « bolșevic primejdios ». (Aici va redacta el un întreg volum cu Tablele legii revoluționare și cu alte gînduri și proiecte privind crearea unei noi Românie, socialiste. Deocamdată, publicăm numai paginile de început, urmînd ca, altădată, să încredințăm tiparului și alte capitole importante pentru înțelegerea gîndirii acestui neînfriecat combatant).

Raportele și fișele de la Siguranță ilustrează elocvent — desigur, cu sena invers, ca în clișeele fotografiei negative — viul ecou stîrnit, în acești ani, de revistele „Era nouă“, „Reporter“ și altele. Tudor Vianu avea dreptate cînd spunea « Revistele lui Cocca sunt acelea care ne fac a simți viu rotirea vremurilor ». Citatul este scos dintr-o Schiță de istorie a literaturii române.

publicată postum în „Luceafărul”⁶. Lui N. D. Cocea, ea și «emulilor lui, Tudor Arghezi și Gala Galaction», Tudor Vianu le acordă un loc important în cadrul proceselor de înnoire a viziunii literelor românești pentru «ATITUDINEA MAI CLARĂ ȘI MAI RĂSPICATĂ, AȘA CUM O PUTEA PRODUCE ÎNSUȘIREA UNEI CULTURI SOCIALISTE ȘI LEGĂTURILE CU MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ...».

Este o teză care ar merita să fie luată în seamă de specialiști, ca și aceea a coborîrii în această perioadă a scriitorului — la un mod mai constant și profesionalizat — în «cîmpurile martiene» ale gazetăriei...

Firește nu este vorba numai de N. D. Cocea, ci și de mulți alții. În acest sens, dosarele de la Siguranța Generală ne pot servi drept un util izvor de informare. La 28-I-1943, o adresă atrăgea atenția asupra măsurilor ce trebuiesc luate pentru a se preveni evadarea lui Mihail Ralea. O notă alăturată conține caracterizarea: «MIHAIL RALEA, DEȘI PROFESOR UNIVERSITAR, SE OCUPA CU ANGAJAREA DE AVOCAȚI PENTRU APĂRAREA COMUNIȘTILOR JUDECAȚI DE INSTANȚELE MILITARE». În continuare, caracterizarea (mai exact: fișa) altor scriitori sau oameni de cultură: «...VICTOR EFTIMIU, DEȘI I S-A DAT AVERTISMENT PRIN PARCHETUL MILITAR DE A ÎNCETA RĂSPÎNDIREA DE ȘTIRI FALSE ȘI TENDENȚIOASE, A CONTINUAT ACEASTĂ ACTIVITATE.

OCTAV LIVEZEANU, PENTRU PROPAGANDĂ DEFETISTĂ ȘI RĂSPÎNDIRE DE ȘTIRI DĂUNĂTOARE INTERESELOR STATULUI.

CONSTANTIN NEGULESCU, PAUL DUMITRIU, ADOLF VENICHER ȘI I. MAURER, FĂCEAU PARTE DINTR-O ORGANIZAȚIE CE SIMPATIZA CU COMUNIȘTII »⁷ ș.a.m.d.

Această teză a unui front larg al intelectualității, cu adînci rădăcini în suflul colectiv al națiunii, o dezbate în articolul său (inclus în antologia noastră) și Tudor Teodorescu-Braște. Este vorba, în fapt, de o conferință, radio-difuzată parțial, în marginea unei «istorii a „Cuvîntului liber”». Chiar ideea scrierii acestui material pornește de la dorința de a pleda împotriva oricăror compartimentări forțate, subliniindu-se că, deși ultima serie a „Cuvîntului liber” beneficiază de un profil propriu, aceasta se leagă de seriile anterioare și le duce experiența mai departe. Cu o vervă pe care încă pușini știu să o aprecieze la justa valoare, el învie crîmpele din această cronică a militantis-mului culturii românești, neocolind nici momentele de un comic trist (servindu-l cu conlaenul franțuzești și cu țigări «speciale», extrem de amabili; cu «un glas mîeros și [cu] un zîmbet blajin», ministrul de interne îi destăinuie că a interzis publicația la cererea expresă a legației germane din București).

Și, în sfîrșit, nu putem încheia prezentarea panoramicului nostru de documente, fără a aminti numele celui care, răpus în plină epocă de afirmare

⁶ „Luceafărul”, anul VII, nr. 15 (148), 18 iulie 1964.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R.-ului, fond nr. 95, Unitatea de păstrare nr. 9060/497, f. 1.

a forței lui literare și militantiste a devenit un simbol al tinerelor generații revoluționare: Alexandru Sahia. (În numărul viitor vom publica 13 scrisori, dar care datează din fazele de început, când încă nu se decantasera definitiv virtuțile sufletești, momentele de dezbinare lăuntrică.)

Pentru a prezenta informații inedite în plus, ne vom adresa iarăși dosarelor de la Siguranță, care, prin rapoartele agenților informatori, sînt demne de luat în seamă (măcar din punctul de vedere al meticulozității cerute de chiar regulile murdarei lor meserii).

O promptă semnalare a inițiativelor gazetărești ale lui Sahia.

5 aprilie 1932: Notă despre apariția ziarului „Veac nou” (cu supoziția că ar fi o continuare a „Viitorului social”).

23 august 1932: notă despre «tipăritura intitulată „Buletinul”, un buletin scos în vederea Congresului mondial pentru pace, care trebuia să aibă loc între 27 și 30 august, la Amsterdam «ZIARUL [!:] A FOST COMANDAT DE ALEX. SAHIA, CUNOSCUT COLABORATOR AL ZIARELOR DE NUANȚĂ COMUNISTĂ, APĂRUTE ÎN ULTIMUL TIMP».

11 octombrie 1932: notă despre o revistă „Cult Mod” care n-a apărut decît cu un singur număr (s-ar putea spune, chiar cu un singur exemplar: cel anexat dosarului de la Siguranță căci n-avem știre să mai existe altul în altă parte): «CUNOScutUL COMUNIST ALEXANDRU SAHIA, A TIPĂRIT LA TIPOGRAFIA VREMEA DIN STR. CAROL NR. 10, 1 000 EXEMPLARE DIN REVISTA INTITULATĂ „CULT MOD” NO. 1, CU DATA DE 15 OCTOMBRIE A.C. CARE ÎȘI ARE REDACȚIA ÎN STRADA SCHITU MĂGUREANU NO. 6 (SALA TRANSILVANIA) ȘI CARE VA APARE BILUNAR ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI UNGARĂ.

E vorba de înființarea unui nou cerc, de educație morală și fizică, cu scopul de propagare a principiilor comuniste».

Renunțăm să ne mai oprim și asupra altor rapoarte care dovedesc atenta supraveghere a «cunoscutului comunist» (unele scrise de mînă, cu o calligrafie și cu întorsături de fraze de tot hazul, prin ignoranța etalată).

Actele din dosar culminează cu cele care trădează spaima poliției și a Siguranței că înmormîntarea lui Alexandru Sahia (la 13 august 1937) se va transforma într-o periculoasă manifestație cu caracter comunist. Iată textul notei:

«ZIARIȘTII COMUNIȘTI CARE FAC PARTE DIN COLEGIUL PRESEI LEGALE A PARTIDULUI COMUNIST, INTENȚIONEAZĂ A DA UN CARACTER POLITIC ÎNMORMÎNTĂRII ZIARISTULUI COMUNIST ALEXANDRU SAHIA, AUTORUL CĂRȚII U.R.S.S. AZI, CE VA AVEA LOC ASTĂZI, 13 AUGUST 1937, ÎN COMUNA MĂNĂȘTIREA DIN JUD. ILFOV.

ÎN ACEST SCOP PARTIDUL COMUNIST A LUAT HOTĂRÎREA CA ÎNTREG CORPUL DE ZIARIȘTI SĂ SE DEPLASEZE ÎN ACEA COMUNĂ, SPRE A PARTICIPA LA ACEASTĂ ÎNMORMÎNTARE.

CU ACEASTĂ OCAZIE INTENȚIONEAZĂ SĂ PARTICIPE ȘI O DELEGAȚIE DE CEFERIȘTI, SAU CEL PUȚIN UN REPREZENTANT

AL LOR, CARE VA ȚINE O CUVÎNTARE, ÎN CARE SĂ RELEVĂ MERITELE ZIARISTICE ALE LUI AL. SAHIA, PENTRU MUNCITORIMEA CEFERISTĂ, CĂREIA I S-A FĂCUT CUNOSCUT MAI ALES PRIN ARTICOLELE ASUPRA PROCESULUI C.F.R. GRIVIȚA ȘI PROCESUL ANEI PAUKER DE LA CRAIOVA.

MOARTEA ZIARISTULUI ALEXANDRU SAHIA VA FI EXPLOATATĂ ÎN SCOP PROPAGANDISTIC, PRINTR-O LARGĂ PUBLICITATE.

A fi temut chiar și după moarte de adversarii politici — nu este acesta cel mai mare omagiu care se poate aduce memoriei unui scriitor militant?

Ultimul «documentar» valorifică investigațiile întreprinse în Arhiva Academiei R.S.R.

Acte de reparație morală: mari creatori din trecut, ignorați sau ostraciizați pentru opera și pentru atitudinile lor progresiste sînt așezați, în noul regim, la locul pe care-l merită în acest Pantheon al culturii românești. Mihail Sadoveanu este cel care adresează cererea de a se declara în chip excepțional, drept membri de onoare post-mortem ai Academiei: Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuță, Șt. Luchian, Teodor Neculuță, Ion Păun-Pincio, I. Andreescu, Aurel Vlaicu, Dr. St. Stăncă, G. Ibrăileanu, Al. Sahia, Dr. G. Bagdasar.

Alți raportori vor propune pe unii creatori contemporani să intre în hemiciul «nemuritorilor». Pe rînd sînt înfățișați venerabilii instituții: Victor Eftimiu (raportor: Gala Galaction), Al. Philippide, Ion Călugăru, Mihai Beniuc (raportor: G. Călinescu), Tudor Vianu (raportor: Mihail Ralea), Zaharia Stancu (raportor: Perpessicius).

În acest fel, prezentul se leagă cu trecutul, realizîndu-se un superb arc de boltă al culturii românești. Zilele de azi materializează idealurile înaintașilor, fiecare generație trecîndu-și mai departe ștafeta credințelor și a visurilor într-un continuu lanț al lămpadelor.

Acest adevăr nu-l putem exprima mai bine decît prin cuvintele rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu la întîlnirea cu oamenii de literatură și artă: «TOTUL ESTE REZULTATUL LUPTEI, AL JERTFELOR ÎNAINȚĂȘILOR. CEEA CE AU DE FĂCUT TINERII DE AZI, COPIII, NEPOȚII, STRĂNEPOȚII NOȘTRI ESTE SĂ DUCĂ MAI DEPARTE ACESTE REALIZĂRI, BOGATELE TRADIȚII DE LUPTĂ ALE POPORULUI, SĂ FACĂ TOTUL PENTRU A DEZVOLTA ȘI ÎNTĂRI UNITATEA ȘI FORȚA NAȚIUNII SOCIALISTE».

AL. OPREA

13 August 1937.

0523

00663

Invocam nașterea stăruirii
Alexandru Sania va fi folosită de comuniști
pentru o manifestare cu caracter politic.

ac
2777
pentru

Stăruirea comuniștilor care fac parte din Colegiul
presedesc legile a partidului comunist, intenționează a da
un caracter politic înmormantării stăruirii comunist
alexandru Sania, autorul cărții " U.R.S.S. Azi ", ce va
avea loc astăzi, 13 August 1937, în comuna Bănăstirea din
jud. Ilfov.

În acest scop partidul comunist a luat notarea
ca într-o corpul de stăruiri să se deplaseze în acea co-
muna, spre a participa la această înmormantare.

Ca această ocazie intenționează să participe
și o delegație de ceteriști, sau cel puțin un reprezentant
al lor, care va ține o cuvântare, în care să releve merite-
le stăruirii ale lui Al. Sania, pentru amănuntul ceteri-
stă, careia i s'a făcut cunoscut mai ales prin artico-
lele asupra procesului c.f.r. Gravița și procesul anei Pau-
ker dela Craiova.

Cartea stăruirii alexandru Sania va fi exploată
ta de comuniști în scop propagandistic, printr-o largă pu-
blicitate.

Printre socialiștii samavolnic arestați la 13 Decembrie², a fost și I. C. Frimu. Nu pentru că luase parte la manifestație, ci fiindcă, stînd acasă, cugetase sau plănuise lucruri criminale împotriva neprihănitei noastre burghezii stăpînitoare. Frimu și ceilalți arestați au fost sălbatec bătuți în beciurile poliției, atît de sălbatec, atît de fîrios, că vreo cîțiva dintre ei sunt în ceasul morții. Frimu, mai slab sau mai rău bătut, a și murit. Moartea lui a produs o oarecare impresiune, dar destul de palidă, pe lingă uraganul de revoltă și de răzbunare pe care l-ar fi cășunat, în oricare țară de pe pămînt, afară de țara românească, în anii 1918—1919. Sunt încredințat, însă, că minia care astăzi dormitează se va trezi vijelioasă, într-o zi apropiată."

Gala GALACTION

trebuie? Cîțiva martiri, cîțiva apostoli, înjunghiați pe movila infamiilor noastre și focul cerului în furtuna nimicirilor vor izbi în noi, ca în criminalii din vremurile biblice!

[.]

În fiecare dimineață, înainte de ora șase, sar din pat (în odăița mea de sus totdeauna rece) mă îmbrac cu paltonul peste zdrențele mele de haine și alerg la centrul de pîine nr. 25, ca să iau cele șase rații, adică

¹ Aceste pagini au fost extrase din *Jurnalul* inedit al lui Gala Galaction (caietul V, p. 164 și pp. 165—169), aflat în posesia familiei scriitorului. Redactat între 1898 și 1955, cînd scriitorul s-a îmbolnăvit grav, *Jurnalul* conține prețioase mărturii ale legăturilor lui Galaction cu mișcarea socialistă, immortalizînd momente semnificative din lupta clasei muncitoare, dezvăluind convingeri progresiste ferme, încrederea sa nestrămutată într-o lume nouă. Pregătit pentru tipar de Teodor Virgolici, *Jurnalul* lui Gala Galaction va apărea în curînd la Editura „Minerva.”

² Este știut faptul că, mai ales, după primul război mondial, Gala Galaction a desfășurat o amplă și deosebit de importantă activitate publicistică în presa socialistă și democratică, în ziare și în reviste ca „Socialismul”, „Chemarea”, „Avîntul”, „Luptătorul”, „Cuvîntul liber” etc.

Solidarizarea scriitorului cu impresionanta manifestare pașnică a muncitorimii bucureștene din ziua de 13 decembrie 1918 și totala sa aversiune împotriva celor care au înăbușit prin sînge manifestarea din piața Teatrului Național, despre care vorbesc paginile *Jurnalului* sînt identice cu sentimentele și cu atitudinea exprimate în articolul, intitulat cu un vers eminescian, *Batalioane a' plebei proletare*, apărut în ziarul „Socialismul”, din 26 decembrie 1919, reprodus pentru prima oară în *Oameni și gînduri din veacul meu* (cu un cuvînt înainte de Teodor Virgolici), E.S.P.L.A., București, 1955, prezent apoi și în volumul al II-lea din ediția de *Opere alese* (îngrijită de Teodor Virgolici), București, E.P.L., 1961.

Gala Galaction și soția lui, Zoe Marceel-Cocca, în 1904.
Fotografie comunicată de preotul profesor Gh. Cuneșcu.

nu se sfîșie să apere pe Nemți și să susțină că era mai bine pe timpul Nemților, fiindcă toate lucrurile erau mai ieftine și se distribuiau cu mai multă dreptate. Cei mai mulți, însă, desgustați și pesimiști, declară fără înconjur: — «Sînt de vină ai noștri, Domnule! Românul e pungaș! Toți se învîrtesc, toți ciupesc, toți trag spuza pe turta lor ... La pîine, la carne la untură, la zahăr... jaf, furtișag și pungășii!...»

E dureros să constăți cît de uriașă e credința omului nostru că Românul e o ființă fonciarmente immorală. Mahalagi[i] cu cari stau cot la cot, în fiecare dimineată la împărțirea pîinii, îmi dau prilejul să revăd, din zorii zilei, toată mizeria noastră sufletească. Ne găsim într-o stare de dezagregare și de putrefacție de cuget care înspăimîntă pe spectatorul social.

Vorbesc vecinii între ei. Eu stau lingă zid, cu capul în căciulă, cu mîinile în buzunar. Șirul celor ce-și așteaptă pîinea e lung și convorbirile prind ici și colo. Unul se plînge de cutare nedreptate ce i s-a făcut, la lemne, la zahăr, la cartofi... — «Învîrteală Domnule, numai învîrteală!... Se îndoapă ei cu de toate și dacă mai rămîne ceva ne dă și nouă, ca să ne batem pe ce a rămas...» Un altul îi răspunde: — «Apoi, de, dacă are pîinea și cuțitul... Cum vrea așa face. Eu dacă aș fi în locul lui, n-aș face tot așa?...»

Prin urmare e numai indignarea celui rămas cu buzele umflate, este revolta celui exclus de la praznic, nu este minia nobilă împotriva exploatatorului, sprijinită pe conștiința că tu în locul lui, ai fi uman și drept. De loc! Conștiința ta cea prihănită îți spune că ești la fel cu despoetorul tău, căci de-ai avea situația lui, ai despuia și ai asupri la fel. Iată unde ne găsim. Neîndurații noștri spe-

culanți pot să-și facă meseria înainte, fiindcă în fiecare victimă a lor e tot atîta lipsă de conștiință și de omenie ca și în ei — tigrii mălaiului, cartofilor, zahărului etc.

În dimineața de 9 Februarie mi-a fost așteptarea mai lungă și mai amară ca orișicînd. Ce se întîmplase? Venise controlul! Ce însemna acest control? Un domn bătrîn, cu barbă și cu pîntece, ședea mut pe un scaun și tot nota cu creionul cîte rații de pîine ieșeau prin fereastră. Treaba mergea încet, domnul își făcea slujba, dar «controlul» era o sîcîială de prisos!... Ce putea să iasă din ce nota domnul cu controlul! Am stat așa aproape două ore, de la 10 pînă la 12 din zi. Cînd a fost ora 12, controlul n-a mai avut răbdare și-a lăsat pe soldații distribuitori să se controleze singuri! Astfel s-a terminat trista farsă a lungei noastre așteptări cu picioarele în zăpadă.

Tovarășii mei de pedeapsă vorbesc între ei. O cumătră cu broboadă, povestește ce-a văzut eri la înmormîntarea lui Frimu³... «Dricul era roșu, cosciugul era roșu. Potop de lume, dar fără popă... La cimitir, au vorbit vreo cîțiva. În loc de cruce i-au pus la cîpătii un stîlp roșu...» Cine a fost Frimu? Mai nimeni nu știe bine. A fost un tîmplar, dar era socialist. Un iscusit își dă părerea cu importanță: — «Era socialist! Își puna pielea pentru alții... Atîta pagubă! Era socialist pentru punga lui!...»

Această judecată neroadă, rostită asupra unui om atît de cinstit și de idealist, mă mîhnește ca o mică nenorocire personală. E mort sufletul românesc! Românul nu-și cunoaște alte imbolduri și alte principii de acțiune decît șarlatania și agonisita rușinoasă. Poți să și mori pentru dreptate, poți să-ți dai viața pentru oropsiții neamului tău... Ce folos! acești înjosiți, acești oropsiți nu vor înțelege nimic din jertfa-ți sfîntă și pe mormîntul tău își vor scrie recunoștința ca păsările și ca vacile lui Faraon!

³ Evocarea caldă, patetică pe care Gala Galaction i-a rezervat-o lui I. C. Frimu, în intimitatea jurnalului său, a constituit în epocă și substanța articolului *La mormîntul lui Frimu*, apărut în ziarul „Chemarea”, din 20 aprilie 1919, articol în care a reluat o serie de detalii consemnate în jurnal. Articolul a fost retipărit de Gala Galaction în volumul *O lume nouă*, apărut în 1919, și apoi reprodus, alături de o mare parte din articolele publicate de scriitor în presa socialistă și democratică, în volumele *Oameni și gînduri din veacul meu* și *Opere alese*, II, 1961.

[varianta I]: FAUST-NADEJDE,¹

[F₁r°] *Actul I din Faust*. Retorte, alambicuri.

[A]

El infrunta dumnezeirea...

<Sufletul (Mintea se sbătea între părintele Ivanciu și Ion Nădejde) mă atrăgea>.

Unii erau îndrăsneți și declarau cu fală: Eu nu cred. Să vedeți când veți ajunge la Geologie...

(Băetul acesta nu poate să ajungă decît un *scelerat*, dacă nu crede în D-zeu).

Ne rugam și ne făceam cruce cu limba să nu ne scoată la lecție. Și ne scotea. Deci D-zeu nu ne asculta...

Ne clătina credința... Științe oculte ca de un vrăjitor.

Iarna mi se părea că ese un fum de pucioasă pe coșul casei lui Nădejde... (Faust).

„o viață, un caracter
de stoic și un ultim
enciclopedist român”

[B]

Anticrist demonic (Larousse). *Atheism*. *Nihilist* — *Popa cu zi înții*. De ce a fost dat afară din profesorat. Cum aș fi vrut și eu să-mi las plete. Dar mă tunde

Jean BART

chilug. Mi-am făcut o bătăluță roșă rupînd un colț de perdea. [F₁v°].

(Le Génie Religieux.)

Cele două elemente: *mistic și moral*. pag. 11—12.

Un mesianism. *Masonica* sectă. [pasa] scris cu creion]

Aveam nevoie de o altă religie, un alt idial. De D-zeu ni era frică să-l iubim. Era vindicativ. Problema suferinței. Mizeriile lugubruului Univers. O revoltă sufletească.

Noțiunea unui D-zeu absolut, omnipotentul universului în haosul primordial.

Nădejde era un supraom (Nietzsche) un campion curajos al adevărului contra superstiției și eroarei. Original și îndrăzneț. Altă dată ar fi fost ars pe rug. Acum a fost dat afară din învățămînt. Metafeza dogmatică.² [F₂r°]

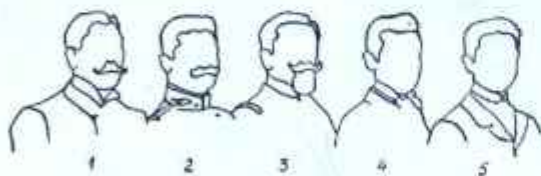
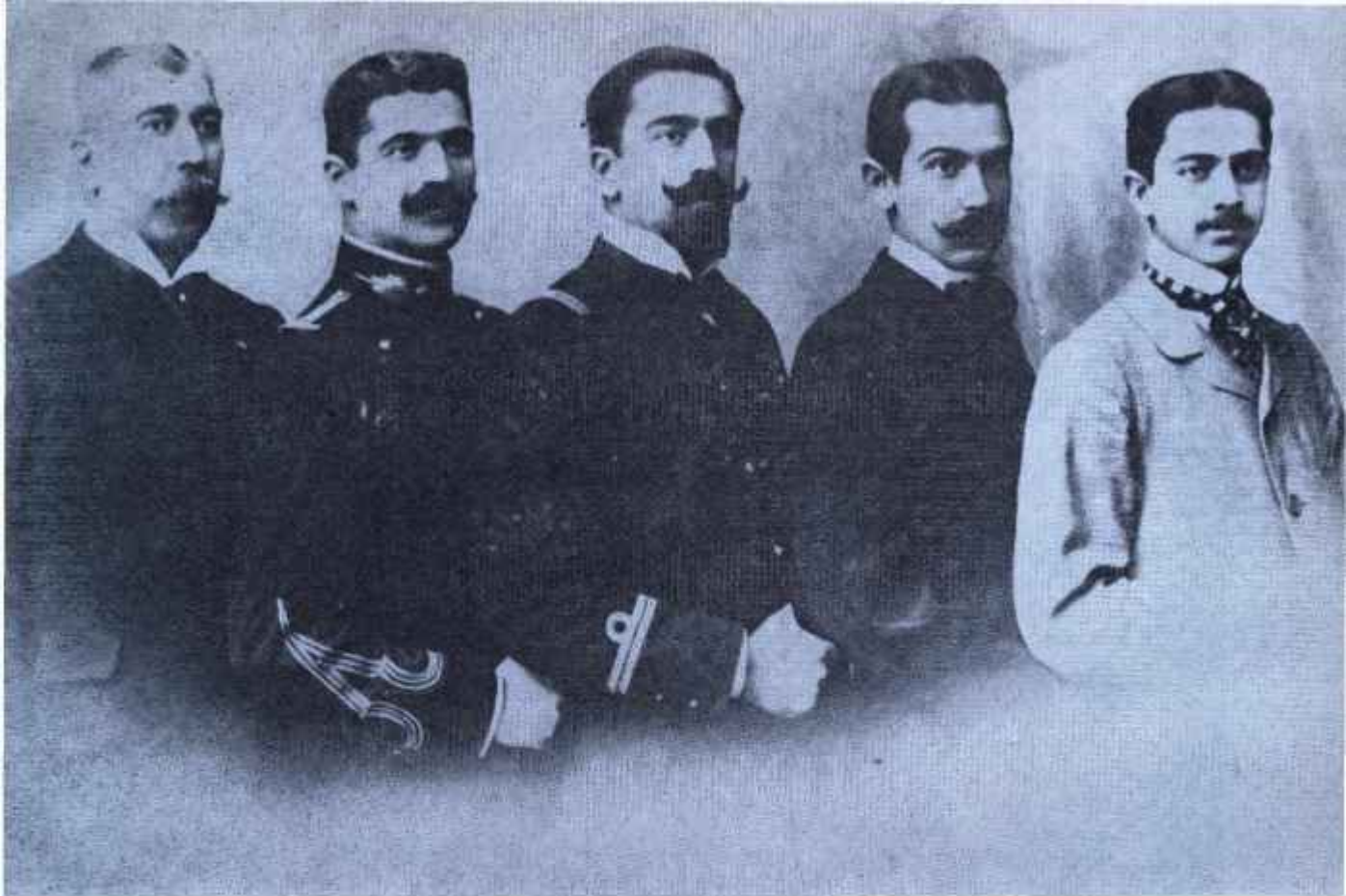
Ce strîmtă concepție asupra divinității.

Fiecare școală metafizică are concepția sa despre Univers, esența lucrurilor, își formează o idee despre infinit.

Ce a zis Laplace unuia care l-a întrebat de ce nu se găsește numele de D-zeu în mecanica cerească. „Nu am avut nevoie de ipoteza asta.”

¹ Manuscrisul pe care vi-l prezentăm fragmentar, aflat în fondul M L R (nr. 15204) cuprinde 3 variante ale articolului *Misterul casei din Sărăriu*, publicat la moartea lui Ion Nădejde, în „*Adevărul literar și artistic*”, din 10 ianuarie 1929. Transcriem cu ușoare intervenții, cerute de cursivitatea textului [A], prima variantă, urmînd ca într-un număr viitor să reproducem integral și cu o strictă exactitate manuscrisul binecunoscutului articol al lui Jean Bart, spre a releva ceva din fascinantul laborator de creație al scriitorului. Intervenția noastră s-a redus doar, la introducerea între linii orizontale a unor pasaje lipsite de un înțeles clar [B], în locul unde au fost intercalate de autor, îngreunînd înțelegerea.

² Cîteva rînduri scrise cu cerneală în golurile paginii redactată cu creion: „Milostiv, bun și drept. Nu avea abilitate politică. Stoicism antice. Un nedreptățit.” ... „Istoria ((obiectivă)) critică a culturii Rom. va fi mai dreaptă decît contemporanii și îi va da locul cuvenit”.

Eugeniu P. Botez (Jean Bart) [3] alături de tatăl, Generalul Panait Botez [1], și frații săi, Mircea [2], Octav [4] și Cezar [5].

Filozofia pozitivă își mărginește orizontul fără a se întinde în speculații transcendente. O forță infinită și eternă de unde procedă toate lucrurile.

[A]

La școală — luptă între cei ce cred și ateii. Citeam noaptea ca să pot combate pe credincioși. *Principiu suprem*, obiectul metafizicii.

Noi ateii eram mai tari decât citeam. Ei credincioșii știau numai ce era în cărțile de școală...

De ambiție se puneau și ei să citească și unii se convergeau *ajungeau* ateii... și boala, molima se întindea.

Noi veneam cu dovezi cosmologice, cu principiu cauzalității le învățam ((știam)) buchea cărței, fără să înțelegem adesea... Origina lumii, finalitatea... demonstram în chip matematic că D-zeu nu există.

[B]

Ultimul enciclopedist Român. Nădejde brava ((cu violență)) Divinitatea. [A]supra lui aruncase anateme de Antichrist. Uriș care pășea [sic!] Era o bravadă. Cărți păgine. Era o beție. Școala pozitivismului. Se clădea ceva măreț în sufletul nostru. Intram în sfera gândirii universale. Aprinsese o flacără mistuitoare. Ne deschidea un nou și larg orizont. Îndrăzneam să mușcăm din fructul oprit. O metodă, o disciplină. Ne scoțea dintr-o lume de ficțiuni și ne introducea în lumea realităților științifice.

Dacă a murit uitat de dușmani și de prieteni[,] noi ((o parte din)) generația de pe atunci nu-l vom putea uita... orizont de știință și [indescifrabil] mare dascăl învățat.

Ne iniția în noțiunea sănătoasă a cauzei și efectului.

Nădejde (despre) pe care mahalaua îl socotea că A [sic!] făcut un pact cu diavolul. El stăpânea mintea generației. N-avea talente strălucitoare. O aberație a spiritului. Cu impietate ataca. Pentru noi atunci se puneau net problema existenței. Nu puteam crede că este insolubilă, n-o bănuiam. Ne emancipam. Eram ((și netoleranți)) agresivi. Ne pasiona ((deși)) activitatea lui Nădejde era reprimată cu rigoare [sic!] — ananema — el scos din școală, totuși molima se întindea... Curentul ateismului.

[A]

Discuțiile începute în școală se prelungeau pe stradă, se reluau. Eșind de la școală ne opream la o bragagerie Sultanovici în Tîrgul de Sus — 5 l. braga și 10 caimacul — și discutam metafizică cum se discută azi curse, sportul, box sau cinema — fiecare generație are alte preocupări și idiale.

Partea a II[-a]

[F₃r²] Eram în clasa I gim[nazială]. Locuiam [în] str. Sărării. În drumul meu spre școală treceam pe lângă casa <(lui Nădejde)>. O casă ((veche)) în fundul curții, joasă, bătrinească, c-un geamlîc <de sticlă>... la stradă în dreptul porței era ((o)) tablă ((mare)) neagră ((pe care era scris cu litere albe)): *Contemporanul*.

— (Asta-i) <Era> casa lui Ion Nădejde... Aici îi cuibul. Se adună Nihilistii, îmi spuse misterios un băet ((mai mare din cl. II)) <din mahalaua mea>

În mahalaua noastră, pe vremea aceea, (la început) nu se făceau nici o deosebire între diferitele nuanțe: socialist, anarhist, revoluționar, ateu... toate nuanțele se confundau pe atunci într-un singur termen *Nihilist*.

Auzisem adesea prin casă vorbind pe cei mai mari <despre> de Nihiliști ca de o sectă ciudată: bărbații purtau părul lung, femeile cu părul retezat, scurt, nu respectau nici tradiția nici moda, simplu îmbrăcați, nu se spălau și nu-și tăiau unghiile, nu se închinau, nu credeau în D-zeu, nu-și botezau copii [sic!] și umblau citind pe stradă <citind gazete>.

[F₃v°] Într-o zi ((pe când)) veneam de la școală, tovarășul meu de drum, îmi dădu un ghionț ((scurt)) în coastă.

— Uite-ll... vezi... aista-i Ion Nădejde.

M-am oprit în loc cătind emoționat, cu ochii mari, curioși la omul care venea în spre noi călcind greoi... (pe trotuar în fața noastră). Mi se părea un colos. Călca greoiu, indoit de spate, ținea capul în jos, citind (din mers) o carte groasă. <C-un palton ros. Purta pe umeri>. ((Un baston gros cu noduri)). Cu haine cenușii foarte largi, c-un palton ros aruncat neglijent pe umeri. ((Arămiu, întunecat, straniu, sinistru)) la față, <cu> barba și părul de-un negru lucios. În dreptul nostru și-a ridicat o clipă ochii de pe carte. Mi s-a părut că ne-a aruncat o privire sumbră prin sticlele ochelarilor. Am <înghețat> privit lung în urma lui. Ce stranie impresie mi-a făcut la prima vedere a acestui despre [care] se zicea că-i murise un copil și în loc să-l ducă la cimitir creștinește îl îngropase în grădina <sub un> la rădăcina unui copac. Acesta era straniu omul despre care circula în mahalaua noastră tot felul de știri fantastice. Cum apărea I.[on] N.[ădejde] în ochii mahalale <giilor> ieșeni cari creează mituri fantastice.

[F₄r°] <Cică e așa de învățat> parcă făcuse pact cu diavolul. ((Socotit)) Un fel de ((vestit)) vraciu, ((un alchimist)) așa de-nvățat încît se încumetase <cu mijloacele lui științifice> să facă prin știința lui un măr. A reușit. Dar n-a putut să-i dea gustul ((ca)) unui măr din copac. Se susținea de unii că a făcut <și> chiar un om dar ((ce folos că)) n-a putut să-i dea și suflet.

De cîte ori ((cu ce curiozitate)) treceam prin dreptul casei misterioase <((din Sărărie))>, priveam pe ascuns printre zăbrelele zaplasului să pot <pri> surprinde ceva din misterele casei din Sărărie. Popa cu zi întei ocolea casa. La poarta asta nu se oprea.

La geamlicul din față <casei> se vedeau seara în penumbra lămpii cu glob verde, ca niște umbre chinezești siluete[le] ((celor cari se adunau)) citeau, scriau, fumau. Ce n-aș fi dat să pot fi și eu acolo. Să mă fac o muscă să intru binișor să stau deoparte, să aud ce să vorbea acolo, ce să punea la cale. Ce să complota. Aveam credința fermă că se complota ceva împotriva lui D-zeu.

[F₄v°] Știam sigur că acolo e un titan un supraom ((are curajul să intre)) în luptă cu D-zeu. Un fel de antecrist. [sic!]

O forță <demoniac>, ocultă, mă atrăgea ca un magnet spre casa aceea (tainică). Nu știu de ce închipuirea mea copilărească îmi prezenta ((în chip bizar, straniu)) casa aceea plină de mistere, ((o vedeam parcă)) încărcată cu rafturi de cărți, borcane, retorte și eprubete (baloane, bășici de sticlă, crani înșirate pe polițe <și> reptile și păsări împăiate prinse în plafon...) și în mintea ((mea)) se confundau atunci imagini cu <tablourile> prima scenă a act I din Faust, prima piesă pe care o văzsem la T.[eatru] N.[ațional] din Iași și care îmi făcuse o impresie puternică.

[F₃r°] Uneori se oprea la poarta casei cite-o căruță, un camion încărcând pachete de cărți și gazete. Se făcea expediția revistei Cont. și a gazetei S[indescifrabil] (se trimeteau, expedieau în provincie, la poștă). Urmăream cu ochii mersul căruților încărcate...

O fată servitoare la N[ădejde] venea să ia apă de la fântina din curtea noastră. În schimbul numai [unei] perechi de mănuși vechi de mătase <găsite> în scrinul mamei, fata mi-a adus într-o seară sub șorț un pachet de cărți. Zece <numere> reviste din Contemp. oranul toate același număr. Le luase din pachetele pregătite pentru expediție. Am oprit un număr și celelalte le-am împărțit a doua zi ((băeților)) la școală la băeți.

[F₃v°] <Citeam> Începui să citesc cu aviditate. Știința această pagină ((era fructul oprit care)) mă atrăgea ca un magnet ((puternic)). Cărțile nepermise <oprite> în școală circulau în ascuns pe sub bănci în orele de clasă. Acasă citeam ((târziu)) pe ascuns ((toată)) noaptea. <Căutam> Năzuia cu pasiune, <și> cu sete de adevăr, de legarea enigmelor Universului.

<Rătăciți într-o metafizică dogmatică într-o lume de ficțiuni, intram ((în școala pozitivismului cu)) disciplina realităților științifice, ne inițiam în noțiunea solidă a cauzei și a efectului>.

Citeam cu aviditate. Ce nu înțelegeam cu mintea crudă a vârstei învățam cu încă-pătinare pe de rost ((devorând cu lăcomie)) teoriile lui Darwin [sic!], forța și materia lui Büchner popularizate cu meșteșug în paginile Contemporanului. Era o aberație a spiritului ((unei noi generații de atunci)) sau ((o sete de adevăr)) o inițiere în sfera pozitivistă a gândirii (universale)? Un lucru era sigur. Că ne emancipam prea de vreme. Nimic comun cu realitățile. Cu ce ((profund)) dispreț priveam, <știința oficială a școlii> programul școlii, cu ce ironică ((impietate)) ascultam naivele argumente oficiale în lupta deschisă pe acea vreme între știință și religie.³

[F₃r°] ((La școală)) clasele se împărțeau în partide: ((de-o parte)) credincioșii, ((de alta)) ateii-revoluționari. Și mulți erau ateii numai din vanitate. Agresivi, intoleranți ne hărțuiau continuu. Discuțiile aprinse urmau fără sfârșit în școală, pe drum și-n bragateria lui Sultanovici din Tîrgul de Sus — cinci bani braga și zece caimacul de bragă era pe vremea ceea.

Știam pe dinafară articolul scris de Nădejde „Este sau nu D-zeu?”. Și cu emfază, cu fală repetam cuvintele, răspunsul dat de Laplace care fusese întrebat...[...]⁴

[B]

[F₃v°]

În seminar
Cartea poștală.
Cum era văzut I. N.
O lacrimă.
Istoria critică.

frumos, măreț.

sacrificiu... Stepniac... oare eu
aș putea suferi... nevoia de martir,
apostol,... o religie nouă...

Preocupările noastre, a băeților de liceu,
în speculații transcedentele despre infinit
și esența lucrurilor, în bragateria.

³ Referindu-se la aceeași perioadă, Jean Bart nota în „Prefața” la *Istoricul socialismului în România* (manuscris MLR, nr. 15198): „Mișcarea aceea de idei și avânturi generoase a fost o școală de disciplină a minții și sufletului, care a lăsat urme adânci ca o pecete neștearsă pînă la sfîrșitul vieții.”

⁴ Am eliminat un pasaj care se repeta, reluat de autor de la pagina 5 a manuscrisului său.

[A]

Epidemia ajunsese până și în seminar sau cum îi ziceam noi pe atunci *fabrica de popi*. Mulți dintre viitorii slujitori ai altarului erau ateï.⁵

Un băet din cl. III ((Tudor)) spusese ((în gura mare)) în mahalaua lui că nu este D-zeu.⁶ Ștrul circiumarul auzise. Scandalizat se simțise obligat să ia apărarea ((Bisericii ortodoxe)) Creștină: „Iaca ((Frumos, halal de învățatura ce-a căpătat în școala de preuți băetul Tuduroaiei)), spunea <la toată lumea> care intra în prăvălie. Și indignarea circiumarului a ajuns până la urechile <Directorului> Direcției Seminarului. Conferința profesorilor fu convocată pentru judecata cazului. — Sancțiunea era hotărâtă: <darea a> izgonirea necredinciosului din toate seminariile din țară.

[F_{7r}^o] Noroc de ((Smolit)) că era acolo și un ((bătrîn)) cuminte: eruditul elenist Erbiceanu care venea călare ((să-și țină cursul)) la Seminarul de la Socola.

— I... ra... bre oameni buni, doar suntem bătrîni și nu ne-ar șide bine să ne punem mintea cu mucosu ((aista)) de băet ((care învață bine dar)) a spus și el o prostie, auzită de la alții.

Și vinovatul după o aspră probozire și-a căpătat ertarea urmînd cuvenitele canoane ((de pocăință)) <prescrise de lege>.

Un băet din cl. III scria unui prieten⁷ de cl. II ((pe-o carte postală deschisă)) aflat în vacanță la țară: „Cît despre D-zeu, acum după tot cît am citit, pot să spun *precis* că nu există”. [...] ⁸

[F_{7v}^o] Contemporanul era evanghelia ((acelei vremi)).

I. Nădejde era profetul care propaga o nouă religie. <El pusese stăpînire pe mintea unei generații>. [...] ⁹ Căci El aprinsese o flacără mistuitoare în sufletul ((unei)) generații visionare ((îmbătate de avîntul)) eternei iluzii a unei lumi noi mai bună și mai dreaptă. ¹⁰

⁵ Pasajul a trecut identic în articolul publicat.

⁶ Adăugat ulterior printre rînduri: „Vechiul meu prieten azi profesor de liceu, pe-atunci elev în cl. III.”

⁷ În articolul publicat: „... liceanul H. Sanielevici scria vărului său C. Graur la Botoșani „cît despre D-zeu, te anunț precis că nu există” ».

⁸ Urmează un pasaj reluat, pe care din necesități de spațiu, l-am eliminat.

⁹ Un nou pasaj repetat, la care am renunțat.

¹⁰ În „Prefața” la *Istoricul socialismului în România*: « Interesant, instructiv, este a cerceta imboldul. Nu-i caut meritul — căci era dator s-o facă. Acuzări, ironii, dușmăni, nu-l abătuse din cale. Jertfindu-și timpul și plăcerile tinereții urma cu persistență, suportînd pînă la deplină realizare a planului său ».

Dragă Fănică¹

Trimiterea cărții — pentru care-ți mulțumesc — fără să-mi scrii un rând, 'mi a dat de gândit ... S-ar părea că e un răspuns la sinceritatea cu care-ți am vorbit și ți-am scris tocmai ție. — Cartea o dată făgăduită, nu puteai să nu-mi o trimiți, — dar atita tot. —

De-ar fi așa, 'mi ar părea rău că te-am pierdut și pe tine ...

• • •

Cu toate astea, 'ți scriu. Și nu numai atita, dar am să-ți fac o serie de rugăciuni.

1) Trage o mie de'njurături lui Iancu Radovici² pentru lenea dovedită. L-am rugat să dea niște notițe la *Socialiste* și nici nu s-a gândit s-o facă.

2) Precum vei fi văzut, dacă citești *Munca și Dem[ocrația] Soc[ială]* am ținut o conferință „despre greve”.³ Lucrarea va eși zilele astea în broșură. Înainte însă de a o tipări, am să mai adaog cîte-va lucruri, pe care nu le-am pus în conferință pentru ca să nu iasă prea lungă. Între altele, ași vroi să citesc *La Republique et les grèves*, o broșură a lui Guesde. Și cum aici nu se găsește, te rog pe tine

„Toate acestea ne slujesc
de minune... îți voi spune
în curînd lucruri mari”

Anton BACALBAȘA

să-mi o trimiți... așa îți explici mărcile postale ce-ți alătur. Dacă ai fi băiat bun, — n-ai să mă desminți, — te-ași ruga să-mi o trimiți îndată, pentru că tipografia nu mă așteaptă.

Lucrarea mea are să fie măricică și ... ai s-o vezi.

[F₁v^o] Bucură-te și te veselește! Cînd am fost la București, am descoperit un june capitalist care e dispus să ne dea 20.000 lei pentru funda-

rea unei gazete zilnice în capitală. Am sosit cu el la Ploiești și partidul a declarat că pune și el 20.000, așa că sînt speranțe s-o scoatem probabil înainte de 1 Noiembrie. *Dem[ocrația] Soc[ială]* săptămînală va nceta atunci și va eși tot cu numele ăsta cea zilnică. Director va fi tot Al. G. Radovici — care rămîne-n Ploiești, — iar prim redactor tot subscrisul.

¹ Scrisorile pe care le publicăm aici sînt adresate de Anton Bacalbașa, doctorului Ștefan Irimescu, de-a lungul a trei ani, între 1892—1894. Ele oferă noi date asupra activității socialiste a scriitorului. În transcrierea textului s-au păstrat particularitățile de limbă și ortografie ale lui Bacalbașa. S-a conservat de asemenea alternanța sunt-sînt.

² E vorba de doctorul I. Radovici și de fratele său avocatul ploieștean A. G. Radovici, directorul revistei „*Democrația socială*”.

³ Conferință ținută la Clubul muncitorilor. Publicată în „*Munca*”, III, 33, 1892, p. 2.

Sunt unii cari șovăiesc, dar cred c-o vom scoate la capăt. Bucuria mea 'ți-o poți închipui? Pîn-acum tratativele merg bine.

Pregătesc o nouă lucrare despre *8 ore de muncă*. Te rog, deci, și pe tine să-mi scrii ce lucrări cunoști asupra acestui subiect. Eu am pîn-acuma un teanc întreg de cărți; dar dac'ași mai găsi, ași mai lua.

Georges Diamandy cînd vine? Dalziel ce face?

Pe aici toate bune. Muncim, căci a venit toamna. Tu ce faci? Cum îți merge sănătatea și examenul?

Despre mine ... aceleași necazuri și același nenoroc. Încă n-am văzut pe Aurel!

Cu dragoste și frăție

Tony

Otel Europa 3.

P. S. Un escadron de salutări Companiei. — Tony.

II

M. L. R. 11779

[F₁r°]

Iubite șarmantule,

Te-am ocărit de geaba, — dar n-a fost vina mea ci a dorului de tine.

Ți-am primit scrisoarea și am fost mai mult decît încîntat că te-ai gîndit la mine, — și încă așa de repede! Ai fost, ești și vei fi cel mai șarmant dintre toți copiii pămîntului. —

Ce [e] nou pe la tine? Eri a trecut prin pasajul Karageorgevici [F₁v°] bătrînul tău părinte. Am dat fuga, l-am întîlnit și mi-a spus că Mme Irimescu este la țară împreună cu neîntrecutul Aurel.

Te-am întrebat dacă ai primit *Adevărul* cu interviul lui Gherea și Nădejde.⁴ Primești regulat gazeta? *La Justice* o dau și lui Many.

Mi-am aprins pae-n cap cu literarul. Toți mă înjură din toate părțile și — vail n-am vreme să dau la cap tuturor acestor oribile gingăanii [F₂r°].

În cît timp crezi că-mi va sosi Larousse? Fiind legat cum se face cu vama? Ia spune-mi ce mai lucrezi tu și cum îți priește? Constat cu durere că ești foarte sgîrcit la scrisori: rar și puțin. Zilele astea o să sosească în Paris tinărul Ioan N. Roman, care vine cu o subvenție tare scîrnăvă. Cred că ai să auzi, — dacă l'îi vedea, — berechet pe socoteala noastră — a mea în special.

⁴ *Convorbire cu Gherea-Dobrogeanu* în „*Adevărul*“, VI, 1657 — 4.10.1893, p. 1 și *Convorbire cu Ion Nădejde*, în „*Adevărul*“ VI, 1664 — 11.10.1893, p. 1 (semnate ambele — Inot.).

Fiind-că ești un băiat de $[F_2v^\circ]$ zahăr, — îți amintesc de o oarecare Neurastenie, — parcă-l chiamă Bouvré.⁶

... Și mă tot gîndesc: cînd și cum am să mă pot achita de atîta gentilețe ce-mi faci, de atîtea osteneli ce-ți dau?

Micule copil, primește de o cam dată toată dragostea care poate încăpea într-o inimă, — într-un cord atîns de duioșie. —

Toni

20/1 oct. 93

III

M L R — 11780

[Stampilă pe birlia scrisorii]: Direcția ziarului Adevărul.

$[F_1r^\circ]$

14/26/II. 94

Iubite șarmantule,

Dacă ți-ai putea închipui bucuria nebună ce mi-a făcut primirea scrisorii tale, cu adevărat ai fi un geniu.

Eram desperat. Singur în vremea aia la gazetă, nenorocit de muncă și de necazuri, gîndul că te pierdusem și pe tine, cel mai drag dintre băieții iubiți, mă distrugea.

M-ai invitat, — și nu știi cită putere și cit curaj chiar îmi dau scrisorile tale, la care ți atîta. În întunericul vieții mele nenorocite, ele cad ca o lumină dătătoare de viață. Tu mă cunoști, tu mă știi, — mi se pare că ți-ai plătit luxul de a mă studia, — și poți crede că e absolut sincer tot ce-ți scriu.

Ce ți-ași spune nou și care în același timp să te intereseze? Sint necăjit și sint distrus. Munca pe $[F_1v^\circ]$ care o duc, e mai grea decît ori cînd. Cînd m-am demenat, cit m-am surmenat de la o vreme'ncoace mai ales, m-a uimit în sfîrșit și pe mine.

Sint zile cînd mă întreb eu singur, dacă e adevărat că se poate munci atîta. Articole nesfîrșite și nesfîrșit de multe, tot soiul de discursuri, de conferințe și de organizări toate astea făcute cu o nervozitate extremă, zăpăcită, distrugătoare.

Iată omul care nu-ți poate scrie ție celui mai iubit copil, decît articole telegrafice.

După toate astea, la ce nu ți-ași spune tristul adevăr că sint bolnav ca un mizerabil? Toate păcatele neurasteniei se țin de capul meu și nu mă lasă să scriu cit ași vrea, să muncesc să trăesc, să uit pustiul sufletului. De două săptămîni mai ales, mă simt distrus.

⁶ Este vorba, probabil, de un produs farmaceutic.

Cînd îți scriu rindurile astea mă [F_2r°] așteaptă tiparul și conferința pentru Ateneu. Inchipuie-ți că tocmai astăzi Luni ramolitul de Esarcu îmi face cunoscut că trebuie să vorbesc poimîine Joi, în loc de Simbătă cum anunțasem. Sint dezolat, nepregătit, în imposibilitatea cea mai absolută de a mă pregăti.

Ce am să fac? E-nția oară că partidul pune mîna pe tribuna Ateneului și iată-n ce condiții mă prezint! ...⁶

De un singur lucru nu-mi pare rău: vezi ce rezultat a avut munca asta. *Adevărul* a luat o direcție admirabilă, — și apoi merge și escelent. De la o vreme, avem un tiraj ne mai pomenit în țara asta: maximum 16.000 și *minimum* 12.000. Vezi bine succesul și nu-ți mai vorbesc de numărul literar. — Toate astea ne slujesc de minune. Dar, în privința asta, îți voi spune în curînd lucruri mari.

• • •

Tu, dragul meu șarmant, ce mai faci? Ce [F_2v°] mai spui? Ce mai lucrezi? Ești tu fericit, — cît putem fi pe lume fericiți? —

Primești regulat *Adevărul*?

Mai scrie-mi de tine, — căci eu te-am omorît cu persoana mea, numai ca să nu-mi mai zici că nu-ți dau destul. Fă și tu jertfa de a-mi scrie mult și mult despre tine.

Toată dragostea mea, șarmantule adorat,
primește-o în nenorocita asta de scrisoare.

Tony

⁶ Conferința ținută la *Ateneu*, joi 17 februarie 1894, intitulată *Artă pentru artă* — apare în „*Munca*”, V, (1894) — 1, 27, 2. pp. 2—3, apoi în broșură cu același titlu în București, Editura Carol Müller, București 1894.

Dragă prietene,²

Sînt fericit să aflu că marele Ștefan Gheorghiu trăiește mereu în sufletele de elită ale acelora pentru care el și-a sacrificat viața. E poate singura răsplată care i-ar fi plăcută dacă ar vedea iubirea ce i s-a acordat memoriei lui³.

Află deci că nu numai că mă asociez la ideea voastră de-a reda pe Ștefan, dar chiar mă însărcinez cu editarea cărții. Vă opresc s-o faceți voi, cu mijloacele slabe și fără material îndestulător. Aci nu trebuie să intre nici un fel de orgoliu ori vanitate. Trebuie să ne sacrificăm

toare, sper să adun sumele necesare ca să fac la Brăila, apoi aiurea *ospătării populare* unde să găsească hrană și adăpost aceia care mai sînt și azi pe drumuri, așa cum am fost eu pînă ieri.

Vom face cărții o lansare din cele mai răsunătoare. Nici un muncitor nu trebuie să se lipsească de ea.

Iată, de ce vă rog pe toți să adunați ori ce bucăică de hirtie unde Ștefan a scris o slovă, scrisori particulare ori imprimate, ori unde se vorbește de el, în fine, tot ce mă poate documenta⁴. Apoi voi realiza cartea și vom edita-o cu cît mai puține cheltuieli, și cît mai mare cîștig. Totul va fi controlat de voi, de noi muncitorii, căci eu am rămas și azi acelaș sclav al capitalului.

Scrieți deci peste tot unde știți că se află urmă a lui Ștefan, și trimiteți-mi materialul *recomandat*.

Vom menționa într-un tablou de la sfîrșitul cărții numele tuturor acelora care au contribuit la această operă.

....marele Ștefan
Gheorghiu trăiește
mereu în sufletele
de elită ale acelora
pentru care el și-a
sacrificat viața.⁵

Panaît ISTRATI

toți succesului întreprinderii.

Eu am înființat o editură în România, asociat fiind cu un mare prieten⁴ care pune la bătaie două milioane de lei ca să ne dezrobim de sub jugul editorilor lacomi de cîștig. Vom edita pe preț rezonabil tot ce e mare și frumos, generos, în literale mondiale.

Cartea despre Gheorghiu o voi edita-o eu, iar beneficiul net, după ce se vor deduce cheltuielile casei de editură, va fi vărsat în întregime unui fond nobil de ajutorare a clasei munci-

¹ Direcția generală a Arhivelor Statului păstrează un număr însemnat din scrisorile lui Panaît Istrati trimise lui Gheorghe Ionescu și Ion Stănescu, în perioada 1922-1933, care cuprind informații prețioase despre viața și opera scriitorului. Prezentăm pentru început două dintre aceste epistole, semnificative pentru atitudinea sa față de mișcarea muncitorească.

² Destinatarul incert.

³ Să amintim că în volumul *Trecut și viitor* (1924), Panaît Istrati cucerit de ideea realizării «epopeii muncitorimii române» intenționa să-l proiecteze ca personalitate centrală pe Ștefan Gheorghiu, considerat «cea mai reprezentativă figură de apostol ieșită din rîndurile lucrătorilor noștri».

⁴ E vorba de editura „Renașterea” și de prietenul său I. Rosenthal.

⁵ Același apel îl adresa scriitorul și în articolul *Întru pomenire* cu prilejul comemorării lui Ștefan Gheorghiu, de la a cărui moarte se împlineau 10 ani, publicat în „*Omul liber*”, nr. 15-16 din 1925.

Demessuarer Volksblatt

Abendausgabe, erscheint
zu je 20. Vertriebspreis 20 Pf.

Verleger: Dr. Heinrich Demessuar, Demessuar, 1928, Markt 10. (Herausgeber: Dr. H. Demessuar, Dr. H. Demessuar, „Volksblatt“ in Demessuar, Demessuar, 1928)

Preis 4 Gel.

Der dritte Verhandlungstag des Kommunistenprozesses Polizeidirektor Perian sagt nichts Belastendes aus Die Verteidigung hält sich für überflüssig

Der dritte Verhandlungstag des Kommunistenprozesses hat am Dienstag im Reichsgericht in Berlin seinen Anfang genommen. Der Vorsitzende des Landgerichts, Dr. Perian, hat die Verhandlung mit der Begründung eröffnet, dass die Angeklagten die Verteidigung nicht zu vertreten haben. Die Verteidigung hat sich für überflüssig gehalten. Der Vorsitzende hat die Verhandlung mit der Begründung eröffnet, dass die Angeklagten die Verteidigung nicht zu vertreten haben. Die Verteidigung hat sich für überflüssig gehalten.

Rund um die Aufklärung Touage

Der dritte Verhandlungstag des Kommunistenprozesses hat am Dienstag im Reichsgericht in Berlin seinen Anfang genommen. Der Vorsitzende des Landgerichts, Dr. Perian, hat die Verhandlung mit der Begründung eröffnet, dass die Angeklagten die Verteidigung nicht zu vertreten haben. Die Verteidigung hat sich für überflüssig gehalten.

Der dritte Verhandlungstag des Kommunistenprozesses hat am Dienstag im Reichsgericht in Berlin seinen Anfang genommen. Der Vorsitzende des Landgerichts, Dr. Perian, hat die Verhandlung mit der Begründung eröffnet, dass die Angeklagten die Verteidigung nicht zu vertreten haben. Die Verteidigung hat sich für überflüssig gehalten.

Der dritte Verhandlungstag des Kommunistenprozesses hat am Dienstag im Reichsgericht in Berlin seinen Anfang genommen. Der Vorsitzende des Landgerichts, Dr. Perian, hat die Verhandlung mit der Begründung eröffnet, dass die Angeklagten die Verteidigung nicht zu vertreten haben. Die Verteidigung hat sich für überflüssig gehalten.

Köpfe vom Kommunistenprozeß

Bonait Strati

2757

3. SEPTEMBRE 1935.-

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANTA.-

PLONESTI.-

Inform. SECRETI.-

Nr. 5383

2760 P2H
SSP
SCH
HIS
HMS

6.11.93
Comunicat

77 Scritorul

PARAIT ISTOARE si-a cerut a va-
mura la Plonesti, in vederea culegerii de ma-
neste din viza defunctului socialist BELPAN
G. BONGIU, care ^{va} apare intr-o brosură; in
brosura ~~sa~~ ^{va} fi inapriata cu
cheltuielile Comunistilor din PLONESTI, RAIA si
PLONESTI.-

^{El}
~~sa~~ ^{cu toata} ~~sa~~ ^{va} fi inotit de mai multi
Comunisti si vor avea o subvedere in locu-
ta pictoriala AL. VOTA, din acest ora.-

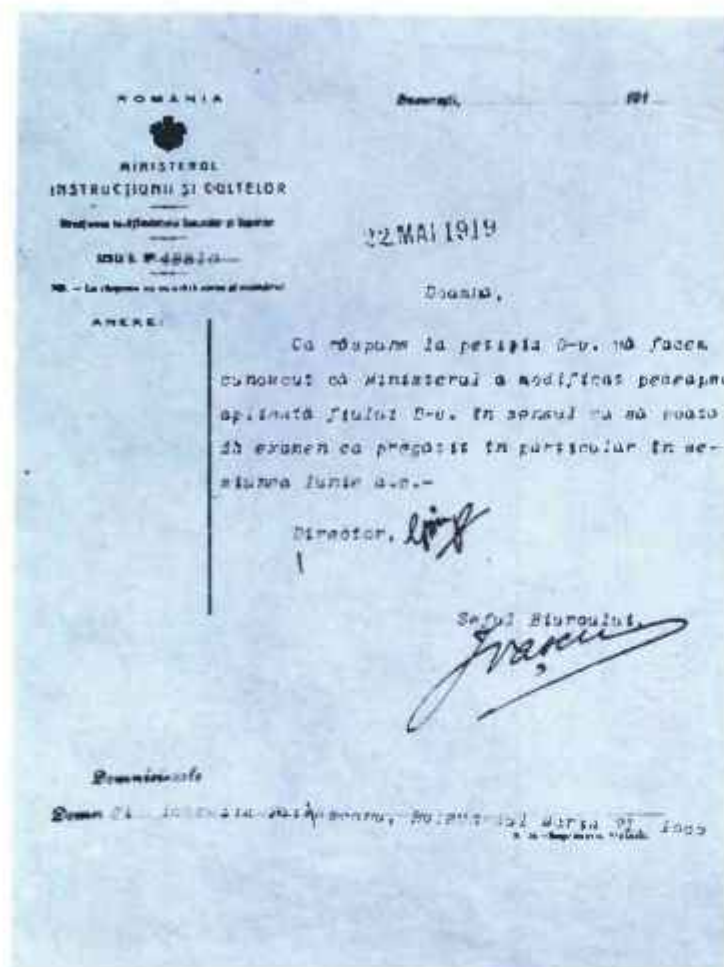
(sa) Comunist celor in drept.)
Pt. conformitate,

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANTA.

J. Mera

Berteidiger Patrascanu

După tragicele evenimente de la București, din decembrie 1918, I. C. Frimu a fost arestat de organele represive ale statului.

Schingiuit sălbatic în detențiune, s-a îmbolnăvit grav și a murit.

Muncitorimea, care-și pierdea unul dintre fruntași, a preschimbât participarea la înmormântarea lui Frimu într-o vehementă manifestație.

Între vorbitorii îndureați și indignați care se perindau prin fața catafalcului, se afla și un elev al cursului superior, — premiantul pe școală al liceului Matei Basarab din București. Subțire, înalt, vioi, cu ochi albaștri, uneori nostalgic și meditativ, tinărul a rostit, transfigurat, un necrolog patetic, în care frumusețea chipului moral, de luptător, al dispărutului, era evocată vibrant, iar ordinea care-l ucisese era înfierată cu o duritate și o violență care-i depășeau felul de-a fi.

Cel care înmărmurise și apoi electrizase adunarea se numea Lucrețiu Pătrășcanu, avea 18 ani și manifesta convingeri socialiste și revoluționare ferme.

Urmărea nu s-a lăsat mult așteptată: Ministerul Învățământului a crezut de cuviință să-l elimine din toate liceele țării, pentru „agitatie socialistă”...

În urma intervențiilor repetate ale familiei și ținându-se seama de posibilitățile intelectuale excepționale ale elevului, același Minister, prin adresa nr. 48810 din 22 mai 1919, îi modifică pedeapsa, așa după cum se poate citi în documentul care vede azi, prima oară, lumina tiparului.

Acesta poate fi considerat drept „actul de naștere” al vieții de luptător a lui Lucrețiu Pătrășcanu.

Andrei PANDREA

[1] Fotocopie după ziarul „Temesvarer Volksblatt”, nr. 198, din 2 septembrie 1929. Caricaturile lui Panai Istrati (stînga) care i-a vizitat în închisoare pe deținuții comuniști și în articolele sale din „Lupta” a denunțat tratamentul inuman la care fuseseră supuși arestații — și Lucrețiu Pătrășcanu (dreapta), apărător principal în procesul comuniștilor de la Timișoara. (Vezi și „Drapelul roșu”, nr. 7592, sîmbătă 7 iunie 1969 — articolul: Panai Istrati la Timișoara).

6

C. F. R.

SERIA B CLASA I

Nº 10437

ABONAMENT DE SERVICIU

D. De Lucretia

Patrascaru

Calitatea Deputat

de Timis Torontia

Director General C.F.R.

General Miron

Semnatura posesorului

P. P. Patrascaru

7

8

~~Signatura~~
~~Boarta~~

Bilet de Liberare

Numitul Patrascaru Lucretia, din
comuna Bucuresti Pod Miori districul Ilfov, ce era
depus la aceasta inchisoare de D. Jude Part. Cab. & Trib Ilfov
cu mandat arestare No. 3392 de la 1 Julie 1932
achitându-se astăzi de onor.
s'a liberat după adresa D-lui Jude Part. Cab. & Tribunal Ilfov
No. 1607/1932 pentru care i s'a dat aceasta.

DIRECTOR Buchina

Nº 17659

29 August 1932

CULT-MOD 00026

Organ informativ al cercului popular de cultură modernă

A P E L

„Cult-modul” este organul informativ al cercului popular cu aceeași denumire. Misiunea lui este de a educa și distra masele largi din toate păturile sociale ca: muncitori, funcționari, țărani și intelectuali de toate vârstele.

„Cult-modul” trebuie să fie condus și controlat de către însăși colectivul maselor la mai sus. Activitatea lui trebuie să fie foarte intensă și în domenii cât mai ramificate.

„Cult-modul” se naște tocmai în momente de criză sufletească, organizatorică, econo-

mică, politică și ideologică.

„Cult-modul” trebuie să devie prin urmare focarul de cultură cinstită de mase — potrivit timpurilor actuale.

În acest scop și în acest sens „Cult-modul” face apel la toate categoriile de cetățeni și muncitori neorganizați, precum și la cei organizați în diferite organizațiuni, etc., fără deosebire de naționalitate sau religie.

Cetățeni din toate categoriile grupați-vă la jurul cercului „Cult-mod”.

„CULT-MODUL”**PLANUL
de activitate al cercului:****Educație morală și fizică.****I****EDUCAȚIA MORALĂ**

- 1) Secțiuni de literatură
- 2) „ „ „ scenă
- 3) „ „ „ conferințe
- 4) „ „ „ canto
- 5) „ „ „ mecanică
- 6) „ „ „ stud. artei mod.
- 7) „ „ „ jocuri.

II**EDUCAȚIA FIZICĂ**

- 1) Secțiuni de foot-ball
- 2) „ „ „ gimnastică suedeză
- 3) „ „ „ atletică
- 4) „ „ „ box
- 5) „ „ „ hand-bal.

Programul se va realiza în limita posibilităților materiale, morale și tehnice.

INFORMAȚII

● Comitetul de inițiativă a cerc. „Cult-mod” apelează la toți prietenii cari doresc a activa — în sânul cercului — să se prezinte la sediul din str. Schitu Măgureanu Nr. 6 (sala Transilvania).

● Orice informație poate fi dată în fiecare Luni între ora 7—10 seara.

● Secțiunea de jocuri distractive și-a format orele: Lunea între 8—10.

■ În curând se va forma secțiunea de scenă și de conferințe.

● Cult-mod — va depune toate eforturile ca în curând prietenii cercului să aibă la dispoziție o bibliotecă.

La o reuniune prilejuită de împlinirea unui an de la reparația „JURNALULUI DE DIMINEAȚĂ”, sub conducerea lui Tudor Teodorescu-Brașile (noiembrie 1945). De la dreapta la stînga (în prim plan): Em. Socor, Tudor Teodorescu-Brașile, Dr. Gr. Grașu și Grigore Preotescu, pe atunci redactor șef al „ROMÂNIEI LIBERE” și director al prinei din Ministerul propagandei. În planul al doilea, un funcționar (neidentificat) din administrația statului.

Du-te la Alexandru-Vodă⁶, du-i scrisoarea asta s-o citească și lucrezi împreună, cu forțe unite.

Și considerați-mă devotatul vostru pentru totdeauna.

Panait ISTRATI

adresa: 5 rue Mayerbeer — Nice.

După finele lui martie, adresa mea este, 24 rue du Colisée — Paris VIII.

Niederbruck — Longenfeld
près Masevaux Ht. Rhin

12 — VI — 1925

Dragă Stănescule,⁷

Mulțumesc pentru toate informațiile ce-mi dai.

N-am vreme să-ți răspund cum aș voi, căci deși mă scol la patru dimineața ca să mă pun la masa de scris, tot nu ajung să prididesc. Acum traduc pe moș Anghel, scriu pentru editorul francez, pentru alții din Austria și Germania, ba chiar și pentru comuniștii de la „Deșteptarea”⁸ din America.

Și tot sunt hulit de chiriașul d-tale I. Marin. Spune-i că nu i-am răspuns și nu-i voi înapoia scrisoarea cea plină de insulte pe care le crede adevăruri căci am de gând s-o pun într-o zi sub ochii muncitorilor, așa cum mi-a cerut el s-o fac, în „Adevărul” atunci când eu mă certasem cu „Adevărul”. Mai spune-i că-l iert de nedreptatea ce mi-a făcut căci eu știu ce înseamnă un om acrit. Poate că știe și el, poate că cunoaște pe faimosul Nae Păcală, plăpămarul din București, care ca și dînsul, insultă în plină sală pe oameni ca Frimu, Marinescu și Cristescu.

Spune-i din parte-mi toate acestea. Sunt mulțumit că batjocura îmi vine de la el și nu de la un om care mi-e scump și pe care-l bănuiam autorul indirect al acelor insulte așa cum îi scrisesem, și așa cum aveam destule motive să bănuiesc.

Cît despre dorința dumitale de-a pleca, de, ce să-ți spun? Fiecare e condus de steaua lui. Unul ajunge rău chiar de la început. Altul o tirăște cum poate, iar alții se înstăresc, totul depinde de întîmplare, de ceva gologani și mult mai mult de temperamentul omului. Eu n-aș fi putut să mă procopesc niciodată, căci nu sunt în stare să stau 3 luni de zile la un loc. Și știi vorba aia: piatra care se rostogolește nu adună mușchi (dar mușchiul e mortăciune vie și eu n-am ținut la așa ceva!)

Salută-l pe Vodă, pe Marin cel cu inima albastră și pe Chivăran.

Spune-i lui Vodă să spînzure cartea asta de vizită pe tabloul care-i place lui mai mult și să-l declare vîndut mie. Îl voi plăti și-l voi lua cînd voi veni în țară, ori dacă vrea să-l pună în sa'a editurei noastre „Renașterea” de la București. Să-mi scrie cît costă.

Al d-tale

Panait ISTRATI

⁶ Pictor din Ploiești. Vezi scrisoarea trimisă revistei „Facla” și publicată la 4 iunie 1925, în care Panait Istrati povestește despre prietenia sa cu Ștefan Gheorghiu și cu Alexandru Vodă.

⁷ Jean Stănescu, unul dintre cei mai intimi și mai constanți prieteni ai scriitorului. Provenit din cercurile socialiste ploieștene, ajunge la Paris fascinat de miraculosul destin al lui Panait Istrati (așa cum dovedește scrisoarea de față). Se stabilește definitiv în Franța, chiar în locurile îndrăgite de « sinucigașul de la Nissa », în localitatea Roquebrune-Cap Martin, lângă Menton. Este și în momentul de față un fervent și generos animator al perenizării memoriei lui Panait Istrati.

⁸ Ziar al românilor din Detroit (S.U.A.).

Cuvîntarea rostită de Panait ISTRATI în fața încarcerărilor comuniști de la închisoarea „SINGRO”¹

Prea iubiții mei prieteni,² iubiții mei tovarăși, v-am cunoscut, vă știam înainte chiar de a vă vedea. După cum v-am scris deja, călcînd pe pămîntul părintelui meu,³ întîiul meu gînd, primul meu cuget era îndreptat la voi, la voi, încarcerății, luptători ai cauzei proletariatului, și la tovarășii noștri deportați. Nu voi pleca din Grecia înainte de a căuta și a izbuti să vizitez insulele sterpe unde mîini ale mele mi-am agonist și-mi agonisesc piinea. Iată două degete pe care le-am pierdut la lucru. Că de, știu și eu ce e închisoarea. În mai multe rinduri am fost aruncat

„V-am spus că știu și eu ce înseamnă închisoarea ... curaj, prietenii mei”

Panait ISTRATI

se află deportații. Am aflat că autoritățile îi au lăsat pe dînșii și familiile lor în voia soartei. Credeți-mă, tovarăși, că plecînd de aici voi face tot ce va fi cu putință să fac pentru voi, spre a vă fi folositor, spre a vă ușura prin toate mijloacele cu putință situația voastră.

În persoana mea nu trebuie să vedeți pe scriitorul sau pe meșterul, ci pe muncitorul. Cu aceste două

¹ Textul cuvîntării, comunicat de Legația Română din Atena, la 10.III.1928, se află actualmente în arhiva C.C. al P.C.R. fond 95, dosar 5796, volumul I, ff. 163—164.

² La 15 octombrie 1927, Panait Istrati este invitat, prin V.O.K.S., de guvernul sovietic la Moscova, pentru a lua parte la sărbătorirea aniversării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, de la care se împlîneau 10 ani. Îl informează despre asta pe prietenul său N. Constantinescu din Brăila, printr-o ilustrată pe care o expediază din Berlin, la 17 octombrie 1927. «Am sosit azi aici, Mîine plec la Moscova, invitat la sărbătorile celei de a 10-a aniversări de la revoluție» (Al. Oprea, *Panait Istrati*, Editura pentru literatură, 1964, p. 247). Împreună cu Kazantzakis, Panait Istrati întreprinde, apoi, o călătorie în Grecia, pentru a-și verifica «atașamentul dezinteresat» față de revoluție. În scrisoarea pe care cei doi i-o trimit lui Stalin (25 decembrie 1927), se afirmă că merg în Grecia pentru a striga entuziasmul lor despre cele văzute în U.R.S.S. (*op. cit.*, p. 250).

³ În 1927, sosind în Grecia, împreună cu prietenul său Nikos Kazantzakis, Istrati, după cum mărturisea în suita de reportaje din „Le Monde” (*Notes et reportages d'un vagabond du monde*), ar fi avut această dorință: «... să cunosc Cefalonia și să merg la Faraclata, locurile tatălui meu, să mă documentez asupra originii mele paterne, despre care nu știu nimic.» Dar Istrati, datorită atitudinii sale politice, a fost repede expulzat, iar altă dată nu a mai revenit pe acolo.

în temniță.⁴ Urmele degetelor mele au fost luate la secția antropometrică. Mi s-au luat fotografiile. Mi-aduc aminte de înjurătura ce mi-a tras comisarul de poliție francez,⁵ neștiind ce să pună în locul degetului ce-mi lipsea. Pune insulta ce mi-ai adresat, i-am răspuns.

V-am spus că știu și eu ce înseamnă închisoarea, de aceea să-mi dați voie să adaog ceva: curaj, prietenii mei. Arătați-vă mai presus de fiarele în care sunteți încătușați, arătați că știți să disprețuiți lanțurile și mai cu seamă nu lăsați să pătrundă nici o altă îndoială în gândul vostru, în mintea voastră. Să mă iertați dacă insist asupra acestui lucru. Știu cu cită viclenie, în momente grele, în momente de lipsuri și de dureri, precum și în acele de izolare, îndoiala pînădește să intre în inima voastră, în mintea luptătorului.

Mă întrebați de impresiunea ce am din Rusia Sovietică. Se înfăptuiește acolo ceva de neînchipuit, ceva de minune. O parte din ceea ce am văzut o voi expune în conferința mea de poimîine.⁶ Nu știu cum va fi reproducă de ziare, în orice caz însă vă voi aduce textul. Oricît aș încerca să vă arăt în linii generale această operă, nu aș izbuti, fără îndoială. Am văzut, am auzit, am cercetat și am judecat. Am văzut în mod obiectiv, neinfluențat și am examinat lucrurile rece. Nu vă puteți închipui ceea ce se face. Oricine ar tăgădui acest adevăr, oricare ar fi mobilul ce-i ar împinge la aceasta, un lucru nu ar putea să o tăgăduiască: Clasa muncitorilor și țărănimii au fost dezrobite. Ele au puterea în mîini. Cuceririle lor pe tărîmul economic, politic, social, nu au nici început, nici sfîrșit. Am văzut atîtea lucruri, atîtea ... încît îmi măsoz puterile înainte de a începe greaua operă de a povesti munca victorioasă făcătoare de minuni a proletariatului. Am făcut societate și am stat de vorbă cu muncitorii ruși. Am venit în contact direct cu dinșii. Mi-au spus multe și multe am reținut. Ceea ce însă sunt dator să nu uit în momentul de față, este că dinșii au stăruit să vă transmit vouă precum și tovarășilor din Europa următoarele:

— «Să nu vă descurajați în momente de restriște. Victoria e a noastră. Suntem otrava care va otrăvi și nimici exploatarea.» Acestea le reproduc aproape textual. Să mă credeți fără înconjur, fără rezervă, că sunt al vostru, plecînd de aici, am de gînd să vizitez diferite țări. Gîndul meu, condeiul meu, cuvîntul meu sunt puse în serviciul luptei. Și dacă va fi nevoie să încetez de a mai scrie, spre a începe să lucrez cu mîinile, voi face-o și aceasta. Oricum ar fi, privesc cu sînge rece și cu hotărîre noua răs_pîntie a luptei ce se arată în fața mea. Pînă

⁴ Prima dată la 19 februarie 1909. Participă la o întrunire a cercului *România muncitoare* care protesta împotriva prigonirii socialiștilor. Poliția a arestat un grup de muncitori, printre care se afla și I. C. Frimu. Din „*Calendarul muncii*” pe anul 1910, aflăm că arestații ar fi fost torturați, ceea ce a declanșat «o mișcare de indignare». La proces, Istrati a denunțat rolul provocator pe care l-au avut polițiștii. În iunie 1910, în timpul desfășurării grevei hamalilor din portul Brăila, *România muncitoare* anunță că «tov. P. Istrati a fost arestat din nou de parchet, apoi pus din nou în libertate». (*Op. cit.*, p. 36).

⁵ Reținut în câteva rînduri pentru neconformarea la unele dispoziții privind executarea profesiei de fotograf. «Am gustat și eu închisoarea, acum doi ani, trebuind de patru ori să sufăr condamnări de drept comun la Casa Celulară a acestui oraș» [e vorba de Nisa]; (*op. cit.*, p. 73).

⁶ În numărul său din 11 ianuarie 1928, ziarul comunist „*Rizospastis*” reproduce textul conferinței despre Uniunea Sovietică, ținută în limba franceză în sala teatrului „Alhambra” din Atena. Data de mai sus ne conduce la stabilirea aproximativă a zilei cînd a fost rostită conferința de la „Singro”: 9 ianuarie 1928. «Conferința a stîrnit un entuziasm uriaș. S-a intonat *Internationale*. Pe scenă, Panait Istrati s-a ridicat în picioare și a strigat: „Proletari între proletari”, apoi cu lacrimi în ochi s-a adăugat corului celor care cântau imnul revoluționar al muncitorilor. Mulțimea l-a luat în brațe și astfel au pornit către calea Universității. Dl. Fontana (șeful poliției secrete din Atena) și „hafierii” (agenții) au vrut să-i oprească, dar mulțimea i-a dat la o parte și i-a trînt în șuvoiul demonstrației. Automobilele și tramvaiele au încetat să circule. În fața Universității s-a ținut un mîting la care s-au rostit discursuri, s-au strigat lozinci contra fascismului și în favoarea Uniunii Sovietice»; (*op. cit.*, pp. 252—253).

în ziua cînd voi fi și eu urmărit, voi fi prins și băgat în dubă. Aceasta ar fi cea mai mare cinste ce mi-ar putea face clasa burgheză.

Ascultați deci, tovarăși. Nu vă ascund și nici nu e vorba cîtuși de puțin să ascund că astăzi terorismul cel mai sălbatec nu este nici în Bulgaria lui Siapceff și Tzankoff, nici în Italia lui Mussolini, nici în Jugoslavia a „Miinei Albe”. Terorismul cel mai sălbatec, cel mai înverșunat s-a dezlănțuit astăzi în Grecia.

Ziceți că vă voi uita. Înțeleg la ce faceți aluzie. Este adevărat că astăzi clasa bîrgheză prea mă răsfață. O văd. Se pare că aceasta nu va continua mult timp. Aceasta nu înseamnă că un om care a ajuns vîrsta de 40 de ani, după atîtea lupte, ar putea să-și păteze fruntea. Istrati e al vostru. Istrati nu lînge acolo unde a scuipat. Nu-mi voi pleca capul. Nu. Alții sunt trădătorii, ca J... M e r e m... Sunt în rîndurile voastre și rămîn. Dacă aș pierde vreodată curajul, cel mai bun serviciu ce mi-ar putea face cineva ar fi să-mi spulbere creierii împiedicîndu-mă de a lînge unde am scuipat. Grea mi-a fost viața pînă acum, dar ea va fi și mai grea în viitor. Căci anevoioasă e și lupta ce am de dus. Încă o dată: Cînd va fi nevoie să părăsesc condeiul spre a lua ciocanul, voi face-o. Să fiu întrebuițat în luptă după cum se va crede mai folositor. Cel dintîi sau cel din urmă sunt, voi rămîne soldat în rîndurile voastre⁷.

⁷ Încheierea popasului lui Panait Istrati în Grecia este semnalată de poliția din Constanța (la 28 februarie 1928): « În ziua de 23 februarie, ora 14, a fost imbarcat la Pireu, pe vasul sovietic „Cicerin”, comunistul Panait Istrati, izgonit din Grecia. Merge la Odesa și Moscova, unde va sta doi ani, apoi intenționează să vină în țară. Numitul a fost izgonit ca indezirabil din Franța, Anglia și acum din Grecia.» (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, volumul I, f. 69).

POVESTEA UNEI REVISTE

Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE despre CUVÂNTUL LIBER

În vremea din urmă s-a vorbit adesea despre „Cuvântul liber”, revistă pe care am condus-o între anii 1933—1936.

De la început trebuie să spun însă, pentru o bună informare a cititorilor că această publicație, a avut două serii anterioare, astăzi pe nedrept date uitării.¹

În adevăr, „Cuvântul liber” a fost întemeiat în 1919 de Constantin Graur, avînd ca principali colaboratori pe Gala Galaction, Iosif Nădejde, pictorul și scriitorul N. Tonitza, F. Aderca, Grigore Graur și alți publiciști de stînga. Din cauza cenzurii, după doi ani de viață chinuită, în 1921, revista a fost nevoită să-și înceteze apariția.²

În 1924, „Cuvântul liber” a reapărut sub direcția lui Eugen Filotti și cu colaborarea unui grup alcătuit din Mihai Ralea, Ion Vineanu, Perpessicius, Camil Petrescu, Paul Zarifopol, Dem. Teodorescu, M. Sevastios, C. R. Ghiulea, Manuel Menicovici, Victor Rodan etc. După doi ani, în 1926, revista s-a văzut iarăși silită să-și înceteze apariția.³

Am colaborat și eu, atît la prima serie, cît și la cea de-a doua.

După o întrerupere de șapte ani, în 1933, „Cuvântul liber” a reapărut sub conducerea mea.⁴ Toate trei seriile acestei publicații au avut același program, schițat în 1919 de Constantin Graur: „Cuvântul liber”! — spunea atunci Graur — Ce ironic sună această împerechere de vorbe! [...] Titlul pe care l-am ales, n-are pretenția să înfățișeze o realitate, ci o dorință; el nu spune ce este, ci spune ce am vrea să fie. Căci aici am ajuns! După atîția ani de viață zisă constituțională. Ne zbatem în lipsa oricărei libertăți».

Constantin Graur avea dreptate. „Cuvântul liber” n-a fost niciodată liber. El a apărut totdeauna sub cenzură. Niciodată n-am putut să ne spunem gîndul nostru întreg. Titlul revistei era, de fapt, un protest împotriva acestei triste realități.

¹ Aceste pagini sînt răspunsul lui Tudor Teodorescu-Braniște la „Insemnările” noastre despre „Cuvântul liber”, radiodifuzate vîineri 10 mai 1968, în emisiunea *Matineu literar*, la rubrica „Din tradițiile presei literare românești”. Întrucît ne ocupăm acolo numai de cea de-a treia serie a acestei publicații săptămîniale, de „politică, literatură, teatru, arte”, fără a sublinia profilul militant unitar al revistei de-a lungul celor trei perioade de apariție succesivă, remarcabilul jurnalist și scriitor s-a simțit dator, fără nici un fel de intenție polemică, să corecteze oarecum perspectiva, precizînd scopul, preocupările și caracterul ideologic — ilustrate de „Cuvântul liber” de la origini pînă la dispariție. De aici, aspectul strict informativ, mai puțin confesiv-evocator de cît ne-am fi așteptat, al articolului pe care Teodorescu-Braniște l-a citit la Radio, într-o variantă redusă doar la două pagini dactilo, o lună și ceva mai tîrziu, vîineri 28 iunie 1968. Îl publicăm acum integral, sub titlul pe care autorul l-a înscris ulterior pe manuscrisul său: *Povestea unei reviste în loc de Amintiri de la „Cuvântul liber”*.

² Prima serie a fost publicată între 24 august 1919 și 16 mai 1921.

³ Seria a doua a apărut între 26 ianuarie 1924 și 6 ianuarie 1926. «Ne-au doborât dificultățile materiale» — se explică într-o *cronică* din ultimul număr al acestei serii.

⁴ Primul număr apare la 11 noiembrie 1933, ultimul: an III, nr. 48, 3 octombrie 1936.

(De la stînga la dreapta) George Maco-
vescu, Ștefan Roll (Gheorghe Dinu) și
Eugen Jehelmann în redacția ziarului
„ADEVĂRUL”, decembrie 1937.

În toamna lui 1933, situația politică se agravase. În Germania, Hitler preluase puterea.⁵ În țara noastră, propaganda hitleristă se desfășura în toată voia. Mi-aduc aminte că apăreau vreo 60 de ziare și reviste de extremă-dreaptă, stipendiate masiv de marea finanță și de marea industrie, și ocrotite pe față de autoritatea de stat.

În aceste condiții, „Cuvântul liber” a încercat și a izbutit să realizeze o largă concentrare a scriitorilor de stînga, și de extrema-stîngă, începînd cu comuniștii⁶, continuînd cu socialiștii și sfîrșind cu elementele progresiste din partidele burgheze. La „vechea gardă”, în frunte cu cel ce întemeiasse revista în 1919, s-a adăugat generația tină: Miron Radu Paraschivescu, Eugen Jebeleanu, Ilie Zaharia, George Macoșescu, T. Cristureanu, Octav Livezeanu, Gogu Rădulescu, Gheorghe Dinu, care a deținut și secretariatul de redacție⁷, Mircea Grigorescu etc.

Alexandru Sahia, în afară de articolele sale, a publicat în „Cuvântul liber” și un ciclu de nuvele bine primite de cititori⁸. Vechiul luptător socialist, M. Gh. Bujor, după lunga și nedreaptă lui detențiune — 15 ani de temniță grea — dădea amintiri de la Doftana și versuri. Profesorul Petre Constantinescu-Iași, abia ieșit și el din pușcărie, își relua cu energie campania antifascistă. Demostene Botez își aducea pe aceeași linie prețioasă lui colaborare, ca și Felix Aderca, Scarlat Calimachi, Marin Simionescu-Rîmniceanu, F. Dima, prof. Ilie Cristea de la Brașov etc.

Al. Philippide ne da cronici literare de fină și pătrunzătoare analiză. N. D. Cocea, I. Peltz și alți scriitori⁹ publicau fragmente din romanele lor. De la Giurgiu, ne veneau articolele semnate de Maria Arsene, pe care le-am republicat apoi în broșura *Iuda*.

Pe frontul politic, ca și pe cel literar și artistic, se ducea aceeași campanie împotriva extremei drepte. Revista lovea fără cruțare. Viața ei a fost o luptă neîntreruptă¹⁰.

⁵ Revista a desfășurat în această perioadă, încă de la primul ei număr, o virulentă campanie împotriva ideologiei fasciste, dezvăluind cititorului român adevărata față a regimului dictatorial hitlerist. Iată câteva titluri: F. Aderca, *Goering, maestrul de balet*, I, nr. 13, 3 februarie 1934; T. T. Braniște, *Împotriva sovietismului*, I, nr. 6, 16 decembrie 1933; *Triumful morții*, I, 14, 10 februarie 1934; *Dictatura federatilor*, II, 35, 7 iulie 1934; F. Dima, *Procesul de la Lipsa*, I, 8, 1 ianuarie 1934; P. Pandrea, *Papen intră în acțiune*, I, 47, 29 septembrie 1934; *Colonelul Bech și Alfred Rosenberg*, I, 48, 6 octombrie 1934.

⁶ Vezi Lucrețiu Pătrășcanu, *Ce vor comuniștii?*, III, nr. 47, 26 septembrie 1936.

⁷ Alături de Mircea Grigorescu și de Horia Roman.

⁸ În cei trei ani de apariție ai ultimei serii a „Cuvântului liber”, Sahia semnează următoarele materiale mai importante: *Execuția de primăvară*, I, 1, 11 noiembrie 1933; *Ghiolțina*, I, 2, 18 noiembrie 1933; *Moartea tîndurului cu termen redus*, I, 4, 2 decembrie 1933; *Moartea înghișitorului de săbii*, I, 26, 5 mai 1934; *Ultimul act în procesul cefeștilor*, I, 36, 14 iulie 1934; *Un caz de mistificare macabră*, I, 37, 21 iulie 1934; *Întoarcerea tatei din război*, I, 38, 28 iulie 1934; *Pe cîmpia de sînge a Mădăreștilor*, I, 41, 18 august 1934; *Henri Barbusse (Vorbind cu el la Moscova)*, II, 46, 21 septembrie 1935; *Boris Pilniak. De vorbă cu scriitorul sovietic*, II, 49, 12 octombrie 1935; *Antisemitismul*, II, 51, 26 octombrie 1935; *Nordhal Grieg, scriitorul proletar al Norvegiei*, II, 52, 2 noiembrie 1935; *Situația femeii muncitoare*, III, 3, 23 noiembrie 1935; *1907*, III, 4, 30 noiembrie 1935; *Crăciunul negru*, III, 7, 21 decembrie 1935; *Front unic, front popular*, III, 26, 2 mai 1936.

⁹ Au colaborat mai statornic cu proză și cu versuri: Victor Eftimiu, Ion Minulescu, Claudia Millian, Sanda Movilă, Stoian Gh. Tudor, George Lesnea, D. Corbea, D. Trost, Paul Păun, Lucian Boz. Semnalăm, de asemenea, prezența lui Anton Holban (*Fețe de oameni*, II, 21, 31 martie 1935), și a lui George Mihail Zamfirescu.

¹⁰ La încheierea primului an de apariție, Tudor Teodorescu Braniște scria: «Lumea s-a convins că dreptatea este de partea noastră. Mille de cititori care se grăbesc în fiecare săptămînă să ale cuprinsul revistei acesteia, o fac fiindcă știu că vor găsi într-însa un îndreptar cinstit în cercetarea problemelor și în aprecierea oamenilor». (Vezi: *Un an de luptă*, I, 52, 3 noiembrie 1934).

Am dat o largă dezvoltare reportajului social. Geo Bogza¹¹ zugrăvea îngrozitoare condiții de muncă ale lucrătorilor tăbăcari. Brunea-Fox zugrăvea viața micilor orașe de provincie cufundate în somnolența lor, cu ilustrații de I. Gherman, creatorul reportajului fotografic în presa noastră.

„Cuvântul liber” s-a întemeiat, de asemenea, pe o valoroasă echipă de pictori și graficieni: Iser, Anestin, Jiquide, Kazar, Eugen Drăguțescu — cu imaginile lui din mahalalele copleșite de sărăcie și tristețe, Nicolae Cristea, Aurel Mărculescu — cu aspecte din vechile târguri moldovenești. Se adăugau adesea reproduceri după marii graficieni străini.

Am consacrat o pagină specială tineretului universitar, redactată de Miron Radu Paraschivescu și de Radu Stoicescu.

În scurtă vreme, „Cuvântul liber” a ajuns la 25.000 de exemplare, tiraj cu totul neobișnuit pentru o publicație săptăminală pe vremea de atunci. A trebuit să renunțăm la mașina plană și să trecem la rotativă, revista apărând în format de ziar.¹²

Cenzura ne făcea multe și mari mizerii. Articole întregi și multe desene erau suprimate. Cu toate acestea numărul cititorilor creștea mereu. Văzînd că nu poate s-o ucidă prin cenzură, guvernul a hotărît să-i interzică apariția. Prietenii mei stăruiau să-i vadă pe ministrul de interne. Știam că orice demers era inutil. Am cerut totuși audiența.

Ministrul m-a primit în aceeași seară la el acasă. A deschis o sticlă de coniac francezesc și o cutie de țigări „speciale”, care nu se găseau pe piață, fiind rezervate numai atotputernicilor zilei. I-am explicat că revista a respectat cu strictețe toate indicațiile cenzurei, chiar pe cele mai abuzive, și că deci, nu există nici un motiv pentru suprimarea ei. Mi-a răspuns că am dreptate. Avea un glas mioros și un zîmbet blajin pe care și-l fixa pe față dimineața și-l purta toată ziua, ca pe o mască a ipocriziei. Apoi mi-a mărturisit, fără prea multe ocoluri, că interzicerea revistei a fost cerută nu numai de fracțiunile de extremă-dreaptă, ci și de legația germană din București, din cauza atacurilor directe împotriva lui Hitler.

Asta este, pe scurt, povestea „Cuvântului liber”

În cei trei ani de apariție, în condițiile cele mai grele, cred că această revistă și-a adus aportul ei în lupta pentru democrație, adevăr și libertate.

¹¹ Din materialele pe care Geo Bogza le-a publicat aici, semnalăm: *Fapt divers — Spălătoreșele*, I, 23, 14 aprilie 1934; *Rafinăria din Cîmpina*, I, 27, 12 mai 1934; *O industrie fetidă*, I, 33, 23 iunie 1934; *Scene din viața tăbăcarilor — Condițiile de muncă în tăbăcări*, I, 36, 14 iulie 1934; *Industria neagră a petrolului*, I, 37, 21 iulie 1934; *Harta geografică și morală a industriei petrolifere românești*, I, 39, 4 august 1934; *Infamia salariilor petrolifere*, I, 40, 11 august 1934; *Introducere în lumea muncitorilor*, I, 42, 25 august 1934; *Rancu, schelet petrolifer*, I, 44, 8 septembrie 1934; *Războiul pe apă*, I, 45, 15 septembrie 1934; *Ierarhia muncii și a repausului*, I, 48, 6 octombrie 1934; *Buștenari, leagănul petrolului*, I, 50, 20 octombrie 1934; *Sonde și motoare asasine*, I, 52, 3 noiembrie 1934; *Blei sau bucuria satanică*, II, 27, 11 mai 1935.

¹² * Tare pe dreptatea cauzei pe care o susțino, „Cuvântul liber” își va continua drumul convins că izbinda e nu numai sigură, ci și foarte apropiată *. (Vezi: *După doi ani*, II, 52, 2 noiembrie 1935).

Cocea în dosarele de la Siguranță

Documentar de Nicolae FLORESCU

Într-un jurnal inedit, păstrat în arhiva familiei, datînd din februarie 1918, Cocea mărturisea hîrtiei: « Simt bine că singura mea chemare e scrisul. Dar tot așa de bine cu aceeași intensitate, simt în același timp că marea chemare a vieții mele e o operă vastă de luminare și de fericire a altora. Două idealuri se bat cap în cap în sufletul meu: literatura și propaganda ».

Afirmația merită a fi reținută, nu numai pentru natura ei confesivă, dar și fiindcă oferă singura ecuație posibilă asupra existenței extrem de agitate a omului acesta, în veșnică tensiune spirituală, filtrînd evenimente și idei curențe, prin prisma unei conștiințe ferme, desăvîrșit polemică.

Recapitulînd succint aspectele majore ale prodigioasei lui activități de gazetar înăscut, să recunoaștem că scriitorul a știut să rezolve magistral « dilema » căutărilor sale interioare, găsind formula optimă, capabilă să pună în lumină valențele esențiale ale unui talent prea puțin lucrat.

E greu de imaginat astfel, *romancierul* Cocea, fără a-i asocia instinctiv profilul *pamfletarului*. Gazetarul îl face și îl justifică aici, pe scriitor. Dealtfel structura intimă a celui ce a semnat *Fecior de slugă*, presupunea *lupătătorul*, ieșirea în arenă, protestul vehement la bară.

Prea pătimaș pentru a fi un mare romancier, Cocea a lăsat în cultura noastră modernă, efigia nobilă a ziaristului angajat, trăind plenar cotidianul, dominat de încrederea într-un viitor mai drept, mai cinstit.

Destinul socialistului Cocea este în genere cunoscut. Nu stăruim. Vom transcrie spre edificare, primele pagini din *Jurnalul* amintit la începutul acestor rânduri, înscălat în perioada detențiunii sale în lagărul de la Negrești, după întoarcerea din Rusia. Ele constituie o mărturie relevantă pentru ideile ce-l animau pe scriitor încă în acea epocă, după contactul direct, la fața locului, cu atmosfera și cu dezideratele Marii Revoluții Socialiste.

« LI-E FRICĂ DE TOT CE SE MIȘCĂ,
DE TOT CE GINDEȘTE, DE TOT CE
N-A MURIT ÎNCĂ ÎN ȚARA ASTA.
I-AM VĂZUT ! »

N. D. COCEA

Florice! iubit, nu ți-am scris de-o lună. Cred însă că în vremea asta ai primit știri de la mine. Printr-un om de încredere am trimis vorbă lui Bacher, care e la Petrograd, să-ți comunice că sunt arestat, că nu știu cită vreme încă voi mai fi ținut la dubă,

dar că nu trebuie să ai nici un fel de grijă și să fii liniștită pînă ce voi reuși să-mi recapăt libertatea. Iată, în amănuntele pe care le cunosc pînă acum, ce anume a motivat hotărîrea guvernului și cum s-au petrecut lucrurile.

Cînd am ajuns la Iași, acum o lună și jumătate, am găsit atmosfera politică extrem de încărcată. Bolșevicii mari de la noi amenințau cu o mișcare revoluționară, armatele rusești de pe front începeau să se retragă și teama era generală [...], factorii responsabili pierduseră capul și stăteau în fața vremurilor astea revoluționare ca vițelul la poarta nouă.

Am vorbit cu toți imbecilii noștri politici. E inutil să-ți mai spun că n-am găsit nicăieri nu vreo simpatie oarecare pentru cea mai vastă și mai profundă mișcare socială din cîte a cunoscut omenirea, dar nici măcar cea mai elementară înțelegere a evenimentelor ce se petrec totuși aproape sub ochii lor și din desfășurarea cărora România ar putea să tragă foloase ilimitate. Nu, nimic. Două sentimente numai: o ură stupidă și îngustă împotriva rușilor și o sfîntă teamă pentru pielea lor de ciocoime că vor fi siliți să-și ia catrafusele și să fugă prin republica lui Lenin.

Firește, eu mi-am făcut datoria să strig adevărul în gura mare, am prevenit pe cine am putut că politica în doi peri a lui Brătianu duce țara spre un dezastru definitiv după dezastrele de pînă acum.

Desgustat de tot ce văzusem la Iași, convins că nu se poate face și încerca nimic, eram hotărît să plec la Petrograd, cînd în dimineața de 13 decembrie, comisarul regal al Curții Marțiale, însoțit de vreo cinci agenți secreți m-a declarat arestat și a procedat la cea mai minuțioasă și inutilă percheziție din lume. Au ridicat cîteva teancuri de jurnale, cîteva scrisori dintre care două de-ale tale, un caiet cu note și impresii și alte cîteva mărunțisuri fără însemnătate. Polițiștii erau mofluzi. Probabil că se așteptau la descoperiri senzaționale. Niscaiva bombe, mașini infernale sau măcar un pistol dacă nu un revolver.

Pe la orele zece a.m. cu tot alaiul după mine am ajuns la poartă unde m-aștepta un automobil. M-au suit într-insul, am făcut turul Iașilor și am descins la unul din hanurile lui Panaitescu, o cocioabă infectă, murdară, pierdută undeva în fundul unei mahalale și populată numai de vardiști, agenți, purici, ploșnițe și alți păduchi. Ziua și noaptea de 13 spre 14 decembrie le-am petrecut în acest infern vulgar. Ziua ascultînd ghionții, palmele și urletele din odaia alăturată; noaptea la un fel de birou, de teama insectelor și ca să termin un memoriu de vreo 5 coale în care mi se cerea să arăt isprăvile mele din Rusia și ce căutam nechemat, în dulcea mea țară.

A doua zi de dimineață, o călătorie destul de plăcută cu automobilul. Comisarul regal îmi spusese că mă duce pentru două zile la Vaslui ca să mă confrunte cu nu știu ce alt criminal din banda mea. Pe drum însă mi-a mărturisit că scopul călătoriei noastre e altul și că din ordinul guvernului mă va lăsa pentru cîteva zile într-o comună Negrești, din județul Vaslui, unde voi avea de toate la dispoziție, minus libertate. [...]

Îți spuneam că potrivit făgăduielii comisarului regal trebuia să fii pus în libertate după cel mult o săptămînă de anchetă. Trecuse de mult săptămîna, desperasem aproape, cînd într-o zi tîrgul a răsunat voios de goarna automobilului rechiziționat de domnul comisar regal. I-am ieșit vesel în întîmpinare, dar am înțeles imediat din privirea care-mi evita ochii, că nu-mi aducea nici o veste îmbucurătoare. Și-n adevăr, așa a fost. După

un dejun copios luat împreună, ne-am închis amândoi în biroul generalului și a-nceput interogatoriul. Vai, Floricel, cînd ai ști pentru ce crimă sunt acuzat. Nici mai mult, nici mai puțin decît un complot împotriva guvernului! Dovezile, o declarație a lui Octavian Goga, căruia i-aș fi anunțat apropiata revoluție în România! Și-o mărturie a lui Ștefan Antoniu, a lui nenea Antoniu în carne și-n oase, al inefabilului nostru prost, al slugei familiei Cincu, Mille, Scully etc. precum că m-ar fi auzit proorocind într-un cerc de cunoscuți acea iminentă revoluție [...] Cea mai odioasă acuzație cu puțință, clădită pe spusele unui biet azvîrlit și ale unui poet lamentabil de mediocru.

Ghicești răspunsul meu. Am declarat cîstit c-am vorbit despre revoluția viitoare, nu numai cu cei doi preopinenți, dar cu tot Iașul pe care-l cunosc, cu deputați, cu miniștri, cu ziaristi, și printre alții chiar cu un judecător de instrucție [...]

Declarațiile mele, mărturisirea comisariatului regal că toată afacerea asta i se pare o aberație curată, neghiobia invinuirilor [...] toate astea la un loc, Floricel iubit, nu îndeamnă însă pe Brătieni să-și recunoască leal prostia și să mă lase în libertate. Lucrul e de altfel explicabil. Împotriva mea nu e o pornire specială de ură sau de răzbunare. Nici unul din miniștri, afară poate de Duca, nu-mi visează dispariția sau moartea. Dar bieților oameni li-e frică. Li-e frică de tot ce se mișcă, de tot ce gîndește, de tot ce n-a murit încă în țara asta. I-am văzut. Le tremură cămașa pe dinșii ca gelatina. Li-e frică de rezultatele războiului, li-e frică de victorie ca și de înfrîngere, li-e frică să rămînă sub nemți, li-e groază să-și caute scăpare în străinătate, li se zburlește părul pe cap de frică numai la gîndul că vor fi nevoiți să treacă prin Rusia. Se tem unii de alții și toți la un loc pînă și de umbra lor.

Asemenea opinii, trădînd o conștiință matur revoluționară, conturează pregnant rolul pe care l-a jucat mai tîrziu ziaristul în mijlocul luptelor politice din România interbelică.

Măsurile polițienești ale guvernelor succedate la putere pentru a stăvili torentul exploziv al campaniilor de presă susținute de Cocea împotriva regimului n-au reușit decît că cimenteze convingerile sale ferme.

În vremea cînd directorul „*Faclei*” era arestat la Craiova, într-o scrisoare îndată către Cocea, Ion Vinea relatea amar:

În cele din urmă a trebuit să intru la „Adevărul”, unde spiritul și reputația de la „Faclea” pare că mă urmăresc: am luat un interviu interesant lui Maniu — și ziarul a fost confiscat. Vezi dar, suntem osîndiți să luptăm și să suferim împreună.

Cîțiva ani mai tîrziu, într-o altă epistolă a autorului *Lunatecilor*, găsim:

A fost Dina eri la mine. [...] Mi-a spus c-ai trimis trei articole: nu am primit niciunul! Am reclamat la poștă, am să protestez și în gazetă, fiindcă e vorba de un sistem care mi se aplică. Ce rău îmi pare! N-ai păstrat copie?

În arhiva Cocea s-au păstrat și două scrisori ale lui Octav Livezeanu, care îi solicită cunoscutului gazetar colaborarea la „Opinia Publică”. La 15 decembrie 1932 i se scria:

Iubite Domnule Cocea,

Îmi iau îndrăzneala de a-ți scrie, după ce m-am înarmat și cu alăturatele rînduri ale lui Tudorel Braniste. Iată despre ce este vorba. Scot cu un grup de prieteni revista „Opinia Publică” — Îndreptar ne este „Facla” duminică de-acum douăzeci de ani. Ne ești în fiecare moment așa de aproape și întotdeauna, lupta d-tale și amintirea ei ne dă curaj. De anul nou, scoatem un număr în 40 de pagini. Te rugăm deci frumos să ne ajuți, trimițându-ne un articol. Poate că va însemna aceasta, o reîntrare a d-tale în mijlocul altor prieteni cari te doresc și te așteaptă.

O lună mai târziu, la 9 ianuarie 1933, Octav Livezeanu îi povestea lui Cocea întâlnirea sa cu Panait Istrati:

La Mînăstirea Neamțului, l-am văzut pe bietul Panait Istrati. E bolnav prăpădit. Citise și el romanul [e vorba de Fecior de slugă; n.n.] și prima vorbă cu care m-a întîmpinat a fost: «ce face Nicu Cocea? E singurul om care ar mai putea azi, cu scrisul lui, să mai stîrnească o mișcare. Dacă îl vezi, spune-i din partea mea multă sănătate și toată dragostea».

Publicăm în continuare o suită de documente semnificative, aflate astăzi în Arhiva C.C. al P.C.R.-ului. Sînt *note informative* și *rapoarte*, ce au figurat în dosarele „Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale”, privind direct persoana lui Cocea, acțiunile politice la care a luat parte.

În transcrierea textelor am respectat cronologia ca și o seamă de indicații și adnotări trecute pe dactilogramă. Din necesități de spațiu, ori de cîte ori au existat referiri adiacente, sau specificări fără legătură directă cu «cazul» Cocea, le-am rezumat încadrînd intervențiile noastre în paranteze drepte.

I

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul I, fila 1]

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Brigada IV-a

Anul 1926, luna iulie, ziua 21

NOTĂ

Ziaristul N. D. Cocea liberat de la Închisoarea din Craiova declară că la toamnă va face să reapară ziarul său „Chemarea”.

II

[Arhiva C.C. al P.C.R.]

[Fond 95, volumul I, filele 288—289.]

Secțiunea 4-a

12 februarie 1934

**Conferința lui N. D. Cocea
organizată de comitetul antifascist
și antirăzboinic din București.**

Ieri 11 februarie cor., a avut loc în sala Barașeum, din Capitală, conferința lui N. D. Cocea despre „Nouri în Extremul Orient” organizată de către comitetul antifascist și antirăzboinic la care au participat aproximativ 800 persoane, majoritatea muncitori ceferiști și din celelalte întreprinderi, fiind observați prezenți și numiții VICTOR GHERASIM avocat, reprezentantul comitetului antirăzboinic, NIȚULESCU STELIAN și VIZMAN MARCU ambii membri ai partidului comunist din România.

Intrunirea s-a deschis la orele 17 cînd conferențiarul începe prin a examina problemele ce frîmîntă astăzi Europa Centrală și Extremul Orient, arătînd că din cauza oligarhiei guvernelor capitaliste, suntem în pragul unui nou război.

În continuare spune că țările învinse Ungaria, Bulgaria, adunate în jurul Germaniei, caută a reveni la vechile forme teritoriale, iar pe de altă parte țările în supraproducție cari caută a cuceri noi deșeururi, adunate în jurul Japoniei, sunt doi factori iminenți de război în timpul de față.

Arată că scînteia unui nou război poate să nască dintr-o imprudență a lui Hitler, care are în momentul de față peste 6.000.000 șomeri, sau dintr-o imprudență a Japoniei, în dorința de expansiune colonială.

[Este rezumată în continuare analiza pe care Cocea o face situației economice și politice din Asia, insistînd asupra pericolului japonez, revanșard.]

Făcînd paralela din punct de vedere economic între Japonia și Soviete, arată starea nenorocită în care se găsește proletariatul japonez, criza economică ce o stăpînește din cauza supraproducției, fapt ce a determinat-o la dumping-ul de azi, pentru a atrage cît mai mult aur în țară, pentru pregătirea războiului capitalist-imperialist.

Conferențiarul proslăvește în schimb situațiunea economică postbelică a Sovietelor, grație noului regim instalat acolo, argumentînd această aserțiune cu date comparative — arătînd că progresele obținute, în toate domeniile de activitate, au fost înzecite și că Rusia este singura țară din lume unde nu există șomaj. Arată că și din punct de vedere militar, Sovietele sunt superioare Japoniei, dispunînd de tot utilajul războiului modern și de una din cele mai puternice forțe aeriene. Arată de asemenea că datorită bunei stări la care a ajuns țaranul rus, datorită regimului sovietic, care i-a asigurat un trai bun și plenitudinea drepturilor, acesta este gata oricînd să-și verse ultima picătură de sînge, pentru apărarea teritoriului sovietic. Spune că dacă în prezent nu a izbucnit încă războiul ruso-japonez, aceasta se datorește faptului că japonezii nu sunt pregătiți în ceea ce privește aviația militară. Își exprimă părerea

personală că, un viitor războiu însemnează inevitabil izbucnirea revoluției proletariatului mondial.

[Sînt indicate în continuare elementele ce au compus un program «de cor și declamațiuni», care a urmat conferinței lui Cocea.]

După terminarea serbării și a conferinței, organele Prefecturii Poliției București au procedat la arestarea unui număr de 54 indivizi, adică acei cari au manifestat în sală în spirit revoluționar, în frunte cu comuniștii DOBRE MARIN, VLĂSCEANU ȘTEFAN și FARLADANSCHI.

La Prefectura Poliției fiind triați, 18 indivizi au fost lăsați în libertate, rămînînd un număr de 36, cari vor fi deținuți pînă după data de 16 februarie 1934, ca o măsură de prevenirea acțiunilor ce comuniștii proiectează în această zi.

III

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul I, fila 311]

Secțiunea 4-a

10 ianuarie 1936.

<Semnalarea unei> **O revistă de stînga va apare în curînd.**

N. D. Cocea, împreună cu inginerul HERBERT SILBER, zis ȘERBULESCU, GHEORGHE DINU, zis ȘTEFAN ROLL și avocatul ALEXANDRU JOJA, vor scoate la finele lunii ianuarie o revistă intitulată „ERA NOUĂ”.

În această revistă, se va face critica tuturor evenimentelor la ordinea zilei, prin prisma ideilor comuniste.

IV

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul I, filele 321—325.]

Secțiunea 4-a

9 februarie 1936.

**Revista „ERA NOUĂ” organ
deghizat de doctrină marxistă**

După cum s-a semnalat la timp, a început să apară lunar în Capitală, de la 5 februarie 1936, un nou organ de doctrină comunistă, sub formă de revistă, denumit „ERA NOUĂ”, sub direcțiunea cunoscutului scriitor Nicolae D. Cocea din București.

Revista „Era Nouă” tipărită cu fondurile strînse prin abonamentele făcute în cercul intelectualilor comuniști a apărut în 1800 exemplare, cu aprobarea Cenzurei, imprimată fiind la tipografia Modernă din Calea Victoriei nr. 31, sub direcțiunea formală a lui N. D. Cocea însă în realitate conducătorul ei este identificat comunistul Ștefan Foriș, fost condamnat pentru crimă contra siguranței statului.

După cum se constată este o publicație de doctrină pur comunistă pentru pregătirea cadrelor și câștigarea elementelor intelectuale simpatizante în mișcarea revoluționară a partidului comunist din România.

Articolele în întregime se referă la studii marxiste și leniniste, scrise sub o formă moderată și științifică, cu permanentă elogiare a regimului din Uniunea Sovietică.

Pentru a se aprecia faptul că în realitate este un organ comunist deghizat dăm mai jos numele colaboratorilor identificați ca scriitori doctrinari comuniști.

[Urmează o listă de nume, din care reținem pe D. Trost, Al. Sahia, Virgil Teodorescu, Andrei Șerbulescu, Petre Năvodaru, Ilie Constantinovschi, Artur Dumbravă.]

— ȘT. VOICU, este condamnatul comunist Ștefan Foriș, care a ispășit o pedeapsă de 5 ani închisoare corecțională pentru crimă contra siguranței statului; vechi membru în partidul comunist din România.

Actualmente este conducătorul presei deghizate a partidului comunist din Capitală și provincie și directorul de fapt al revistei „Era nouă”, fiindcă Nicolae D. Cocea este pus numai de formă.

— H. ROSENBERG este comunistul Haim Rosenberg, licențiat în matematici și filozofie, fost președintele Asociației studenților evrei în 1931—1932, colaborator de doctrină comunistă la publicația „Era nouă”.

Activează și în comitetul noii organizațiuni comuniste deghizată, intitulată « acțiunea evreiască » care este în curs de formație în locul celei dizolvate cu denumirea Pro-Biro-Bidjan de sub conducerea avocatului Lascăr Șaraga.

— RADU POPESCU este funcționar la Banca Națională a României, simpatizant comunist, colaborator la „Cuvântul liber”.

— ȘTEFAN ROLL este una și aceeași persoană cu Gheorghe Dinu, redactor la ziarul „Adevărul”, cunoscut comunist, figurează și ca secretar de redacție la ziarul „Cuvântul liber”.

— A. HOTARNIC, este cunoscutul comunist Matei Socor, fost președintele tineretului antifascist din România, organizație dizolvată pentru caracterul ei revoluționar, actualmente își face stagiul militar în garnizoana București.

— ADRIAN SCHILERU, este numitul Adrian Schiller, originar din Brăila, student la Litere, Filozofie și Drept, colaborator la „Cuvântul liber”, recrutat de curind în mișcarea comunistă.

— MIRON CONSTANTINESCU, este student la Filozofie în București, activează în comitetul frontului studențimei democratice, organizație camuflată comunistă.

— M. R. PARASCHIVESCU este cunoscutul comunist Miron Radu Paraschivescu, originar din Cluj, secretar de redacție al revistei „Era nouă” și omul de legătură dintre membrii colegiului presei legale a partidului comunist pus sub conducerea lui Ștefan Foriș; colaborează și la „Cuvântul liber”.

Se anexează un exemplar din revista „ERA NOUĂ”, care este pusă în vânzare pe la chioșcurile și librăriile din Capitală contra cost 25 lei exemplarul, cunoscând că în situația expusă mai sus se prezintă această publicație, prin care se face o propagandă comunistă deghizată de instruire a cadrelor și atragerea membrilor în mișcarea revoluționară a partidului comunist.

V

[Arhiva C.C. al P.C.R.]

[Fond 95, volumul I.]

Secțiunea 4-a

15 martie 1936,

**Apariția numărului 2 al revistei
„Era nouă“, organ deghizat de doctrină marxistă
al partidului comunist.**

Miine, luni 16 martie cor., apare nr. 2 al revistei „ERA NOUĂ“ organ deghizat de doctrină marxistă al partidului comunist din România, imprimată fiind la tipografia „Modernă“ din Calea Victoriei, cu un tiraj dublat de 4.000 exemplare, fiind cerută și în provincie.

Spre deosebire de primul număr, în care problemele marxiste erau tratate într-o manieră științifică, academică, iar elogiile la adresa leninismului și a U.R.S.S.-ului erau strecurate în chip subtil; în numărul 2 se observă o vădită evoluție spre tonul agitatoric, propagandistic și organizatoric.

De semnalat în special este articolul fruntașului comunist, avocatul Lucrețiu Pătrășcanu, tratând despre formula «statului țărănesc».

Pe marginea acestei teme din programul partidului național-țărănesc, Lucrețiu Pătrășcanu dezvoltă un studiu asupra folosinței formulei statului țărănesc pe care o agită național-țărăniștii — despre care spune că deși aparent are o suprafață revoluționară, totuși ea nu poate rezolva problema specificului social al României și indică ca singură izbăvire a muncitorimei și țărănimii creerea unui regim sovietic în România, asemănător celui din U.R.S.S., de care se servește în repetate rânduri pentru ilustrarea tezei sale.

[În continuare este dată o nouă listă a colaboratorilor comuniști ai revistei, nu alta decât cea indicată mai sus.]

Socotim necesar să arătăm că această revistă este cu totul dăunătoare ordinii și siguranței statului, prin aceea că servește interesele partidului comunist din România înlocuind presa ilegală și clandestină cu scrieri de doctrină comunistă.

Stocul celor 4.000 exemplare se află în prezent încă neridicat la tipografia „Modernă“, imprimat fiind cu aprobarea Cenzurei.

Menționăm și faptul că dl. Prim Comisar Regal al Consiliului de Război Corpul II Armată s-a sesizat personal de scrierile cu caracter revoluționar apărute în această revistă și în consecință a semnalat cazul d-lui general comandant.

Sâmbătă 2 Mai 1936

r e a p a r e

CHEMAREA

Ziar popular de luptă democratică

Director: N. D. COCEA

Redacția și Administrația:

București, Strada Câmpineanu, No. 7, Etaj. II. Tel. 3.84.75

TIP. MODERNA CALEA VICTORIEI 31.

Publicăm aceste materiale de arhivă ca un omagiu
adus memoriei poetului și luptătorului communist
care a fost Miron Radu Paraschivescu.

Stimate și iubite dle. Cocea,

Eu adresez acum stule, fiindcă ultima dată
am scris daamăi, și fiindcă obiectul prezentei
scrisori are un anumit caracter care te
privește mai ales pe stă. Date despre ce e
vorbe : în aceste momente tragice, în care
fascismul hănuie toate România, iad, Capitalismul
și crăcii lui diversi not câți, - un prieten
de-al nostru, bun și credincios ca un adevă-
rat prieten, plin de talent, entuziasm, energie
și tinerețe, a scris un roman.

P. S. In chestia mea cutura de
 care mi-a povestit Du Sina, te-ai
 ruga si mi poti spune, daca e ceva de
 făcut, - mai ales ca la "Excelor"
 nu stiu pot sau nu, daca vrei sa definitiv
 angajat.

Astept cunosc răspunsul tău, -
 si cred ca mi vei scrie si ti mult
 mersi si sa mi scrie de iertare pentru

acest drang.

Cu toata dragostea si
 prietenia, ~~al drang~~

al doastu

Unu si Panu si vasa

30 Oct. 1936

VI

[Arhiva C. C. al P.C.R.]

20 martie 1936

[Raportul Directorului General al Poliției, către Ministrul de Interne, referitor la apariția nr. 2 al revistei „Era nouă”. Întrucât sînt preluate întocmai frazele raportului anterior, fără nici o modificare substanțială sau nimic adăugat, nu-l mai reproducem.]

VII

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul II]

Secțiunea 4-a

28 aprilie 1936

**Ședința comitetului de redacție
al ziarului „Chemarea”
organ camuflat comunist ce va apare în Capitală.**

În vederea apariției pentru miercuri 29 aprilie crt., a ziarului „Chemarea”, organ deghizat al partidului comunist, a avut loc aseară în strada Cîmpineanu 7, ședința comitetului de redacție pentru aranjarea materialului care urmează să fie tipărit în primul număr.

Au participat la această ședință scriitorul Nicolae D. Cocea, sub direcțiunea căruia va apare ziarul, și comuniștii Ștefan Foriș, Lucrețiu Pătrășcanu, Tilli Abramovici, Gheorghe Ripă, Miron Radu Paraschivescu, Bendel Eugen și Ștefan Voicu, toți colaboratori la ziarele de stînga și revista „Era nouă”, membrii secțiunii de agitație și propagandă a partidului comunist.

Comunistul Ștefan Foriș a adus la cunoștință celor prezenți că Cenzura nu permite apariția acestei gazete pînă după data de 1 Mai și s-a hotărît ca dl. N. D. Cocea să meargă astăzi la Ministerul de Interne pentru a stăruia din nou în cauză.

În chestiunea colportajului s-a renunțat la ideea ca ziarul să fie vîndut prin oameni din mișcare, și s-a hotărît ca vinzătorii să fie recrutați dintre țigănușii cari vînd și celelalte gazete.

Șefii de echipă ai vinzătorilor acestei gazete vor fi însă oameni din mișcare, care vor avea responsabilitatea colportajului.

S-a mai hotărît a se depune în acest sens toate eforturile pentru a se asigura un tiraj zilnic de 10.000 exemplare.

Din personalul de redacție nu vor fi plătiți decît Ștefan Foriș și Miron Radu Paraschivescu.

Se vor mai angaja și un număr de gazetari simpatizanți ai mișcării comuniste, dar cari n-au fost compromiși, cari să poată fi acreditați pe lîngă Prefectura Poliției Municipiului București, Ministerul de Interne și celelalte instituții publice.

VIII

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul II, fila 27.]

Direcțiunea Generală a Poliției

foarte urgent

16.XI.37

Am onoarea a vă înainta cererea Domnului D. Cocea care solicită aprobarea apariției ziarului zilnic intitulat „TERRA”, rugându-vă totodată să binevoiți a ne informa asupra antecedentelor petiționarului, colaboratorilor eventuali, caracterul publicației, oportunității acestei publicațiuni, asupra dispozițiilor art. 575 din Codul Penal, precum și asupra sursei fondurilor cu care intenționează a scoate această publicațiune.

Rom. HOTTINEANU

[Arhiva C.C. al P.C.R.]
[Fond 95, volumul II, fila 44.]

Secția 2-a

Referat

Potrivit delegațiunei primite raportează:

Din supravegherea discret efectuată la hotelul Athénée Palace cu privire la activitatea lui N. D. Cocea, s-a stabilit pînă în prezent următoarele.

În ziua de 10 decembrie 1937, întîlnindu-se în holul hotelului cu LOPEZ REY, ministrul Spaniei guvernamentale la București, a schimbat cu acesta cîteva cuvinte.

A luat contact cu ziariștii francezi veniți în Capitală cu ocazia vizitei lui IVON DELBOS ministrul Afacerilor Străine al Franței.

[Urmează relatarea altor întîlniri lipsite de importanță.]

În ziua de 22 decembrie 1937 N. D. Cocea a stat de vorbă în holul hotelului cu Iuliu Maniu, Sergiu Lecca și alți partizani politici național-țărăniști, discutînd chestiuni politice.

În ziua de 28 decembrie 1937 N. D. Cocea împreună cu soția sa au stat de vorbă în holul hotelului cu ziariștii români care-l așteptau pe Iuliu Maniu.

[Se cere primirea unor noi instrucțiuni.]

Rugăm să binevoiți a dispune

Comisar ajutor
C. GRIGORIU

X

[Arhiva C.C. al P.C.R.]

[Fond 95, volumul II, fila 48 bis-verso]

[Antet]: Ministerul de Interne, DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI. Serviciul de Informațiuni.

31 ian. 1938

Către Serviciul Cenzurei de pe lângă
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINISTRI

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În Capitală apare ziarul săptăminal „Reporter” avînd ca redactor responsabil pe N. D. Cocea, iar ca secretar de redacție figurează soția sa Gina Strunga Cocea deși în realitate este comunistul David Herșcovici, care semnează și articolele cu pseudonimele P. Șerbănescu și W. Dan. —

Menționatul ziar, după activitatea publicistică ce desfășoară, este socotit ca fiind oficiosul camuflat al partidului comunist din România, aceasta în urma hotărîrii colegiului de presă al aceluiași partid, de a-l achiziționa de la fostul director—proprietar A. Grama, în schimbul unei sume de bani cu scopul de a-l folosi ca organ deghizat al mișcării comuniste.

Toate articolele care apar în ziarul „Reporter” în numele partidului comunist, sunt redactate în stil camuflat și din conținutul lor se desprinde perfect tactica oficială a acestui partid, în diferite probleme de actualitate.

Toți colaboratorii sunt membri ai partidului comunist și își scriu articolele după sugestiile și directivele comitetului central al partidului.

Responsabili față de partidul comunist la ziarul „Reporter” sunt comuniștii Matei Socor și [...] Ștefan Voicu.

În afară de aceștia, mai colaborează Constantin Trandafirescu fost condamnat la 5 ani închisoare, Alexandru Antohi, Juju Grimberg cu pseudonimul Ilie Zaharia, D. Trost, Miron Radu Paraschivescu, Ștefan Foriș, care a executat o pedeapsă de 5 ani închisoare pentru activitate comunistă, Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie, Emil Hauszar, Zolman Locher, care semnează articolele cu pseudonimele Gherasim Luca și Novac, și alții, toți membri ai partidului comunist.

[Sînt date în continuare exemple de articole cu caracter afișat politic.]

Pentru a evidenția și mai mult caracterul subversiv al acestei publicațiuni, relevăm Nr. 2 și Nr. 3 din acest an, în care se găsesc o serie de articole care au un substrat comunist.

Mai menționăm că nu mai puțin în domeniul artistic și literar, acest ziar publică în mod regulat, fragmente din operele [sic!] scriitorilor și artiștilor revoluționari, reproducînd clișee cu caracter de propagandă împotriva fascismului și războiului.

Aducîndu-vă la cunoștință cele ce preced, cu onoare vă rugăm să binevoiți a aprecia și hotări asupra oportunității apariției mai departe a acestui ziar și a comunica [sic!] și nouă rezultatul.

XI

[Arhiva C.C. al P.C.R.]

[Fondul 95, volumul II, fila 51.]

Corpul detectivilor.

Brigada Mobilă.

Comisar ajutor S.M.

7 februarie 1938

**Ziarul „REPORTER“, condus de N. D. Cocea
a început o vie campanie la adresa lui
Corneliu Zelea Codreanu.**

Fostul socialist, N. D. Cocea, conducătorul ziarului „Reporterul“ cu redacția în strada Oteteleșanu nr. 5, în numărul apărut ieri 6 februarie, a început o vie campanie contra lui Corneliu Zelea Codreanu și a partidului.

În nr. 6 se publică articole intitulate: „Omul și pogonul“, „Între fierul vechi și mălaiul țaranului“, „Cine și ce vrea Legiunea?“, „Primejdia cea mare: Garda de Fier“, etc.

„Hai să dăm mină cu mină“, din alăturatul clișeu, reprezintă pe Corneliu Codreanu cu mina ridicată, reprezentând garda, iar cu cealaltă primește bani de la toți.

Eri un număr de legionari colindau pe la chioșcurile de ziare, somind pe depozitari să înlăture acest număr al ziarului „Reporterul“, unde între altele se arată că, Căpitanul este în legătură cu Max Aușnit, amenințând pe acei cari nu se vor executa.

XII

[Arhiva C.C. al P.C.R.]

[Fond 95, volumul II, fila 75.]

1 februarie 1940

Va apare o nouă revistă.

Cercurile ziariștilor din Capitală anunță că N. D. Cocea, T. Simionescu-Rimniceanu, Petre V. Haneș și Mihail Sevastos au constituit o societate anonimă pentru editarea unei reviste săptămânale de politică externă și probleme economice.

N. D. Cocea urmează a cere autorizația pentru apariția acestei reviste, care se va intitula „Observatorul“ și va apare la începutul lunii martie. [...]*

* text eliminat de editor.

RECUNOȘȚINȚA PATRIEI

ISTORIE ACADEMICĂ

file comentate de

Petre POPESCU-GOGAN

Reforma adusă în anul 1948 vieții academice românești avea rolul să angajeze și forum-ul celor mai strălucite cadre ale culturii noastre, în munca de construcție și dezvoltare a noii societăți. Ea a marcat astfel un început în opera de recunoaștere și concentrare a tuturor forțelor intelectuale ale poporului, transformând o instituție academică, dominată în acel moment de principii rigide, redusă la un cerc închis, într-un organ de cultură, cu importanță maximă în vasta mișcare ideatică a României contemporane.

«Intelectualitatea patriei — spunea Secretarul general al Partidului Comunist Român, în 1966, la Centenarul Academiei — înmănunchind savanți, artiști, cărturari, specialiști, aparținând celor mai diferite generații, români, maghiari, germani și de alte naționalități, urmează cu încredere partidul comunistilor, participă cot la cot cu ceilalți oameni ai muncii la întreaga viață socială și politică a țării, aduce prin munca sa avîntată un aport de seamă la ridicarea edificiului socialist, la înflorirea României noi, la făurirea viitorului fericit al poporului»¹

Încă în 1948, inaugurînd seria sesiunilor sale științifice de lucru, Academia a trecut la valorificarea în spirit revoluționar a moștenirii culturale. Printr-un act de justiție intelectuală față de posteritate, s-a urmărit totodată o mai dreaptă așezare în patrimo-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntul de salut rostit la Sesiunea solemnă consacrată sărbătoririi Centenarului Academiei R. S. România*, în „*Contemporanul*”, nr. 39 (1042) din 30 septembrie 1966.

niul academic național a acelor mari personalități care, din motive de ordin social și politic, fuseseră lăsate în umbră, părăsite în voită uitare oficială.

Publicăm citeva din rapoartele de recomandare pentru recunoașterea academică, prezentate în sesiunile din 1948—1951 ale acestei înalte instituții, aflate astăzi în Arhiva Academiei. Ele văd pentru prima oară lumina tiparului.

REGIMUL DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ DE
ASTĂZI, CARE CİNSTEȘTE ȘTIINȚA, LITERELE
ȘI ARTELE, VINE SĂ AȘEZE LA LOCUL
CE LI SE CUVINE VALORILE NEDREPTĂȚITE
DE ODINOARĂ.

(M. SADOVEANU)

Acum ² cînd Academia Republicii Populare Române, după lucrările preliminare, pășește la organizarea activității ei ca instituție de stat, socotim că e bine să ne aducem aminte cu recunoștință de acele personalități de valoare, pe care regimurile din trecut le-au împiedicat să facă parte din fosta Academie.

Regimul de democrație populară de astăzi, care cîntește știința, literelor și artelor, ține să se așeze la locul ce li se cuvine valorile nedreptățite de odinoară.

În acest spirit propunem onoratului plen următoarele nume de oameni, unanim recunoscuți ca valori permanente ale științei, literelor și artelor poporului nostru, spre a fi declarați, în chip excepțional, membri de onoare *post-mortem* ai Academiei Republicii Populare Române, legînd astfel și pe această cale, ce a fost sănătos în trecut, cu prezentul și viitorul patriei noastre.

Mihai Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuță, Șt. Luchian, Teodor Neculuță, Ion Păun-Pincio, I. Andreescu, Aurel Vlaicu, Dr. St. Stîncă, Garabet Ibrăileanu, Al. Sabia, Dr. G. Bagdasar ³.

(ss) M. SADOVEANU

² Raport prezentat la sesiunea Academiei din 28 octombrie 1948. În Arhiva Academiei: Dosar A₃ — 1948/213.

³ « Li putem socoti așa, ca pe stele. Una are lucriri ce variază, alta este frumoasă prin mărimea ei, alta are anumite caracteristici » — va spune Sadoveanu într-o ședință a Secției literare a Academiei, cam în aceeași perioadă.

ESTE OPORTUN SĂ MENȚIONĂM, PENTRU
DEPLINA NOASTRĂ EDIFICARE ȘI PENTRU
MULTUMIREA NOASTRĂ ROMÂNEASCĂ ...

(Gala GALACTION)

Scriitorul Victor Eftimiu — propus astăzi plenului Academiei Române, de către forul statutar, pentru unul din locurile vacante ale Secției Literare, este un autor fecund, cu o vastă operă, ce se ramifică prin toate sectoarele scrisului, poezie lirică, dramatică, roman, nuvelă, eseu, aforism, memorialistică.

Dar locul său, în istoria literaturii române, pare deplin asigurat în genul dramatic, unde Victor Eftimiu a produs o lungă serie de opere, consacrate în cea mai mare parte, de un succes răsunător și durabil.

Dacă aruncăm o privire asupra creațiilor dramatice românești din această primă jumătate a veacului XX și, mai ales, dacă ne restrângem la operele poetico-romantice, va trebui să recunoaștem că trei sunt autorii care s-au evidențiat deasupra celorlalți și au cîștigat sufragiile publicului spectator: Alexandru Davila, cu *Vlaicu Vodă*, Barbu Delavrancea cu trilogia sa istorică și Victor Eftimiu cu legende-i dramatizate ca: *Înșir' te mîrgărite*, *Cocoșul negru*, *Prometeu*, *Atrizii*, *Meșterul Manole*, *Thebaida*. Am putea chiar spune că din punctul de vedere al duratei succesului, Victor Eftimiu îi întrece pe ceilalți ale căror lucrări, la reluare, nu mai fac decît foarte restrînse serii.

Deși Victor Eftimiu a scris și piese în gen realist — izbutind și aici cu cel puțin două lucrări impresionante *Marele Duhovnic* și *Akim* — acolo unde s-a impus mai puternic, creînd aproape o școală, a fost în dramatizarea basmelor și a legendelor.

În domeniul acesta, în literatura noastră, Victor Eftimiu a avut cîțiva precursori sporadici, dar basmele lor, dramatizate cu stîngăcie și cu abuz de supranatural copilăros, n-au trecut niciodată dincolo de cadrul feeriei. În schimb, Victor Eftimiu prelucurează materialul popular, îl utilizează cu mare dibăcie tehnică și dă acestor basme o solidă osatură, ceea ce le temperează supranaturalul și le sporește coerența. Versurile în cari Victor Eftimiu toarnă dialogul său dramatic au poezie și vervă, o vervă cuceritoare prin care își depășește adesea modelul său literar, adică teatrul în versuri al lui Vasile Alecsandri.

Succesul acestui gen de teatru, inaugurat temeinic de Victor Eftimiu a produs emulație și prozești și putem cita un șir de autori care s-au fixat pe același făgaș, ținîndu-se, într-o privință, de pașii inițiatorului, prin dramatizare de basme și printr-o oarecare imitație a stilului. *Trandafirii roșii* — ai lui Zaharia Bîrsan, *Rodia de Aur* a dl. Maniu și Teodoreanu, *Păcală* a lui Horia Furtună ... fiecare, desigur, cu calități și individualitate distinctă, se regăsesc în aceeași atmosferă și au un aer de familie, cu opera dramatică a lui Victor Eftimiu, cel ce a precedat în timp pe autorii lor, și le-a arătat calea succesului. Poate că, de la Caragiale, care a influențat neconștient literatura noastră dramatică ulterioară, nu se constată, istoricește, la noi, o înfrîngere atît de vizibilă ca aceea pe care a exercitat-o maniera lui Victor Eftimiu, asupra unora dintre scriitorii mai tineri.

Este oportun să menționăm, pentru deplina noastră edificare și pentru mulțumirea noastră românească, faptul că opera dramaturgului Victor Eftimiu a pătruns și în străinătate unde a fost jucat pe diverse scene importante, în Polonia, în Jugoslavia, în Cehoslovacia și în ultimul timp la Roma. La Roma, actualmente se reprezintă piesa *Akim*, difuzată și la postul de Radio Paris. Budapesta, la rîndul ei, se pregătește să monteze piesa *Prometeu*, înscrisă în repertoriul teatrului național maghiar.

Revenind la cuvîntul nostru de la început, constatăm cu admirativă satisfacție că opera literară a lui Victor Eftimiu nu se restringe numai la genul dramatic. Victor Eftimiu a lucrat cu roadă îmbelșugată și în alte ogoare ale plugăriei literare. O mențiune specială merită cartea sa de aforisme, în care același spirit viu și plin de curiozitate izbutește să formuleze, nimerit, concis, fie observații ingenioase, fie gînduri cu adîncime filozofică. De altfel dimensiunea filozofică nu lipsește nici din opera sa dramatică — mascată uneori de prestigiul versificării, dar totuși prezentă, fie fragmentar, fie mai bogat, ca de pildă în drama *Prometeu* (tradusă în limba germană și prefațată de celebrul Hugo von Hofmannstahl). Această dramă, una dintre cele

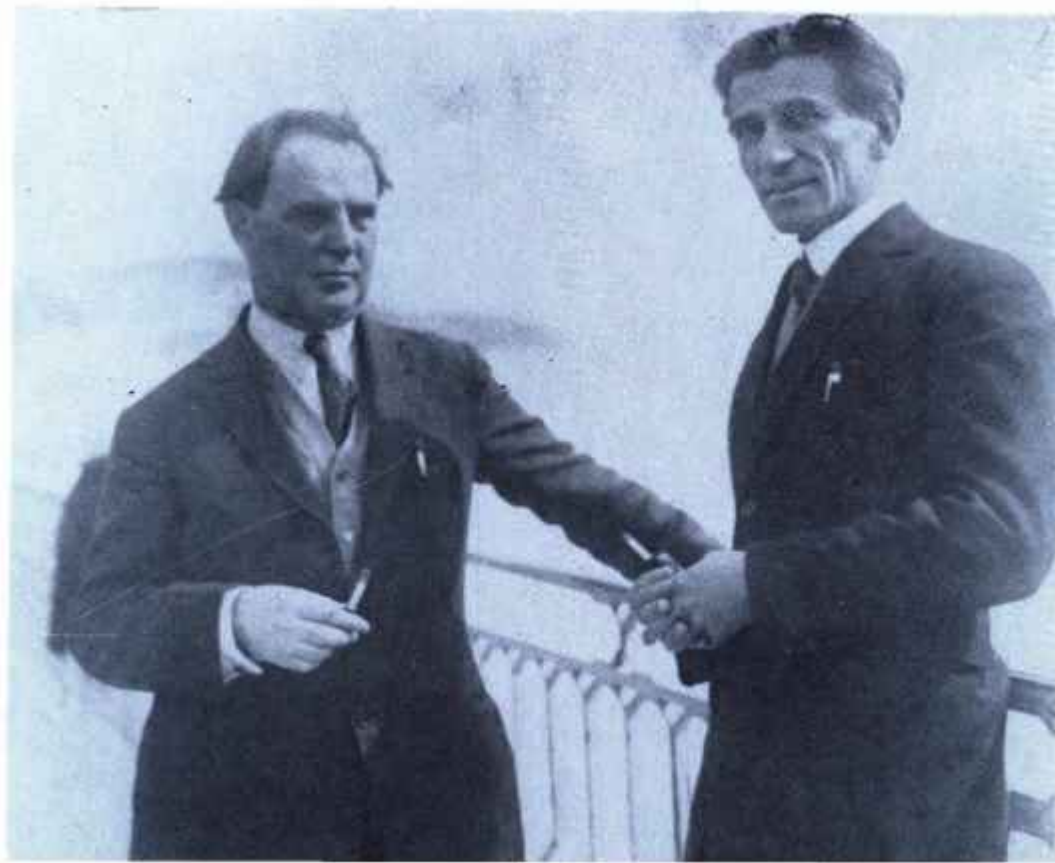
17

La trăseli, Micule
 și să te mai aștepti!
 'La o nouă trântea-
 de pe urma "Chemării"
 o așteptăm, și pe
 una și pe cealaltă?
 Măcar Panait Istratie

STALE

2 lui
 N. D. Cocco
 la "Chemarea
 nouă"

18

Opinia publică

Revistă politică săptămânală

Redacția și Administrația: București, 1, B-dul Domniței, S. etaj VI

București, 15 decembrie 1932

Înaltă Domniea Regelii

Îmi amintesc de o scrisoare, după ce
am primit în urmă cu câteva zile, privind la
Tudor Armand.

Este vorba de o scrisoare. Să se înțelegă
faptul acesta, „Opinia publică”. Tudor Armand
„Fie” înțeleasă de oarecui de aici. Nu se
poate vorbi de o scrisoare și de oarecui, după
ce se știe de oarecui și de oarecui.

De asemenea, este vorba de oarecui în 40 de
pagini. Te înțelegi sau nu înțelegi, de oarecui,
te înțelegi sau nu înțelegi. Poate că se înțelegi,
dar, de oarecui și de oarecui în înțelegi
ce te înțelegi și te înțelegi.

De asemenea, se înțelegi în anul 7,
faptul acesta de oarecui la Tră în Fie.

Înțelegi sau nu înțelegi în anul 7,
faptul acesta de oarecui la Tră în Fie.

Înțelegi sau nu înțelegi în anul 7,
faptul acesta de oarecui la Tră în Fie.

mai ambițioase lucrări ale autorului, are profunde viziuni asupra problemelor eterne, dar nălucirea lor nu vatămă nici dinamismul scenic, nici interesul spectacular.

În sfârșit, la fel ca în *Prometeu* vom chema înaintea noastră pe Victor Eftimiu romancierul, cronicarul dramatic, eseistul totdeauna interesant, ziaristul fecund și variat, pe care-l primim lângă noi și-l citim de vreo patruzeci de ani încoace...

Pentru aceste considerente, condensat exprimate și ținând seama că pînă azi Secția noastră literară n-a avut un reprezentant al genului dramatic — ceea ce a constituit desigur o lacună — forul statutar — adică Secția literară unită cu Delegațiunea supune votului plenului Academic, alegerea dlui. Victor Eftimiu, în locul rămas vacant prin moartea scriitorului Ion Brătescu-Voinești și vă roagă să-i acordați ratificarea D-voastre.⁴

Prin vocile unite — a colegului Petrovici (Ion n. n.) și a mea.

(ss) Gala GALACTION

VREMURILE NOI PE CARE LE PETRECEM
VĂ VOR DA RĂSPLATA CUVENITĂ

(Victor EFTIMIU)

Domnule Președinte, domnilor membri, vă exprim gratitudinea mea emoționată pentru marea cinste pe care mi-ați făcut-o, primindu-mă în rîndurile domniilor voastre.

N-aș fi sperat o răsplată mai generoasă pentru cele patru decenii pe cari le-am consacrat literaturii și teatrului.

Cucernicul părinte Gala Galaction, în paginile care m-au recomandat domniilor voastre, a pus accentul pe opera mea de om al scenei și-i sunt adinec recunoscător.

Vă mulțumesc și-n numele colegilor mei de dramaturgie, în numele actorilor, al regizorilor, al tuturor slujitorilor Thaliei și ai Melpomenei, al căror sol vă rog să mă socotiți în templul acesta de cultură, unde literatura, artele, științele sunt reprezentate de atîția iluștri scriitori și savanți.

De la catedrele domniilor voastre ați luminat generații întregi, iar din acest înalt cămin ați iradiat focul sacru care purifică și înviorează sufletele tuturor cetățenilor acestei țări.

Vremurile noi pe care le petrecem vă vor da răsplata cuvenită. Marea noastră vecină de la răsărit a proclamat gloria Academiei și a academicienilor pe cari îi onorează înaintea oricui. Statul Român se pregătește și el să vă acorde răsplata cu care n-au fost încă recompensate meritele domniilor voastre.

⁴ Originalul raportului prezentat de Gala Galaction în Arhiva Academiei Române, Dosar A — 3 — 1948/238—240.

Nu este oare un simbol faptul că-n fruntea Republicii Populare Românești se află excelențele lor profesor Parhon și scriitorul Mihail Sadoveanu, iar la vicepreședenția Consiliului de Miniștri, ilustrul nostru coleg Traian Săvulescu?

Intrarea mea în acest înalt areopag se face sub cele mai favorabile auspicii.

Privegheze asupra muncii domniilor voastre — îndrăznesc să spun acum asupra muncii noastre — ilustrele figuri cari au făurit cultura țării, chipurile acestea auguste, care ne privesc din ramele lor de aur, cei ce v-au trecut făclia pe care o purtați cu atîta vrednicie, ca s-o încredințați, nestinsă — și biruitoare, lampa de flori de mline.

Vă mulțumesc!⁵

(ss) Victor EFTIMIU

SE VA AUZI ASTFEL CĂ FORTELE NOASTRE INTELCTUALE ȘI PROGRESISTE SUNT ÎN PLIN EFORȚ ÎN MUNCA PENTRU CONSTRUIREA VIETII NOASTRE, ADAPTATĂ NOILOR REALITĂȚI ȘI LEGATĂ DE TOT CE ESTE BUN ÎN TRECUTUL NOSTRU.

(Dr. Petru GROZA)

Am atras atenția factorilor politici și responsabili din sectorul cultural, încă în anul trecut, asupra faptului că poetul, autorul dramatic și scriitorul Victor Eftimiu, membru al Academiei R.P.R., a împlinit în 1956—1957, 50 de ani de activitate rodnică, îmbogățind patrimoniul nostru literar și artistic.

Înainte de toate, a avut în timpul de oprimare națională a Românilor din Ardeal, sub regimul șovin feudal maghiar, rostul animatorului nostru.

În lupta care s-a deschis activă — după o pasivitate politică de decenii a unei generații de conducători oportuniști, care căutau compromisuri cu conducerea oligarhică șovină — apariția „*Luceafărului*” din Budapesta, cu Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Zaharia Birsan, Ion Lupaș și alții, împreună cu Victor Eftimiu, a constituit o importantă cotitură. Această avangardă intelectuală a generației de atunci s-a constituit într-un stat major, care a inspirat o minunată luptă, a cărei epopee este săpată și astăzi adînc în sufletele poporului român din Ardeal.

Este un motiv mai mult pentru ca să nu renunțăm de a insista ca acest literat, în plină activitate și astăzi, care și-a avut partea și în lupta contra regimului fascist, alături de intelectualii democrați, ce au cunoscut închisorile și lagărele antonesciene — să fie apreciat la valoarea operei lui cu ocazia acestui semi-centenar al activității lui și aproape 70 ani ai vieții lui.

Creațiile lui sunt inspirate și izvorăsc din tot ce este tradiția vechiului nostru popor dacic, legînd de trecutul nostru glorios munca noastră de astăzi.

⁵ În Arhiva Academiei Române, Dosar A — 3 — 1948/289—290.

Piese de teatru, prezentate astăzi cu mare succes pe scenele noastre și aplaudate de popor, torc înainte firul revelațiilor noastre culturale, atât de necesare unei continuități sănătoase și folositoare construirii unei noi forme de viață pentru poporul nostru.

Sărbătorirea cuvenită și legată de această aniversare va avea răsunet nu numai la masele noastre care îi cunosc operele, dar și dincolo de granițele țării, contribuind la zdrobirea deformărilor și calomniilor care inundă aproape zilnic presa reacționară și posturile de radio.

Se va auzi astfel că forțele noastre intelectuale și progresiste sunt în plin efort în munca pentru construirea vieții noastre, adaptată noilor realități și legată de tot ce este bun în trecutul nostru.⁶

(ss) Petru GROZA

...PĂSTRÎND NECONTENIT LEGĂTURA SCRISULUI SĂU CU NĂZUINȚELE POPORULUI MUNCITOR.

(Emil PETROVICI)

Apariția lui Emil Isac⁷ în literatura română — prima sa culegere de poezie a ieșit de sub tipar la Cluj, în anul 1908 — a însemnat un moment important în viața socială și literară a Ardealului. Eșit din mediul citadin — s-a născut și a trăit toată viața în capitala Ardealului — în opoziție cu ceilalți scriitori ardeleni, fii ai satelor, Emil Isac este primul care oglindește în opera sa nu numai frământările sociale și naționale din sinul păturii țărănești de peste munți, ci și revolta socială a maselor proletare de la orașe. Simpatia pentru cei mulți și oropsiți o are comună Emil Isac cu toți scriitorii de până atunci ai Ardealului, dar aderarea lui, la începutul acestui veac, la lupta proletariatului conștient pentru eliberarea omenirii de sub jugul exploatarei omului de către om, căreia i-a rămas credincios în tot cursul celor 40 de ani de muncă pe tărîmul literar și cultural — a fost timp îndelungat inspector al teatrelor din Transilvania — îi rezervă un loc aparte în istoria literară a provinciei de dincolo de Carpați. Orientarea nouă socială a poetului clujean a determinat și orientarea nouă, modernă a liricei sale, manifestată prin fărîmarea vechilor tipare poetice.

Atît în calitatea sa de cetățean și de slujbaş al statului, cît și în aceea de scriitor și publicist, Emil Isac a fost un hotărît și curajos luptător pentru egalitatea în drepturi a naționalităților conlocuitoare, participînd la toate acțiunile menite să promoveze cunoașterea reciprocă și înțelegerea frățască între popoarele care locuiesc în țara noastră.

⁶ Dr. Petru Groza, Scrisoare, datată 20 februarie 1957, adresată lui Traian Săvulescu, Președintele Academiei R.P.R. În arhiva Academiei Române, Dosar A-7-1957.

⁷ Raport prezentat în ședința din 2 noiembrie 1948 a Academiei R.P.R., Dosar A—3—1948/276.

Pentru faptul de a fi fost un îndoit precursor în literatura Ardealului, ca poet al revoltei sociale a maselor populare de la orașe și ca înnoitor al formei poetice, pentru faptul de a fi cîntat printre primii o «doină nouă», de a fi privit împreună cu cei mai conștienți și cei mai buni fii ai maselor muncitorești, spre viitor, păstrînd neconținut legătura scrisului său cu năzuințele poporului muncitor.

Secțiunea de știința limbii, literatură și artă îl propune pe Emil Isac pentru a fi ales membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române.

București, 2 octombrie 1948.

(ss) E. PETROVICI

...EXISTĂ PE TERITORIUL PATRIEI NOASTRE O OMENIRE, ȚĂRĂNEASCĂ ȘI TIRGOVEȚEASCĂ, STRINS LEGATĂ DE ACEASTĂ GEOGRAFIE ȘI DE POPORUL ROMÂN

(G. CĂLINESCU)

Ce este mai trainic și mai artistic în opera lui Ion Călugăru aparține poeziei realiste de evocare a lumii aievea din Moldova de sus. Fără nici un fel de predică, autorul, prin simpla realitate a operei sale, izbutește să discrediteze atât naționalismul sionist cît și pe cel șovin român. El ne va dovedi prin evocare, că există, pe teritoriul patriei noastre o omenire, țărănească și tirgovească, strins legată de această geografie și de poporul român, de care nu se deosebește decît prin particularitatea quasi dialectală de a cultiva ritual memoria unei străvechi patrii pierdute așa cum de altfel creștinii suspină confesional după Edenul din care întîiul om a fost izgonit. Lumea lui I. Călugăru e alcătuită din cotigari, morari, hamali, birjari, sacagii, oieri, copii hoinari, babe limbute, hahami, ceași de sinagogă, băiași de la feredee, croitori. Moș Nichifor Coțcaru harabajiul care a transportat pe Malca ar putea apare în mijlocul ei fără nici o stridență. Afară de unele elemente abia perceptibile, luminări ce se zăresc prin case pe ulițele pe care trec domoale vitele, bătrîni întorcîndu-se de la Sinagogă cu ceaslovul subsuoră, aluziile tuturor la vremile biblice, la neamul lui Israel, oamenii sunt aidoma celorlalți și în concordanță cu mediul rural moldovenesc. Îtă și Șacmă, niște ștregari, fură pere, simburi de bostani și caii lui Cibicioe. Vaca își viră capul pe fereastra unei case, Ștrul Parțașche, Ușer și Moişă Lungu pîndesc la ușile mortului ca să fie tocmiți să-i coasă straiul. Naștere, logodnă, nuntă, moarte, datini trec în tablouri trase de o pensulă sigură în tonurile semi-umbrate ale rembrandtianului Grigorescu. Bătrînele dau în sinagogă spectacole de bigoterie, la rugăciunea de Kol Nidve, suspinînd și bocînd intempestiv, așijderi ca și babele din bisericile noastre. De altminteri pentru strîngerea muerilor este folosit un creștin Mihalache, care, simbol al universalității cre-

dinței, supraveghează luminările israeliților, de afară, uitându-se din cînd în cînd la o stea și făcîndu-și semnul crucii.

Alături de aceste fenomene colective, vin eternele mărunte drame omenești, în care analistul poate prea bine studia oglindirea momentului sociologic. Tipra s-a supărat pe fata ei Blima care de la măritiș n-o mai bagă în seamă, devenind astfel, « dușmanca », « mai rău ca moartă ». Aceeași Tipra ține ca feciorii să nu i se risipească, și instinctul ei de unitate biologică se exprimă în dorința de a fi purtată la groapă de cei patru băieți ai ei cîte unul la fiecare capăt al nășăliei.

Numai atît ar fi un titlu de a chema pe Ion Călugăru în sînul Academiei R.P.R., opera sa fiind esențial democratică. În ultima vreme, prin multe scrieri, în deosebi prin *Ofel și pîine*, Ion Călugăru a căutat să ajute construirea socialismului zugrăvind lupta dintre veritabilii comuniști și reacțiunea ascunsă în formule socialiste din primii ani de după 1944. Deși creația sa este în sensul prozei poetice, gestul său de disciplină și de voință constructivă trebuie să atrîne și el în cîntarele noastre. *

(ss) G. CĂLINESCU

RETINEM CĂ PROGRESISMUL ÎN IDEOLOGIE SE UNEȘTE CU IDEEA NAȚIONALITĂȚII FORMALE A ARTEI

(G. CĂLINESCU)

Dintre poeții mai tineri din ultimele două decenii, unind cultura înaltă cu elanul liric și preocuparea ideologică fără a trece cu vederea regulele artei, este Mihai Beniuc caracterizat în prima producție, pînă la un punct ilegală, și deci forțat hermetică, prin messianism, spirit de revendicare socială și aer amenințător, idolatru al lui Eminescu, asemeni căruia formulează fraza lirică de o îndrăzneală nudită, înfruntînd fără spaimă prozaismul. Poetica sa e virulentă:

*Cînd voi izbi odată eu cu barda,
Această stîncă are să se crape
Și va flăni din ea guvoi de ape!
Băieți, aceasta este arta!*

E un fel de a spune că arta e o intervenție activă în viață, nu contemplație indiferentă. În 1943 aștepta izbînda maselor,

*Cînd totul va fierbe, va arde
Și fluturînd din steaguri și placarde
Va lădvi biruitoarea masă.*

* Originalul, în Arhiva Academiei Române, Dosar A — 7 — 1951/II/205.

E comunist, spunea aceasta fără înconjur în poezie, încă de mult, spre nedumerirea părinților.

*Pe unde trec, pe unde mă duc
Lumea privește, șoptește:
Acesta e poetul Beniuc,
Știe șapte limbi și rusește*

*Iar mama mă așteaptă-n sat
Ea nu-mi cunoaște nici un vers
Numai tatăl meu e supărat
Că-ndrug uscate și verzi.*

*« Tu n-ai ajuns nici șef de cabinet »
Imi scrie câteodată trist.
« Ce leafă are un poet ? »
I s-a mai spus că-s comunist...*

Reținem că progresismul în ideologie se unește cu ideea naționalității formale a artei:

Pegasul meu e murgul românesc

Temperamentul liric al poetului e gllgiitor și sănătos. Într-adevăr, de-a lungul paginilor răsună chiote,

*Di l caii mei,
Nu vâ lăsați
Șburăți cu smei
Înaripați,*

și un fel de melancolie locoasă a vagabondajului pe pustă în stil Lenau-Liszt:

*Pe drumuri pietroase și rupte
Scârșite căruța mea
Mă-ntorc din pierdute lupte
Și mă duc iar undeva*

*Ce boarfe și zdenșe-n căruță !
Asta e trecutul meu ?
Nici cea mai sărmană chivușă
N-ar plăti pe ele-un leu.*

Versurile memorabile sunt acelea în care poetul arată o nesățietate lirică infinită, nesăturată nici măcar cu prestigiul lui Eminescu:

*Pe Eminescu noi poeții tineri,
Zadarnic încercăm, nu-l vom ajunge,
Cîntecele lui fără seamăn
Sunt pentru noi miraj de neatins...*

*Dar Eminescu nu cuprinde tot
În stihurile lui dumnezești
Durerea românească-i mult mai mare
Și n-o cuprinde totă nici un cîntec.*

Acum în urmă poetul a arat, cum zice, cu pluguri trase de tractoare țarina vechii sale poezii încă prea contemplative și începe cîntece mai constructive, socialiste. El pune mai presus de toate satisfacțiile meschine « o ramură de laur, și mai presus de lauri un viitor poem ».

M. Beniuc este și un erudit în materie de psihologie. El și-a început cercetările la școala biologului hamburghez J. von Ueschüll. Studiile sale *Învățare și inteligență la animale* (1934), *Mediu, Precăjmă, Vatră* (1938) l-au pregătit la gîndirea materialistă. Căci psihologia comparată în chipul studiului inteligibilității animale, înlătură spiritualismul și indică punctele de trecere istorice de la animal la uman. Pe de altă parte nu se face nici greșeala behavioristă de a se cerceta psihicul exclusiv mecanic-obiectiv. Obiectul cercetării e un subiect, psihicul constituind o fenomenologie superioară proprie evoluției materiei. Interesantă este și teoria vetrei unui animal, a « patriei » lui prin raport la o « străinătate », teoria deci a specificului spațial corelat al psihicului.

Într-un cuvînt, M. Beniuc e un învățat și un poet valoros și combatant, motive pentru care îl recomandăm călduros ca membru corespondent al Academiei R.P.R.

(ss) G. CĂLINESCU

...TOTDEAUNA FĂRĂ ABATERE ÎN TABĂRA
DEMOCRATICĂ

(G. CĂLINESCU)

Între poeții apăruiți după primul război mondial, unul din cei mai străluciți este Al. A. Philippide, din grupul „*Vieții Românești*“, apoi ani de zile colaborator la „*Adevărul literar*“, totdeauna fără abatere în tabăra democratică. În mod simplist unii l-au clasificat la început printre moderniști, însă N. Iorga însuși observase

⁹ Idem, Dosar A-7-1951/II/200.

În *Istoria literaturii românești contemporane* că Philippide dădea « cea mai dreaptă și mai aspră calificare a „modernismului român” » și cita: « Modernismul românesc este imitat, bucată cu bucată, după modernismul francez. Ultima rețetă este imediat aplicată cu strictețe, în așteptarea rețetei de mâine ». De fapt, poetul, fără a tăgădui mișcarea istorică în câmpul artelor, susținea un clasicism pe temeiul umanităților. Totdeodată profesa o lirică de concepție, de atitudine față de problemele vieții și ale universului în general. Unii, sclavi ai prejudecății plasticului pur, rămăneau inadmisibili la o astfel de poezie ce li se părea aridă fiindcă nu era senzuală. Pentru astfel de « contemporani » Philippide deschidea atlase mai vaste:

*Deschideți iară vechile atlase ;
Pornim spre zărilor miraculoase
Dar nici un vers pentru contemporani !
Și poate-asa din nou ne vom deprinde
Să socotim cu veacuri nu cu ani.*

Altminteri, poezia lui Philippide nu e de loc abstrasă, ci așezată cum sugerează cu titlul unei culegeri *În vuetul vremii*, în viața substanțială, adincită prin idee, mobilată de creația durabilă. Ceea ce este mai nobil la poet este setea de a câștiga veșnicia prin permanența marelui opere de artă:

*M-afra de tine, Poezie,
Ca un copil de poala mamei
Să trec cu tine puntea lumii
Spre insula de veșnicie
La capătul de dincolo al lumii
Mă vei lăsa acolo singur
Alături de toți morții lumii ?*

El vrea să se sustragă morții furind coasa Timpului:

*Să-ți fur sinistră coasă, — Timp, mi-a fost mereu
Cea mai nepotoluță din darințe ...
De ce ? Mă simt în centrul cli și mprejurul meu
Asemeni unei largi circumferințe ...
Și nu mai am nevoie de ajutorul tău !*

Prestigiul acestor versuri, atât de simple în aparență, stă în absoluta lor gravitate confesională. Poetul își face examenul de conștiință în numele omenirii întregi, de unde și tonul sentențios, gnomic, atât de nimerit în poezie cînd, ca în cazul de față, lirismul apare obiectiv în perspectiva universală:

*Dar eu, vlăstar al unei lumi bătrine,
Ros de ndoieli, bolnav de nostalgii,
Zadarnic caut o cerească pace
În sufletul vechilor mitologii.*

*Am fost mai singur decât niciodată
Un Robinson cu insula în suflet*

•

*Voiu fi atunci unul dintre
Acele anonime dăhuri
Care se-ngheșuie să intre
Pe poarta marilor văzduhuri.*

În *Visuri în vuetul vremii* și în poemele publicate în ultima vreme îndeosebi Philippide apare în plină maturitate ca un liric de o mare vigoare, stăpîn pe gîndurile, cuvintele și cadențele lui, auster în strofele care cad totuși solemn ca mari falduri de o singură culoare. Cartierul dezolat și scos din ciclul naturii este descris cu mijloace grandioase.

*Aș vrea numai atât : să pot rosti
În corbe înțelese vraja acestor străzi
Fioros de răsunătoare noaptea
Și spaima pe care ți-o dau aceste clădiri
Cu ferestre zăbrelițe,
Ghemuite în umbră ca niște bolizi gigantici,
Mai mult îngrămădiri de pietre decât case,
Și parcă nu-s făcute pentru oameni
Ci pentru niște foarte vechi divinități
Amenințătoare și răutăcioase,
Ca monștrii din povești ascunși în peșteri.*

Cu aceeași gravitate vibrantă e regretată neglijarea evenimentelor conștiinței semnificative pentru poezie:

*Vreau să-mi aduc aminte acum cît de ușor
Lăsăm altcea clipe dragi să-mi scape
Cînd de pe fărmul vremii zătreleam nepăsător
Sulfina oisului în tulburi ape.*

Despre Al. A. Philippide încheiam în *Istoria Literaturii Române*, astfel: « Cu lirica lui somptuoasă și neagră [...] Al. A. Philippide are aspecte de poet mare ». Nu este o judecată prin care mă singularizam. Toți criticii, în frunte cu N. Iorga, îmbrățișau aceeași opinie. Unul din ei scrie: « Cine ascultă simfonia interioară a noului mare poet, care ni s-a ivit [...] rămîne captivul unui univers moral inedit ». Și observă la fel prezența unui profund conținut uman. « *Visuri în vuetul vremii* realizează atît de rara întîlnire a unui admirabil ideal de artă, cu o frumusețe etică de aceeași calitate ». Într-adevăr, Philippide este uitat de mulți dintre contemporani fiindcă uită să reclame un loc. El însă nu trăiește într-un turn de fildeș. A luat parte la lupta politică în P.N.P. [...] De aceea propun din toată inima pe Al. A. Philippide ca membru activ al Academiei R.P.R. convins că el va face cinste acestei instituții și că va lucra, nemaisîmțîndu-se singur, pentru înfăptuirea țelurilor noastre progresiste.¹⁰

(ss) G. CĂLINESCU

¹⁰ Idem, Dosar A — 7 — 1951/II/220.

LUPTĂTOR ANTIFASCIST, A CUNOSCUȚ REGIMUL LAGĂRULUI, PE CARE L-A DESCRIS CU O PENIȚĂ NUANȚATĂ...

(PERPESSICIUS)

Autorul romanului *Descult*, care a preocupat atât de mult publicul cititor și critica noastră literară, și care, de curind, în versiunea franceză, primea și elogiile confrăților galici, îmbină în personalitatea sa două fire, altminteri înrudite, ale aceleiași temperamente: liric și pamfletar.

Romanul însuși, primul dintr-o serie, urmărind să reconstituie fizionomia vechii orindui sociale, din ale cărei injustiții și reacțiuni eroul autobiografic ajunge să desprindă sensul luptei, apelează continuu la cele două izvoare ale temperamentului amintit.

Simpatia cu care autorul evocă locurile natale și anii copilăriei pune în lumină sensibilitatea poetului în timp ce viziunea sumbră a așezărilor țărănești exploatate de feudalismul nostru agrar, culminând cu singeroasa represiune din 1907, folosește un scris cu durități realiste, animate de simțămîntul puternic al pamfletarului.

Poezia lui Zaharia Stancu a practicat, de preferință, stanța calmă, reflexivă, concentrată. Așa e în volumele: *Poeme simple* (1927), *Albe* (1937), *Clopotul de aur* (1937), *Pomul roșu* (1940), unde, dacă peisajul variază, atitudinea poetului și arta sa poetică se mențin pe aceeași linie, de discretă confesiune. Abia dacă în *Antologia poezilor tineri* (1934) și, mai ales, în *Tălmăcirii de Serghei Essenin* (1934) pătrunde, grație preferințelor manifestate în selecția textelor antologizate sau tălmăcite, o adiere mai răzvrătită, de frondă.

La antipodul extractului liric, care este poezia originală a lui Zaharia Stancu, se situează proza sa politică. Temperament, prin excelență militant, a dus campanii răsunătoare (precum aceea împotriva lui Stelian Popescu, rechinul naționalismului), în ziare pe care le-a condus, precum: „*Lumea Românească*“, „*Azi*“. Luptător antifascist, a cunoscut regimul lagărului, pe care l-a descris cu o peniță nuanțată în volumul *Zile de lagăr* (1944). Drumurile sale în Uniunea Sovietică și-au aflat expresia literară și politică în volumul: *Călătorind în U.R.S.S.* (1950).

Fost președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. și actual director general al Teatrului Național a luptat cu succes, pentru apărarea intereselor de breslă, ale scriitorilor și artiștilor.¹¹

20 iunie 1951

(ss) I. D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

...ESTE MENIT SĂ ADUCĂ SERVICII IMPORTANTE INSTITUȚIEI NOASTRE ȘI CULTURII ÎNTREGULUI POPOR

(M. RALEA)

Tudor Vianu, profesor universitar, membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., este una din personalitățile cele mai cunoscute și mai apreciate ale vieții noastre

¹¹ Idem, Dosar, A — 7 — 1951/II/204.

Tudor Vianu vizitând o școală din India, cu o delegație românească, condusă de Mihail Raleu.

literare și științifice. Doctor în științele filologice, profesor și conferențiar public dintre cei mai ascultați, Tudor Vianu este și autorul unei opere întinse, cu un rol foarte însemnat în mișcarea științifică și literară a ultimelor trei decenii. Fără a putea intra în analiza întregii bibliografii a lui Tudor Vianu, care cuprinde peste 30 de volume și un număr foarte mare de studii și contribuții mai mici în reviste, cu care a animat și a îmbogățit mișcarea noastră culturală în domeniul istoriei și criticii literare, al lingvisticii, al esteticii, al filozofiei, ne mulțumim să amintim studiul său asupra *Poeziei lui Eminescu*, 1930, sistemul său de *Estetică*, două volume 1934—

1936, Ed. III 1945, *Influența lui Hegel în cultura română*, 1933, *Filozofie și poezie*, ed. II. 1934, *Artă prozatorilor români*, 1941, *Idealul clasic al omului*, 1934, *Figuri și forme literare*, 1946, *Transformările ideii de om*, 1946 etc.

Prin multele sale contribuții, profesorul Tudor Vianu a îmbogățit considerabil circulația ideilor în mișcarea noastră culturală. După 23 August 1944, Tudor Vianu a aderat la noua îndrumare a țării noastre. A condus Teatrul Național din București din 1945—1946 și a fost Ambasador în Jugoslavia în 1946—1947. Înapoiat în țară a continuat să se consacre catedrei ca și lucrărilor sale științifice și literare. Cunosător eminent al literaturilor străine, a dat traduceri din Shakespeare (*Antoniou și Cleopatra*, *Iuliu Cezar*) și Goethe (*Poezie și Adevăr*) și numeroase studii asupra limbii și stilului scriitorilor noștri, dintre care unele au apărut de curind în volumul *Probleme de stil și literatură* (ESPLA). De asemenea o ediție critică a operelor lui Al. Odobescu, cu un valoros studiu introductiv, face parte din roadele ultimei activități a lui Tudor Vianu.

Luptător pentru pace, umanist și democrat, devotat cauzelor poporului, profesorul Tudor Vianu este o eminentă personalitate culturală, care, ca membru al Academiei R.P.R., este menit să aducă servicii importante instituției noastre și culturii întregului popor.

Propun pe Tudor Vianu ca membru titular al Academiei R.P.R.¹²

(ss) Acad. Mihai RALEA

¹² Raport asupra activității lui Tudor Vianu, prezentat în ședința din 20 iunie 1955 a Academiei R.P.R., în Arhivele Academiei Române, Dosar A—3—1955, vol. V/331.

1921
1971

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

MARIANA
VIDRAȘCU

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

Stăteam alături și nu ne puteam spune nici-o vorbă; stăteam alături cu privirile ațintite înaintea; lampa atârnată în bagdadiie parcă-și micșurase lumina; lemnele se topiseră în sobă și un pumn de jăratec mai licărea din cînd în cînd supt spuza groasă; un frig iute parcă trecea pe dedesupt, mi se ridica în spate, în piept; și aveam simțirea grozavă că în clipele acelea totul se duce, totul se sfîrșește!

„Totul se duce, totul se sfîrșește, Dimitrie... Deacuma poate nu ne mai vedem”

El îmi cuprinse deodată mina, o înălță spre buzele lui și simții că degetele-i tremură:

„De ce vorbești așa? Ai încredere, o să mă întorc, o să te iau cu mine, o să te răpesc dacă va trebui. În afară de logodna care va fi o formă, nu sîntem noi cu su-

*) Vezi „Manuscriptum”, nr. 1/1970 și nr. 1 (2) 1971

fletele logodiți? ... Nu te întrista, e scrisă undeva și pentru noi măcar cît de puțină fericire ..."

Îi strîngeam mîna; voiam să sărut mîna aceia care tremurase; lacrimi fierbinți căzură pe ea din ochii mei arși.

Mama intră, mă privi lung cum plîngeam, apoi rosti, după obiceiuri, vorba care credea ea că se cuvine s-o spue:

„Hei, dragă, ce să-i faci? Socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg ..."

Mă ridicai tăcută, eșii repede zguduită de plînsete, intrai în odăița mea ca să mă liniștesc. Aveam acum nevoe de răcoare, o căldură bolnavă mă înăbușea. Deschisei mare fereastra și rămăsei înaintea ei privind în umbra posomorită care se întindea oarbă, în necunoscut. Ce se va întîmpla? mă gîndeam. Nimeni nu putea să știe ce se va întîmpla, nici Dimitrie nu putea să știe ...

Un fior mă scutură. Așa, cu fereastra deschisă, poate este mijloc să scap de amar ... Așa poate o boală grabnică, de moarte îl va opri, pînă la *sfîrșit*. Dar al doilea fior mi se strecură prin trup; întinsei scurt mîna, închisei fereastra, și mă întorsei.

În salon, Dimitrie vorbea cu mama: o mulțime de nevoi îl chinuiau! Se tînguia cu glasul unui om nevoiaș, vorbea despre vremuri grele, despre bani, despre Atanasie ... Și atunci simții că era o putere care va îndruma întîmplarea în care cu o clipă înaintea tot mai nădăjdussem: era bărbosul domnul Atanasie, un om foarte cum se cade, și foarte, foarte serios!

VII

Însfîrșit veni și ziua logodnei. Logodna oficială, mărturisită atîtor oameni cari așa de mult se interesau de viața noastră!

Stăteam lingă Dimitrie, amîndoi tăceam, ca într-o asemenea zi de despărțire. Bătrînul preot Gheorghe, preotul căruia îi sărutasem mîna în căsuța lui scundă, cînd intrasem înția oară în Costești, își tremura barba albă, murmurînd rugăciuni pe cari eu nici nu le înțelegeam, nici nu le băgam în seamă. *Musi*u Henri era cel mai bătrîn dintre cei de față: el întinse mîna și scoase inelele de supt o grămadă mare de bomboane. Murmurînd înaintea, preotul ni le trecu în degete. Și toți invitații începură să se miște în juru-mi cu vorbe, cu felicitări, cu fețe zîmbitoare. Eu simțeam că totul nimic, absolut nimic nu înseamnă; forma aceasta nu se putea să însemne nimic: era o jucărie de care unii păreau a se bucura. Nu-mi trebuia logodnă, nu-mi trebuia nimic! Fericirea mea, singura mea fericire se ducea, asta știam! Dragostea mea așa cum fusese, zbuciumată, chinuită, amărită, — dragostea mea se ducea! Ea mă înălțase o clipă din lume, ea îmi dăduse multă putere și nădejde, era singurul meu bine, singura mea avere; și acum dragostea aceia nu mai era, se pierdea, se irosea cu minutele puținelor ceasuri care mai rămîneau pînă la despărțire ... Ce însemna

logodna în durerea mea mută? Ce însemna rugăciunea asta făcută la marginea unui mormînt? Era o veșnică pomenire, nimic altceva nu era!

Dintr-odată începui să rid în mijlocul veseliei tuturor; și rideam cu obrazul încrețit, cu ochii plumb topit în orbite, rideam cu durere și cu disperare.

La masă, Dimitrie îmi cuprinse mijlocul și-și lăsă capul pe umărul meu. Își lăsă capul pe umărul meu, în fața tuturor. Stăteam nemișcată totuși, nu voiam să turbur clipa aceia care-mi aducea aminte de lumina mare din urmă, de la care puțină vreme trecuse și care acuma se depărta, se depărta, se cufunda în neguri nesfîrșite.

Îmi aduc aminte de o întrebare a domnului Niculescu care cerceta cu ochii lui pătrunzători în juru-i:

„Pe cînd nunta, domnule Corbu?

— Apoi să vă spun, răspunse Dimitrie, asta depinde de afaceri... După cum voi sfîrși mai curînd... Am de recepționat o mulțime de mașini, am de călătorit... În sfîrșit, imediat ce se va putea... cît de curînd...”

Domnul Niculescu ne privi cercetător și dădu domol din cap în semn că a înțeles foarte bine: deși și eu presimțeam ceva, încă un fior ghețos mi se strecură prin suflet: acuma eram ca și sigură că nunta aceia nu va fi *niciodată*!

Încălziți puțin câte puțin de vin, oaspeții începură a vorbi mai tare. Acum un vuet neîntrerupt îmi bătea la urechi. Eram tot mai neliniștită, mai tremurătoare, cu răsufletul mai fierbinte, cu cît vremea trecea. Veni cafeaua. Luai de pe tabla o ceașcă, voiam să o așez înaintea logodnicului meu. Dar îmi tremura mîna prea tare, ceașca se clătina, se vărsă peste fața de masă.

Slobozii un strigăt ușor. Apoi șoptii:

„Sînt foarte neîndemînată...”

— Nu face nimic!...” zise Dimitrie, întinzînd mîna spre altă ceașcă.

Iar eu, cu obrazul răzimat în palmă stîngă, priveam spre pata neagră. Din ce în ce mai deslușit se lămurea un desen negru pe pînza albă, o inimă străpunsă. O arătai lui Dimitrie:

„Vezi? Îi șoptii. Nu-i nevoe cred să ai fantasia ațîțată... Nu seamănă cu o inimă străpunsă? Ce întîmplare curioasă!

— De ce ești copilă? Crezi tu în fleacuri de-acestea?

— Nu, nu mai cred în nimic, în nimic! am gemut eu.

Cele cîteva cucoane din juru-mi se aplecau, priveau de-aproape, începeau a vedea tot mai deslușit asemănarea. Madam Fradel se ridică tocmai din cellalt capăt al mesei.

„Ia stai, Mariană, stai puțin, să viu și eu... să-mi găsesc întîiu ochelarii... Unde-s? A, da! i-am găsit... Așa... Unde-i? să văd și eu... Ce? aici? aici parcă i-o cruce... Zici că e o inimă... Da, pare să fie și o inimă... Bine... Dar eu nu înțeleg de ce? Pe vremea mea fetele nu vărsau la logodnă ceașca de cafea pe fața de masă... Hm! parcă nu prea seamănă, Mariană...”

Tîrziu, tîrziu de tot plecară oaspeții noștri. Dimitrie se simțea cam obosit:

„Mă duc să mă las puțin pe-un pat...”

Eu eșii în răceala balconului, cu paltonașul pe mine. Măcar în ceasul din urmă mă așteptam să fiu singură, să aud un cuvînt care va fi numai de mine auzit... A-

cuma stam singură, neclintită, în noaptea umedă de început de iarnă. Tîrguşorul era tăcut, dormea cu luminile stinse, într-o negură uşoară. Din cînd în cînd de la gară venea ţipătul unei maşini, un ţipăt ascuţit, înspăimîntat, care sfîşia negura şi tăcerea nopţii. Stam şi aşteptam. Parcă-mi murise cineva scump. Aşa, cu inima frîntă stam şi aşteptam leşietica lumină a zilei de despărţire.

Nu ştiu cînd au trecut ceasurile grele. Am simţit în juru-mi mişcare, am auzit glasul lui.. Pe urmă s-a întîmplat, s-a petrecut şi despărţirea care atîta vreme îmi strinsese sufletul. — Şi cu trenul de dimineaţă Dimitrie a plecat, a plecat pentru totdeauna!

Zdrobită de durere intrai în odăiţa mea. Acolo, pe măsuţă, vedeam rămăşiţele gustării pe care el o luase înaintea de a pleca; pe patul meu se cunoştea urma odihnei lui. După noaptea aceea de nesomn şi aţîtare, trudită greu, mă lăsa pe pat şi începui a plînge încet-încet, ca şi cum lacrimile nu aveau să se mai oprească pînă la întoarcerea lui; îmi plecai capul pe perna pe care el îşi odihniise fruntea, şi, plîngînd, adormii, mă cufundai în somnul chinuit al nenorociţilor.

De-abia mă trezii, şi cel dintîi gînd, care şi-n somn parcă mă stăpînise, îşi făcu loc. Mă aşezai la masă şi scrisei cu inima în flacări logodnicului meu. Vestea aceasta a durerii trebuia să ajungă pe Dimitrie la Bucureşti, unde avea a se opri o zi înainte de a pleca în străinătate.

Sub seară, domnu Popazu şi domnul inginer Văleanu veniră cu zîmbete şi c-o vorbă bună. Cum îi văzui izbucnii în lacrimi. Dar la vorbele lor de mîngîiere mă stăpînii pe cît puteam, îmi chemam măcar pe faţă o linişte înşelătoare. — Peste vizita aceasta căzu şi prietena mea Eva Stempel. Din vîrfurile buzelor îmi murmură cîteva vorbe, care păreau a fi o urare de fericire. Apoi se aşeză lingă mine şi vorbi puţin pînă la plecarea celorlalţi musafiri. Dar cum rămăserăm singure, Eva se întoarse spre mine, îmi cuprinse minile şi mă privi drept în ochi, cercetător:

„Vra să zică, dragă, acesta a fost sfîrşitul... La început nu mi-am închipuit niciodată că o s-ajungi la această logodnă... Foarte frumos ne-ai jucat pe toate...”

În glasul ei pătrunseră deodată lacrimile, pe cînd eu o priveam neclintită:

„Multă amărăciune ai pricinuit cu asta unora... da... dar cel puţin nici tu nu eşti cu totul... cu totul fericită... S-a dus logodnicul tău, — nu-i așa?”

În adîncul sufletului meu se învîlui un fior de durere şi de ură. Dar trebuia să am putere, trebuia să răspund cu linişte:

„Da, s-a dus... dar numai logodit a vrut să plece Dimitrie.... numai cu condiţia asta... Dar mult n-o să stea... atîta doar cît trebuie ca să vedem cît e de greu cînd sîntem departe unul de altul...”

Palidă, Eva mă părăsi, pe cînd eu mă lăsam zdrobită pe un scaun, acoperindu-mi cu palmele reci fruntea în flăcări.

O singură dată după aceasta mă mai scoborii la gară şi intrai în casa Evei. Cum intrai, mă simţii împresurată de un aer gheţos. Doamna Stempel mă privea cu nişte ochi cari parcă nu vedeau nimic; Eva avea risuri în care parcă îşi arăta dinţii ascuţiţi ca de şoarece. O clipă rămăsei chiar singură; şi cum mă apropiam de piano, zării, c-o tresărire, o foare de note pe care era iscălit logodnicul meu. Fără să stau pe gînduri o clipă, o trăsei repede spre mine, o făcui boţ şi o zvîrlii pe foc.

Lungi ceasuri de melancolie şi de tăcere urmară în iarna aceea.

Mă așezam la piano, cucerită iar de dorul de cîntec, și cîntam ceasuri întregi pînă ce mă simțeam obosită. Altedăți citeam fără întrerupere zi și noapte cărți care-mi adormeau gîndurile; dar deseori mă trezeam fugită cu dorurile, cu sufletul spre el, cu cartea alături, cu ochii în bagdadie în lumina pîlpiitoare a luminării. Domnu Niculescu mă privea deseori cu ochi cari parcă se gîndeau la ceva adînc, depărtat. Acum, trezită din visul meu de fericire chinuită, vedeam iar pe domnu Niculescu, începeam iar să bag în seamă, în parte măcar, din ce se petrecea în juru-mi. Vedeam ș-acum, dar sufletul îmi era amorțit din spre partea asta. Eram cu totul nepăsătoare dacă domnu Niculescu vine, sau dacă vine mai rar, dacă planurile lui de cucerire pe deplin au izbutit. Ba eram nepăsătoare chiar cînd mă privea lung și-mi spunea cite ceva cu un zîmbet rece.

„Dudue, îmi zise el într-o zi, așa inadevăr trece vremea, cu cărțile și cu pianul... Dar eu am auzit, știu sigur că domnu-Corbu, logodnicul matală, se gîndește că pentru asemenea viață trebuie venituri mari... Nu, nu, nu te supăra... eu cred că nu e rău să-ți spun lucrul acesta...”

Eu îl privii o clipă țintă.

„Nu mă supăr, dar de ce să mă supăr? Numai țin să spun că pentru dînsul aș face bucate și aș spăla podelele... Și mai mult aș facel...”

Domnul Niculescu dădu din cap în semn că a înțeles foarte bine și zîmbi ca și cum simțise o mare fericire la vorbele mele.

La zile anumite ale săptămîinei primeam scrisori de la Dimitrie. Eram înduioșată citind slovele lui pe foile acelea, care, ca să vie la mine, să-mi aducă o clipă de mîngiere, călătoreau din așa de mari depărtări ale străinătății. Eram fericită o zi, îmi pregăteam încet răspunsul gîndindu-mă cu drag la ochii mari, negri, cu gene catifelate; înfrigurată scriam cuvinte arzătoare, apoi, în noaptea de tăcere care venea, călătoream cu iubire în depărtate locuri, spre dînsul.

În vremea asta cuconu-Filipache se pregătea să îndeplinească una din dorințele logodnicului, să facă adică formalitățile de înfiere. Eu, fata nimănui, ființa care căzusem așa pacoste, multe vreme, în casa aceia, deveneam fiică leguită în fața legii și a oamenilor, aveam în adevăr un nume, și înșfîșit puteam să nădăjduiesc că și eu voi putea să am odată ș-odată un drept — despre care oamenii mai ales se interesau, de care mie prea puțin îmi păsa.

Plecarăm la Roman. Acolo, la tribunal, în îmbulzeala de oameni, în murmurul de glasuri, aflarăm că procesul nostru e cel din urmă. Trebuia să așteptăm cîteva ceasuri, — și așteptarăm în sala de ședință, ascultînd dezbaterile lungi și rosti-rile obosite și plictisite, ca-n apropierea somnului, ale președintelui; privind căscăturile celorlalți judecători, înfățișările sfioase ale sătenilor, uluiți în atîta mulțime, în fața unor boeri care vorbeau cu ei destul de răstit, minunîndu-mă înșfîșit de îndrăznețele cuvîntări ale advocaților, lungi, minunate și încurcate cuvîntări, după care curtea în adevăr avea nevoie să delibereze, să se mai desmeticească, să se mai lumineze... Pentru întîia oară în viață vedeam și eu cum se face dreptate în țară.

Cineva, „domnul substitut”, îmi trimise prin aproad cîteva jurnale franțuzești. Mă prefăceam mai mult că citesc și cu urechea ațîntită ascultam tînguirile sătenilor. Mi se părea ciudat că toți domnii aceia în negru ascultă toate mărturisirile

acestea de durere cu o nepăsare adîncă. Totdeauna, cînd trebuia să se rostească o sentință, mi se strîngea inima.

În sfîrșit numele noastre izbucniră din gîtlejul aprodului. Îndată ce mă ridicai, văzui cum se țintesc asupra-mi ochii unuia dintre judecători: un om cu umerile ridicate, cu capul mic, cu doi ochi albaștri șterși, neconținut mișcîndu-se pe scaunul lui. Auzeam vorbe, auzeam rostindu-se numele meu, avocatul luă cuvîntul și începu a vorbi înclinîndu-se peste bară, cu capul puțin aplecat în stînga. Domnul acela cu ochi albaștri șterși mă privea cu o stăruință obositoare. Mă aplecai la urechea mamei:

„Uite mamă cum se uită la mine judecătorul acela! ... De ce mă țintește așa? ce sînt eu?”

— Cum? taci din gură! ... să nu te-audă! ... Nu înțelegi că ai interes? că totul de dînsii atîrnă? poate chiar de cel ce te privește ... Ce? doar nu te mîncă ...“

După ce-mi strecură într-un șuer vorbele acestea, mama se îndreptă cu un zîmbet, cu o luare aminte neturburată. Parcă era cu sufletul și cu mintea la ce se spunea; pe cînd avocatul începea să dea din mîni și să-și scuture capul.

„Nu, domnilor, nu! aceste sentimente sublime nu se întîlnesc pe toate drumurile! ...“

Judecătorul meu făcea neconținut semne din cap, parcă zicea: nu, nu. Apoi deodată, după ce avocatul sfîrși, se aplecă spre ceilalți doi oameni în negru, le șopti ceva și începu a răsfoi prin hîrtii. Adoptiunea fu admisă repede. Felicitări urmară, pe cînd omul cu capul mic mă petrecea cu ochii.

Cum intrarăm la otel, cuconu-Filipache fu împresurat de un viforos stol de Ovrei, cari vorbeau asurzitor și dădeau din mîni. Era vorba despre o moșioară pe care cuconu-Filipache voia să mi-o dăruiască mie. Eram mirată și mișcată în aceeași vreme, mă gîndeam la o căsuță, în care voiu petrece veri de fericire cu el, și abia așteptam ca lucrurile să se isprăvească, să mă apropiu de cuconu-Filipache, să-i spun ceva, să-l fac să înțeleagă cît mi-e de mișcat sufletul.

Din vorba repede a misișilor, din hîrtiala lor în bărbile amestecate, înțelesei că proprietarul scăzuse prețul pînă la o sutăcincizeci de mii de franci, iar tatăl meu hotărîse să dea cu cinci mii mai puțin.

Și cum se ciorovăia el așa, apărîndu-se parcă de niște cini cari-l lătrau din toate părțile, — deodată văzui că intră pe ușă, grăbit, domnul Niculescu cu o privire tăioasă, care strălucea mai mult decît oricînd a ban de aur. Dintr-odată înțelesei că se va petrece ceva deosebit. Domnul Niculescu făcu un semn de prietenie tatălui meu și intră de-a dreptul în odaia mamei; acolo, cînd ușa se deschise o clipă, îl zării încovoiat puțin din șele, vorbind repede, tainic. Și-ndată după ce eși el, mama deschise ușa și zise scurt:

„Filipache, vină o leacă-ncoace ...

— Ce vrei, frate? am treabă ...

— Tocmai de asta te chem; vină-ncoace ...“

Ușa se închise în urma lor, și dintr-odată auzii înălțîndu-se, crescînd în țipet, glasul mamei.

„Vra să zică pământ vrai să cumperi ... bani vrai să dai ... pe o moșie? Cui vrai s-o cumperi? unei străine! ce ți-i ție fata asta? nu-i destul c-ai înfiat-o? .. Pentru ce atîta bănet pentru fata asta a nimănui? ...“

Cuconu-Filipache începu a mormăi.

„Nu vreau! nu vreau! țipă deodată mama. Cu nici un preț, — mă înțelegi?... Am muncit, eu am muncit ca o roabă atîția ani, și cu ce m-am ales? ha? cu ce m-am ales? Cu mîncare și cu îmbrăcăminte? Așa? Și acuma să dai așa banii să-i arunci pe fereastră? De ce? mai bine-i vîri în tovarășie... mai bine-i speculezi... Banii noștri sînt, ș-ai mei, că și eu muncesc... Nu vreau!...“

Înțelesei îndată de ce venise așa de grăbit tovarășul lui cuconu-Filipache.

O clipă se făcu tăcere, glasul mamei contenise dintr-odată.

„Bine, frate, bine, zise cuconu-Filipache, și deschizînd ușa eși în odaia cea mare a otelului unde-l așteptau samsarii. — Am să mă mai gîndesc... zise el tare cătră dînșii. Deocamdată vreau să mă mai gîndesc...“

— Dece, cucoane Filipache? dacă-i pentru cei cinci mii, — iaca se duc ș-aceia dintr-un condeiu... Nici acuma nu sînteți mulțămît?

— Să mă mai gîndesc, să mă mai gîndesc! zise scurt cuconu-Filipache.

Ovrei îl priviră o clipă lung, apoi își făcură un semn de înțelegere și eșiră.

Nu știu de ce, n-am simțit absolut nici o părere de rău cînd am văzut că rămîn tot săracă ca și înaintea vreme. Dar cu sufletul plin de amar mă gîndeam la vorbele mamei, și parcă nu puteam să cred urechilor mele. Multe zile în urmă nici n-o mai puteam privi în față.

Începui iar viața obișnuită. Un șir de zile moarte, din care tresăreau ca lumini acelea care-mi aduceau o veste de la Dimitrie. Atunci, cîteva ceasuri trăiam în ade-văr cu amintirile și cu nădejtile, ceasuri de fiori, de bucurie bolnavă.

Dar într-o bună zi monotonia zilelor mele fu turburată. Mama într-un suflet eși în cerdacul de dîndos, unde stăteam privind mișcarea ogrăzii într-o frumoasă zi de iarnă, și începu să strige cît putea:

„Mariană! Mariană! — aici ești? Vino mai repede, a venit domnu-Cezărescu... știi judecătorul acela care se uita atunci la tine... Hai, a venit să ne facă vizită!...“

Fără să zic o vorbă, intrai în casă. Vorbirăm puțin despre una, despre alta, apoi cuconu-Filipache avu dorința să m-audă cîntînd, la care dorință cu cea mai mare grabă și bucurie se alătură și domnu-Cezărescu.

După ce cîntai ceva ce nu-mi mai aduc aminte, mă ridicai și domnu-Cezărescu îmi făcu un compliment din cap.

„Îmi închipui, dudue, că aici la țară nu te plictisești...“

— Nu, domnule Cezărescu, nu mă plictisesc, pentru că plăceri se găsesc destule.

— A, vrai să zici de aceia păreai cam plictisită la Roman, la noi?...

— Da, tocmai de-aceia... Mî se părea discuția cam lungă, — și priveam... vedeam că dumneavoastră arătați de altă părere...

— Cam așa, domnișoară... dar însfîrșit... să zicem... După cît am auzit era ceva la mijloc... era o condiție *sine qua non*...“

Eu tăcui deodată. Mă mai întrebă de câteva ori domnu-Cezărescu, dar eu răspundeam scurt, și trebuia să contenească. Mama însă își înalță sprincenele, mă privea cu stăruință și părea nemulțumită; eși apoi pentru câteva clipe și se întoarse:

„Mariană, du-te că te cheamă Filipache, tatu-tău...”

Eșii. În sală mă simții cuprinsă de braț, și cuconu-Filipache cu obrazu-i sta-cojiu se aplecă asupra mea. Minia tresărea în glasul lui:

„Ascultă... Mi-a spus maică-ta că ai de gând să te porți rău cu omul ista... Să nu cumva... mă înțelegi?... Să te porți frumos, să vorbești frumos, să fii politicoasă, să nu-l lași singur... Și mâni, duminică, are să petreacă la noi, pentru asta a venit... Înțelegi?... Eu am nevoie să fiu prieten cu dînsul, înțelegi? am nevoie; eu am afaceri, am daraveruri... Și pe urmă... cine știe ce se poate întîmpla...”

Dezgustată îl privii o clipă; apoi intrai rîzînd în salon. Peste câteva clipe însă, dusei mîna la cap.

„Grozav mă doare capul... mă duc să mă odihnesc puțin...”

Cînd eșii, însoțită de părerile de rău ale domnului Cezărescu, băgai de seamă cu ce minie, cu ce privire fulgerătoare se uita mama la mine.

Prietenul acesta al casei noastre veni și după o săptămînă, veni și a treia oară, regulat în fiecare sărbătoare. Apoi într-un rînd, sîmbăta, ne sosi o telegramă de la el, o telegramă care mi se păru cam prea familiară: „Sosesc deseară flămînd.” Cuconu-Filipache în fața unei așa dovezi de prietenie, nu mai putea de bucurie, și porunci să se facă toate pregătirile ca să poată stîmpăra foamea aceia mărturisită, strigată la atîta depărtare.

Mama crezu de cuviință să mă dăscălească puțin:

„Ia seama, draga mea, nu face pe bosumflata ca-n alte dăți... Pentru gustul cuconășului aceluia care bate toate drumurile din lume n-am s-aștept eu pînă ce-i împleți cozi albe!... La urma urmei, — nu-i cum vrei tu; avem noi deosebite leacuri, că nu degeaba am îmbătrînit de năduf și de necazuri!”

Seara, cu domnu-Cezărescu începui a vorbi ca nealtdată, mult, mult, ca și cum trei zile în șir tăcusem. Dar în adevăr că trei zile în șir tăcusem și-n după amiaza aceea promisem o scrisoare din Paris, de la Dimitrie. Oaspetele nostru prinse curaj și începu a-mi spune o mulțime de „istorii nostime”, de care vieța lui de magistrat era plină. „Nici nu-ți faci idee, dudue, cîte mi s-au întîmplat mie în viață. Ceva cu totul, cu totul excepțional, spun serios...”

Răsturnat pe scaun, scoțînd pe gură fumul țigării, domnu-Cezărescu era foarte mulțumit de sine, tuns, ras și frezat, în haine nouă, gata de bal ori de nuntă parcă.

Seara trecu fără nici-o supărare. Mama era mulțumită. Eu, cum pusei capul pe perină, uitai și de cărarea dreaptă, absolut prin creștetul domnului Cezărescu, uitai și de nostimele lui povestiri — și pornii cu gîndul spre țara încîntată, spre valurile acelea mari de lume, care purtau în sînul lor tot ce aveam eu mai drag pe lume.

Dimineața cum mă sculai, cuconu-Filipache trimise după mine: avea să-mi spue ceva foarte grabnic. Intrai c-o presimțire privind cu luare aminte și la mama și la ochii lui care nu prea puteau ascunde simțirile lăuntrice. Cuconu-Panaite * era desul de vesel.

* Filipache — formă inițială, rămasă nemodificată.

„Uite ce-i Mariano... Eu am stat de vorbă cu domnu-Cezărescu... Trebuie să știi că e un băiat foarte cum se cade... Și-nchipue-ți ce-mi spune... (Aici cuconu-Filipache începu a rîde). Închipue-ți: Domnule Vidrașcu, zice, dumneata crezi că pentru ochii dumitale viu eu la Costești așa de des?... Eu am holbat ochii. Nu, nu, zice, nu pentru dumneata, poți să-ți iai de-o grijă... Înțelegi că eu, zice, cu duduia Mariana am ce am... De aceia îndrăznesc să vă cer mîna ei...”

Cuconu-Filipache tăcu și mă privi zîmbind, ținînd. Eu mă stăpîneam pe cît puteam.

„Bine, nu i-ai spus că sînt logodită?... ”

— Cum nu? cum nu? Știa și el... Ei, — a zis că să te întreb ce zici tu...”

Iar tăcu și mă privi cu ochii lui turburi.

„Ei, ce zici tu?” întrebă el încet. Mama mă spiona, cu ochii pătrunzători. Deodată începui a rîde. „Bine, bine, eu cred că glumește...” Și eșii repede. În salon, domnul Cezărescu era gata: aștepta, învingător, foarte sigur de răspuns:

„Vra să zică cu această meserie vă îndeletniciți dumneavoastră, domnule judecător?... ”

— Da, dudue, da... zise el repede, bucuros de risul meu.

— Da? eu credeam că-i o glumă... Și dintr-odată îl privii întunecată. Eu credeam că numai prietenia dumneavoastră pentru tata vă aduce aici... Altfel știati prea bine de logodna mea...”

Domnu-Cezărescu mă privi o clipă uimit. Apoi un zîmbet batjocoritor îi un plu fața mică.

„Ce logodnă! ce logodnă! asta n-are a face... Ești bună să-mi spui cine-i logodnicul dumneavoastră? Cine? un inginer de la căile ferate... un inginer... un fierar... Ce are a face?... ”

Dar deodată se opri înghețat. Tot sufletul meu năvălea în privirile-mi mărite, cu atîta dezgust, cu atîta ură, cu atîta minie, — încît se îngălbeni, apoi se înroși ca izbit de o palmă. Pe cînd el se ridica în picioare ca la vederea unei iazme, eu îi șue-ram cu indignare, cu dinții clănțănind, trăgîndu-mă spre ușă: „Acuma înțelegi că pe aici nu mai ai ce căuta, domnule Cezărescu?... ”

El nu zicea nimic. Eșii repede, intrai în odaia mea, cu sufletul gemînd, cu o cutremurătoare izbucnire de lacrimi, cu un dezgust care mă copleșea, un dezgust mare de tot ce mă impresura, de toată viața aceasta în care oricine, așa, nepedepsit, putea să-și arunce umbra-i necurată.

Domnu-Cezărescu își conținu deodată vizitele; o izbucnire grozavă a mamei, cu blesteme amare ținu o zi întreagă, după aceia iar îmi începui cîntecele la piano și citirile lungi, așteptînd scrisori de departe.

Dar veștile de la Dimitrie acuma se răreau. Primăvara începea să se simtă cu adieri moi; se împlinea aproape anul de la începutul dragostei noastre și cu durere înduram povara zilelor mîhnite, care încet, încet, prea încet se strecurau, în pustiu-mi sufleteșc.

Noapți întregi nu puteam să dorm. Austrul gemea adînc în livadă, șuera în cercevelele ferestrelor, prin pod, cu țipete care răspundeau ascuțitelor dureri din ființa mea arsă de chin. Apoi veniră zilele cu soare ale fluturilor și ale rîndunecelor. Simțînd vîntul învierii pe fața-mi slăbită, lacrimile îmi abureau luminile ochilor. Totuși,

așteptam o scrisoare care nu mai venea. Mă gindeam că e bolnav și n-a putut să-mi scrie; apoi cu gândul boalei lui nu mă putui împăca. De bună seamă că scrisorile s-au pierdut. Cătam și această din urmă copilărească mîngiere, măcar pentru o clipă.

Și într-o zi sosi ca o izbitură de vînt sfîrșitul. Mama năvăli ca într-un vârtej, cu părul vilvoi, cu ochii ațîrși, în salon, unde stăteam gîndindu-mă, la o fereastră deschisă. Cu un strigăt pe care nici nu-l înțelegeai, îmi zvrîli o scrisoare în față.

O apucați tremurînd. Slovă necunoscută. Cătai iscălitura: Atanasie Corbu. Cu o privire iute, într-un fulger, petrecui rîndurile; înțelegeai deodată că scrisoarea aceea e *sfîrșitul*; și-n răcnetele de minie ale mamei, cu un gemăt, ca înjunghiată, într-o învăluire a luminii, a lumii, mă prăbușii la pămînt.

Ostenită, ca după o lungă boală, nu știu după cîtă vreme m-am trezit. Scrisoarea era lîngă mine. O priveam năucită, fără de nici un gînd, ca pe ceva veninos, ca pe un animal murdar, nici nu-mi venea s-o ating. Se sfîrșise, totul se sfîrșise! „Nici nu vă mai gîndiți la dînsul...” Cuvintele acestea ale domnului Atanasie mi se învăluiau în minte. Erau scrise cu slove de foc, îmi ardeau creierul. „S-a sfîrșit! totul s-a sfîrșit...” abia șopteam cu buze arse. Și-n durerea-mi nemărginită nici nu puteam plînge. Îmi amorțeau brațele, înțelegerea lucrurilor se întuneca și simțeam cum mă cucerește un somn bolnav de plumb.

Multă vreme am dormit. Cînd deschisei iar ochii și cînd înțelegeai iar, șoptii încet: „Vreau să mor...” Și atunci lacrimi, de venin parcă, începură a curge pe perina fierbinte.

„Douăzeci de ceasuri ai dormit — zise mama, lîngă mine. De-acuma, bine că n-ai murit, ce să te mai gîndești la moarte?... Las-că se găsesc alții, n-ai grijă... Cît păr în cap. Știam eu că așa are să se întîmple...”

Îmi îngropai în perină fruntea. Trebuia să mor, nu mai aveam de ce trăi! Nu mai aveam nimic pe lume, eram singură, numai c-o durere, c-o durere feroasă care trebuia să-mi păzească ca o fantomă toate ceasurile lungi ale zilelor și ale nopților... Nu mai aveam nici o mîngiere; nu se putea să mai am vre-o mîngiere... Ca-ntr-un mormînt, de vie îngropată, cu ochii închiși plîngeam, plîngeam într-una și nu-mi închipuiam că o să mă pot opri vreodată!

CAPITOLUL III

Începe în viața mea vremea unei adevărate mucenicii.

Nici unul din vechile mele cîntece nu mai răsuna. Eram hotărîtă să nu mai deschid niciodată clavirul; și nici n-aveam puțința, simțeam că nu mai aveam puțința să ating o clapă. Era mai presus de puterile mele. Mă tiram din odăe în odăe, rătăceam ca un suflet pedepsit. Nu mai puteam citi nici cărți. Încercam cîteodată; deschideam o carte; citeam cele cîteva cuvinte de la început și nimic nu înțelegeam; rosteam tare vorbele, de mai multe ori, fără întrerupere, dar în mintea mea era gol, un întunec gol, o sfîrșeală grozavă; lăsam cartea, mă așezam grămădită în colțul meu obișnuit, în odăița suferințelor mele, și începeam să mă gîndesc la ceva cu totul indiferent, cu o cumplită stăruință, cu ochii neclintii ațintiți în gol. Și așa ședeam ceasuri întregi, fără o tresărire, fără o oftare. Cîteodată întunericul înserării mă găsea

așa, mă impresura fără să-mi dau socoteala. Eu nu puteam, nu voiam să mă cobor, să mă mișc din amorteala care mă cuprindea. Închideam ochii, adormeam acolo; mă deșteptam a doua zi și începeam iar să rătăcesc pînă la vremea nemîșcării. În uliță îmi era frică să ies. Încercasem de cîteva ori, și fusesem apucată de amețeli; în vîrtejul meu însă avusesem vreme să bag de seamă că mulți ochi aprinși de curiozitate mă priveau prin ferestre deschise, peste garduri de ostrețe, de la porțiți.

Gura mahalalei măcina strașnic. Ochi cercetători se arătau de multe ori la geamul meu, prin cerdac, pașii tiriți ai *poștelor* se simțeau pe la uși. Auzeam ca-ntr-o depărtare tînguirile mamei, vaetele și blestemele ei. Și din miniile ei aprige, care deseori se revărsau asupra mea, aflasem ce se vorbește despre suferințele mele.

„Numai din pricina ta am eu atîta de răbdat!... Mai bine nu te nașteai, ființă nenorocită! Mă vorbește lumea, de rîs am ajuns... Toate nevolnicele, toate calicele numai grija mea o au!...”

Eu plecam capul. Și glasul ei minios trecea parcă pe deasupra.

Multe, multe se spuneau. Întîi o veste trece ca un fulger: am nebunit! Mă uit într-un singur loc, stau într-un colț legată de mîni și de picioare; am sărit la mama s-o mușc și să-i scot ochii cu cuțitul... Dar asta nu mulțămise pe nimeni. De ce să pue așa de curînd cruce afacerii? Era vorba de altceva, era vorba să se știe numai-decît adevărul, era vorba dacă nu mi s-a slujit mijlocul, dacă mama n-a trimis la croitor rochiile, măcar o rochie; era vorba, cu scăpărări de priviri, cu zîmbete și subînțelesuri, de alt nenorocit care va veni pe lumea asta și care, ș-acela, va fi așa, un copil al nimănui! Dar fără milă se făceau presupunerile, cu o bucurie aspră, — ca și cum eu eram cel mai mare dușman al tîrgului... În sfîrșit trebuia să mai fie ceva pe lîngă asta: Era vorba de călugărie. Ce aveam să mai fac? Trebuia să ispășesc atîtea păcate și necazuri, la mănăstire!...

„Auzi? striga mama. La mănăstire, acolo ai să te duci... Crezi că n-ai să te duci acolo? Ce-ai să faci aici, în spatele meu, ca o momfie?... Acolo să te duci și să te tîrăști de colo-colo ca un vierme... Mie, aici, oameni îmi trebuie... Ce-atîta boală și jălanie? M-am săturat pînă-n gît, pînă-n gît m-am săturat, spun drept!... Ce păcat mare am făcut, Doamne, pentru atîta pedeapsă?... Nu știu ce să mai fac; îmi vine, zău, să-mi iau lumea în cap!...”

Nici vorbele acestea multe, nici blestemele nu mă scoteau din amorteală. Primeam totul ca o piatră, nimic din lumea asta nu mai avea darul să aprindă măcar o scînteie în privirile mele turburi.

Însfîrșit, disperată, mama mă sui într-o bună zi pe sus în trăsură, mă plimbă prin tîrg, îmi cumpără o pălărie nouă și porunci la croitor o rochie bună și scumpă, de mătasă... Cu rochia nouă, cu pălăria nouă, după o săptămînă, mă urcai din nou în trăsură, și mă scoborii de multe ori la toate cucoanele care aveau minunatele păreri despre mine, acele păreri care înnebuneau pe mama.

Seara, mama era mai veselă și vorbea tare către cuconu-Filipache 'de față fiind și o *poștă*, una din cele mai agere, care-și îndeplinea slujba cu cea mai mare hărnicie.

„Așa... Acû mi-a venit inima la loc!... Se uitau, holbau niște ochi!... Așa rochie și așa pălărie n-au avut nici ele și n-au să aibă nici fetele lor cît or fi ș-or trăi!... Așa, să se uite, să vadă, să vadă prostia din capul lor, nemernicia lor, nu li-i rușine obrazului să le fie, femeii bătrîne și nebune!...”

Eu mă gîndeam, în odăița mea, la atîția ochi care mă priviseră străpunzător și la atîtea guri care rostiseră atîtea vorbe, care căinau, pe cînd ochii fugeau peste cap, slăbiciunea mea, gălbeneala mea, fruntea lucie și pleoapele cernite.

Mama zicea cu minie, deși era mulțumită:

„Vezi? tot pe mine a căzut greul! Ce făceai tu fără mine? Vezi? eu ți-am scăpat cîntea...”

— Care cînte? care cînte? șoptii eu.

— Cum care? Dar nu știi cum vine tîrgul?... Auzi dumneata!... Ție poate prea puțin îți pasă... Așa-i că prea puțin îți pasă de ce spune lumea?...“

Da, — mie prea puțin îmi păsa despre ce putea să spue lumea! Prea puțin îmi păsa, — și durerea mă toropea tot mai mult, răzbătea acum aprinsă, cu unde de friguri.

Doctorii hotărîră scurt: liniște și aer curat. Cuconu-Filipache rosti și el, încreștinat: „La Văratic!”

Și la Văratic, în liniștilele chilioare de unde odinioară priveam nașterea stelelor în nemărginire, de unde auzeam cîntarea adîncă a clopotelor, în chilioara dulcilor amintiri, nimeni nu mai era. Se înălțaseră la cele veșnice și sufletul mamei Țica și sufletul mamei Eți. În humă veșnică odihneau trupurile lor înghețate, fețele lor așa de albe și de triste, minile lor cu degete subțiri și lungi încrucișate pe pieptul uscat de multe, de multe tainice și vechi suferinți. Nimeni nu mă vestise, în fericirea ori în durerea mea, despre aceasta. Mama oprise vestea: eu nu era nevoie să știu nimic! Și acum rătăceam prin cerdacul larg, mă așezam la vechea mea fereastră, mă culcam în vechiul meu pat, într-aceiași adîncă liniște, bătrînească liniște, care pregătea parcă sufletul pentru nemișcarea cea mare.

Și plingeam încet cu fruntea răzimată în palme, cu o adîncă duiosie, la amintirea zilelor de demult. Mirezme dulci, abia simțite, de stînjinei și de lăcrămioare suiau pînă la mine cu mîngîieri de dincolo de morminte. Mă impresura delicata lor aburire, îmi închidea ochii, îmi pătrundea în piept, încet-încet mă amețea, și umbre parcă tremurau înaintea-mi în amurgul de primăvară, umbrele duioselor bătrîne moarte, și umbra învăluită, în veci necunoscută a aceluia căruia niciodată nu-i zisesem tată. Și un dor mare mă încerca strecurîndu-mi-se în suflet cu dorința veșnicei singurătăți și renunțări, mă făceau să mă duc mai des la slujba dumnezeiască, mă împingea spre icoane și spre umbra rece a zidurilor de piatră, ori de cîte ori auzeam cîntarea arămii în turn.

Dar cu curgerea zilelor calde, cu adierea vînturilor învierii, cu soarele de aur, primăvara încet-încet închidea rănile și mă întorcea spre viață. Un zîmbet azi, un dor de plimbare pînă-n marginea pădurilor mari, o tresărire la fulgerarea unei raze în cernerea stropilor la moară, la cîntecul, la chemarea unei paseri nevăzute în frunzișuri, un zîmbet depărtărilor de unde veneau zvonuri de viață, cîntări pierdute de fluer, — toate erau fire nesimțite care fuseseră rupte, care se înnodau acum și mă întorceau îndărăt pe drumul pușinelor bucurii și multelor suferinți ale vieții.

Și-n spre Costești cu toată dorința mea de a rămîne înaintea în raiul acela al liniștii, mă chema mama, cu nestrămutată hotărîre: căci mai avea de îndeplinit o datorie; trebuia să mi aduc aminte că sînt o sarcină într-o casă care nu era a

mea, că drumul trebuia să mi se îndrepte în spre o casă care era a altuia, a cuiva care trebuia să-mi fie soț, a cuiva pe care nu-l cunoșteam și nu doream să-l cunosc niciodată, niciodată!

II

În vremea aceasta, domnul Niculescu sfîrșise întinderea rețelelor sale. Stăpînul moșiei, Costescu, după lungi petreceri în străinătăți, după pierderea averii, murise în ticăloșie. Acum era vorba ca o tovărășie să ia în arendă pămîntul acela întins. Și cuconu-Filipache și domnu-Niculescu dintr-odată se văzură pregătiți pentru așa ceva; domnu-Niculescu în scurt „puse mîna pe afacere”, și mama zise cu un zîmbet ciudat: „Vom mai fi și noi stăpîni pe curtea veche...”

Stăpîn în adevăr pe curtea stăpînului său era acum cuconu-Filipache. Și eu, întoarsă de la Vărătic, începui a mă plimba prin odăi pustii, prin lungi coridoare acum goale. Glasul cucoanei Sofiica răsuna mai puternic și mai ascutit acum în clădirea aceia mare, răsuna cu putere de stăpînire, mai mînios și mai neînduplecat decît totdeauna.

Dar sfîrșitul primăverii aceleia fu nenorocit. Începu să plouă neconținut. Trei săptămîni de zile curseră șiroaie, și apele Siretului se umflară, năvăliră afară din albia largă și prinseră a se arunca în talazuri mari, tremurătoare, mînioase, spre tirgușorul gării. Cuprinsă totuși, stînsă focurile atelierelor și pustiiră toată îngrămădirea aceia măruntă de locuințe omenești. Cîmpiile acoperite rămaseră de horbota de oțel a apei, și cuconu-Filipache nu mai putea să iasă la cîmp să-și facă obiceiurile și să facă presupusuri asupra roadei. Acuma lanurile înecate erau prăpădite. Amărit, nu ieșea zile întregi din odaia lui, nu vroia să vadă pe domnu-Niculescu, și deșerta, ca să-și înecă neazul, cîni după cîni de Cotnar. Cu ochii turburi, cu fața ca postavul cel roșu, ieșea din cînd în cînd și începea să învinuiască pe mama:

„Tu ești de vină... Tu cu ideile și prostiile tale... Iaca, am luat moșie mare... Ce folosesc? Iaca tovărășie, iaca sărăcie curată!”

Dar mamei nu-i sufla nimeni în borș. Ca o cloșcă mîniată, cu penele zbîrlite, așa se repezea la cuconu-Filipache, fulgerîndu-l, cu ochii rotunzi, strălucitori. Și răcnete asurzitoare, un clocot de cuvinte felurite, de blesteme nemaipomenite se revărsau. Și cuconu-Filipache se mînia, gemea ca-n lanțuri o fiară, și prindea să farne dintr-odată tot ce întîlnea în juru-i, învîrtindu-și pumnii uriași ca pe niște buzdugane.

Fugeam îngrozită prin odăile goale pînă în capătul cellalt al casei și mă închi-deam în odaia mea, îmi astupam urechile ca să nu mai aud. Totuși prin ziduri răzbăteau și țipetele și bubuirile surde, ca zvonul unui vînt de groază.

Din ce în ce mai chemată acum de glasurile dulci ale vieții, căutam cîteva acorduri la clavierul care atîta vreme dormise uitat. Dar cucoana Sofiica izbucnea:

„Așa? ție-ți vine a cînta? Și noi murim de scîrbă și de amar!... Așa-i, ce-ți pasă ție!... Calicia bate la ușă și ție-ți vine a zburda! O! de te-aș vedea dusă de pe capul meu! de te-aș vedea o dată măritată, să nu te aud, să nu te mai văd...”

Nu știam ce să mai fac. Acuma umblam în trăsura, priveam lumea din juru-mi, priveam la deosebitele priveriști ale tirgușorului amorțit, cufundat ca-ntr-un

ocean de noroi, mă coboram în vale și de departe priveam la pinza de apă care acoperise câmpiile și care cucerise tirgușorul de jos. Niciodată nu mi se arătară Costeștii mai nenorociți și mai de rău decât în zilele acelea, în care-i cercetam, nu știu de ce, cu o curiozitate nestăpinită. Așa poate toate gândurile de nenorocire fugeau, așa poate uitam trecutul; așa nu mai auzeam zgomotul iadului de-acasă, așa, privind la necazurile celor mulți, înțelegeam că nefericirea mea are multe, multe tovarășe în lumea asta.

Cu ochi care abia acum se deschideau parcă, priveam în juru-mi. Sus, în tirgușorul din deal, foia ca-ntr-un moșiroi al mizeriei, în trei uliți strâmte, în căsuțe scunde și murdare, nenorocitul și răătăcitorul neam al lui Israel. Numai într-o Duminică, prin ulițele noroioase, am văzut trecând hainele albe ale sătenilor din împrejurimi; crîșmele se umplură de zarvă adîncă, prin care răzbăteau țipetele ca de moarte ale lăutarilor țigani. În celelalte zile ale săptămînii oameni bărboși, în laibăre slăboase, treceau repede furișîndu-se printre dugheni, dînd din mini uneori și privindu-se pieziș. Belferi palizi, gînditori, își duceau învățăceii în spate în spre locuri depărtate, în spre vizuini negre, unde îi așteptau cazne mari. Iar Sîmbătă o tăcere mare se întindea pretutindeni ca-ntr-o cetate pustie, și pe ulițele goale se strecurau cîni jigăriți, cu boturile aduîmecînd fața pămîntului, cu ochii arzînd de foame.

Primăria părea mai săracă decât oricînd, în jalea primăverii de înec și sărăcie. Cu pereții plini de răni și cu geamurile cîrpite cu hîrtie, sta tupilată într-un capăt de uliță. Un vardist, cu opinci, cu suman, c-un chipiu vechiu și c-o bîță zdravănă, dormita lîngă ușă. Funcționari neobișnuiți, ca de pe alte țărîmuri, se arătau din vreme în vreme, vorbind o limbă care suna străin și curios în tirgul acela care era al altei nații. Intrau în odăi pline de praf, cu dosare răvășite, ieșeau plictisiți ca de la o spovedanie la care-și mărturisiseră păcate grozave; negustori treceau pe lîngă ei, îi salutau repede, cu-n zîmbet de înțelegere, treceau pe lîngă vite lihnite care-și țirau nenorocirea prin șanțuri pline de apă, din care ridicau capetele scai voinicești și spini uriași; se pierdeau deodată, înghițiți parcă în apă ori de căsuțele neguroase. Și treceam singuratecă, ca pe țărîmuri străine, prin sărăcia viermătului de oameni, — mă întorceam cu sufletul strîns, spre parcul vechiu al Costescului, spre sat, vechiul Costești al locuitorilor pămîntului, cu căsuțe curate ițiindu-se din livezi verzi. O adiere de răcoare îmi dezmiarda obraji; triluri de paseri veneau din întunericul păduricii; și intram în odaia mea întunecoasă, plină de lumina cenușie a norilor de ploae, obosită, cu ochii împainjeniți de somn.

Altedăți, pe drumul prăvălatec, pe lîngă pădurice, coboram la tirgușorul din vale: citeva dugheni, citeva rînduri de căsuțe grămădite prietenește în jurul atelierului. Odinioară, mi se părea mult de-atunci, înaintam veselă prin soare pînă la Eva Stempel. Acuma, sub cerul plumburiu, apă, apă pretutindeni, pînă-n Siret, pînă-n dealul Bourului. Acuma nu mai intram în îngrămădirea peronului plin de străinii, pe care-i vărsau pentru un sfert de ceas toate trenurile, acuma stam departe pe malurile unui lac uriaș în care un popor al altor țărîmuri își clădise locuinți. *Buhaiul* care mugea la începerea și la încetarea lucrului acum se înecase; lucrătorii cu bluze albastre nu se mai revărsau spre crîșme; acuma, în urgia acia a lui Dumnezeu, voinic era cine putea răzbate prin marea moartă. Lumea îngrozită se trăsese în podurile caselor și pe acoperișuri; două zile încheiate nimeni nu se clin-

tise din sălașurile acelea șubrede prin care șuera vîntul; cumetrele vorbeau de la casă la casă scoțînd capetele și mîinile prin spărturile acoperișurilor, se tîngiau și clătinau amar din cap, pe cînd copiii, prin praf, prin țeale și prin îngrămădirile pinzelor de păianjen, începeau, îndărăt, o muzică fioroasă și jalnică de plînsете. Bărbații stăteau tolăniți în vre-un colț, plictisiți, nu-și arătau la lumină fețele, așteptau mugetul de deșteptare al fabricii. Unii numai, cu cizme nalte pînă peste genunchi, învăluiau apa, treceau de la casă la casă, întrebau de nevoi și dădeau ajutoare.

Din trăsura mea priveam pe gînduri jalea aceia, suferințele acestea ale tuturor îmi alinau durerea mea; uitam de multe ori de-ale mele; o simțire nouă, necunoscută parcă, neîncercată încă, mila de oameni, îmi aducea neașteptată mîngiere.

Și așa, cu o bucurie de mare prietenie parcă, primii într-o zi năvala sfîntului soare, și privii apoi cum se tirăsc spre lumină gospodinele triste cu viermătul de copii, cu sfială, cu ochii mari, eșiți ca din închisori, ca din hrube, unde suferiseră și așteptaseră vremea bună ca pe singurul dar al vieții!

Setea de vin a lui cuconu-Filipache pe de altă parte, și grozavele-i minii se potoliră. Acuma în zori de ziuă se scula cuconu-Filipache, sărea în trăsură și pornea în goană pe cîmp. Acolo zvoană, lucrători, muncă și bătae de inimă în arșița văzduhului și-n aburul pămîntului plin ca un burete de apă.

Dincoace, la noi, în curțile vechilor boieri, mama c-o singură dorință, care era ca o prigoană: mărișul meu. Despre altceva nu voia să știe. Prietenele de-aproape și de departe, cunoștințele noi și vechi toate trebuiau să-i asculte tînguirile.

Domnul Gheorghiu, șeful gării noastre, domnul Nițescu procuror la tribunalul din Iași, veniră, îmi priviră mutra, ascultară cîntecul meu, se interesară, natural, de zestrea mea. Cîntecul meu, — ce le păsa de el? Zestre era așa ca să-i mulțumească, — dar mutra mea era ceva mai presus de închipuirea lor. Vorbe simple, vorbe curate auziră: „Scurt și hotărît... Eu nu vreau să mă mărit; atît...”

Grozavă urgie atunci trecu peste capul meu. Mama cu deasila îmi smulse inelul logodnei, îl ascunse, îl zvîrli, niciodată n-am știut ce-a făcut cu el. Apoi zbrîlîită, cu ochii bulbucăți, începu să-mi tremure ca pe niște obișnuiți zurgalai vechiul cîntec: Ai să te măriți! ai să te măriți!

„Să mă mărit? De ce să mă mărit? Niciodată, — gîndul meu îl știi: niciodată!...”

— Și ce-ai să faci? ce-ai să faci tu în lumea asta, ființă nenorocită? Ce-ai să faci?

— Uite, o să învăț muzica. Îmi dați măcar o parte din zestre... cît voiți... cealaltă nu-mi trebuie... Mă duc la Viena să învăț... Și cu asta o să-mi pot eu cîștiga o bucată de pîne pe lumea asta...

— Bani? la Viena? izbucni în hohote mama. Îți închipui tu c-o să te las să te plimbi așa prin lume? Da-ce? ești de capul tău?... N-ai tată, n-ai mamă? Ce ești? Să nu pot eși din casă de răul lumii? Ce? ce vrei? spune, ce vrei?... Zestre? bani? Auzi dumneata! Nimic nu-ți dătoresc, nimic! Ai înțeles? Nici-o părăluță... Bani, bani cît lumea, am cheltuit cu tine, ș-acu să mă faci de rîs?... De pomană ai fost crescută ș-acuma-ți iei nasul la purtare?”

Eu răspunsei încet:

„Dacă vi-i greu de mine, iată, mă duc! Mă duc undeva într-un pensionat... Oiu găsi eu acolo o bucățică de pîne... De foame n-am să mor!...”

— Ce spui? Să te duci *tu* să calicești?... A! să te duci la București să te întâlnești cu Vintură-lume care și-a bătut joc de tine? care ne-a făcut de ris? Așa? Așa? Oamenii ce-au să zică? Că eu te-am trimis! că eu te-am alungat! Și tot eu o să fiu cea rea! Tot eu o să rămân de risu-chioarei! Tu chinuită, tu horopsită, — da! pentru că ai o mutră parcă ai venit de pe altă lume!

— Ba am să mă duc, mamă, dacă mi-i tot vorbi de măritiş, am să mă duc undeva în lume!

— Da draguță, să te duci! Și am să te aduc *aici* cu poliția, mă-nțelegi? Cu poliția te-aduc... Nu ești de capul tău; ai un stăpîn, ce crezi? Așa merge socoteala? Aici ai să vii și ai să faci ce-oiu zice eu, ființă nenorocită ce ești!

— Aici n-am s-o duc mult n-ai grijă!...

— Cum? cum? ai să mori?... Și începu a rîde. Ai să mori sfîntă Paraschivă! Da? Să mori dragă, da; ori mori, ori te măriți, asta să știi de la mine!... Pe capul meu mult să nu stai! Să te duci, — da nu de capul tău... Să te duci cu stăpîn, așa cum vreau eu... Numai cum vreau eu, — altfel nu! Și cît de degrabă, cît de degrabă! — ah, cît de degrabă, pedeapsă ce-mi ești! cît de degrabă, batjocură! cît de degrabă, belea! Să mori, să te măriți, — dar să ești cît de degrabă, cum se cuvine, din casa asta!...

Disperată mă închisei în odaia mea. Ce să fac? Cui să mă tînguesc? cărei inimi prietene? Cine să mă audă, cine să mă înțeleagă în jalea mea?... Mă apucam cu minile de tîmple și mă clătinam, cu creierul fierbînd: „Ce să fac? ce să fac? ce să fac?...” Trebuia să mor... Ori rămîneau în casa aceia, ori mă duceam cu cineva, c-un străin, pe care dinainte îl uram, tot moartea! tot moartea rece, îngrozitoare, veșnică... Altfel nu se poate! Care va fi viața mea? Otravă în fiecare clipă, în fiecare clipă! Și piatră de-ar fi inima, s-ar sfărîma! Dar inima mea, sărmana, era slăbită de crunte dureri și mult nu-i trebuia! Nădejdi vechi și bucurii scurte în urmă, în rîul turbure și nesfîrșit al vieții, — și eu nu voi fi avut parte să mă împărtășesc c-o rază din lumina lumii, eu voi putrezi după o sclipire care n-a fost decît o zădărnici! Și iar plîngeam, cu cutremurătoarele chinuri întoarse, într-o izbire nouă de furtună.

După cîteva zile domnu-Popazu se abătu în treacăt „prin raiul nostru, prin palatul nostru...”

Cîteva clipe rămase singur cu mine și zîmbind mă întrebă ca și cum voia să facă o glumă:

„Mai este durere? mai este? ori totul s-a sfîrșit?...”

Eu îl priveam cu tot sîngele fugit spre inimă.

„Ei, ce să-i faci? zise el încet, privind cu luare-aminte în jos, cu obișnuitu-i zîmbet. Așa-i în lumea asta... Chiar de pe atunce aveam eu o îndoială... Și după ce a plecat... Veneau scrisori la noi la atelier... Și spunea o mulțime de nostimade: bere bună, fete frumoase... Ce să-i faci? — O clipă mă privi. Îl ținteam încremenită. — Așa, așa, zise el plecîndu-și ochii... Uite, eu, dudue, am fost săptămîna trecută la București și m-am întîlnit cu domnu-Corbu... Nu știi? Da, m-am întîlnit! Ei, ș-am stat de vorbă, în berărie... Ș-așteptam și eu un cuvînt, să întrebe măcar așa, ce mai este pe aici, pe la noi... Nu, nici-o vorbă, dudue, nimic n-a zis!... Parcă nu s-ar fi petrecut nimic, nimic... Și-mi ziceam eu: Vezi cum e lumea asta! Cine-ar

fi crezut vreodată... Vezi, mata, dudue, decît ai umbla așa chinuită și nu ți-ai mai găsi astîmpăr, mai bine să te gîndești așa: ce-a fost, s-a trecut... De-acu bine că te-ai făcut bine... Sănătate să dea Dumnezeu, că după necazuri vin și bucurii..."

După ce rosti simplu și mișcat cuvintele acestea, domnu-Popazu tăcu și mă privi. Eu nu puteam să mă clintesc din loc; eram înghețată. Dar în gînd, deslușit, foarte deslușit, mi se adunau, ca din vînturi aspre, gînduri risipite și se închegau în unul: moartea! În clipa aceea eram absolut hotărîtă să-mi curm viața. De ce să mai trăiesc zadarnic? — Dar cînd rămăsei singură în fața parcului plin de lumina amurgului, lîngă zvonul vieții mici care umplea ierburile, sub cerul nesfîrșit, mă simții mică și fără o clipă de curaj. Eram cu desăvîrșire neputincioasă. Viața parcă alunga toate hotărîrile neguroase cu o izbucnire de lumină; viața mă făcea lașă, viața mă cerea, deși nimic nu mai aveam de nădăjduit de la dînsa!

În parcul acela străvechiu multe ceasuri de singurătate petreceam acuma, ca și înaintea vreme, cînd inima îmi era fecioară. După moartea stăpînului, care odinioară venea din cînd în cînd și petrecea prin aceste locuri, cu o darnică nebulie, — tufisuri sălbatice tot mai mult cucereau colțurile cu umbra lor tainică; iarba mare năvălea pe cărările altă dată cu grijă curățite zi cu zi; în curtea veche a bătrînilor boeri de odinioară se cufunda vîntul prin ferestre sparte, prin ganguri negre; piatra zidurilor se acoperea de catifeaua verde a mușchiului. Umblam rătăcită prin acest ținut în care natura învingea; viața tainică izvorînd din pămînt, coborînd din soare, ștergea urma brațului omenesc de fărină. Cuiburile vechilor iubiri, vechilor dureri se pierdeau, intrau în sufletul mării vieți, în fluviul care curge-n veșnicie.

Rătăceam și eu pe supt bătrîni arbori, pe sub wartă, pe lîngă oglinda unui romantic lac, cu luntrea fără visle, putrezită, la malul năvălit de erburi sălbatice; rătăceam prin mireazma florilor, cu ființa mea neînsemnată, cu micul meu suflet îndurerat. Cîteodată mă întovărășa și bătrîna Fradel, tot mai îmbătrînită și mai tristă, pierind zi cu zi, lîngă cumplita zgîrcenie a fratelui său. Numai ei puteam să mă tingui, aproape strigîndu-i chinurile mele. Și ea mă înțelegea, ea încerca vorbe de mîngiere.

„N-ai ce face, dragă fetiță... Trebuie să te obișnuiești cu viața... Noi sintem ființe slabe, pe noi durerile ne-nving... Gîndește-te cum ai să trăiești în iadul acesta? cum? Mai ai ani de zile, ia seama, — ce te așteaptă, dacă nu ești de aici?..."

Dar eu cu nici un preț nu puteam să mă împac cu ideea unei căsnicii. Simțeam însă în mine curajul slăbind; foarte ușor, foarte încet slăbea, și mă înfioram gîndindu-mă la clipa învingerii desăvîrșite a sufletului meu.

III.

În împrejurările acestea unchiul Constantin, care trăia acuma la Iași, sosi la noi cu nevasta lui. El era tot omul bun de odinioară, cu înfățișarea blajină, gras acuma, cu puțină bărbie. Ersilia, nevastă-sa, rămăsese tot fată, mică și subțire, cu ochii ei albaștri, cu părul bălai, cu glas moale, învinsă îndată de lacrimi la cele mai ușoare adieri de milă și durere.

Mihail Sadoveanu în biblioteca sa, împreună cu Lucia Munteanu (1955).

Cîteva zile, cît stătură la noi, inima îmi mai veni la loc; mai auzeam o vorbă blajină, mai aveam pe cineva care-mi știa vechile dureri și pricepuse din cîteva cuvinte, dintr-o aruncătură de ochi, pe cele nouă. Chiar mama părea mai domoală, învinsă de prietenia vorbei lor, de glasul lor care niciodată nu se avînta spre tonuri înalte, spre strigăte.

Înainte de plecare un sfat lung se ținu, un sfat tainic între mama și dinșii. Știam sigur despre ce e vorba; dar cînd plecară, Ersilia mă liniști cu cîteva vorbe: „Dragă Mariană, trebuie să împăcăm lucrurile... Tu taci și lasă să vie împrejurările... Acuma o dorință am, să se potolească maică-ta... Să cîștigăm timp, dragă... Din partea noastră n-ai nici o teamă...”

Mama în adevăr părea domolită. Își încetase răcnetele. Și eu acum eram bucuroasă că pot avea ceasurile mele de liniște.

Într-o zi sosi însă o telegramă: „Trmiteți două trăsură la gară, sosesc musafiri.” — Telegrama era de la unchiul Constantin. Îmi închipui că vin cu neamuri de-ale noastre, poate cu moșul Hasnaș pe care de multă vreme nu-l văzusem, și simții oarecare bucurie. Mă îmbrăcai chiar cu îngrijire în ziua aceea și așteptam cu destulă nerăbdare sosirea trenului.

Cînd trăsurile se opriră la scară, eșii grăbită în ușă. Din cea dintîi trăsură se coborî unchiul Constantin cu un străin, un tînăr frumos, voinic, însă cu fața palidă și cu ochii în cearcăne cernite. Îndată prin suflet îmi trecu o umbră de îndoială. Mă uitai spre moșu-meu, spre Ersilia. Ei mă sărutară cu dragă inimă și se grăbiră să recomande pe tînăr:

„Domnu-Armășescu, judecător pe lîngă tribunalul Iași...”

Tînărul păru că nici nu mă bagă-n seamă; strînse cu tărie mîna lui cuconu-Filipache, sărută mîna mamei. După aceea cu toții ne așezarăm afară în chioșcul de verdeată. Pentru mine era o mare mirare capul de bolnav pe trupul voinic al oaspetelui nostru. Și mă gîndeam: să fie și acesta un pretendent? Se poate. Dar deocamdată văd că mă lasă în pace. Priveam însă bănuitoare spre Ersilia.

La masă, bănuielele mi se risipiră. Tînărul destul de stingaci, toată vremea își răsucise mustăcioara neagră și vorbea puțin, mai mult răspunsese la întrebări. Era din Oltenia, fecior de arendaș cu dare de mînă și, de curînd, venit în Iași, se cam plictisea.

„De-aceia am venit noi aici, zise el zîmbind după ce sorbi un păhărel de vin. Prietenul Constantin mi-a spus că aveți un parc, o frumusețe, și un vin cum nu se găsește în toată țara...”

— În adevăr, vinul armaș e destul de rar! rosti cu mîndrie cuconu-Filipache.

— A! despre asta știu... De-aceia îmi pare bine că l-am găsit... Pentru cîteva păhărele și de la capătul lumii aș fi venit...”

Înveselit, cuconu-Filipache porunci să mai vie o sticlă, și vorbind, el despre greutățile pe care le întîmpina în anul acela cu moșia, domnul Armășescu despre afacerile din Oltenia, de-acasă, deșertară păhărel după păhărel, pînă într-un tîrziu. Cufundat în plăcerile lui, tînărul mă lăsa în pace. Cîntecul meu din piano pîruse că nici nu l-a auzit, cu toate că tăcuse și el ca ceilalți, privind la păhărelul de vin chilimbăriu. Eram cu totul liniștită, și-mi părea mai cu seamă bine cînd vedeam neliniștea mamei, ușoara ei nemulțămire.

A doua zi dizdeditinează domnul Armășescu plecă. Ar mai fi stat, dar mărturisirea că e împovărat de lucrări.

„Dar voi mai veni, despre asta n-aveți grijă... Am petrecut minunat la dumneavoastră...”

Mama, mulțămită de făgăduială, se liniști. Eu, pe nesimțite, dusei pe Ersilia în parc, la o bancă singuratecă, sub un teiu uriaș:

„Spune drept, Ersilia, — și tu complotezi?... ”

Ea începu a rîde, arătîndu-și dințișorii rari:

„De ce ești copilă? N-ai văzut pentru ce a venit omul?... E drept că cucoane Sofiica nu-i era tocmai îndemînă... Dar și tu, dragă, trebuie să începi a te deprinde... Doar n-ai să trăiești așa pe lume, numai ca-ntr-o vizunie!”

Și mă privea cercetător cu ochii ei albaștri, în care se strecura o rază de lumină printre ramuri.

Eu avui o izbucnire de hotărîre:

„Nu înțelegi tu ce-i în sufletul meu? Nu înțelegi tu cât de arsă de durere am fost? Nu înțelegi tu ce cumplită dezamăgire? că de-acuma nu se mai poate, nu se mai poate?... Ar trebui să fac un nenorocit pe lângă mine... Nu se poate!... Pricipe că inima mea e-ntr-un mormînt!”

Ersilia mă privi uimită. Dar în capul ei mititel pricepeam eu că clocește o idee:

„Dragă Mariană, dar ce-ai să faci?....

Eu oftai adînc, închisei o clipă ochii.

„Știu, urmă ea, cuprinzîndu-mi mina, știu că tu nu vrei, cu nici-un preț să te măriti...”

— Asta ar fi moartea!... șoptii eu și-mi simții lacrimile sub pleoape.

— Da, dar și asta tot foarte este: să stai aici... Căci maică-ta nu glumește... Tu prea bine o cunoști... Otravă picătură cu picătură, moarte zi cu zi...”

Eu nu-mi puteam opri lacrimile, îmi strîngeam fălcile; apoi izbucnii:

„Ce vrei? ce vrei și tu?... Știu, știu, că moartea e sigură, asta știu... Ce vrei? Ce sfat? Nici un sfat nu poți să-mi dai!... absolut nici-unul...”

Ea se alătură tainică de mine:

„Dragă nu se poate; moartea *aceasta* e sigură... Cealaltă nu... Dacă s-ar găsi un băiat cuminte, eu zic să fugi, să fugi! oriunde tot mai bine-ți va fi decît aici...”

— Nu! nu! nu! nu! pot! — Și acuma priveam țință înaintea, cu ochii încruntați.

— Gîndește-te dragă, că mai ai trei ani de suferit...

— Bine, voiui muri; mama mea mă va ucide; dar voiui muri aici, tare...

— Gîndește-te, dragă, că măritișul te scapă... Ce? pe urmă, dacă nu merge cu nici un chip, ți-i ușor să te desfaci, și rămîi liberă...”

Eu deodată înălțai capul și începui a rîde. „Să nu mai vorbim despre asta, dragă... lasă... Lasă-mă pe mine în gîndurile mele...” Dar în mine, în întreaga mea ființă, tresărise adînc ideea scăpării. Era o porțiță; puteam să scap. Așa — puteam să scap în chip legiuit; așa puteam să rămîn stăpîină pe mine; așa, trecînd printr-o simplă formalitate întîi, prin alta după scurt timp, puteam răspunde cu legea atunci, cum mă amenința mama acum, — și mama nu glumea, știam eu prea bine că nu glumea; dar nici gîndul acesta al meu, al disperării, nu era o glumă; se imputernicea cumplit; într-o noapte întreagă de nesomn își făcu loc cu furtuni care se zbăteau cerîndu-l cu îndărătnicie; într-o noapte întreagă înșfîrșit veni împăcarea, găsii înșfîrșit porțița lașului, de scăpare din gîndul sinuciderii, la fulgerarea căruia mă trăseseam îndărăt fără curaj; găseam înșfîrșit ceva, puteam fugi, puteam să mă împac cu mine însă-mi; — și gîndurile mele găseau îndreptățiri, căci, socoteam, decît să nenorocesc după o căsnicie mincinoasă, pe acela care se va întîmpla să-mi fie soț, nu-i mai bine să-l scap și pe el de o unire care i-ar fi o urgie? — căci viața mea amărită, fără clipă de mulțămire, ar fi fost o pacoste și o urgie pentru dînsul! Cercetam chestia pe toate fețele; îmi puneam întrebări și răspunsuri; cu mulțămire întîrziem asupra ei; și cu o bucurie copilărească *înțelegeam* acuma abia că aceasta e scăparea, că alta nu este, nici nu poate să fie!

Din cele mai îndepărtate vremuri îmi chemam în minte purtarea mamei față de mine. Nici-o rază de milă și de dragoste adevărată, nimic! Eram o străină, eram ca o piedică în viața ei și atunci. Blestemele ei nu le uitasem. Iar vremea trecînd, cu cît mă suiam mai sus, luminată de școală și de o *altă* înțelegere a lumii, cu atît ea mai jos rămînea cu cuconu-Filipache, cu atît pornirea ei împotriva mea se învenina. Totul ce făcuse pentru mine, de ochii lumii făcuse; asta cu amar dintru început o simțisem și acuma eram sigură, cu desăvîrșire sigură. Tot încătușarea acestei robii, acestei groaze de ce vor zice cei cu cari trăia împreună, tot mîndria aceasta de a se ține mai sus la adăpostul clevetirii „calicelor”, tot aceasta o purta pînă la disperare în hotărîrea să mă vadă luată odată de pe sufletul ei. În noaptea aceia de ațîtare și de gînduri blestemele ei, hotărîrile mă izbeau din nou ca suflări de foc. Și lămurit ca o lumină lină se desfăcea gîndul sfîrșitului. Mai am trei ani. În acești trei ani unde voi ajunge cu o împotrivire zi de zi? Mii de ceasuri de chin și de groază în sute de nopți de nesomn. Nu voi avea o clipă a mea. Nu se putea să mai fiu suferită în casa aceia; căci pentru ce fusesem crescută? ca să se îndeplinească o *voiață*. Altfel, stăpînă eu pe mine, în casa aceia nu mai puteam să fiu suferită! Foarte limpede, foarte simplu. În fața mea se întindea nemăsuratele ceasuri ale chinurilor felurite, și unul din acele ceasuri *trebuia* să fie al morții. — Nădejde să fiu înțeleasă vreodată în zdrobirea sufletului meu nu era.

Atunci? ce să fac atunci?

Se va găsi un om care să caute o femeie oarecare? care să facă o căsătorie ca multe altele, fără dragoste? un om care se va gîndi mai mult la puțina zestre care mi se hărăzea? — A! da, se va găsi. Atunci să îndeplinească omul acela sarcina aceasta. El să mă scoată de unde mă aflam. Și pe urmă un așa om nu va suferi cînd voi spune sincer: Să ne despărțim căile. Noi împreună nu putem trăi. A, atunci va fi ușor, prea ușor; ori mă va înțelege, ori nu mă va înțelege, tot o cale e de urmat. Și atunci voi scăpa, voi fi liberă, voi trăi ca lașul, singuratecă, din prezent puțin, din trecut cu toată puterea, voi fi în sfîrșit stăpînă pe mine; așa, zdrobită, dar voi trăi, căci viața mă ținea cu mii de fire nevăzute încă, pe care eu le simțeam fără să le înțeleg, mă lega printr-atîta suferință cu trecutul, — și printr-o nădejde, slabă, slabă, o părere, — dar totuși o nădejde, cu necunoscutul viitor.

Luminarea de mult se stînsese; zorile rumeneau zarea departe, dincolo de creștetele copacilor pădurii și eu tot nu sfîrșisem dezbaterile acelea înfrigurate. Hotărîtă, cu totul hotărîtă, mă grămădii în pat, cercai să adorm, să mă odihnesc. Mă ustureau pleoapele și de ațîtare tremuram toată. Ideile de zeci de ori desfășurate, fără legătură, iar mi se învîrteau în cap. Mă trezeam murmurînd cuvinte răzlețe, mă trezeam cu ochii deschiși, ațintii asupra geamului. — Mă ridicai deodată din culcuș, deschisei fereastra. Negurile nopții stăpîneau încă parcul, în desișuri se deschideau bolți adînci de umbră, mirezme de trandafiri veneau în răcoarea suflării zorilor. Răsăritul spintecat ca de o sabie de foc, dădea drumul valurilor sîngeroase de lumină, tot mai vii; paseri nevăzute, în ramuri țesute ca-ntr-o rețea aurie, începură a cînta subțire și dulce, ca o rugăciune a dimineții. Un fior de frig mă scutură; mă întinsei iar în pat, — și dintr-odată truda mă copleși, mă cufundă într-un somn adînc.

IV

Domnul Armășescu se ținea de cuvînt, nu ne uita. Venea din cînd în cînd cu unchiul Constantin, ca să guste din vinul acela „cum în toată lumea nu se găsește”, și ca să mănînce cîte un pui fript bine, cu coajă rumănă. Și chiar venirile acelea simțeam eu că nu le face atît pentru plăcerea lui cît pentru că-l lua mai mult pe sus moșu-meu. Din vreme în vreme venea și Ersilia cu înfățișarea ei șireată și dulce de pisică, cu ochii ei plini de o lumină aurie pe jumătate închisă. Cerca să mai vorbească cu mine, să mă convingă, dar eu mă feream acum de lungă vorbă zadarnică. Eu mă hotărîsem acum într-un fel și așteptam numai omul potrivit. — Cu cît se înmulțeau însă vizitele domnului Armășescu cu atît începeam a bănuî că *afacerea* se va face, și pentru mine și pentru părinții mei, — mai ales pentru ei. Nici moșul Constantin, nici Ersilia nu băteau zadarnic drumul încolo și 'ncoace. Era plan la mijloc. Eu lăsam să fie orice. Eu observam pe domnu-Armășescu.

Îl încercam. Îl lăsam ceasuri întregi cu ceilalți ai casei, mă închideam în odaia mea, — și cînd mă vedea din nou, cînd mă arătam, îmi spunea un cuvînt care parcă răspundea unei întrebări a mele cu o clipă mai înainte rostită. Lipsa mea îl lăsa cu totul nepăsător. — Cîntam la piano; el asculta cu gîndurile duse aiurea. De multe ori îmi venea să mă opresc în mijlocul bucății. Eram sigură că-și va întoarce cu liniște spre mine aceiași ochi cerniți și va spune aceleași cuvinte, cu același ton, nici mai tare nici mai încet: „E frumos”. Începui a-l lua la vale. Îl sfichiuiam; de multe ori îmi băteam chiar joc de el. Înțelegea, — dar primea totul cu liniște, cu un zîmbet resemnat, și cînd vedea păhărelul umplîndu-se din nou cu Armașul *lui*, pieptul i se umfla într-un oftat de mulțămire și-n clipa aceea uita toate nedreptățile mele.

Astfel începeam să mă conving că am de-a face cu omul cel mai puțin pornit de pe lume. La toate mișcările vieții, aceiași ochi fără luciri de energie. Și cu cît mai mult înțelegeam aceasta, cu atît mai tare o bucurie ascuțită îmi cucerea sufletul. Planul meu, planurile mele se vor îndeplini, cum îmi erau dorințele! Ființa pe care o căutam, o găsisem. Domnu-Armășescu trebuia să primească cu liniște și căsătoria de-acum și despărțirea de pe urmă. Da, — eram de o bucurie nespusă că, însfîrșit, *găsisem!* Găsisem omul care niciodată nu mă va înțelege și niciodată nu mă va iubi.

Fără nerăbdare, așteptam să se desfășoare împrejurările. Și domnul Armășescu ne era credincios. Aduse chiar un buchet de flori pe care mi-l întinse cam cu fe-reală, și-i plăcea din ce în ce mai mult vinul de Cotnari al lui cuconu-Filipache. În sfîrșit, într-o zi oarecare, moșu-meu Constantin crezu că a venit vremea să vorbească; să vorbească *el*, căci domnul Armășescu era ocupat cu cuconu-Filipache. Eu, mama, Ersilia eram așezate pe scaune. Unchiul meu crezu de cuviință că trebuie să înceapă printr-un mic discurs. Tuși, dădu drumul cîtorva cuvinte de care nu-mi mai aduc aminte; cînd deodată eu mă ridicai în picioare cu destulă ceremonie și rostii limpede:

„Știu, dragă unchiule, că domnul Armășescu, prietenul dumitale, îmi face cinstea să-mi ceară mîna... Îi mulțămesc de atenție... (Aici privii zîbind în juru-mi. Mama încruntase din sprincene și mă străpungea cu ochii). Îi mulțămesc de atenție și primesc cu toată bunăvoința pe care o pot avea... Numai să ne putem înțelege...”

Moșu-meu slobozi un strigăt de bucurie. Ersilia se repezi. Într-o clipă eram înălțuită de brațe care mă strîngeau, pe cînd firitisirile și sărutările curgeau. Mama mai ales parcă din cer căzuse, așa era de bucuroasă. Strigăte prelungi chemară pe cuconu-Filipache și pe domnul Armășescu, — și din nou felicitări și o nouă undă de bucurie în juru-mi.

A doua zi, cum stam pe gînduri în salon, în fața pianului, deodată, fără să bag seama, simt pe domnul Armășescu drept lingă mine. Nici n-avui vreme să mă apăr: fără nici o altă formă, întinse minile, îmi cuprinse capul și mă sărută pe un obraz.

Dădui drumul unui țipăt aspru, sălbatec; lacrimile îmi năvăliră în ochi și începui a plînge fără stăpînire, cu amar. — Dar trebuia să-mi domolesc pornirile; trebuia cu orice preț să fiu tare. Stringînd falcile, gemînd din adînc, mă hotării să fiu tare. Trebuia să fiu tare pentru o bucată de vreme, vremea încercării. Dar multe nopți de lacrimi se scurseră încet în lupta aceasta cu mine însămi, multe nopți de lacrimi în care trecutul luminos mi se înfățișa înainte, limpede, curat, fără minciună, — pînă la vremea cînd întîmplările îmi rupseră așa de nemilos, cu o izbire furtunoasă, liniștea. Dar chiar și-n această izbire de furtună, în dragostea mea turburată și chinuită, în cele mai amărîte ceasuri, tot găseam clipa care mă înălța de-asupra lumii aceștia. Dar acum spre ce mă îndreptam? Spre ce întuneric? Spre ce vieată de înșelăciune, de adîncă coborîre sufletească? Mă zbăteam în furtuna gîndurilor, cercam să mă lămuresc cît era vreme. — Nu, alt chip nu era; calea aceasta era singura spre scăpare. Trebuia să închid ochii și să pășesc înainte. Dincolo de dureri și înjosiri, era libertatea!

V

Dar pînă atunci mai aveam de trecut prin multe încercări. Mai aveam de în durat chiar mînia mamei. Un timp domnul Armășescu nu mai dădu semn de viață. Unchiul Constantin într-o scrisoare aduse oarecari deslușiri: din pricina îngrămădirii de lucrări prietenul său era foarte împovărat. Să avem nițică răbdare și totul se va sfîrși cum se cuvine.

„Astee-s vorbe! striga mama. Îl am eu coala, în palmă? Nu-l am! Atunci ce-am făcut? Așa-i c-o să rămînem bătînd în buze? Și asta numai din pricina ta! Așa se face? Așa? Mai-mai era să sari în gîtul omului! Mă mir cum nu l-ai cerut tu pe dinsul!...”

În fiecare zi aceleași și aceleași vorbe și aceleași ocări. Cîteodată îmi venea să mă pălesc cu capul de ceva, să nu mai aud!

Într-o seară, pe o vreme rece de toamnă, cu vînt care se strecură murmurînd pe la geamuri, cu învăluiri de frunze moarte din cînd în cînd, stam în odaia mea pe gînduri, înaintea focului, doborîtă de o jale de moarte. Stînsesem lampa, — și din jilț priveam în lumina tremurătoare a jarului o lume fantastică, care izvora și se stîngea într-o clipire a unui tăciune, ce-și ridica și-și lăsa geana de spuză cantr-o fulgerare.

Melodiile vîntului de-afară, cu înmlădieri duioase, îmi strecurau fiori de răceală în piept, îmi amorțeau inima într-un sloi de ghiață. Mă gîndeam la multe din ale trecutului; mă gîndeam la *dînsul*, la Dimitrie, la dragostea lui apusă, la dragostea mea chinuită și dureroasă, care-mi rămăsese tare, impietrită de amărăciuni, care-mi băntuia ca o fantomă acest piept otrăvit, acest mormînt al durerii.

În liniștea mea înghețată deodată începui a prinde, de afară, din alte odăi, zvonuri neobișnuite. Glasuri veneau ca din depărtare, risete răsunau; pași treceau încolo și-ncoace. Încet-încet mă deșteptam, dar n-aveam curiozitatea să mă ridic, să es, să văd ce este. Pașii mamei se apropiară, glasul ei însuflețit peste măsură, tremurînd de bucurie, mă șfichiui, mă scoase afară: „Haide, domnul Armășescu a sosit cu maică-sa... Mine vine și bătrînul... Ce stai așa? Mișcă-te, frate, — parcă ești de lemn“!

Intrai în salon. Domnul Armășescu îmi întinse mîna cu zîmbetu-i domol, privindu-mă cu ochii lui cerniți. Maică-sa mă privea țintă, cu ochii micșurați, — și înțelesei dintr-o privire că se aștepta de bună seamă la ceva mai bun, pentru feciorul său! Vorbea tare, întreba multe de toate și cu coada ochiului băga de seamă la toate mișcărilor mele.

Eu, din parte-mi, turburată din visările mele triste, căutam pe cît puteam să-i dovedesc că nu se înșală. Ș-așa în jumătate de ceas grăsulia ei ființă cu ochi cam speriați era pătrunsă de netrebnicia mea. Mîncare nu știam să fac; despre gospodărie habar n-aveam, abia știam să trec ața prin ac; îmi plăcea să dorm pînă tîrziu dimineața; îmi mai plăcea să cheltuesc bani, uite-așa, pe toate nimicurile. Toate aceste se înțelegeau din răspunsurile mele nu tocmai binevoitoare, și cucoana arunca cîte-o privire lungă tînărului Armășescu, care părea că nimic nu bagă-n seamă. Cucoana își freca minile, parcă îi era frig, apoi și le așeza pe genunchi; tușea, fecioru-său părea stăpînit de gînduri grele. Oftînd, bătrîna începu cu glasu-i cam ascuțit să-mi vorbească îndelung despre felul lor de viață acolo, în ținutul oltenesc, despre obiceiurile feciorului său pînă în cele mai mici amănunțimi. Și oftînd și eu, ascultam sfaturi după sfaturi, pînă și despre cîrpitul ciorapilor, pe cînd mama încrunta din sprincene, își mușca buzele și sta gata să izbucnescă dintr-o clipă-n alta.

După această dintîi probă, a doua zi dimineața trecui prin alta. Domnul Armășescu, bătrînul, sosi grav, pășind rar și mîngîindu-și favoritele. Cu un glas care era deprins să strige, să stăpînească totdeauna, începu și domnia-sa să mă întrebe despre multe, și să pară nemulțumit cît de degrabă. Ba chiar și o undă de lacrimi îi muie glasul, privind pe tînăr: cașicum știa că se pregătește pentru odrasla sa iubită o mare primejdie și nenorocire!

A doua zi — ziua logodnei, — avu grijă să se scoale dizdedimineață și de multe ori îi auzii pașii îndesați și greoi pe la ușa mea. Într-un tîrziu, nu mai putu răbda.

„Dar bine, dragă, scoală-te să-ți mai vedem ochișorii... Așa ai să faci și la dumneata acasă?“

Dumnezeu știa ce aveam să fac eu la mine acasă. În odaia mea, în așternutul meu plîngeam toate durerile trecutului și încă necunoscutele dureri ale viitorului.

Toată ziua aceia o petrecurăm în planurile de viitor ale bătrînilor, din care se rătăcea din cînd în cînd spre mine cîte o săgeată de nemulțumire. O primeam gemînd și tăceam. Iar seara, cînd preotul începu să murmure în barba-i deasă cuvinte ne-

înțelese, când inelele se schimbă, când primii sărutări și felicitări, când cu toții se sărutară și felicitară, când vinul sticli în pahare, atunci dintr-odată glasurile bătrînilor și privirile lor se muieră. Acum eram copila lor. O rugăciune și-un schimb de inele îndeplinsese o minune. Acuma mă priveau cu ochi calzi, acuma după cîteva pahare din vinul lui cuconu-Filipache, începură a căuta chiar oarecare asemănări între mine și Nicolae al lor. Se potrivea nasul, se potriveau chiar ochii; începeau să se îndrepte lucrurile, — numai Dumnezeu de sus să dea noroc!

Din seara aceasta inima îmi sta prinsă ca-ntr-o ghiară. Fiecare zi venea cu amarurile ei.

Întîi drumul la Iași pentru cumpărăturile de nuntă. Mama mă tîra prin toate magazinele, vorbea tare, se mira grozav de prețuri. Din cei cinci mii de franci pe care i-i dăduse cuconu-Filipache, nu cheltui nici jumătate: ceilalți intrau în colțul tainic de lînă, cu oftări și tînguii. Împovărate de zeci de cutii, de rochii, de pălării, de multe, intrară în triumf, dimineața, în tîrgușor. „Mină încet...” porunci mama vizitiului. „Așa, să vadă calicele... să înțeleagă că cheltuesc și am de unde!...”

După asta, drumul la Roman, pentru foaia de zestre. Seara, în ajunul plecării, băgai de seamă că cuconu-Filipache și cucoana-Sofiica s-au cufundat într-un colț al odăii lor într-un lung sfat tainic. Asta era o minune; se întîmpla rar de tot așa ceva; și numai decît bănuii că mama pune la cale o lovitură. Îi auzisem chiar încheerea: „Las c-are să fie bine cum spun eu... Numai să mă lași să potrivesc eu totul... Să nu cumva să te amesteci...” Pe de altă parte, bătrînul Armășescu, care hotărîse să plece la București, dintr-odată se răzgîndi: „Avem vreme pentru București... Fac și eu un drum la Roman”. Și-și mîngîia favoritele cărunte plimbîndu-se gînditor, cu pași îndesați, strecurînd din cînd în cînd priviri furișe în juru-i și mai ales spre zîmbitoarea cucoană-Sofiica. — Se părea că răzgîndirea aceasta a bătrînului nu vine de loc la socoteală părinților mei. Prindeam lungi priviri disperate; la cafeaua de dimineață, înainte de plecare, cucoana Sofiica avea o înfățișare foarte înăcrîtă.

La tribunal, înțelesei pricina pentru care se dădea lupta aceasta tăcută. — Eram cu gîndurile duse în altă parte; pe cînd cuvintele citite aproape de mine îmi vîjîiau ca de departe la urechi, priveam pe fereastră la o vrabie care se zbieguia prin ramurile unui salcîm.

„Domnișoară, vă rog iscăliți...”

Mă aplecai și iscălii. Logodnicul meu iscăli și el cu liniște, apoi mă privi cu ochi blajini, liniștiți. Apoi deodată tresării. Bătrînul Armășescu avea de zis ceva:

„Hm! Apăi nu ne-a fost așa înțelegerea... Noi am vorbit așa: banii deodată în palma băieților, așa... Aci scrie că după doi ani... Nu, asta nu se poate... Să se adaoge colea, jos, cum spun eu, că așa-i bine...”

Maică-mea se făcuse ca varul la față, cuconu-Filipache era roșu-vînat. Auzii cîteva murmure înăbușite despre lipsă de încredere, despre cînste; apoi cînd notița fu adăogită supt ochii bătrînului, — nimeni nu mai crîcni.

„Așa, băete... zise bătrînul Armășescu. Cînd sînt și bătrînii, altfel merg lucrurile...”

Era vesel, și, mângîindu-și favoritele, privea zîmbind cu înțeles spre maică-mea. Învinșese el. De la început pricepuse că va avea de furcă cu cucoana Sofiica.

În sfîrșit, ziua nunții veni. O așteptam cu durere, dar ca pe ceva scris în cartea sorții. Veni ziua aceia posomorită și ploioasă; și prin cernerea picăturilor reci, învăluită în haina albă, în vâlul fluturător, mă coborîi din trăsură, intrai alături de soacră-mea în biserica luminată de puține făclii, naltă, adînc-răsunătoare, umplută de răceala zidurilor. Încet, pășii pînă la locul convenit; amețită ascultai rugăciunile, șoaptele din juru-mi; îmi plecai în piept capul și eșii prin ploaia de bomboane întii, prin ploaia rece a cerului pe urmă. Se sfîrșise! O tristețe de moarte mă birui cu desăvîrșire; intrai în odaia mea, cum ajunserăm acasă, și acolo, stăpînindu-mi plînsul, mușcîndu-mi buzele, îmi zmulsei de pe cap vâlul și beteala, le aruncai în toate părțile; nici nu văzui ce fete se stringeau fluturînd în juru-mi ca să m-ajute să mă schimb. Soacră-mea avu o rugămintă: „Dragă Mariano, măcar un firisor de lă-miță pune-ți în păr... De ce te superi așa că plouă?... Lasă, dragă, numai să dea Dumnezeu să aveți noroc!”

În salon, în sunetele muzicii, în murmurul mulțimii, deodată îmi oprii ochii tîntă asupra Ersiliei. Îmi închipui că eram palidă ca o moartă, un virtej de aburi îmi ascundea lumea. Simții un braț, tresării. Ersilia mă ducea spre odaia mea. Acolo mă așează într-un jîlt.

„Ce ai tu, dragă Mariană?... Ești galbenă ca o moartă... Ce este? Ești bolnavă?...”

Eu o priveam, ca o nebună, cu ochi de flacări.

„Fii cuminte, dragă, de-acuma totul s-a isprăvit... Nu vezi tu ce băiat cumsecade e Nicolae? E frumos, e bun, — ce mai vrei?... Te gîndești la altceva?... Lasă dragă, gîndurile... Bine că scapi acuma de-aici...”

Gînduri mi se ciocneau în creier, nedeșluite; o durere sălbatecă sta gata să se reverse în cuvinte din pieptul meu. Gemînd, mă oprii. Închisei ochii, pe cînd acordurile muzicii parcă se depărtau, se depărtau.

Auzii pași. Ușa se deschise și intră bărbatul meu. Îl privii mirată. Ersilia zîmbi, începu a rîde, apoi se sculă și eși repede fluturîndu-și rochia ușoară. — Eu stam ca o rănită și priveam cum bărbatu-meu cerca să-mi spue cîteva cuvinte care cu greu izvorau, ca din adîncuri, și pe care eu de loc nu le înțelegeam. Făcu apoi un pas, mă cuprinse și mă sărută pe un obraz. Un fior de răceală mă cutremură. — De-acuma, mă gîndeam, fără nici un pic de simțire, trebuie să mă supun și să mă înjosesc ca o roabă!

Și cînta muzica, fețe vesele de bărbați, de femei, cătau, cum se cuvine să înviorze, să umple de bucurie nebună serbarea aceia. Dar era ceva în aerul serii, ceva în lumina odăilor, era ceva nesfîrșit de trist, mi-se părea că plutește ceva nesfîrșit de dureros; bubuirile muzicii pentru urechea mea atunci nu puteau să fie decît hohotiri de plîns.

Îndată după miezul nopții petrecerea se sfîrși. Și-mi aduc aminte cît de repede am intrat în odaia mea ținînd strîns de braț pe Ersilia. Nimic nu-i mai puteam spune; dar toată ființa mea era cuprinsă de tremur. Ochii ei cu luminiți fosforice se înduioșară deodată: „Dragă fetiță, dragă Mariană... Lasă, că totul are să se sfîrșească cu bine!...” Îmi cuprinsese capul, mi-l așezase pe genunchii ei, și din cînd

în cînd cu neobișnuită lumină de milă în ochi, se pleca asupra-miși mă săruta ușurel pe fruntea fierbinte. „Dragă Mariană, nu tremura așa; de ce tremuri? Se poate să suferi tu așa de tare?... Uite, ești cu mine... Mi-i milă de tine, îmi ești dragă acuma mai mult ca oricînd! Ce ai, draguță de tremuri?”

A doua zi, aceeași cumplită înclăștare de suflet. Pînă ce plecară, socrii mei mă întrebau și se minunau: „Ce ai? Eu nu pricep de ce poate cineva să fie așa supărat... Aici nu poate fi supărare, dimpotrivă!”

Cu un tremur de groază așteptam seara. După masă, intrai în odaia mea și mă aruncau pe pat, cu fața în jos. Stam așa fără să mă pot gîndi la nimic, străină de tot ce se întîmplase și cu o nedeșlășită simțire de groază în fața viitorului necunoscut.

Deodată ușa se zgudui și se deschise. Tresării, mă ridicai și mă așezai pe marginea patului. Mama mă privea din prag.

„Aici ești, cucoană Mariană? Ce faci tu aici singură, în odaia ta?”

— Uite, mă odihnesc, sînt obosită...

— Cum? Dacă vrei să te odihnești și să te culci, apoi poștește în altă parte...

Hai, mai repede, bărbatu-tău te așteaptă... Nu mai umbla cu mofturi...”

Vedeam negru înaintea ochilor:

„Mamă, te rog... mamă, mai lasă-mă aici. Te rog, mamă dragă, mai lasă-mă noaptea asta măcar... Nu pot, nu pot... Uită-te cum tremur... Nu pot să mă duc... Noaptea asta iartă-mă!”

Mama încruntă din sprîncene, apoi mă ținti, cu un zîmbet ciudat:

„Ce face? Ce fleacuri sînt acestea?... Cum? Poate-i adevărat ce spune lumea?... Și glasu-i șuera repede. — Ce este? E adevărat? Spune, mărturisește repede!... Acuma, la moment! Ce-ai să-mi spui?...”

Înnebunită, cu lacrimile secate deodată, mă repezii cu capu-nainte, prin ușa deschisă, spre odaia bărbatului meu.

VI

Cînd ne despărțirăm, mama începu a-și șterge ochii cu batista și a scînci subțire. Nu știu ce m-a apucat atunci; am început a rîde privind-o drept. Simții în vagon fulgerul ochilor ei, bămiam că-n sufletul ei se grămădește furtună. — Apoi pornirăm, întii încet, pe urmă ca-ntr-un vîrtej, pe drumul necunoscut care ducea înainte, tot înainte.

Bărbatu-meu, cu oarecare veselie, încercă să-mi spue cîteva cuvinte gingașe. Mă cuprinse de mină, mă privi în ochi. Apoi, de la o vreme, se lăsă în colțul canapelei, lîngă geam, închise încet-încet pleoapele în legănarea vagonului, și adormi. Eu stam cu ochii deschiși, neputincioasă să mă pot gîndi la ceva, cu inima împietrită de venin.

La București ne eșiră înainte bătrînii, socrii, cu multe rubedenii. Vorbă multă, veselie în jurul meu, și vizite neconținute în cele trei zile cît stăturăm acolo. Din cînd în cînd bătrînul se uita la fața mea albă și-ncepea a rîde. La masă, ghiontea pe bărbatu-meu, apoi își mîngîia favoritele:

„Nicolae dragă, silește-o să mănânce... Dacă i-a plăcut să vie la noi, să-i placă și mâncările noastre, ce?

În risetele tuturor, eu îmi stringeam făclele și-mi stăpâneam cu greu lacrimile.

În ziua a doua, prin ceața zilei de sfârșit de toamnă, cum mergeam încet la brațul bărbatului meu, prin îngrămădirea Lipscanilor, deodată tresării. Un țipăt sălbatec mi se stinse în gitlej. Pe trotuarul cellalt, printre lume, îl zărisem pe *cellalt*, pe Dimitrie. O părere era? fusese o părere a minții mele înfierbîntate? Ori era adevăr? El mergea încet, printre atîția alții care se grăbeau, și-și aținea înaintea, pe gînduri, privirile-i adînci. Amețită, cu picioarele slăbite, mă sprijinii de zid ca să nu cad. N-auzeam nici întrebările sperioase ale bărbatului meu, nici nu băgai de seamă că fugeam într-o birjă spre otel, nimic. În sufletul meu gemea o întrebare: Mi s-a părut? — Da, desigur că mi s-a părut; trebuia să mă conving că mi s-a părut; tremuram și-mi șopteam încet: Da, de bună seamă că mi s-a părut!

Plecarăm apoi la Giurgiu, unde Nicolae, fiind înaintat, fusese strămutat chiar pe cînd se sărbătorea nunta. Boclucurile noastre veneau în urmă încet, într-un greoiu tren de marfă, cine știe cît mai aveau pînă să ne ajungă. Pîn-atunci bărbatul meu găsise o odae mobilată la o rudă depărtată, o cucoană bătrînă, văduvă, foastă institutoare, pensionară acum. — Pe o vreme umedă și rece, printr-o ceață groasă, intrarăm în casa accia străină, într-o odae friguroasă, în care abia la sosirea noastră se făcu focul. Madam Guțu, văduva, îmbrăcată, înfioată cu multe fuste vechi, cu țigara în gură și cu obrazul unsuros, afumat parcă, grasă și greoaie, cu două bărbii, ne primi cu vorbe ascuțite, care puteau să se audă și de la a treia casă. Într-o odăiță în care deabia mă învîrteam printre lucruri la întîmplare zvîrlite, descîntată de madam Guțu care cerca să-mi lămurească multe lucruri și mai ales nenorocirile ei trecute, îmi începui căsnicia, tristă, săracă și rece căsnicie!

Iar cînd îmi grămădii cum putui într-o căsuță scundă lucrurile sosite așa de greu, multe rănite, multe sfarmate, cînd le grămădii ca pe niște bolnavi prin colțuri, începui să mă gîndesc mai limpede la vieța ce aveam de îndurat.

Ce aveam de făcut? În singurătatea odăiței mele întunecoase, în lumina tristă a zilei de iarnă, căutam să-mi croesc un plan de viață. Supusă și umilită trebuia să trăiesc, să observ de aproape pe bărbatul meu, să mă încredințez că sufletele noastre nu se vor putea niciodată înțelege, să-mi pregătesc, înșfîșit după aceia, cu dreptate, ziua libertății. Sufletul meu rănît și dureros, îl închideam, îl apăsam în întunecul lui. Trebuia să aștepte. N-avea drept de-acuma multă vreme la bucurie și la lumină!

Datoriile mele deocamdată trebuia să mi le îndeplinesc. Dar cîte mijloace pentru ca durerea închisă totuși să se reverse! Plîngeam pentru că odăița era mică și tristă, plîngeam pentru că nu mă puteam deprinde cu mâncările de-acolo și cu felul străin de viață. Mă înșelam eu singură, ca să pot să dau drumul stavilei ce închidea prea multă și amară durere.

Cu cît se scurgeau monotonele zile, cu atîta mă încredințam că sufletul meu și al bărbatului meu niciodată nu trebuiau să se întîlnească. Îl observam cu cruzime, îi judecam vorbele pînă-n cele mai ușoare înmîlădieri; mișcările, privirile, bucuriile și plictiselile lui, nimic nu-mi scăpa. — De cele mai multe ori venea de la tribuna-lui plictisit, se întindea pe pat lîngă soba lungă, care cuprindea aproape jumă-

tate de odae, nu rostea nici-un cuvînt. Întunecat, privea în bagdadie ceasuri întregi. Într-un tîrziu se întorcea pe-o coastă și adormea.

Cercam să-i aprind privirile, îl întrebam despre multe lucruri, îl rugam să-mi vorbească. De multe ori nu-mi răspundea. Altedăți, ca să fac să treacă vremea mai iute, ca să mai umplu pustiul nostru al amîndurora, mă așezam la piano și cîntam ceasuri întregi. Bărbatul meu asculta cu liniște melodiile; pe unele le murmură și el cu glas încet; apoi, după ce isprăveam, șoptea: „Frumos frumos...”, și iar tăcea, ca-n apropierea somnului. Orice era frumos, și bucăți minunate și fleacuri, și bine și rău cîntate!

Mă siliu să citesc ceva, Deschideam *Revista marilor procese*, singura foaie la care eram abonați; citeam cu luare-aminte și priveam din cînd în cînd la bărbatul meu, cu dorința de a-l vedea cu un interes cît de mic pentru ceva, cu un interes care ar mai rupe pustietatea aceia jalnică a traiului nostru. Dar somnul, cu citirile acelea, mai curînd de cît oricînd venea.

N-aveam nimic în juru-mi. Gol și tăcere. Dezgustată, mă simțeam murind de plictiseală. Atunci, înșfîrșit, — socotii că a venit vremea să mă hotărâsc la pregătirea desnodămîntului. Cu răceală, stam și judecam. Îmi puneam întrebări, îmi cîntăream răspunsurile. *Trebuia* să sfîrșim. Eram liniștită; nu puteam să am în urmă nici-o remușcare. Nu bănuiam între mine și bărbatul meu nici cea mai slabă legătură.

Dar era greu de tot. Cum să încep? Cum să duc la îndeplinire planul? Mă zbăteam cu gînduri furtunoase, căutam o ieșire limpede, din care amîndoi să eșim simplu, cu înțelegere, dacă se va putea. Căutam și nu găseam; mijloace mari nu îndrăzneam să încerc. În neputința mea, de multe ori răzbăteau lacrimile. Plîngeam amar. Și-ntr-un rînd, bărbatul meu întorcîndu se acasă, mă găsi așa zdrobită. Dintr-odată — cu totul, cu totul mai presus de închipuirile mele — îl văzui căzut într-un cutremur de durere.

„Ce-ai? Ce este? Ți-a făcut cineva ceva? Spune, pentru Dumnezeu! Vrai să nebunesc?...”

Îi tremurau minile, îi tremurau buzele vorbind. Eu tăceam, și turburarea lui creștea, se schimba în minie.

Atunci crezui venită vremea să încerc. Mai mult o simții venită; căci aproape fără să-mi dau seama începui a vorbi; încercai, cu vorbe învăluite, să-i dau a înțelege, cercetările și constatările mele, și-n sfîrșit credința mea în zădărnicia vieții noastre. Vorbeam cu sfială, cu tremur de inimă, cu o ceață înaintea ochilor. — Și dintr-odată minia lui crescîndu se gemînd. Spunînd, începu a se învîrți prin casă, zvîrlindu-și în toate părțile pumnii. Cu strigăte de nebunie se apropia de mine, se depărta. „Mă ucid! încă o vorbă spune și mă ucid!...” Și eu stam înlemnită, grămădită de groază în fundul patului, pe cînd el, pornit într-o furie cumplită, parcă nici gînd n-avea să se mai oprească. Dintr-odată înțelesei cît de greu îmi va fi să-mi duc la îndeplinire hotărîrea și planurile. *Trebuia* s-aștept. Plecai capu-n pîrș, umilită și supusă, îmi luai, în căsnicia aceasta ciudată, rolul de lucru în colțul meu de umbră, cu inima iarăși înghețată, cu ochii iarăși neclintîți.

Cu totul străină de ce mă împresura, străină mai ales de căsnicia aceasta pe care cu statornicie o socoteam trecătoare, mă închideam în mine însămi, mă strîngeam, mă micșuram. Mișcîndu-mă acuma ca o mașină, — cu ochii tot ațintiți în lă-

untru stăteam. Cătam scăparea, libertatea: începeam să am boala acestui gând. Pentru altceva pe lume nu mai trăiam.

Încercai chiar minciuni și nebunii copilărești, pînă acolo mă duse disperarea. Mă gîndii cîteva zile — înfricoșată de izbucnirea trecută — mă gîndii să fac o încercare desăvîrșită, să înțeleg în sfîrșit dacă pot încerca fuga.

În peretele odăii noastre era zidit un dulap mare, larg. După ce stătui la in-doială multă vreme, ca-n friguri îmi îngrămădii toate lucrurile mele în cufere, iar eu mă așezai în dulap, trăsei după mine ușile subțiri și cu inima bătînd așteptai.

Trecură ceasuri lungi, simțeam că amortesc. După aceia porțița de la ogradă se izbi, auzii pași, întii depărtați, apoi tot mai aproape. Se opriră. Un glas mirat strigă: Mariană! — Pașii se depărtară; auzii glasuri la bucătărie, deosebeam în glasul slujnicei nedumerire. Auzii chiar limpede: Nu știu, n-am văzut-o cînd a plecat! — Pașii răsunară iar, ceva mai grăbiți. Auzeam, cu cît vremea trecea răscoală în jurul meu. Servitoarea alerga prin vecini. Apoi glasul, glasul a cărui minie o cunoșteam crescă dintr-odată: băgase de seamă că lucrurile mele lipsesc. Ușile se izbîră de pereți; pași grăbiți duceau în jurul zidului; frigul intra aspru mă cîștiga, mă amortește. Și deodată auzii pași începi, cu fereală. Și-un glas, un glas sfîrșit, un glas în care tremura o disperare nemărginită, un glas de copil care moare, care-mi frîngea inima, începu să mă cheme încet: „Mariană! Mariană! Mariană!...”

Gîfîind mă repezii de la locul meu... Bărbatu-meu, cu părul vîlvoi, ca-ntr-o izbire de furtună, căzu îndărăt pe un scaun, cu ochii lărgiți de spaimă asupra mea, istovit cu desăvîrșire. Mă cuprinse apoi în brațe, începu să se tîngue cu glasul lacrimi, cu vorbe fără șir, arzătoare, întretîiate de gemete: „Nu, nu, nu mai face glume de acestea... Dacă ți-e greu de mine, spune, — mai bine-mi zbor creerii...” Și mă privea tremurînd cu ochi de nebun.

Plecai iar capul, în viața-mi de minciună, în viața-mi pustie. Căzută ca-n lanțuri nenumărate, înțelesei acuma adevărul grozav, robia voită în care mă aruncasem cu ochii închiși. — Ce să fac? Ce puteam să fac? Nici-o scăpare nu era. Trebuia să scap într-un fel. Și-atunci iar îmi fulgeră în minte gîndul sinuciderii, se întări încet, încet, în nopți de nesomn și de zbucium. — Mă hotărăm cu groază, încercam cu groază, nu îndrăzneam.

Atunci mă cuprinse disprețul de mine însă-mi. Și într-o clipă, cu capul vîjiind, singură, seara, în haina-mi ușoară, deschisei ferestrele odăii, dădui drumul vîntului friguros al lui Februarie și începui să clănțanesc, cu mintea întunecată ca-ntr-un vîrtej de nebunie. Cu foc, în întreaga-mi ființă ticăloasă, răsuna un glas al disperării, un glas al chinurilor, al înșelării, al minciunii, al sfîrșitului! Trebuia, trebuia să sfîrșesc!

Nu mai aveam înțelegerea lucrurilor, cînd brațe pe care nu le simțeam m-au ridicat pe sus și m-au dus repede în pat cald. Totuși în arșița frigurilor mele parcă tot răzbăteau strigătele chinuite și dureroase de fiară înjunghiată, ale bărbatului meu.

Multe-multe zile mă zbătui în frigurile morții. Apoi o rază de soare, iar raza, primăverii de care n-avusesem niciodată parte, pătrunse pînă la mine, în patul suferințelor. Slabă, pierdută, primii ca o fulgerată de bucurie această solie a vieții. Nici o părere de rău nu era în mine după mormîntul pe care mi-l pregătisem cu nebunie și cu cruzime. Primeam acum iarăși fiorul marelui necunoscut, ca o plantă, ca o ființă

oarecare, neînsemnată ființă a pământului, tresăream și ceream viața prin tot trupul meu.

Și în lungi ceasuri de muțenie, stam deseori în fața ferestrei deschise, cu ochii țintiți spre pictele luminoase care se ridicau de pe Dunăre în fundul zării. Bărbatul meu, la care abia acum întâia oară priveam cu luare aminte, tăcea cu privirile în gol, cu fața palidă și suptă. Stam așa așteptînd primăvara și mă gîndeam la trecutul meu. Calde amintiri de demult, de pe vremea bătrînelor mele dragi, îmi înfloreau ca luminiți de aur în suflet; aspre cutremure de jele năvăleau apoi ca-ntr-o noapte de spaimă și amar... Ş-acuma cercam să văd în viitor ce m-așteaptă. Nenorocită și singură eram, într-o lume ca o mare neprietenoasă; florile primăverii ce-aveau să vie trebuiau să înflorească lingă o cruce, pe un mormînt supt care dormea sărmana-mi inimă.

Înainte-mi zilele viitoare mă așteptau. Cum puteam însă să văd în viitorul meu?

Nimic, nici-o adiere de duioșie și de milă în sufletul meu pentru copiii care poate aveau să se nască din durerile mele cumplite; și un desgust amar pentru patul comun al căsnicieii, un desgust ca de ceva josnic, murdar. — Robie! tremura un strigăt în toată ființa mea. Robie, în încătușarea lanțurilor pe care neconținut și treptat lumea și zilele vieții trebuiau să le ferece. O zi lungă, lungă de toamnă, în care prin negură, paserca avîntată a visurilor a căzut cu aripile pentru totdeauna frînte; — o zi lungă și ploioasă de toamnă, în amurgul căreia sfîrșitul poate veni, poate fi primit fără părere de rău.

Fălticeni, iunie 1906

un roman descoperit

ÎNTR-UN SAT PE
BĂRĂGAN
de
CRISTIAN
SÂRBU

Inocența sintaxei

Preambul

Prin 1961—62, când pregăteam pentru tipar textul ediției de poezii Cristian Sârbu¹, Rozalia Sârbu, soția poetului, mi-a încredințat și un manuscris de proză, *Într-un sat pe Bărăgan* (Roman), un „epistolar”, compus din 19 scrisori, și pârînd a avea un caracter autobiografic.

Descrierea fizică

Manuscrisul se află într-un caiet școlar (cu pătrățele), din cele de 200 de file, broșat, cu coperte albastre (azi decolorate) și cu pinză neagră la cotor, caiet „editat” de „Cartea Românească”, S.A. — 20. 268», potrivit textului informativ de pe coperta a IV-a. Pe coperta I, în chenarul roș-vîșiniu al unei etichete imprimate, titlul: *Într-un sat pe Bărăgan* (Roman) Cristian Sârbu, scris cu cerneală neagră (aceeași ca a textului din interior), precum și — scrisă cu creion negru — cifra 40. În afara chenarului, și dedesubtul lui, de astă dată, cu cerneală albastră: Cristian Sârbu și, cu un rînd mai jos, Rozalia Sârbu.

Pagina 1 (r^v) pagină de titlu interior — reia titlul de pe copertă. Textul începe de la p. 3 (f. 2r^v) și continuă pînă la p. 338 (f. 179r^v), fiind scris numai pe recto-ul filei (f), verso-ul fiind lăsat alb, cu puține excepții (pe care le-am menționat și la locurile lor), consacrate unor scurte adaosuri sau corecturi: ff 17, 20, 39, 80, 104, 122. Paginile nu sunt numerotate.

De asemeni, filele 6, respectiv, 10, 13, 26, 65, 66, 68, 69, 74 și 126 au fost înlocuite de autor cu altele, scrise tot pe hîrtie cu pătrățele (de o calitate inferioară celei a caietului, mai cenușie și de format ceva mai mic), lipite pe o șuviță păstrată la cotor după tăierea și îndepărtarea celorlalte.

Pe verso-ul filei 179 (pe recto se termină romanul) se află ciorna unei poezii inedite, fără titlu.

Pe ff 180 și 181 (r^v și v^v) — începutul unei narațiuni (nuvelă sau roman?), fără titlu, al cărei erou pare a fi un anume Agustin, cioban picat în București de un 10 Mai, ca să-i dea regelui o jalbă.

¹ Cristian Sîrbu — *Poezii* — *Pași spre lumină* — *Poeme de ieri și de azi*, ediție îngrijită de Romulus Vulpescu, cu un cuvînt înainte de Ion Bănuță, Editura pentru literatură, București, 1963, 436+XII pp. + 2 hors textes, tiraj 2300+390.

Ff 182, 183 și 184 sunt goale.

Pe f 185 (v^o) și pe f 186 (r^o) — prima formă a poeziei Mai 1925 (I, II, III), din volumul *Slove desculte*².

Pe f 186 (v^o) — continuând pe coperta a III-a — o poezie inedită, fără titlu.

Ipoteze (I)

Textul este nedatat și nu există nici un indiciu menit să înlesnească măcar circumscrierea anului ipotetic. Oricum, trăsăturile fizice ale ms.-lui (caietul, calitatea hîrtiei, cerneala și reacția ei la învechire) îmi îngăduie să consider că manuscrisul (copia?) aparține unei perioade de creație anterioare anului 1944: nu mai devreme de 1921 (data aproximativă a elaborării unor poezii apărute în primul volum de versuri³); nu mai târziu de 1944 (data apariției volumului *Daruri pentru cocioabe*⁴).

Argumente

Nu sunt un partizan al „școlii” de istoriografie literară, care acordă o mare pondere biografiei în analiza operei. Știu iarăși că, adesea, „trăsăturile” sau „ecourile” autobiografice nu sunt — într-o operă de ficțiune — decât niște modalități de expresie literară (cînd nu sunt simple cochetării și hirjoneli „de-a v-ați ascunselea” spre beneficiul criticii!); niște rafinamente de construcție (simulacre ce țin de ficțiune și care nu lipsese din arsenalul nici unui creator cît de cît hîrșit într-ale meseriei).

Mai știu însă că, în cazul în speță — Cristian Sârbu, creator „naiv”, comparabil (mutatis mutandis) cu vameșul Henri Rousseau — tot acest protocol creator de jocuri secunde în oglinzi paralele e puțin probabil (chiar dacă, teoretic, posibil).

Unul dintre cele două criterii de valoare ale poeziei lui de notație este autenticitatea necontrafăcută, „netransfigurarea”, refuzul (din instinct genuin) de-a interveni selectiv în materia poetică, „banalitatea” (truistică) a faptului-divers; celălalt criteriu fiind inocența sintactică, cursivitatea orală, o anume „neglijență” în exprimare, toate caracteristici al căror farmec ia naștere din contrastul între juxtapunerea (sau corelarea) sintagmei obștești cu termenul neologistic ori cu expresia radicală neasimilată.

Așa stînd lucrurile, cel puțin în poezia lui (și, după cum se va vedea, și în tentativa de proză), sunt înclinat să cred că aici, „autobiografismul” nu e un truc scriitoricesc.

Mai mult, romanul fiind încă în lucru (chiar dacă într-o fază de elaborare avansată), deci nedefinitivat (admițînd că în forma finisată, pentru tipar, autorul i-ar fi modificat radical structura, schimbîndu-și criteriul compozițional), prezumția că Alexandru Vilvooreanu — erou cu nume simbolic (vilvoare), ciomar, comunist, luptător social, autodidact etc. — este imaginea literară, proiecția în universul invenției (principiu de eliberare din obsesia personalității prin exorcism creator, cu virtuți magice), „umbra” de ficțiune, „dublul”, „personajul” persoanei Sârbu, nu mi se pare prea riscată.

² *Slove desculte* — *Poeme*, București, 1939, Colecția „Adonis”, nr. 36, 23 pp.

³ *Pași spre lumină* — *Poezii* — *Din carnetul unui muncitor*, București, 1935, Tipografia „Speranța”, 76 pp.

⁴ *Daruri pentru cocioabe*, Versuri, București, 1944, Colecția „Adonis” fără număr, 30 pp. Ecoui ale temei „Bărăganului” — predilectă pentru Sârbu, după cum se va vedea mai încolo — revin în poezii ca *Ninsoare pe Bărăgan*, *Seară cu viscol pe Bărăgan*.

Ipoteze (II)

Prin urmare, comparând etapele narațiunii cu unele poezii din volumul Pași spre lumină (ciclurile Fragment de jurnal⁴, respectiv, Rurale⁵ și Nostalgi), precum și cu grupajele de stănte Mai 1925, Mama, Cu Ialomița..., Iulie 1927, La Slobozia, August 1930, din volumul Slove desculte, se poate constata un surprinzător paralelism de situații. Acțiunea romanului pare a fi sincronă cu „însemnările” în versuri, însemnări datînd din perioada 1921—1925. Nu este exclus, așadar, Sărbu fiind un poet al imediatului inspirației, ca „romancierul” să fi pus pe hîrtie textul, într-o primă formă presupusă, cam în vremea contemporană cu întâmplările relatate, deci prin 1921—1925.

Firește, speculațiile sunt seducătoare, dar nu depășesc, în ceea ce mă privește, stadiul de supoziție.

„Arheologia”
textului

Textul cu care avem de-a face, și pe care l-am numit versiunea A, pare a fi transcrierea „pe curat” a unei ciorne sau a unei versiuni anterioare (dacă nu chiar a originalului). E scris cu cerneală neagră, care și-a păstrat nuanța închisă. Ștersăturile, descifrabile încă, din această redacțiune, au fost marcate cu paranteze duble (()), iar adaosurile autorului cu croșete duble [[]].

Această versiune A — pe care o consider de bază — a suferit o seamă de intervenții, de corecturi și de adaosuri (evident ulterioare primei ei transcrieri, și la date îndepărtate sensibil în timp, dacă este să judecăm după aspectul cernelii).

— a) Primul rînd de corecturi, efectuat prin răzuirea hîrtiei și folosind o cerneală tot neagră (puțin mai diluată decît cea „de bază”), pare destul de apropiat în timp de versiunea A. Acest tip de corecturi — versiunea B — au fost marcate prin două bare verticale | |.

— b) Primelor două redactări (A și B) li se adaugă puține intervenții, în creion negru (sau chimic), pe care le-am menținut, indicîndu-le, în text. Cînd apariția lor anulează un text anterior, descifrabil, acesta din urmă apare „între „ghiere” < >.”

— c) Ultima serie de corecturi, cea mai recentă (supoziție justificată de caracterul modificărilor de conținut), e făcută cu cerneală albastră. Textul anulat sau înlocuit de acest din urmă tip de intervenții este închis între duble „ghiere” << >>. În cazul unor adăugiri (fără anulare de text), pasajul nou-apărut este închis între duble bare verticale || ||.

În textul tipărit, locul în care se termină pagina de ms. corespunzătoare este marcat cu duble bare oblice // //.

Croșetele „simple”, [], cît și textul din interiorul lor, aparțin editorului.

Pentru a marca începutul unui nou alineat, Cristian Sărbu n-a folosit procedeul îndoește în uz, al „stării” (textul primului rînd din alineat, retras pe o anumită distanță). Așadar, în cazul de față, acest mod de paginare nu este un truc tehnoredacțional.

Am respectat întocmai ortografia și punctuația ms.-ului, marcînd întotdeauna restabilirile pe care am fost obligat să le fac pentru a evita echivocuri sintactice.

⁴ Poezia 8 aprilie 1921, de pildă.

⁵ Rurale, Gară pe Bărăgan, Călătorul s-a oprit din drum ..., Lună pe Bărăgan, Drum de țară, Salcîm rural, Amurg pe Bărăgan, Miros de iup pe Bărăgan.

Metoda de editare

Dincolo de entuziasmul (justificat) al editorului de texte pentru „editatul” său, se observă lesne că fortuna literară a lui Cristian Sârbu nu-l înscrie printre „monștrii sacri” ai literelor române. Desigur, nu mă pot opri să nu constat cu amărăciune că este un bun scriitor ignorat sau, la ocazii festive, enumerat în vecinătatea comodă și uniformizantă a sintagmei colective „și alții”. Considerind calm chestiunea, adevărul pare a fi între aceste două extreme: pe cât ar fi de exagerat să beneficieze de primele locuri, pe atât de nedrept e să fie relegat pe ultimele. Vorba poetului: ni cet excess d'honneur, ni cette indignité.

Dacă aş fi incredințat textul unei edituri (și poate că, după apariția în revistă, se va găsi una dispusă a tipări cartea lui Sârbu), aş fi optat pentru o formulă simplificată — transcriere sintetică, să-l zicem — fixându-mă la ultima (sau la cea mai realizată, după mine) variantă; destinația volumului ar justifica procedeul: cititorii de literatură nu trebuie îndepărtați de conținut prin „șicane” de aparat critic și prin abuz de „laborator”.

Publicându-l într-o revistă științifică, de specialitate, destinată mai cu seamă cercetătorilor (profesioniști sau amatori), celor familiarizați cu variantele și cu notele, transcrierea analitică — așa cum am aplicat-o textului — se impunea implicit.

Ținând seama însă de aserțiunile de mai înainte (privitoare la locul lui Sârbu în ierarhia valorilor literare), „integrala” variantelor, transcrierea „cartulară”, „arhivistică”, a textului, „fotografierea” lui, frizează fetișizarea.

Neabdicind de la preceptele unei publicații științifice de ținută (rigoare, acuratețe, exactitate, integralitate, informație), pe de o parte, pe de alta, „Manuscriptum” trebuie să tindă — cred eu — a interesa cercuri cât mai largi de cititori, la care să deștepte gustul pentru document, pasiunea pentru cunoașterea la „sursă” a tezaurului de valori lăsat de cititorii literaturii românești, dar nu cu prețul unei aridități — lesne evitabilă, când materia este atât de vie.

De aceea, căutând o soluție care să poată satisface, pe cât e cu putință, atât exigența metodologică a editării, cât și lectura lesnicioasă, fluentă, agreabilă, am hotărât să public — experimental — primele două scrisori, potrivit procedurii transcrierii analitice.

Romulus VULPESCU

CRISTIAN SÂRBU

ÎNTR-UN SAT PE BĂRĂGAN

roman

ÎNȚIIA SCRISOARE

În după amiaza unei sîmbete [cître sfîrșitul] lunei Octombrie a anului 1924, pe drumul care duce de la gara Ghimpați spre satul Butimeni, se vedea o căruță plină de boarfe trasă de doi cai slabi și piperniți [sic!]. Din toată grămada aceea de vechituri își izbea atenția un garderob de mahon și într-o mai mare măsură două «trei» tablouri acățate pe de lături, ce reprezentau pe Marx și Engels «și Las[s]alle». Restul boarfelor se compunea din mărunțișuri caznice amestecate cu scule de cismărie.

[Dimostache Dinu], săteanul care mina caii, un bătrîn «bătrînel» cu fața uscată, prevenit că are de încărcat de la gară toate cioroboaiile unei case de om, pusese drugii pe căruță și ((durase)) înjghebase deasupra lor un pod de scînduri, astfel [că lucrurile încăpuseră destul de bine ca-ntr-un adevărat camion]. El mergea pe jos, în dreptul cailor, și din cînd în cînd ecoul vocii lui se îngîna cu liniștea pitită printre buruienile Bărăganului.

— Hait, hait... di șarga!

În virful calabalicului din căruță stăteau cocoțați, (([indescifrabil])) arătînd o 'mutră șifonată de indispoziție, un bărbat și o femeie. Îmbrăcat într-un palton vechiu de culoare cenușie, ros la guler și minici, bărbatul, un om cu vîrsta trecută de treizeci de ani, rostogolea peste cîmp, prin ferestrele ochilor, oboseala unui //suflet încercat. Femeea cu mult mai tînără decît el, ignora voit parcă sălbatic((a)) [ul] peisagiu al cîmpului cu singurătăți de miște țepoasă, înfășurată strîns într-o haină verde care se dovedea cumpărată de curînd. După tăcerea ce-i înconjură se putea deduce cu ușurință că între ei avusese loc o neînțelegere. El se numea: Alexandru Vilvoreanu. Ea: Amalia Hofman. El era slab și brun. Mus-

tața lui răvășită de necazuri și ochii-i de un negru lucios îi mărea [sic!] tristețea de care părea cuprins. Ea era blondă. Talia ei subțire contrasta izbitor, fără să displace însă, cu miinile-i cam mari dar albe și elocvente. La temple îi fluturau cîrlionți de păr auriu iar după direcția privirilor ei albastre, întoarse înăuntru [.] se ghicea că-și caută în sine un punct de reazem. Pe gît avea o pată roză ca o petală de floare de piersic. Întinderea nesfîrșită a Bărăganului, cîrpită roz și galben cu petice de coceni neseccerați, sufla în inimile tăcuților călători cu adieri vinete de plumb. În depărtări, de jur împrejur, se zăreau sate răzlețe, apă-sate de cupola unui cer scund, încărcat cu nori bolovănoși. Vîntul își tirșa picioarele reci pe drum, ridicînd valuri de praf. Mărăcinii pe răzoare dădeau din cap ca niște babe îngîndurate și arar cite-o cioară stîngeră înțepa timpanele văzduhului cu țipete ascuțite. //Pană [sic! De fapt: Pînă] la Butimeni mai era mult. Căii înaintau anevoie. Puful unei seri ursuze începuse să se cearnă de sus. Cirezi de umbre pășteau ultimile [sic!] fire de lumină ale zilei, umplînd nemărginirea cu acci flori de groază ce te cuprind la apariția nopții pe stepele pustii. Amalia Hofman se cutremură și nemai [sic!] putîndu-și suferi [golul] inimii, rupse bariera tăcerii.

— Mă simt atît de străină [.] [Sandi!]

Alexandru Vîlvoreanu care bănuise că Amalia îi caută sprijinul, încă înainte de a deschide gura să-i vorbească, îi întâmpină îngrijorarea cu bunătațe.

— Ai încredere în mine [.] Maleo. Fii liniștită. Ce crezi tu că necazul o să se ție ca scaiul după noi?... O mai avea și altă treabă. Ducă-se... I-o ajunge!

Amalia clipi sceptică, privind spre cer, apoi își făcu mîna dreaptă cordon pe după mijlocul bărbatului și sufletul ei ceru ajutor prin mii de fibre, de la omul acesta care odată luase proporții mitice pentru ea.

Precum am văzut din felul sculelor hurducate de căruța lui moș Dimoftache, Alexandru Vîlvoreanu era un lucrător cîsmar, fost membru marcant al partidului social-democrat. În ultimul timp însă evoluînd spre stînga își dăduse demisia și trecuse în tabăra comunistă. // Ultima frază rostită de el la despărțirea în cancelaria partidului părăsit sunase astfel. „Bălăciți-vă ciocul în ligheanul lașității [.] tovarăși, fiindcă Vîlvoreanu pleacă mai departe.” Prin aceste cuvinte voise să spună că social-democrații își atrofiaseră elanul revoluționar, că se domesticiseră, că deveniseră giște de ogradă, de frica guvernelor reacționare. Dar se vede treaba că nu îi este dat unui om ([text indescifrabil]) așa de ușor [să întrecă pasul] ([text indescifrabil]) contemporanilor săi, deoarece cu o iuțeală de necrezut îl ajunse din urmă urgia stăpînirii. Egrasia [sic!] catacombelor de la Jilava, grevele foamei și alte nenumărate persecuții polițienești îi zdruncinară pentru totdeauna sănătatea de care se bucura. La început dînsul îndepărtase cu brutalitate gîndul că ar putea fi bolnav. Însă o accentuare din zi în zi mai progresivă a unei moliciuni, ale [sic!] unor dureri de cap și ale [sic!] unor junghiuri ce-i țineau respirația, îl îndemnase serios să se îngrijească și să admită ide[e]a că de acum, el, temerarul luptător al cauzei celor obidiți, va trebui să pună punct cărării spre mai departe, după cum spusese că pleacă în cancelaria social-democraților.

— Îți trebuie hrană multă, aer și liniște — îl sfătuiseră doctorii. Luînd de bune părerile [lor] și grație//¹ unui prieten, cazangiu de sînge rural la uzina Volf [sic! în loc de Wolf], care îi indicase părinții săi, gospodări [sic!] în satul Butimeni, drept gazde — < unul dintre ei era chiar moș Dimoftache > Alexandru Vîlvoreanu cu entuziasmul înfrînt, || deslegat de partid ||

¹ Pagina care începe cu „unui prieten ... etc. face parte, probabil, dintr-un ms. al unei redactări anterioare. A fost tăiată din acel caiet (tot cu „pătrățele”) și lipită în ms.-ul pe care-l public.

se hotărîse să pună în practică o viață nouă. Vroia [sic!] să se stabilească la țară. Să-și lucreze meseria și să trăiască liniștit, în afară de viteza și curente (schimbările) ideologice ale timpului.

Avusese discuții cu nevastă-sa pe această chestie și acum binecuvînta în gînd cîmpia Băraganului care o înfricoșase, făcînd-o să se alipească de el. «Singura dragoste». Singura lui avere cum o numea în clipa de bună dispoziție, era Amalia. Ortodoxă habotnică, aplecată spre misticism, Amalia Hofman [...] se simți atrasă de capitala țării și se aruncase orbește în ghiarele unei lumi necunoscute. Inițiată slab însă în arta croitoriei, pe baza căreia plecase din tîrgușorul ei natal, deveni repede soră cu năluca mizeriei. Atelierele din București aveau cerințe occidentale, cărora ea [...] calfă de capote [...] nu le putuse rezista. Dată afară din ușă în ușă, aciundu-se abea cîteva zile ici colo, se strecurase cu mare greutate pe drumul încilcit al cîtorva ani de foame.

— Amalio, tu tragi după tine dorul unui trai mai bun, ca pe-un cățel cocîrjat — îi ziceau colegile întîlnind-o pe stradă.

Suflet nevinovat ((și cam ușuratic)) fusese amanta //multor haimanale fără obraz cari o avuseseră dragă atîta timp cît nevoile ei nu se încumetaseră să ceară nimic. În ultima vreme se găsea între gîndul de a trăi și între gîndul morții. Vizita des cimitirile [sic!] orașului iar noaptea plîngea, cu inima înconjurată de primăveri [ofilite]. Înainte de a se bănuî bolnav și cu aproape un an în urmă de începerea acestei povestiri, Vilvoreanu a cunoscut-o într-o noapte de iarnă, în ciudate împrejurări: ca de obicei, trecînd tîrziu de la club² spre casă, în dreptul scuarului statuii lui Protopopescu Pache, pîlîile urechilor i se umplu [ră] cu alaiul unor suspine înăbușite. Împins de curiozitate, traversă strada și se opri înmărmurit. Reze-mată de gardul bisericii grecești o femeie [palidă], îmbrăcată subțire, plîngea suflîndu-și în mîini[,] iar lîngă ea un vlăjgan deșirat cu o șapcă vîrgată trasă peste ochi, care mirosea de departe a stîlp de cafea, o ghiontea în coaste îndemnînd-o să-l urmeze. Printre sughițuri, femeia răspundea încet invitațiilor insistente ale tipului.

— Nu merg, nu mai vreau să fiu salteaua ta.

Vilvoreanu nemaiputînd să îndure cele ce se petreceau sub privirile lui întrebă răstit.

— Ce însemnează asta mă [,] biliard? — dar //vocea sa de bas, căzută ca un uliu în spatele vînzătorului de ghionți [,] nu reuși să intimideze bestia.

— Nu te-a poftit nimeni să te amesteci în chestiuni conjugale, clempăni vlăjganul, punîndu-și agresiv mîinile în șolduri.

Atunci Vilvoreanu își cumpăni puterile în raport cu ale derbedeului și găsîndu-și-le superioare replică.

— Ce conjugale [,] mă? Eu trec peste tine și mă amestec. Ce ai cu femeia de-o bați? Unde vrei s-o duci? Ți-e bărbat [,] cucoană?

Amalia care încetase din plîns, privind uluită la intervenția lui Vilvoreanu, stătu puțin între două alternative și articulă. «În cumpănă»³

— Nu [,] domnule.

— Ce-ai zis? — izbucni îndîrjit stîlpul cu șapcă și cît ai scăpăra un gînd, o lamă de cuțit luci în razele globului electric.

* Text eliminat de editor.

² Evident, clubul partidului social-democrat.

³ Adaos în creion, în spațiul liber de la finele rîndului, fără indicație a locului din text pe care-l corectează, urmînd a înlocui, probabil, sintagma „între două alternative”.

Cristian Sărbu

Amalia, [albă de spaimă, în mod] instinctiv, se îngheamui jos pe trotuar, tremurind sfârșită.

— Doamne, ((sfântul meu!)) Oh!

— Mai zi odată că nu sînt bărbatul tău tîrfă — scrișni din nou flegmatic tipul, [mîndru parcă de efectul] ce credea că-l făcuse cușitul. Deodată însă simțindu-și mîna destinată crimei apucată ca într-o menghină de către Vilvoreanu, vijelios apașul prinse cu cea liberă tăioasa //uneltă [sic!], voind să repeadă [șișul] în pieptul îndrăznețului trecător care amenința să-i zmulgă iubita din juvăt. Dar în momentul cînd își lansă brațul pentru agerime, Amalia se ridică de jos și-i imobiliză intenția cu toată puterea de care era capabilă. În felul acesta, criminalul cu mîinile strînse în patru cătușe vii, se potoli, zvîrcolindu-se neputincios. Dezarmat și făcînd apoi cunoștință cu pumnii lui Vilvoreanu, el se lăsă păgubaș. [Scena de [mai] sus] se petrecu așa de repede încît nimeni n-a putut să vadă umbra morții dansînd în preajma a trei suflete omenești. Statuia lui Pache doară s-a cutremurat sub tichia ei de zăpadă, auzind scrișnete de luptă⁴. Din noaptea aceea s-a încheiat o prietenie arzătoare între curajoșii cîștigători ai unui <ai> cușit(ului) pof-titor de singe, [și f] ără a fi căsătorii legal, în vîrfurile celui trofeu se sprijinea unirea lor. În scurtă vreme, de atunci, Vilvoreanu i-a întremat Amalici echilibrul moral, iar în [obraji] a făcut săi [sic!] înflorească ((au înflorit)) bujori din din [sic!] petalele [cărora] mai are și acum. Opt [luni de zile] au trăit într-o înțelegere desăvîrșită. De cîtva timp numai icoana dragostii [sic!] ei pentru el ((([text indescifrabil])) se cam jegărise (([inegrise])) la față. Nervositatea lui cauzată de boala ce i-o, tăinuia, ((([text indescifrabil])) de teamă să nu fie părăsit, îi îndrepta citeodată gîndul pe căi lăturalnice. Dar ea

⁴ Compară, pentru obsesia tematică („statuia”), cu poezia *Statuia tribunalului*, din *Daruri pentru cocioabe* (1944). Cf. ediția citată (1963), pp. 193—194.

continua totuși să-și îngrijească bărbatul cu acel ⁵devotament caracteristic femeelor [sic!] germane. Pe cîmp se întunecase bine. Noaptea creștia [sic!] de la pămînt în sus ca o iarbă neagră. Vîntul îi ondula tremurător spicul plin de fantazme [sic!], ce se ridica pînă la cer. După o căscătură lungă moș Dimoftache arătă satul cu coada biciului.

— Iacă mai avem nițel. Hait, hait, di Șarga!

Într-adevăr cîteva luminițe roșii ca niște flori de mac pe un ocean de păcură, o hărmălaie răsunătoare de ciini și un freamăt metalic de frunze uscate da de înțeles oricui că în apropiere trebuie să fie o așezare omenească. Căruța intră în sat, coti la dreapta apoi la stînga, trecu pe lângă [sic! în loc de *lîngă*] o circumă cu șopron sub care moțăea un felinar cu pâlărie de tinichea în cap, mai lăsă în urmă încă vreo patru cinci case și se opri dinaintea unei cocioabe învelită cu stuf. Soții Vilvoreanu coborîră ((jos)) pe o scară adusă în grabă de unchiaș.

— Eși afară babo! — | zise el. | «atunci îmbietor spre cocioabă». O bătrînă abea văzută prin întuneric se apropiă de cei sosiți, liniști puțin lătratul unui ciine infuriat și după ce ură bun venit ((voe bună)) străinilor îi conduse în „casa nouă”. Moș Dimoftache rămase să dehame [sic!] caii și să întindă un polog peste bagajul din căruță ce urma să fie descărcat a doua zi.

— Ni șarlă! — se auzi glasul lui adresat aceluiaș dulău, robotind pe bătătură.

„Casa nouă” în limbajul satului Butimeni e una din camere în care se păstrează zestrea fetelor împreună cu lucrurile mai de preț ale unei familii. Deși mai avusese fete de măritat, //ca o vrednică gospodină ce era, mama Chiva — așa se chema bătrîna tovarășă de viață a lui moș Dimoftache — ținuse morțiș să aibă această casă nouă. La lumina veștedă a unei lămpi cu petrol soții Vilvoreanu, intrînd în acea cameră, zăriră în fund un pat pe capre de lemn vopsite cărămiziu, în care se odihneau cîteva perne albe, cusute cu păsărele de arnici roșu. Pe perete, de la pat în sus, pînă aproape de tavan se întindea o scoarță stacojie cu un buchet de drăgaică uscată acățat în mijloc. În stînga lîngă pat o masă. Deasupra ei la înălțimea unui om, o oglindă mică îmbrobodită cu un șervețel de borangic își aducea aminte de chipul unei fete în drum spre horă. În ambele părți ale oglinzii, două ilustrate. Pe una din ele, patru iepurași înhămați trăgeau un căruț plin cu ouă multicolore. Pe cealaltă o duzină de purci învîrteau o sîrbă, vrăjiți de lăuta unui porc mai mare. Sub oglindă atîrna o barbă de spice de grîu și jos pe masă un znopușor de busuioc alimenta aerul cu mirosul lui pătrunzător. Aceste lucruri împreună cu trei scaune fără rezemătoare, o ladă și un preș de coade alcătuiau toată mobila „casei nouă”. Amalia și Alexandru rămaseră tare surprinși în fața |atîtor| imagini ale sufletului țărănesc. Amalia în special nu mai conțenea cu întrebările//.

— Și cum mătușică, toate astea sunt dichisite de gîndul dumitale?

— Tot ce |vezi maică, numai barba de spice e truda unchiașului — îi răspunse |bătrîna zîmbind, țînîndu-și mîinile împreunate deasupra pestelcii. Am vrut să fiu în rînd cu lumea și am așteptat mereu să-mi dea |puternicul de Sus| o fată, urmă ea, cu pleoapele încrețite [sic! *lapsus calami*] împrejurul ochilor ca și cînd ar fi |jinduît| să întrezărească |șirul| zilelor din vremea cînd |alesese| scoarța și cususe păsărele (([text indescifrabîl])) pe |obrazul| pernelor. Mama Chiva părea una din acele femei în |sufletul cărora| bunătatea își are întotdeauna (([text indescifrabîl])) la dispoziție paharul ei de miere, (([text indescifrabîl])).

⁵ Pagina care începe cu „devotament caracteristic...” etc., aparține unei redactări anterioare și a fost lipită în noua versiune; cf. nota 1.

Pușintică (([text indescifrabil])) dar vioaie, mai dădu câteva |lămuriri| în legătură cu lucrurile (([text indescifrabil])) din casă și |încheă|, |tărăgă| |nind| cuvîntul.

— Năzdrăvana de tinerețe ... ce nu face pe lume!

Amalia Hofman și Vilvoreanu, ((care luară loc pe scaune)), îi dădură dreptate, privind-o înțelegători. Bătrîna se interesă apoi de |felul| cum o mai duce fiu-său Fani la „ferăria“ lui domnu Volf: așeză în mijlocul |camerei| [sic!], o măsută rotundă și joasă și puse pe ea, în cinstea celor doi veniți, |mămăligă| borș și |friptură| de pasăre, mincare gătită anume pentru |dîșii|.

— Luați ma((ic))mă și bucurie de oaspeți.

Soții Vilvoreanu înfulecară cu poftă bucatele gustoase și dacă |stomacul li| se găsea oarecum în sărbătoare nu tot așa le era și inima.//⁶

— Hm! Mda. Întotdeauna omul pornit într-o direcție necunoscută e dispus să hrănească idei roze despre limanul ce-și închipuie că-l va atinge într-o zi, dar ajuns la țintă vede că fericirea e oriunde numai acolo nu — reflectă cu amărăciune Alexandru Vilvoreanu.

Firește că Amalia din cauza încrederii ce o mai avea în prietenul său de căznicie, se simțea scutită în mare măsură de asemenea gînduri, deși frica de pustietatea Bărăganului nu încetase să-i ție atenția sub panică. Trecu astfel o bună bucată de vreme. Dincolo de ferestre salcîmii fișiau jalnic în vînt.

După masă mama Chiva se strădui să pună la curent tinăra pereche care arăta cam descurajată, cu viața de la țară.

— Sat mare [,] dragi[i] mami [sic!]. Oameni Dumnezeiți [sic!]. De ce să fiți triști? După tristețe nu umblă nimeni, dați-o pîrjolului. |În acest timp| însă Moș Dimoftache (([text indescifrabil])) zise de undeva.

— Haide [,] babo, haide, c-or fi băeții oboșiți.

Bătrîna care socotea și ea acelaș lucru reluă firul întrerupt al vorbei, pregătindu-se de plecare.

— Și-așa? [,] maică [,] dormiți în noaptea asta aici. E cam friguoșor pentrucă n-avem decît o sobă unde stau cu unchiășul, însă o noapte nu moare omul. De mîine vă mutați în odăa dumneavoastră și o să trăiți după cum vă e placul. Am vîruit-o, am lipit-o, am făcut-o boboc. Noroc să aveți că veselie e destulă pe lume ... și acum să vă aibă Dumnezeu în pază.

— Somn ușor [,] mătușică [—] o petrecu Amalia dulce cu glasul, voind parcă să înflorească și mormăitul morăcănos [sic!] al lui Vilvoreanu ce ținuse să răspundă și el un cuvînt de bine gazdei. Rămăși singuri noii locatari ai Butiminenilor se culcară.//

Afară o |voce| pocită de ((om)) om, începu((se)) să huiduiască ceva nelămurit.

— O upu ă! O upu ă!

Aceste huiduieli (([text indescifrabil])) căzură ca niște lovituri de mai pe tîmpla |liniștei| din casă. Soții Vilvoreanu se strînseră unul într-altul înfiorați.

— Ai auzit ceva [,] Sandi?

— Da. Ce noapte neagră [,] Maleo!//⁷

* Pagina următoare este adăugată; cf. nota 1. „— Hm Mda.“ — adaos cu cernelă neagră, de aceeași nuanță cu aceea folosită la transcrierea versiunii A.

Întregul alineat, pînă la „reflectă cu amărăciune Alexandru Vilvoreanu“, este încercuit cu creion negru, probabil în vederea unei refaceri ulterioare.

⁷ Întregul alineat, pînă la „... Dumnezeu în pază“ — încercuit cu creion chimic.

* Cuvîntul — încercuit cu creion chimic.

A DOUA SCRISOARE

A doua zi [[duminică de dimineață]] Amalia se deșteaptă [[din somn]] cea dintii. Alexandru încă dormea. ((Frământarea minții lui din ajun, | oboseala călătoriei | la «pline de străinătate ale Bărăganului ce le primise» | țară | în ajun împreună cu aerul tare)) Călătoria la țară, îl cufundase((ră)) într-o oboseală ((toropeală)) dulce. Transpirase. La București de câte ori îl întreba Amalia de ce asudă în timpul nopții, el o mințea îmbujorindu-se. „Eu știu!... Probabil că am răcit [,] Maleo...” Ea îl credea pe cuvânt și lucrurile mergeau înainte, fără pic de bănuială din parte-i, că Sandi ar fi atins de ((cea mai necruțătoare prietenă a morții)) tuberculoză. ((Desigur că Vilvoreanu avea sentimentul că înfăptuiește o crimă ascunzându-și boala, dar o iubea ((pe Amalia)) atât de mult pe Amalia, încât simțea că fără femeia pescuită în bulevardul Pache n-ar mai putea rezista loviturilor soartei, ea fiind pentru el o sursă de nădejde din care sufletul lui se primenea în fiecare zi cu iluzii noi.))⁹ Stînd întinsă în pat, Amalia Hofman era stăpînită de un vis ce-l avusese despre [sic! echivoc; în realitate *inspre*] ziuă și cu toate că știa că ((Sandi)) bărbatu-său e descotorisit de | prejudecăți | băbești, se gîndea să îl [sic!] destăinuiască. Îl mai lăsă ((deci)) cîtva timp să doarmă, privindu-l cu ((dragostea)) zîmbetul mamelor care își// alintă cu adevărat odraslele, numai atunci cînd sunt furate de vraja somnului. Din toată înfățișarea lui, din vinele încordate ce-i brăzdau fruntea, ea îi ghicea zbuciumul inimii și voința de a se război cu mizeriile vieții. Fără să vrea fi veni în minte scena cu vlăjganul din ((de lîngă biserica grecească)) bulevardul Pache și ((năpădită)) inundată de un ((exces de iubire supremă)) val de duioșie, îl sărută apăsător pe gură. Se credea atât de fericită! Melancolia ce-i înegurase ochii în drum spre Butimeni, se evaporase ca atinsă de-o baghetă magică de îndată ce teama ei de rătăcire fără căpătii se simțise îmbrățișată de liniștea unui sălaș. ((Umbra firului de neînălțurat al cîtorva neînțelegeri caznice inerente conviețuirii între un bărbat și o femeie i se păru că i se șterge (([text indescifrabil]) din suflet.))

Vilvoreanu se trezi și-și cuprinse nevasta de după gît. Ea îl încinse cu brațele-i moi și calde și [[inima îi]] tresări brusc ca o păsărică prinsă în laț.

— Uite vezi? Iar ai răcit! Ești leoarcă de sudoare, Sandi!

Aceste cuvinte nevinovate, repetate a nuștii [sic!] citea oară, îl lovi pe Vilvoreanu ca niște tîrnăcoape în țeasta capului.

— Cu venirea asta [,] Maleo!... N-ai văzut ce vînt bătea pe cîmp?//

— Da, dar ai avut paltonul pe tine [,] Sandi — exclamă tînăra femeie fără să-și piardă din dispoziție.

Atunci un oftat care n-a mai putut fi ținut în friu își luă zborul din pieptul fizicului și lovindu-se de pereți căzu și se stinse în ungherele camerei unde încă mai stăruia cîte-o zdreanță din mantaua nopții, stropită ((ciuruită)) de zîmbetul ((săgețile)) de «aur al zorilor.»

Neînțelegînd nimic din tragedia soțului ei, Amalia ciripi mai ciripi, cîteva cuvinte de dragoste «frază a unei melodii nemțești,» ((rise îndelung fără motiv după aceea)) și adunîndu-și gîndurile se grăbi să-i destăinuiască lui Sandi visul ce-l avusese (([text indescifrabil] aproape de ziuă)), cu rizicul că el îi va umple iar capul cu teorii încurcate cum făcea întotdeauna cînd o prindea ((pre))ocupată de (([text indescifrabil])) asemenea lucruri.

⁹ Pe *verso*-ul paginii anterioare — în dreptul acestui lung pasaj anulat printr-un mare x cu cerneală neagră, ceva mai deschisă (varianta B) — însemnarea „se va vedea”.

— Știi ce-am visat [,] Sandi?

Vilvoreanu nu înfășură într-o privire ușor dojenitoare, întrerupînd-o. [—] Iar ai visat? Nici aici nu te lași de obiceiul tău [,] Maleo?... Înțeleg să viseze omul, dar să ((trage)) strîngi ((concluzii)) semne | de bine sau de rău | din orice năzbitie ce-o vezi în somn cum faci tu și cum cred c-ai făcut și acuma e ceva care mă scoate din ((cochilia nepăsării)) fire. Visu-i vis și viața-i viață, fată. Între ele nu este nici o legătură. (([Text indescifrabil])) Visul e un fel de cinematograf fără parale al omului.

— Ei! — gongăni ((tandă)) drăgălaș Amalia și începu să povestească: „Mi s-a arătat [,] Sandi [,] că mergeam // amîndoi pe un drum ((și că [text indescifrabil] ambele părți ale drumului, erau pline)) mărginit de copaci negri, pîrliți de foc. Printre ei niște căprioare împiedicate cu lanțuri, pășteau ((cenușă și ramuri carbonizate)) iarbă de ((scrum)) rugină. Aerul părea (([text indescifrabil])) vinăt și înecăcios. ((Jale mare peste tot.)) [[Aproape de noi ((răsărea)) apărea și dispărea un armuraș în zdrențe, în care simțeau parcă un prieten.]] După o bucată bună de mers tu ai rămas în urmă să stai la taifas cu o cucuvea care te-a strigat din virful unui plop. Erai palid și ochii îți dogoreau ca două nituri de jar. Eu | mi-am văzut de drum | și m-am întîlnit c-un [[alt]] om cu barbă albă. Zău, parcă-mi vine să rid, dar n-am găsit altă vorbă. Știi cum i-am zis? Omule cu barbă unde e ((gara)) casa liniștei mele? Bucuros parcă de întrebarea mea, moșul m-a sărutat pe frunte și mi-a răspuns: [,] Mergi înainte [,] femeie [,] și dacă n-o găsești crede mereu în gîndurile tale. [“] Mergînd înainte, după spusa lui, și simțindu-mă descurajată mi-am întors capul (([t. ind])) spre (([idem])) popasul tău, să-mi vii în ajutor. Ce-ți închipui? Pe tine te gonea o haită de ciini. Atunci am vrut s-alerg să te apăr dar nu m-am putut întoarce. Tu fugeai tușind și așa de | tristă | mi-a fost inima [,] Sandi [,] pînă cînd m-am deșteptat!... ((Să nu mai trăiască nimeni, ce-am trăit eu azi noapte.”)) [“]

Vilvoreanu ascultă cu atenție cuvintele Amaliei și zise temător.

— Da, și ce vrei să deduci tu din asta?

(([Text indescifrabil])) //

Amalia¹⁰ care în timpul povestirii visului se contaminase din nou de tristețea ce-o avusese în somn și observînd că Vilvoreanu se luptă cu efectul acelei[i]ași tristeți, își | împrumută scîncete | de flaut în voce și răspunse.

— Nimic [,] Sandi. Ce știu eu din taincele lui Dumnezeu? ! [[În orice caz ciinii sunt dușmani și tu ești din ce în ce mai slab.]]

— Copilării [,] Maleo. Taci. | Lasă-mă! — replică enervat | Vilvoreanu, voind (([text indescifrabil])) să ((să se scuture de umbra unor cugete întunecate)) îndepărteze asaltul unei ((întrebări)) întrebări ce (([text indescifrabil])) tindea((u)) să pună stăpînire pe el. ((Or fi copilării, nu zic nici eu altfel Sandi. [[De ce să fugă tușind?!]]) Tușind... De ce să fugă tușind? ((mai murmură Amalia, dar văd că și aici gura [[ești din zi în zi mai slab]] îngînduratei femeii tăcu chinuită [text indescifrabil] de răscrucea întrebărilor ce și le punea în sine.)) ((Prima dată în căruță spre Butimeni)) tăcurea apoi acum, pentru a doua oară deci, tăcerea, de cînd se cunoșteau, luă între ei vreme îndelungată un caracter atît de material, încît dacă ar fi întins mîna ori ar fi dat de o a treia persoană care îi privea din apropiere, cu catastivul destinelor la subsoară.

* * *

¹⁰ Pasajul, pînă la începutul dialogului — încercuit cu creion chimic.

Afară < Se luminase bine > ziua se arăta ((frumoasă)) senină < o volbură > soarele strălucea pe-obrazul albastru al cerului, ca o rotundă ((cicatrice [[alună]] [[cicatrice]])) pată de aur. Vântul care vijiiise toată noaptea prin salcîmii satului, mînase turma norilor spre sud. Deși bîntuiți de gînduri negre (([text indescifrabil])), soții Vilvoreanu eșind în curte, constatară cu plăcere că Butimenii aveau [[peisagii destul de atrăgătoare]] ((privești croite [[peisagii lucrate]] cu meșteșug)). Așezat pe malul drept al Ialomiței, // mal¹¹ ce mărginește, brădat de ripe adînci pline cu dracilă [,] măsclariță și cucută platoul Bărăganului, satul își înălța turla bisericii în lumină. Din bătătura casei lui moș Dimoftache ce se găsea ((ridicată)) situată chiar pe |ceafa| malului, [[zorea chema privirea spectatorului ((perspectiva unor zări nesfîrșite)) pînă către munții Buzăului ((se deschidea ochiului cercetător)). Tot în aceeași parte (([text indescifrabil])) se întindea (([idem]]) o pădure îngustă, despărțită de sat printr-o < cărăruie > cărare limpede de apă — gîrla Ialomiței — ce curgea domoală spre Pîua Petrii, călăuzită de batalioane de plopi și sălcii despletite. Dincolo de pădure se desena o oglindă de safir — lacul Fundata — iar alături răsărea parcă o moară care arunca fuioare de fum (([text indescifrabil])) pe coș. Mai departe cîmpul schița sate și cantoane |roșii| prin[[tre]] ((mijlocul cărora trecea ca un șarpe sclipitor calea)) care un șir de stîlpi de telefon fugeau ca niște derbedei de-a lungul calei [sic!] ferate Ploiești — Slobozia. ((Pretutindeni unde îți cădea privirea din zbor întîlneai mina aspră a naturii. [[fantezia dezordonată]]))

— Așa că-i frumos la noi? |îi întreabă| moș Dimoftache în treacăt. Da să vezi |taică| vara ce minunată-i pădurea! Acu-i toamnă, de.

— Frumos unchiule! Aer curat. De aceea ești dumneata așa de rumen la față — glumi Amalia.

— Oii fi, păi... Și baba zice la fel — rîse bătrînul, dispărînd după treburi.

Casa lui moș Dimoftache se compunea din cinci camere înșirate una lîngă alta, patru dintre ele avînd o singură ușă de comunicat cu ograda // afară de a cincea care avea eșire separată. Aceasta [sic!] a cincea cameră din coada clădirii fusese pusă la dispoziția soților Vilvoreanu.

— Dacă ne-o da ceva chirie [,] babo, bine, dacă nu să-i mulțumim lui Dumnezeu că suntem sănătoși — zise mai tîrziu unchiușul în șoaptă către mama Chiva, |pregătindu-se de plecare| la biserică.

((— Cum [text indescifrabil] vorbești de lucruri de astea cînd te duci să te închini?))

— Apăi [text indescifrabil] creștinul la păcate e bun, că altceva...

— Haidi dute [sic!]. N-auzi că sună? Îl îndemnă atunci mama Chiva.

Clopotul bisericii chema credincioșii, răspîndind valuri de armonie peste sat))

Bătrînii duceau o viață sedentară. Prin curtea lor sărăcia nu era cucoană mare dar nici slujnică de rînd. În afară de cei doi cai și căruța cu care adusesese de la gară pe soții Vilvoreanu, se mai vedea sub un șopron un plug, o grapă, niște drugii și alte (([text indescifrabil])) scule agricole. Două șiri de pae și un stog de coceni populau fundul oborului iar în dreapta casei un porumbar plin pe jumătate cu (([text indescifrabil])) știuleți, rîdea în soare. Cel mai mic copil al lor, Fani, pe care voi |se| ră să-l țină lîngă ei, îi părăsi și se făcu lăcătuș la București. Ceilalți mai mari erau însurați, aveau casele lor și nu se mai interesau (([text indescifrabil])) deloc de părinți, întrebîndu-i // doar cîteodată de sănătate, și asta numai cînd calendarul

¹¹ Cuvîntul este marcat de un semn cu creion chimic, însoțit de cuvîntul „șters”, scris în stînga, de-a curmezișul spațiului alb din capul paginii.

le arunca în minte vreo zi de sărbătoare cu sfinți dintre cei mai arătoși. În aceste condițiuni sosirea tinerilor bucureșteni fu pentru bătrâni o adevărată ((bucurie)) plăcere.

După masă Amalia ajutată de mama Chiva începu să-și mobileze camera în care avea să locuiască de acum încolo. Vilvoreanu plecă în sat, adică la circiumă să facă act de prezență în fața viitorilor lui clienți.

— La circiumă ((e concentrată)) [,] taică [,] e adunat duminica ((toată viața)) tot satul ((ui)) — [[ii spuse moș Dimoftache.]] Acolo se pune țara la cale, se bea țuică, se fumează și se bate șeua ca să priceapă iapa dacă oamenii au ceva de răfuit între ei. ((Circiuma într-un sat e un fel de supapă de siguranță prin care răsuflă necazurile obștești.)) Vilvoreanu o găsi după zgomotul caracteristic al acestor localuri de țară în fața cărora sărbătoarea staționează tăifăsuind grupuri de săteni. Înăuntru într-o încăpere scundă țărani așezați cot la cot pe scaune comune fără spate (([text indescifrabil])), comentau în jurul meselor încărcate de țuiri, întâmplările săptămânii ce trecuse, dînd friu liber glumelor de tot felul. [[Unul¹² se luase subiect ((haz)) de rîs — Vilvoreanu asculta.

— Am fost la ((tîrg)) Slobozia [,] măi fraților — povestea săteanul — și m-am pozat cu Rada. Pe drum spre sat a băgat muerea de seamă că m-a scos buzat și știți cum e Rada împiedicată la vorbă, mă pomenesc că-i da zor în fundul suianului¹³.

— Buzaatule. Auliu! Ccum de n-am băgat de seamă că ((ești)) ai eșit așa buzat cînd erai ginerică [,] buzatule [,] că nu te luam de loc. De loc nu te luam.

— Ce-ai fă [,] muere [,] nu-ți e a bună [,]

— Nu mă [,] nu [,] că ești buzat.

Am vrut să-i dau ((vreo două)) una după ceafă și mi-a[u] și intrat roatele suianului în șanțul șoselei!

— He he! scarpină[-]te Ghiță ((după)) în cap. De bine de rău am scos roatele la drum și haide ((înainte)) mai departe. Cînd iată că scoate dracu un șoafăr d[-]ăia c-un motomoghil: Rîit, rîit în fața cailor. S-au speriat [[caili]] și să te ții Ghiță. Au sărit peste șanț. A eșit cuiul de la inima suianului și m-am dus ca trînu cu roatele de dinainte ((pe două roate))/ pe izlazul statului pînă cînd s-au săturat talanii¹⁴ de fugă.

Ha ha ha ha — gîlgîră risete prin aerul ((localului)) circiumii [,]

— Da pe Rada unde ai lăsat-o [,] Ghiță — întrebă cineva [,]

— A rămas în șanț cu roatele de dinapoi și cu poza. Ha, ha, ha — se repetară risetele.

— Tu ești bun numai de rele [,] mă Ghiță!

— Păi. Să mă bage muerea-n pămînt nu altceva.]]

[[Într-un colț lăutarul satului]] ((un lăutar)) c-un ochiu plin de albeață ((le)) cînta acompaniat de-o vioară hodorogită.

„Cine te-a făcut pe tine

Mititico nene

Parcă m-a-ntrebat pe mine

Mititico nene.”

— Hă, hă!... — se auzea, printre strofele cîntărețului // răcnind dragostea în flăcăi care

¹² Începe un amplu paragraf, adăugat pe *verso*-ul paginii anterioare.

¹³ Dialectalism muntenesc — o cărușă, bine ferecată, „cu un singur cal, întrebuințată prin porturi sau prin gări la dus marfă (cereale, coloniale ș.a.).” Se mai numește *ghiocl* sau *dicean*. Apud, August Scriban *Dicționarul limbii rumânești*, Iași, 1939.

¹⁴ *Talan* — dalac; (muntenism). „Epitet injurios adresat unui cal.” (Aug. Scriban, *op. cit.*).

își aveau masa lor aparte. ((Afară)) În uliță, rezemate de uluci fetele chihoteau, așteptînd să înceapă hora.

Deși fire sociabilă, Vîlvoreanu în mijlocul acestui tumult de voci se simți stingherit dar nu se dădu bătut fiindcă el zicea adesea: Aruncă undița oriunde în sufletul omului și dacă n-ai să scoți un pește, un mormoloc tot ai să scoți.

Așa că se pomeni vorbind cu sătenii de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea. Îi întrebă de necazuri și se prezentă ca viitor cismar al satului. Mai mult chiar el făcu haz peste tristețea în care se afla, deșertînd din traistă cîteva znoave cu popi și cu țigani care plăcură (([text indescifrabil])) în mod deosebit Butiminenilor.

În vremea asta, acasă, mama Chiva care ajuta Amaliei la mobilatul camerei lui, da dovadă de mult gust și voce bună.

— Asta maică (([text indescifrabil])) pune-o așa, că dacă intră om străin pe ușă o vede pe partea cea mai curată — își dădea ea cu părerea cînd era vorba de așezat vreo | treanță undeva. | Se socotiră unde să pună garderobul | și instalară | patul și mașina de gătit, neostenite într-un du[-]te vino pe ușă. După aceea [sic!] bătrîna cu chipul plin de lumină, aduse | o | oală cu mușcate și punînd | - o | pe tocul ferestrei [sic!] grăi.

— O casă fără flori la geam n-are nici un Dumnezeu, parcă-i pustie.//

— Mulțumesc mătușică — o răsplăti Amalia și astfel cele două femei trebălu înaintea, cîndîndu-și una alte[i]ea tot mai mult teren sufletește. Cînd ajuns însă la fixarea în perete ale [sic!] celor două «trei» tablouri ce reprezentau pe fondatorii doctrinei socialiste, bătrîna nu se putu opri de a nu întreba.

— Da ăștia cine sunt maică?

— Sfinți mătușică — îi răspunse Amalia în glumă — sfîntul Marx și sfîntul ((Engels)) Engels «și sfîntul Las[s]alle».

Mama Chiva privi tablourile mult timp contrariată, ((cugetînd în sinea ei.)) [[mormăind ((ca pentru ea)) în barbă]] „De, ori fi [,] dar așa sfinți cu frează [sic!] n-am mai văzut de cînd sunt.” Totuși această nepotrivire a fizionomiei gînditorilor socialiști cu fața sfinților bisericii creștine, nu fu pentru ea un obstacol prea greu de trecut, ci uitînd repede, ((secondă)) întovărăși pe Amalia mai departe pînă cînd crezu că se poate retrage mulțumită de ajutorul dat.

. . .

Spre seară lingă mai multe sâtence, venite să ia apă de la gîrlă, printre care se găsea și mama Chiva, se putea (([text indescifrabil])) asculta următoarea discuție.

— Ce-am auzit [,] mamă Chivo?, că ați primit în gazdă p-un ăla, p-un bolșevist d-ăla...

O a doua femeie intră în vorbă.//

— D-ăia țațo Gherghino, care vor să ne ia averile?

— Așa cică! — făcu prima femeie.

Mama Chiva care avea pe Fani la București, tot socialistu [sic!] și el, se simți în măsură să descurce femeile.

— Nu fă, știu de la Fani că bolșevistii ăștia or ține cu ((creștinii)) rumânii. Fani doar I[-]ja trimis pe domnu Lisandru să tragă la noi.

Bătrîna înțelegea prin cuvîntul ((creștinii)) rumânii, poporul sărac. Apoi urmă. „Văd că au și sfinți”.

— Pă naiba! Ce sfinți au?

— Pă sfântul Mas și pe Ghels, «și pe Lasă, unul mai tânăr.» [[focu să-i arză că nu pot să le zic bine.]]

— Le, le, le, le! — se mirară toate femeile într-un glas.

— Ce-o fi o fi fă — mai adăogă mama Chiva — dar e vorba că ea (adică Amalia) mi-e tare dragă, parcă ar fi fata mea.

— Așa-i că are și nevastă, băta-l să-l bată de păgin — bodogăni încă o codană bălae și un scirțit de cobiliți puse capăt discuției din malul gîrli[i].

Femeile urcară în sat, tirind după ele umbre lungi, semn că soarele se pregătea să coboare de pe cer. Cam în acest timp Amalia isprăvisse cu deretecatul camerei. Ultimul lucru ce-l pusesse în perete, în partea dinspre răsărit fu o icoană care arăta pe Crist. Ca și la București, din respect pentru ideile bărbatului său, o acoperi c-un șervețel. //

Vîlvoreanu¹⁵ nu întirzie să se întoarcă acasă.

Din cele ce auzise și din cele ce văzuse în sat el își formase păreri destul de plumburii despre un viitor mai alb. Dar știind că de buna lui dispoziție atîrnă liniștea casei își împrumută o figură veselă față de Amalia.

— Ei ce-ai făcut? — îl întîmpină ea obosită.

— Oameni de ispravă [,] Maleo... Cred că are să fie bine — articulă el forțîndu-se să-și împrăștie îngrijorarea. După aceea îi povesti cum țărani amestecă în vorbe cuvinte radicale, trecute prin gura mahalalelor.

— Unul îmi hodorogea la ureche ((puică)) față: Ne ((agasează)) agansează domnule politicianii ăștia cu dragostea lor.

Amalia rîse cu poftă și Vîlvoreanu simți o bucurie nemai[sic!]gustată, ascultînd la clopoței risului ei ce ((își)) îi picurau boabe((le)) de cristal pe ruina inimii.

Ceața gîndurilor i se risipi și speranța într-o viață mai ((trandafirică)) bună își înălță fruntea spre lumină.

Totuși o pată de întuneric continua să-i locuiască între sprincene, dîndu-i un aer de vădită dezolare și cugetă un moment aparte, tăcînd, la sufletul de copil neștiitor [sic!] al Amaliei.

— Sandi tu parcă mi-ascunzi ceva — îl întrerupse atunci cătinel ea, din deprinderea lui de a pleca prin el de-o vreme încoace, privind-o, cu remușcarea | de | mină, pentru că nu putea să-i spună că e bolnav și că toate îi merg împotriva.

— Ce să-ți ascund [,] Maleo? [[Crezi că]] Am vreo fericire tănuită undeva și tu nu știi nimic, oftă Vîlvoreanu.

— Nu vorbesc de | fericire | Sandi.

— Atunci despre ce? //

— Nuștiu [sic!] despre ce. Dar ochiul meu nu mă minte.

Umbra serii îi surprinse șoptindu-și astfel. Culcîndu-se același (([text indescifrabil])) misterios cineva ca-n noaptea trecută huidui a pocit afară prin apropiere.

— O upu â! o upu â!

¹⁵ Pagină lipită, provenind dintr-o versiune anterioară; cf. nota 1.

EPISTOLAR

Mateiu I. CARAGIALE

CELĂLALT MATEIU

Pușini scriitori, ca Mateiu Caragiale, a căror biografie să fie, într-o asemenea măsură, estompată, dacă nu decorată, de poezia fascinantă a propriei lor opere. (Iată, deci, inversat mitul grecesc: copiii mincindu-și tatăl).

Atâtea și atâtea evocări rețin aspectele bizare, oricum de un particularism șocant din comportamentul autorului Crailor: preocupările heraldice, ambițiile în căutarea unei genealogii ilustre, faptul că la proprietatea sa din Sionu și-a arborat stindardul-i verde și galben, ori că și-a confecționat o emblemă aristocratică (doi îngeri încadrând o coroană sub care străjuiește deviza: „cave, age, tace“). Pentru a nu mai pomeni uestimentația sa de o eleganță ostentativ demodată (melon, guler tare, ghețe cu nasturi, luciul cu reflete în verde sau în cenușiu-fieros al invariabilului costum ș.a.).

Așadar, un Mateiu atașat universului nocturn (misterios plină la grotesc), identificabil personajelor sale fantomatice și puțin livreschi, nu crailor din incomparabilul său roman (unde târîmul imaginar se conjugă cu cel de un realism brutal), ci unor apariții ieșite, cu propriile-i cuvinte, dintr-o «trîmbă de vedenii», de tipul lui Aubrey de Verre din Remember.

Dar care este celălalt Mateiu, cel văzut la lumina zilei?

Paradoxal rămîne faptul că senzaționalul biografiei acestui scriitor izvorăște nu din bogăția luxuriantă a aventurilor sale în lume, ci, am spune, din absența unei biografii propriu-zise.

Nu-i vorba, și varii împrejurări din timpul cercetărilor de istorie literară concură la perpetuarea acestei situații de excepție. Căci ceea ce avem ca documente biografice Mateiu Caragiale este, oai ! incredibil de puțin. De fapt, totul se rezumă la cele cuprinse în magistrala ediție a lui Perpessiciu, scoasă la Fundație, în 1936. Acolo, luăm cunoștință și de faptul că ar exista mai multe mărturii, încă nedivulgate. Ar fi vorba, mai întâi, de pagini de jurnal, redactate între 1928 și 1935 — numai o parte publicîndu-se în anexa ediției.

Deosebit de acestea ar mai exista 14 agende anuale (perioada de timp afectată: 1923—1936).

Dar, așa după cum se știe, primele rînduri ale menționatului jurnal ne trimit la pagini anterioare, completate «pentru a treia oară» și care ar fi avut un cadru

mai amplu, mărturisind o «preocupare literară»¹. Însemnări ce ar fi reprezentat un alt jurnal (sau alte jurnale?) și care au dispărut fără nici o urmă.

În studiul introductiv al ediției, Perpessicius declară, consemnând diverse reflecții ale biografiei lui Mateiu Caragiale, că toate trebuie avute în vedere pentru «portretul, în mărime naturală, al cărui ceas n-a sosit încă»².

De atunci au trecut 35 de ani și astăzi deshumării de documente referitoare la acest scriitor n-avem știre să fi înaintat cu ceva (chiar materialele folosite parțial în ediția de la Fundație nu se mai găsesc). Misterul se încăpățânează, și pe această cale, să-l rețină captiv, sau, altfel spus, «sub pecetea tainei» (titlul celui de al doilea roman proiectat, din trilogia Craiilor, conținând, s-ar zice, o semnificație fatidică).

Se înțelege, deci, motivul pentru care scoțind din fondul documentar al Muzeului literaturii române spre publicare, scrisorile de față, o facem cu sentimentul că am comunica (și, într-un sens, înstrăina) un mic tezaur, mărturiile de față adăugându-se celorlalte mai vechi, în total o zestre desigur nu fastidioasă, dar singura în stare să ne ajute să-l identificăm pe celălalt Mateiu, emuls din contextul magie și poetizant al operei, pe Mateiu cel de toate zilele.

Serisorile sînt adresate soției, Marica, născută Sion (fiica poetului Gheorghe Sion), care-i aduce ca zestre proprietatea sa de la Fundulea (Ilfov). Între acestea, un corp aparte prin dimensiuni (cele 5—6 pagini, față de cele obișnuite: simple bilețele) și prin întreaga lor tonalitate îl constituie cele trimise din Italia cu ocazia călătoriei sale la San Remo. Imprejurările acestei călătorii sînt cunoscute: Mateiu îi face o vizită lui N. Titulescu care-și stabilise aici temporar cartierul major — la hotelul Miramar — pentru a-i solicita un post în diplomatie. Eveniment ieșit din comun (care acuză aceste volitionale bruște ale unui timid, conform faimoasei definiții a lui Jules Laforgue) dar care, scoțindu-l din habitudini (ca pe un melc din cochilie) ne dă posibilitatea să-i cercetăm cu mai mult folos structura sufletească.

Mai întii, fapt curios: romanticului evocator al unor peregrinări romantice (să mai amintim exodurile orientale ale lui Pașadia?) nu-i prea plac, s-ar spune, călătoriile, sau le preferă pe cele imaginare, fiind mai mult un spirit sedentar și retractil, prizonier al unor tabieturi, cu alte cuvinte, nu este un spirit migrator prin excelență ca, bunăoară, Panait Istrati (pentru a-l folosi pe acesta ca termen de comparație).

Prima lui scrisoare — «Simbătă, 8 fără 20 seara (ora de București)» este plină de tînguiri. Soția este asigurată că «dacă nu aș fi avut ambiție pentru dumeata (nu personal pentru mine) nu aș fi întreprins acest raid care plăcere a fost departe de să îmi facă». Sau: «rar m-a interesat ceva așa de puțin cu această călătorie». Nu-i place San Remo, ci numai hotelul Royal. Și, în sfîrșit: «călătoria în clasa a II-a în Italia e ceva mortal din toate punctele de vedere...»

Promite, peste cîteva ore, o altă scrisoare care nu se comite însă decît peste două zile, dată notată cu aceeași meticulozitate: «Luni 5 și 1/4. După amiază».

¹ Mateiu I. Caragiale, *Opere*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936, p. 313.

² *Ibidem*, p. III.

Schimbare bruscă de dispoziții. Călătoria n-a fost chiar atât de obositoare și de neplăcută. «Am suportat toată această călătorie mai ușor decât îmi ași fi închipuit iar condițiile în care am făcut-o au fost satisfăcătoare...» (Deci nu «mortală», din toate punctele de vedere). Ziua întâi «a fost splendidă». În Italia, viteza și oscilațiile trenului i-au produs mici neplăceri (notate minuțios: «nu mult a lipsit să fiu dat cu capul de pereți în cabinetul de toaletă»). Ceea ce nu l-a împiedicat să admire defilarea priveliștilor. Castelul Miramare «l-am găsit vrednic de poziție». Trieste «oraș monumental și cu un „cachet” propriu». Și, chiar receptiv aceste impresii poetice: «În dimineața aceea privelește mării, din port, cu Alpii acoperiți de zăpadă și strălucind de toate nuanțele trandafirilor avea ceva feeric, aproape ireal».

Scrisoarea dă pe față și modificările subite de umoare care marchează și vizita sa la N. Titulescu. Nereușind să-l abordeze, iar, în discuții, tonul Doamnei T. părindu-i-se «semi-ostil» (mai suspectează și pe o anume cucoană că l-ar cam încondea în fața enturajului ministrului), Mateiu Caragiale este gata să renunțe (are bune justificări pentru a se retrage în cochilie). După o ultimă tentativă, îi trimite o scrisoare. Inițiativă norocoasă, căci, la 3 și un sfert, «ora de aici» este invitat în audiență. Din acest moment, totul ia o întorsătură de 90 de grade: deși T. este măsurat (chiar — se poate afirma — circumspect) în promisiuni, arătându-i că legațiile stnt date, dar rugându-l să-i mai amintească de problemă la București, Mateiu exultă de satisfacție. Amabilitatea ministrului l-a cucerit. Într-o paranteză ștearsă, se arată mișcat că i-a transmis complimente soției: reacții tipice ale unui timid orgolios. Fundamentală pare a fi nu atingerea scopului propriu-zis, ci oficierea actului volitional proiectat. Eliberat sufletește — a făcut ce și-a propus — parecă este un alt om. Întreprinde excursii «stihnite», admiră «marea și florile», consumă meniurile «cu mare poftă» etc. Ba este atât de sigur de postul solicitat — luând drept realitate dorința care nu i se va împlini niciodată — încât dă asigurări formale unui conte italian Odetti că-l va numi vice-consul onorific la San Remo.

Scrisoarea, după cum se poate vedea chiar din rezumatul nostru, este plină de amănunte vii, care trădează prezența unui treaz spirit de observație, ce se întoarce necrușător și asupra-și, oferindu-ne autentice fișe psihologice. Adevărul e că această corespondență ne comunică date în plus, care confirmă și întăresc acele trăsături ale omului Mateiu Caragiale, schițate atât de sugestiv de Perpersicius pe baza materialului din anexa ediției amintite. Sensibilitatea la variațiile atmosferice (reeditând, cum semnalează Perpersicius, pasiunea meteorologică a lui Ion Luca Caragiale), în special oroarea de timpul pluvial: «Toată Lombardia era sub apă; o igrasie cumplită care la Voghera s-a schimbat în frig, zăpada era groasă și peisajul aspru...» Slăbiciunea față de titlurile nobiliare: toți cei pe care-i cunoaște la hotelul Royal stnt conți: «bătrînul conte Festetics de Tolna, contele Calvi și contesa, o pereche de o distincție rară, contele Mastrelli...» Pasiune care nu atinge forme caricaturale, din moment ce, într-o altă scrisoare, el este cel care observă ironic: «eu nu cred că sunt mulți italieni neconți și că excepție fac numai marchizii și prinții».

O ființă ferecată în sine, ursuză și fantastă, nereceptivă la solicitările obișnuite ale vieții? Iată-l creîndu-și la hotelul Royal, un cerc de cunoștințe (nu prea mare, dar constant și foarte intim). Iată-l conversînd pînă la ore tîrzii de noapte, deși pică de somn («a-a acclimatat, cum scrie el însuși») sau punîndu-l pe contele Mastrelli să-i recite din Dante, acolo, pe coridorul hotelului, episodul Piei da Tolomei («foarte mișcător»). Intr-o zi, oferă flori contesei Odetti («a fost foarte mișcată»). Altădată, participă la un bal în restaurant — este drept o participare pasivă — împrumutîndu-și «sacii [sic!] cu confetti» unor cucoana care a doua zi l-au «salutat grațios ele tatii».

Nu regăsim aici ceva din firea conului Iancu, acea fire meridională, solară, mai precis orientală? Căci un oriental e Mateiu cînd descrie cu voluptate ospețele («a fost Duminică seara friptură de curcan cu sos de mandarine și banane, la fiecare învucătură mă gîndeam cum îți ar fi plăcut de mult»). Ori cînd se oprește amețit de plăcere în fața cupoanelor de mătase lombardă, mătase care «mă a făcut să renasc și să mă optimizez», mătase «magnifică ca nuanțe și calitate» («am văzut un coupon vert-jade care m-a făcut să mă întorc din drum»). Iar această caracterizare, pe cit de ștrengărească, pe alt de competentă, referitoare la moda ce se poartă în Italia: «să-ți explic: e un jupon de mătase pînă ceva mai jos de „mi-cuisse” și pe deasupra sau o gază sau o guipure care lasă cel puțin să se deeneze precum ce e dedesupt...».

Firește, din relatările sale nu lipsește și ceva mister, o doamnă seamănă ciudat de mult «în frumos» cu scriitorul, prilej pentru a se uita unul la altul pînă cînd se întîlnesc (dar parcă Ion Luca nu credea în deochi și în coincidențele misterioase ale hazardului?).

Faptul că analogiile dintre tată și fiu (vegnică seducție pentru un istoric literar) nu pot fi împinse prea departe este ceea ce o dovedesc și scrisorile de față. Există la Mateiu, o devoratoare luciditate, mai precis, un autocontrol riguros, nevralgic, veșnic se studiază în căutarea unui stil cît mai estetic (în viață și în creație). Aspiratii care cenzurează chiar și expresia acestor epistole (intime). Intr-una se plînge: «Rar am scris mai prost». Și promite grav ca următoarea «să fie mai fericită cu stil». Din fericire, această împrejurare deosebită din viața lui (întregul voiaj capătă proporțiile unei aventuri), prin jocul ei emoțional ne îngăduie să surprindem unele mărturisiri revelatoare pentru construcția sufletească națională a scriitorului. La un moment dat, Mateiu îi amintește soției: «știi că eu dacă nu mă stăpînesc plîng».

Așadar, o structură sentimentală comprimată sau reprimată prin eforturi de voioșă? Atunci cînd, pocastînd odiseia demersurilor pe lângă Titulescu, își propune ca principiu fundamental de morală practică adoptarea acestei conduite «nu trebuie să dorești nimic cu pasiune, nici să te identifice cu dorința...» nu mai avem îndoieli că ceea ce uneori a fost luat drept esență a ființei lui interioare nu era decît o mască, oricum ceva construit, conform unei scheme prestabilite, în vederea protejării unei alcătuirii sufletești fragile. (G. Călinescu avea dreptate atunci cînd, în morgia sa de aristocrat arheologic și plin de ceremonie, descoperea ceva artificial, o «afectare rece»).

Celelalte scrisori sînt expediate de la Fundulea, proprietatea Sionu. Acest nume ne evocă automat manifestările ambițiilor sale nobiliare (arborarea stin-

dardului, emblema introdusă și în blazonul cu armele sale etc.), de care s-a făcut atita caz în istoria noastră literară.

Ne-am aștepta, deci, să descoperim simptome ale grandomaniei, dacă nu chiar ale unei imaginații în delir sau, măcar, excentricități grave de atitudine; cu atli mai multi cu ctt scrisorile snt datate între 1931 și 1934, anii de dinaintea morții. Nimic din toate astea, întărindu-ne bănuiala că în portretul care i s-a făcut, adesea unele trăsături au fost excesiv îngroșate, în dorința de a-l identifica complet cu o parte a operei sale, de un romantism «nordic».

Correspondența are, de astădată, un caracter strict utilitarist, simple bilețele menite să rezolve chestiuni de ordin gospodăresc. O scurtă epistolă o înștiințează pe soție că i-a trimis 300 lei pentru a-i cumpăra: 2 kg carne, 4 plini albe și 3 negre, 1 kg de orez (calitatea a 2-a) ș.a.m.d. Alta trece pe listă: 4 kg de sare, o sticlă de vin «pentru noi și cu o jumătate de litru...» etc., totul notat cu meticulozitatea cunoscută. Uneori, snt abordate și preocupări generale de administrație agricolă: prejurile la bursa pieții, perspectivele financiare, cu un optimism repede redus la o bucurie mijlocie sau la un ton de o resemnare stoică, atunci cînd nu vituperează cu apostrofe vehemente la adresa insului din Fundulea care «s-a dovedit la fel cu ceilalți din gașcă...».

Pe scurt, plictiseli de mic proprietar sau mizerii, așa cum ti mărturisește soției, întrebîndu-se cine putea fi individul cu mustăcioară care l-a căutat—dacă nu Crainic sau Pillat atunci «un fost coleg de liceu și actual coleg de mizerie (adică proprietar de pămînt)». Probabil pentru a înnobla puțin aceste secvențe din existența lui «domestică», bilețele vor fi scrise în franceză. Cînd însă redactează o epistolă mai mare se va folosi tot de buna limbă românească. Din întreaga corespondență reiese că pasiunea «virgilianului» din Fundulea nu este atît de acaparatoare încît să nu lase să se înțeleagă o oarecare grabă de a-și îndeplini mai repede misiunile agricole și a se întoarce în București: «Voi grăbi treieratul în limitele posibilului pentru ca, în sfîrșit, să termin odată».

Desigur, în mijlocul naturii, interesul meteorologic va fi solicitat, în chip natural, consemnînd starea vremii, după cum între socotelile de gospodărie nu uită să includă și vești despre starea florilor sale, enumerate cu oddită plăcere: «Aici timpul a fost superb, mai ales ieri; toate florile sunt intacte, micșunelele, petuniile, gurașele, crăișele, vechiul saschiu a-nceput și el să-nflorească».

Epistola mui amplă despre care am vorbit poartă pe plic data de 4 noiembrie 1931. De fapt, aici ni se comunică imaginea cea mai completă a unui Mateiu prins în ritualul activităților sale de «proprietar de pămînt». Controverse de ordin agricol cu Gheorghe grecul, în legătură cu «bătutul» porumbului și cu transportul la gară, dar și mici divagări romantice: apariția unui călăreț-emisar îi evocă «vremurile bune», de altădată.

Frământări anxioase față de starea sănătății (existente în întreaga corespondență, dar aici căpătînd caracterul grav al unor presentimente) și, totodată, schișarea vie, prin ctiva trăsături de condei, a portretului unor persoane picate în vizită inopinată, cum ar fi doamna Cătr («fiica lui Cătr, care a fost asasinat, tîndră divorțată»), caracterizată prin calitățile ei masculine («E o per-

soană cu care poţi să pleci la drum, că nu te pierzi»). Şi, în legătură cu această doamnă, un gest cavaleresc, dovedind că de puţin e Mateiu Caragiale un bun administrator de moşie şi că de mult rămîne romanticul de totdeauna (îi cedează batoza pentru o zi deşi, «dacă mîine nu vin căruţe suficiente, sunt un om distrus...»).

Un buletin cu starea cartofilor, a cepei şi a altor produse agroalimentare şi, într-un amestec care-i dă tot farmecul, situaţia florilor şi a întregului peisaj: «Aici, gerul de noaptea trecută a schimbat peisagiul: rozetele au degerat în cea mai mare parte; se puteau înveli; mizandrele rezistă pînă iarna tîrziu. Iar saletmilor parcă li s-au prăjit frunzele...» (Dincolo de tonul contabilicesc se degajă o undă poetică, ultima expresie fiind admirabilă prin concisiunea ei sugestivă).

Adevărul e că aceste scrisori poartă o puternică amprentă confesivă, cînd are răgaz scriitorul foloseşte prilejul conversaţiei cu cineva apropiat pentru a se autocontempla cu un ochi lucid, de aici caracterul lor dual: descrieri de o meticulozitate şi de o uscăciune birocratică, dar şi rezonanţe interioare de document uman.

În fapt, corespondenţa de faţă se adaugă paginilor de jurnal publicate în ediţia de la Fundaţie, completînd parţial lacuna pe care o lasă dispariţia întregului jurnal, ca şi a celorlalte însemnări intime.

AL. OPREA

scrisori către Marica

[PLIC — RECTO]

ROUMANIE

[STAMPILA POȘTEI]

Ventimiglia, Pavia, 21.1.28

Madame

Madame Marica M. Caragiale

9 a, Robert de Flers

Bucarest

[VERSO]

[Antetul plicului]

ROYAL HOTEL SAN REMO

[STAMPILA POȘTEI]

București, 26 ian. 28

[f 1 r°]

MLR, 2110

Simbătă 8 fără 20 seara (ora de București)

ROYAL HOTEL
SAN REMO

Dragă, draga mea *Marică*,

Îți inchipui ușor cu câtă emoție și plăcere am găsit și am citit scrisoarea ce îmi ai trimis. Iată cinci zile de cind voința de a întoarce împrejurările în sensul ce ne convine ne au îndepărtat pentru întâia oară de aproape cinci ani pentru atîta vreme și la așa distanță și te asigur că dacă nu ași fi avut ambiție pentru dumneata (nu personal pentru mine) nu ași fi întreprins acest raid care plăcere a fost de parte să îmi facă. Cum scrisoarea de față o încropesc în grabă, între două alergături și un ras, îți pot spune pe scurt că rar mă a interesat ceva așa puțin ca această călătorie (pe care de altfel am făcut-o în bune condiții) că nu îmi place la San-Remo (îmi place numai la Royal) și că dacă îmi pare rău că nu te am lângă mine, îmi pare bine că nu ești cu mine, că nu te am luat: călătoria în clasa [a] II-a în Italia e ceva mortal din toate punctele de vedere. Peste cîteva ore îți scriu o altă [f 1 v°] scrisoare, căreia aceasta îi servă numai de prolog. Sărutări de mîini Florichii și te sărut cu mult mult drag.

Maxim

[PLIC — RECTO] [STAMPILA POȘTEI] <i>Ventimiglia, 24.1.29.</i> ROUMANIE Madame Madame Marica M. Caragiale 9 a, str. Robert de Flers <i>Bucureșt</i>	[PLIC — VERSO] [Antetul plicului] ROYAL HOTEL SANREMO [STAMPILA POȘTEI] <i>București</i> <i>28.1.1929</i> <i>curșa III</i>
---	---

M. I. R., 3111

Luni 5 și 1/4 după-amiazi.

A. S.¹ — *Citește și Florichii.*Draga mea *Marica*,

[14°]

ROYAL HOTEL
SAN REMO

grație în bună parte norocului că pînă la Mestre am făcut drumul cu inginerul Gambara, un om intradevăr bine din toate punctele de vedere și nici măcar fumător. M'a mirat cînd am aflat că ți-a fost frică să nu pierd trenul: am ajuns la gară cu 20 de minute înainte de plecare! Ziua intîi a fost splendidă: în Banat mă ași fi crezut în Italia să nu fi văzut numele gărilor. A doua dimineată (Mercuri), am suferit după ce am intrat în Italia; fie din cauza <trenului> mecanicului, fie din a terasamentului [...] wagonul lîs cu toată greutatea era smucit și sîcînit ca un tramway cu cai; nu mult a lipsit ca să fiu dat cu capul de pereți în cabinetul de toaletă. Cu toată amețea și greața am ieșit să văd castelul Miramare pe care l-am găsit vrednic de poziție. În compania lui Gambara am făcut o plimbare prin Trieste, oraș monumental și cu un „cachet” propriu. În dimineata aceea privești mării, din port, cu Alpii acoperiți de zăpadă și strălucind de toate nuanțele trandafirilor avea ceva feeric, aproape ireal. Mi-am cumpărat loc de sleeping pentru 27 seara

¹ *Ante scriptum*; n. ed.

cînd voi pleca la 8 și 20 seara spre [f 1 v°] 9 a Robert de „Fleurs“² (căruiia îi duc teribil dorul). După dejun, am schimbat trenul la Mestre și mă am despărțit de Gambara care a mers înainte, spre Parma. Am ajuns la 8 și 20 seara la Milan, am petrecut o noapte la hotel Italia și Joi dimineața am plecat spre San-Remo. Toată Lombardia era sub apă; o igrasie cumplită care la Voghera s-a schimbat în frig, zăpada era groasă și peisajul aspru. Nu am mai schimbat trenul la Genova și am făcut drumul pe toată Riviera încet, cu opriri peste opriri, la cele mai mici halte, și cu întirzieri așa că în loc de 3 și 15, cînd am ajuns era 6 și 15. Am descins la Royal, care e o adevărată minune și mă mir cum de m-au primit în halul de negreală în care ajunsesem. Mi-au dat camera no 107 cu pensiuine: 100 lire pe zi. Mă am prezentat a doua zi (Vineri) la hotelul „Miramare“. Îți închipui un „palace“ american, numai în oglinzi și în cristaluri, cu covoare dela Sultanul, cu sere și piscine, nu e așa? Ei bine, nu e decît un hotel vechiu care în nimic nu se poate compara cu „Royal“-ul, a cărui grădină mai ales e curat paradisiacă. Tot anturajul ministrului era plecat să dea o raită la Nizza, rămasese numai inginerul Lelchiny, de la C.F.R. Acesta mi-a spus să încerc să îl văd pe ministru după masă, înainte să vie Comnen dela Berna. Comnen a sosit însă imediat și a rămas cu ministrul dela 2 după masă pînă la 12 noaptea. Sîmbătă, la 12 ziua cînd am mers iar, ministrul dormea. Am petrecut [f 2 r°] dimineața cu Comnen, care a fost față de mine mai mult decît perfect; nuștiu dacă e din familia împăraților, dar în ce privește lealitatea și caracterul, ca descendent le ar face cinste. S-a interesat de afacerea mea și îi a vorbit lui T. despre mine cu căldură. T. îi a spus că mă va primi, fără a preciza însă nimic. Spunîndu-mi se eri (Duminică) că T. coboară, am mers la 2 după amiazi la „Miramare“. Cînd am intrat, fără să mă mai anunț, în sala de mincare, Doamna Nadia Roșca era „en train“ să vorbească despre mine, adică despre noi, înțelegi. La apariția mea neașteptată s-a fisticit, iar ascultătorii, printre cari era și Comnen au început să rîdă. Mă am dispensat să mă cobor la nivelul ei; un moment am voit să îi spun că mă simt mîngulit că se ocupă de persoana mea, dar mi-a fost silă și mi-a fost pe urmă și mai silă, <cînd> cînd a devenit și amabilă. Nu m-a surprins tonul semi-ostil al Doamnei T. care îmi a spus că rău am făcut să întreprind o așa lungă călătorie numai pentru ca să îl văd pe bărbatul său care e atît de ocupat că și ea abia îl vede. Îi am replicat că, în afară de diferența de cost, pentru mine o asemenea deplasare nu a însemnat mai mult decît o cursă dus și întors cu tramway-ul. Am scurtat convorbirea și m-am retras. Întorcîndu-mă acasă am apreciat ironia soartei: să [f 2 v°] fac dus-întors drumul București — San Remo ca să fac cunoștința Doamnei Nadia R. pe care ași fi găsit-o ori cînd la Elisa. Stoenști! Trecu dar și ziua de Duminică fără să îl văd pe T. — adică să nu mint: Sîmbătă a apărut un moment: Dalai Lama în pyjama albastră, la balconul lui dela al 4-lea etaj, țîpînd lui Comnen care era cu mine să se suie. Am luat atunci hotărîrea să nu mai pun piciorul la „Miramare“ și să îi scriu. Experiența vieții îmi a dovedit că nu trebuie să dorești nimic cu pasiune, nici să te identifice cu dorința. Astăzi Luni, după o noapte rea — sunt declimatat aici — fiind o zi de ploaie, după dejun, mă am culcat ca noaptea. La 3 și un sfert (ora de aici) aud

² Probabil calambur al lui Mateiu; n.ed.

bătăi în ușa. Sunt anunțat că ministrul îmi telefonează să viu. Mă îmbrac în câteva minute și o pornesc spre Miramare (care e ceva mai departe de grădina publică) sceptic însă până în momentul cînd am intrat în cabinetul lui. Contrar părerei Doamnei T., a spus că bine am procedat, că îi a plăcut că mă am adresat lui, personal, direct, că va face tot ce îi va sta în putință să mă satisfacă și imediat ce se va întoarce în țară să viu la el. Legațiile sunt date, dar lipsa de fonduri le face să rămîie pentru moment pe hîrtie numai. Contrar iarăși a ce mi se spusese că e foarte nervos, că nu te lasă să vorbești și vorbește numai el, m-a ascultat, m-a întrebat, a cerut amănunte și <ce m-a impresionat>, [f 3 r°] la plecare mi-a spus să îți prezint respectele lui. L-am rugat, despărțindu-ne, să nu ia în nume de rău demersurile ce eventual se ar mai face pe lîngă dînsul pentru mine și de alte persoane, pentru că înțelegi bine, anume proptele nu sunt tocmai de prisos. Și contrar iarăși așteptărilor mele (cum eram neodihnit și iritat, credeam că am să formulez și să expun cu dificultate) am fost mai clar, mai ferm și mai precis ca oricînd; să fi învățat pe dinafară nu ași fi vorbit mai bine.

Acum chestia e pusă. Înainte de a trece la altele mai banale țin să adaog că în afară de Comnen, care a fost mai presus de laudă, toate celelalte persoane din anturajul ministrului: doctorul Frumușanu, inginerul Lalachiny și un diplomat de carieră Athanasiu, aflător aici în concediu, ((acestora doi din urmă acum le-am făcut cunoștința,)) li au vorbit de mine. Sergiu Nenișor, nepotul ministrului, m-a primit foarte amabil. Lalachiny mi-a spus că văzînd că, <cu toate că> ((deși)) li au vorbit toți, nu mișcă nimic, nu a mai îndrăsnit să îi reamintească. Și deodată, azi, a pus să mi se telefoneze.

Am cunoscut pe Madame Bertolini. Extrem de amabilă. Îți va scrie și ea la viitorul curier. Cu toate că am evitat să fac cunoștințe, tot m-am ales cu cîteva, bătrînul conte Festetics de Tolna, contele Calvi și contesa, o pereche de o distincție [f 3 v°] rară, contele Mastrelli și o domnișoară levantină care seamănă leită [sic /] cu un cobay. Aseară fiind prînz de gala cu surprize, confetti, serpentine, ((baloane,)) dans în restaurant, eu <am> nu m-am <dat> bătut cu confetti și cu serpentine, oferînd sacii și pachetele mele unor cucoane cari astăzi m-au salutat grațios ele întii. Și înainte să termin, o curiozitate: e în hotel o doamnă cu bărbatul ei și o fată de măritat (sau măritată) nu știu cum îi cheamă. Doamnă aceasta, grasă și binefăcută, voluptoasă cum se spune la noi seamănă (în frumos) așa de mult cu mine în cît cînd ne vedem, ne uităm tot mereu unul la altul. Pentru întia oară am regretat că nu am un aparat de fotografie.

Scriindu-ți aceste rînduri, privesc din cînd în cînd rozeta de Bene-Merenti și zimbesc. Rar am scris mai prost. E oarecît de vină și muzica din hotel <nervii mei>; rîndurile cele mai proaste le-am tîlchuit cînd ((infernală)) cînta. Poate scrisoarea <de mîin> ((următoare)) să fie mai fericită ca stil. Mîine merg la cîmîtir, iar poimîine după amiază plec, aranjîndu-mi așa fel marșruta ca să am o zi completă la Triest pentru a îmi viza pasportul. Am renunțat la Genova.

Sărutări de mîini <Doamnei> Florichii. Te sărut mult și dulce, dragă Ursuliță. Ți-am dus cu multă greutate lipsa de lîngă mine.

Maxim

Mateiu I. Caragiale,

Marica Sion-Caragiale.

[PLIC — RECTO]

[STAMPILA POȘTEI]

*Ventimiglia gentiva**25.1.28*

ROUMANIE

Madame

Madame Marica M. Caragiale

9 a, str. Robert de Flers

Bucarest

[Plic — verso]

[Antetul plicului]

ROYAL HOTEL SANREMO

*București**28 ian. 1928**Cursa III*

MLR, 3112

Marți seara

DRAGA MEA MARICA,

[f 1 r°]

ROYAL HOTEL
SAN REMO

Îmbucătură mă gîndeam cum îți ar fi plăcut de mult. După dejun am luat niște garoafe splendide (dintre cari 2 „grenat” uriașe) și mimosa și am mers la cimitir. Numărul mormintului e 589. Inscripția e „Eliza Sion 1907” (Eliza cu z), iar în registru e trecut numele Marculesco Elisa. Monumentul care e simplu și frumos cere oarecari reparații; lespedea superioară s-a deslipit și cască puțin la o margine, iar cea din fund e desfăcută de tot și se poate scoate, actualmente monumentul servește de adăpost pentru sapele groparilor. Dacă ași fi putut merge din prima zi, pînă astăzi ar fi fost dres la loc, nu e însă ceva urgent și acum că am constatat în persoană cum merg treburile pe aici pot să îmi permit să sper că vom veni aici și împreună. Cînd mă gîndesc că în 1926 am cheltuit 10.000 de lei la Sibiu în zece zile și că aici am pensiune cu odaia la întîiul cu 100 de lire pe zi și [f 1 v°] se pot face și aranjamente! Ți-am scris eri că am cunoscut o pereche Calvi, am greșit numele, sînt Odetti (tot conți bine-înțeles, eu nu cred că sunt mulți italieni ne-conți și că excepție fac numai marchizii și prinții. Le-am făcut cunoștința bătrînului Festetics care a petrecut mult: contele trîntește cite o boacăna și nevastă-sa care e urîtă

POSTAL

Domniei
Doamnei
Marica M. Caragiale
9 a Robert de Leno
Bucuresti III.

Spisare 9 mai.

Ma chere Marica,

Le battage et la livraison sont
attardés par la pluie, mon tour
te sera aussi de deux jours. J'attends
donc au chauffeur qu'il vienne m'
emmener Lundi 13 mai. Le maïs
est moins fameux que nous ne le
sommes imaginé, les engrais ne l'ont
cependant bien rendu. La quantité
laisse aussi à désirer. Au revoir!

M.

dar foarte simpatică îl ceartă ca pe copii în italienește. Fiind liber și pe ducă, am cerut să se telefoneze D-nei Bertolini ((că doresc să o)) văd. A fost extrem de amabilă și mi-a spus să fac tot posibilul să mai te vadă la „Royal”. Am luat cu ea ceaiul (și cu muzică bineînțeles care m-a înnebunit în toată puterea cuvintului, cind isprăvește continuă să îmi cînte încă în cap). După întrevvedereea cu mine de eri, Titulescu a hotărît plecarea la Roma, a întârziat plecarea trenului, s-a crezut că ((nu)) mai pleacă și însfirșit a plecat. Am avut cum vezi dar o bună inspirație grăbindu-mi plecarea la San Remo, iar plecarea în sine a fost, vei vedea, o inspirație și mai fericită. Nu am cheltuit nici jumătate din suma destinată reușitei planului meu și treaba e făcută mai mult de jumătate. Îți voi explica prin viu grai totul la întoarcere. Nu știu încă exact cînd plec de aici, studiez încă orarul, nu aș vrea să mai mă opresc [1 2 r°] pînă la Trieste, unde e bine să fiu ajuns în ziua de 27 dimineața. Mîine pînă la dejun decid. Trenul (Simplon cred) plecînd din Trieste la 8 și 20 seara și făcînd pînă la București 2 nopți și o zi, Duminică 29 Ianuarie de dejun sunt acasă. Sărutări de mîini Florichii. Te sărut. Să vă găsească sănătoase. Încă odată te sărut:

Maxim

[PLIC — RECTO]

Poste Italiane
Ventimiglia Genova
 25 Gen. 28

ROUMANIE

Madame

Madame Marica M. Caragiale

9 a, str. Robert de Flers

Bucarest

[PLIC — VERSO]

[Antetul plicului]

ROYAL [HOTEL SAN REMO]

Ștampila poștei

[București, [?].I.928]

Cursa II.

MLB, 3113

[f 1 r°]

ROYAL HOTEL
 SAN REMO

Mercuri seara

Draga mea *Marica*,

Am rămas și astăzi în San Remo, plec
 mâine la 2 și 15 (îmi pare). Am preferat să
 stau pe loc decât să mă mai opresc pe drum
 să mai schimb trenul și hotelul și apoi, în dis-
 poziția de acum galeriile de tablouri și arhitec-
 tura nu mă solicită destul ca să fac sacrificii
 de orice natură. Dacă se ar putea ca de aici
 să merg direct la București fără să mă mai scol din pat ar fi idealul. Am fost astăzi
 iar la cimitir după dejun, din cauza nervilor probabil am fost mai emoționat ca ieri,
 știi că eu dacă nu mă stăpinesc plîng ușor. Am chemat grădinarul cimitirului, li
 am exprimat surprinderea că dintr-un monument dislocîndu li se lespezile esențiale
 se face un garde-ustensiles. Mi-a răspuns că nu credea că se mai interesează de
 mormînt nimeni și după ce l-am bacșisuit mi-a promis că va spăla bine lespede
 superioară pe care a început să o atace mușchiul acela foarte mărunț care găurește.
 l-am spus că reclam dacă dispare lespede desfăcută; mi-a spus că nu [f 1 v°] se
 va întâmpla nimic, ar trebui cineva să fie nebun să fure aici marmoră. M-a impres-
 ionat cînd am văzut că florile ce am depus ieri erau absolut la locul unde le
 lăsasem, sub frîntura crucii. Dragă Marica, dacă venim aici cum sper cu încăpă-
 ținarea mea cunoscută, trebuie să ne facem eleganți; se vîntură aici un lux ((a))
 cărui vedere mă a făcut să renasc și să mă optimizez; nuștiu cum se plătește „la
 main d'œuvre“ dar mătasea ce am văzut expusă e dacă nu de pomană chiar ca un
 „demi-cadeau“, magnifică ca nuanțe și calitate. Mussolini liberează foarte greu pas-

poarte italiencelor ca să nu cheltuiască pe mode în Franța. Cu blănurile ce ai, și cari aici sunt de o scumpete revoltătoare, și cu puținele bijuterii ce mai îți au rămas, cu 2—3 rochii făcute la San Remo ai trece onorabil sezonul, îți repet mătasea lombardă e efină și de o frumusețe rară, am văzut un coupon vert-jade care m-a făcut să mă întorc din drum. Rochiile de seară de aici ar părea scurte la București, e o modă foarte frumoasă, găsesc; să-ți explic: e un jupon de mătase până ceva mai jos de „micuisse“ și pe deasupra sau o [f 2 r°] gază sau o giupure care lasă cel puțin să se deseneze ((precis)) ce e dedesupt. Apoi încă un lucru: toate cucoanele italiene vorbesc aproape numai englezește, dacă nu știi cum le cheamă sau cine sunt crezi că sunt anglo-saxone. Eu m-am mărginit la societatea bătrînului Festetics și a menajului Odetti. Aseară (se vede că m-am aclimatizat) cădeam de somn dar nu am voit să mă retrag ca să nu sîlesc și pe contesă (care ar fi rămas singură cu Festetics) să plece. E o femeie foarte cum-se-cade, inteligentă, elegantă, cu „al-lura“ — ei, și cu cine crezi că ar avea asemănare dacă nu ar avea o gură umană?... n-ai crede! — cu Dica, inefabila Dica. Odetti m-a făcut să îi promit că nu am să neglijez nimic ca să fie numit vice-consul român onorar la San Remo, într-un post eventual creat. Îi am redactat un brouillon de cerere, și găsesc că un conte, cavalier de Malta, rentier ar fi mai la locul lui decît un undelemingiu oarecare. Astăzi îi am oferit contesei cîteva flori; a fost foarte mișcată. Am fost foarte bine [f 2 v°] privit și tratat aici, am să îți dau toate detaliile la întoarcere. Aceasta e ultima mea scrisoare. O închei înaintea de a umple pagina, voind să mai fac cîteva pași, să mă mai uit la vitrine. Astăzi, pe ((timp)) noros, marea a fost foarte frumoasă. Astă-seară, am rugat pe contele Mastrelli Sienez, care vorbește „toscano“ cu o admirabilă dicțiune să ne recite ceva din Dante. (Trebuie să fie și bogat, are o splendidă villa în țara lui). Deși eram pe coridor, s-a executat puțin chiar atunci, și la cererea mea, mi-a recitat episodul Piei da Tolomei care e foarte mișcător. Acum regret că nu ai venit cu mine, dar nu ai fi putut suporta acea așteptare de aproape patru zile ca mine. Sărutări de mîini Florichii și te sărut mult, zicîndu-ți la revedere cu drag.

Maxim

r°	3179, MLR
ROMANIA	
Cartă Postală	
	[STAMPILA POȘTEI]
	Constanța — 16 — 4 — 929.
	București
Doamnei	Doamnei [sic!] Marica M. Caragiale
	no 9 a Str. Robert de Flers (f. Surorilor)
	București III

[v°]

Fundulea [1929]¹

Si quelque empêchement imprévu ne s'amène, je serai de retour Vendredi soir. Ici, il a cessé de pleuvoir. Je presserai le battage dans les limites du possible afin d'en finir une fois; les acheteurs feront de leur mieux aussi, tout est arrangé. Passez chez Madame Jeanne et choisissez un joli modèle.

Au revoir:

Ce Lundi

Fundulea [1929]

Dacă nu se ivește vreo piedică neprevăzută, am să mă-ntorc vineri seară. Aici, a-ncețat să mai plouă. Am să grăbesc bătutul cit am să pot, ca să termin o dată cu treaba asta; cumpărătorii au să facă și ei tot ce le stă-n putință, totul e aranjat. Treci pe la Madame Jeanne și alege un model frumos. La revedere:

M.

M.

Azi, luni

¹ Dată stabilită după stampila poștei.

Doamnei

Doamnei Marica M. Caragiale

9 a. Robert de Flers
(fostă Surorilor)

București

FUNDULEA — GARA
4 Noe. 931

MLR, 8177

Fasolea pentru maici e în sacul marcat cu un ecuson. *

M.

Dragă Marica,

Eri, Luni, am început bătaia porumbului și pentru întâia oară, anul ăsta, m-am împacientat. Costea Bratu s-a vîrit să bată și el la mine, o mică cantitate și asta mi-a mîncat o jumătate de zi; am isprăvit prin a mă întreba dacă eu sunt aici stăpîn ori familia Bratu? E drept că eu am pus să-l bată mai întîi pe al lui ca să văd cum merge mașina; dacă ar fi mers tot așa ca primăvara anului acesta, renunțam. Din fericire,

bate admirabil, eri și azi s-a bătut tot ce era în magazie, a mai rămas ce este în uscător. Oamenii au venit destui. Astăzi dimineața eram iarăși în scădere; seara trecută am avut un acces foarte curios de friguri, peste trei ore am fost completamente înghețat, afară de cap care-mi dogora de căldură și cu niște dureri în spete și șale teribile. Am strănutat de cîteva ori teribil și apoi guturaiul a încetat, frigurile au dispărut și capul mi s-a ușurat, dar dimineața cînd m-am dat jos din pat, eram ca după o noapte în tren, fără sleeping. Văzînd că Gheorghe grecul n-a venit eri, nici n-a trimis să se înțeleagă cu mine cînd să vie căruțele, i-am trimis o scrisoare cu un călăreț. Îți închipui marea mea plăcere cînd azi, pe la 10 dimineața, am văzut, ca pe vremurile bune, un călăreț intrînd în buestru în curte cu răspunsul greului, două pîini albe și o... scrisoare dela „conița”. Mîine încep predarea. În ce privește prețul vinzării, eu am spus că-l dau la 10.000 vagonul dar, rămînea bine-înțeles că, dacă între timp, prețul crește, mie are să mi se plătească la prețul zilei, minus transportul și cîștigul greului la vagon. Cu fasolea, tot așa: am dat-o la 30 lei; pînă la livrare, urcîndu-se prețul, îmi dă 32. Altceva mă plictisește: Gheorghe nu poate să înțeleagă modul cum lucrez eu; degeaba îi explic. El îmi spune: bateți, puneți la magazie și eu trimit căruțe. Eu îi spun: bat dar nu pun la magazie, încarc direct dela mașină. Eu nu am posibilități să încarc, să zicem 9—10 vagoane, în căruțe ca să le transport la 10 metri distanță, cînd livrarea se poate prea bine face cel mai tîrziu a doua zi; e o muncă enormă de prisos și, chiar avînd posibilități tot n-ai face-o. Dar, închipuie-ți că, în sezonul acesta, cum timpul se poate schimba într-o oră, ce mă fac eu cu cîteva vagoane sub cerul liber? Și voi atrage serios atenția că dacă pe viitor nu depune diligență la ridicarea mărfii, renunț de a-i mai vinde.

* Însemnare cu creionul, pe f. 1, sus.

Chiroiu mi-a trimis azi percepatorul ca să-i achit impozitul pentru drumuri al D-nei Florica Voinescu pe 1930. I-am spus că nu eu sint casierul plătitor al persoanei în chestie. Mi-a cerut apoi mie același impozit pe 1930. I-am spus că e neconstituțional: Casația în secții unite s-a pronunțat formal. Am aranjat afacerea în sensul ca el să facă un proces verbal, și eu să mă descurc cu administrația financiară de Ialomița. Pe cînd pertractam (petractam) cu percepatorul, a intrat în curte o limuzină-taxi, plină de cucoane și de copii — figuri necunoscute. Am înțeles că nu erau pentru mine. Era intradevăr pentru Costescu, adică mai bine zis pentru batoza lui Costescu — Doamna Cair fiica lui Cair care a fost asasinat, tinăra divorțată. E o persoană cu care poți să pleci la drum, că nu te pierzi. Bate și dînsa porumb, dar pentru că n-a socotit bine timpul și nu isprăvise dijma, a întirziat și a rămas cu porumb nebătut. Conform angajamentului luat față de mine, Costescu a lăsat-o „en plan” și a venit să bată la mine. Atunci ea i-a scris că dacă nu vine să-i bată imediat restul, aduce altă mașină și costul îl scade din ce datorește lui Costescu. Văzînd că nici cu amenințarea aceasta nu-l decide, a venit să-i spuie că dacă nu vine mîine să-i bată, nu-i mai plătește nimic. Bietul Costescu, subit transformat în măgarul lui Buridan, nu știa cum să se descurce. Am tranșat eu chestia renunțînd pentru mîine la batoză. Am să am mult de încărcat și prefer să nu se și () bată. Dar dacă mîine nu vin căruțe suficiente, sunt un om distrus și sper că nu mă voi lăsa mai prejos ca energie decît Doamna Cair.

Mărți, 10 noemvrie, te aștept la dejun, la 12. Sper că vremea să nu deranjeze acest modest plan. Să aduci o sticlă de vin și tire-bouchon. Niculescu care e martor al părții adverse în procesul nostru, e destituit pentru falsuri și dilapidare — am aflat-o pozitiv. Mă întreb: idiot sau nebun e acel care propune un atare martor? Și mă tem acum că are să se retragă. Dar nu cred; că deștept nu e nici el. Aici gerul de noaptea trecută a schimbat peisajul: rozetele au degerat în cea mai mare parte; se puteau înveli; mixandrele rezistă pînă iarna tîrziu. Iar salcîmilor parcă li s-au prăjit frunzele. Mîine caut pe cineva să desgroape cartofii. Ai să vezi cînd ai să vii ceapa. Poate n-are să fie nevoie să mai cumpărăm. Te sărut. La revedere.

Mateiu

Mărți seara

[r^o]

3178, MLR

CARTĂ POSTALĂ
ROMÂNIA

[STAMPILA POȘTEI]

București 3 — 6 — Nov — 934 — Cursa I

Domniei-Sale

D-nei Marica M. Caragiale

București III

9 a Robert de Fleis
(fost. Surorilor)[v^o]

Ma chère Marica,

La cueille a marché lentement, quelques paysans ne l'ont pas même commencée, mais la dîme va par contre assez vite. Le maïs est très beau, sec et lourd, je ne peux pas en évaluer la quantité, n'ayant encore dûme que quarante et un pogones [sic!] sur cent-quarante deux. Quant au prix d'Urziceni, il reviendrait à dix-sept mille cinqcents dix huit mille le wagon. Je marchanderai. — Les tiges, dont j'ai fixé cette année-ci le prix à cent-cinquante, par rapport à la hausse générale des prix, n'ont trouvé jusqu'aujourd'hui qu'un seul amateur. Le bonhomme de Fundulea c'est révélé tout pareil aux autres de la bande, c'est à dire un dangereux salaud; il m'a laissé avec toute la paille et tout le fourrage sur les bras et n'a plus donné signe de vie. Cette année les paysans ont tous labouré leur lot sans rouspéter. Ici le temps a été superbe, hier surtout; toutes les fleurs sont intactes, giroflées, pétunias, oeillets, oeillets et roses d'Inde, les anciennes pervenches ont commencé aussi à fleurir.

Draga mea Marica,

Culesul a mers încet, cițiva țărani nici măcar nu l-au început, dar, dimpotrivă, dijmuitul merge destul de repede. Porumbul e foarte frumos, uscat și greu, nu pot să evaluez cantitatea, nedijmuind pină acum decît patruzeci și unu de pogoane din o sută patruzeci și două. În privința prețului de la Urziceni, ar ajunge cam la șaptesprezece mii cinci sute — optsprezece mii vagonul. Am să mă tocmesc. Pentru coceni, al căror preț l-am fixat anul ăsta la o sută cincizeci [de lei], în raport cu creșterea generală a prețurilor, n-am găsit pină acum decît un amator. Individul de la Fundulea s-a dovedit la fel cu ceilalți din gașcă, adică o secătură primejdioasă; m-a lăsat cu toate paiele și cu tot nutrețul pe cap și n-a mai dat nici un semn de viață. Anul ăsta țărani și-au muncit bucata de pămînt fără să cirtească. Aici timpul a fost superb, mai ales ieri; toate florile sunt intacte, micșunelele, petuniile, garoafele, crăițele, vechiul saschiu a-nceput și el să-nflorească.

Ma chère Marica dès que j'achève à battre, je commence la livraison et je me fais payer sur le champ mon dû. Comme j'ai peur de faire trois heures de chariot en campagne sauvage avec tant d'argent, venez me ramener à Bucarest en auto avec une bouteille de vin pour nous et un demi-litre acheté toujours à Bucarest. Nous déjeunons ici et sommes de retour à trois heures de l'après midi. Je vous télégraphie le jour quand il faudra venir. Espérons qu'il ne sera pas éloigné et qu'il fera beau temps. Bien des choses à Mme Voïnesco. Je vous embrasse :

Mathieu

2 XI 34

Draga mea Marica, îndată ce termin bătutul porumbului, încep vinzarea şi iau pe loc ce mi se cuvine. Fiindu-mi frică să fac trei ore cu căruţa prin câmp sălbatic cu atîta bani, vino să mă iei la Bucureşti cu maşina, cu o sticlă de vin pentru noi şi cu o jumătate de litru cumpărat tot la Bucureşti. Luăm prinzul aici şi ne-ntoarcem la trei după masă. Îţi telegrafiez în ce zi va trebui să vii. Să sperăm că are să fie-n curînd şi că are să fie vreme bună. Complimente doamnei Voinescu. Te sărut:

Matei

2 XI 34

[v°]

Chère Marica, envoyez-moi, je vous prie, Lundi 26 novembre une bonne auto dont le chauffeur connaisse bien le chemin et Ida, mais de très bonne heure (7-7½ h), afin que je puisse rentrer de même (j'ai supprimé les ennuyeuses haltes à l'auberge).

Dragă Marica, trimite-mi, te rog, luni 26 noiembrie, o maşină bună cu un şofer care să ştie bine drumul şi pe Ida, însă devreme de tot (7-7½) ca să pot să mă şi-ntorc (am suprimat haltele plicticoase la han). Îţi trimit prin băiatul

¹ Bilet

Je vous envoie par le fils du vieux trois cents lei pour m'acheter 3 kilos de graisse, 2 de viande, 4 pains blancs et 3 noirs, 1 kilo de riz de seconde qualité, 1 kilo de sucre, 1 kilo de farine blanche et s'il en reste quelque chose un peu de fromage blanc. S'il pleut, n'achetez et n'envoyez rien jusqu'au¹ < la — anulat > premier jour de gel. Je vous embrasse:

M.

19 XI 34.

bătrînului trei sute de lei ca să-mi cumperi 3 kilograme de untură, 2 de carne, 4 piini albe și 3 negre, 1 kilogram de orez de calitate a doua, 1 kilogram de zahăr, 1 kilogram de făină albă și, dacă mai rămân ceva bani, un pic de brinză telemea. Dacă plouă, să nu cumperi și să nu trimiți nimic pînă-n prima zi de-nghet.

Te sărut:

M.

19 XI 34

3187, MLR²[r^o]

Chère Marica, je vous envoie autres trois-cents lei, dont vous achetez quatre kilos de gros sel et en donnerez à Ida soixante pour qu'elle m'apporte dans le grand bidon qui est à Bucarest vingt litres de pétrole. Je ne sais qui peut être le petit Monsieur à petite moustache, parmi ceux que je me rappelle avec ces signalements, il n'y a que Crainic où [sic! lapsus calami — „unde“, în loc de ou — „sau“] Pillat, à moins que ce ne soit Panătesco, un ancien collègue de lycée et actuel collègue de misère (c'est à dire propriétaire de terre. []) Je fais vendre le fourrage et la paille de millet à Bucarest par le fils de mon vieux voleur. —

On me dit, au dernier moment, que la provision de poisson salé touche à sa fin. Qu'on en achète aussi deux kilos, mais vidé et pas trop petit. Je vous embrasse:

M.

22. XI. 34

Dragă Marica, îți trimit alți trei sute de lei din care ai să cumperi patru kilograme de sare neagră și ai să-i dai Idei șizeci ca să-mi aducă în bidonul mare, care e la București, douăzeci de litri de gaz. Nu știu cine poate fi domnul mărunțel cu mustața mică; printre cei pe care mi-i amintesc cu aceste semnalmente nu e decît Crainic sau Pillat, dacă n-o fi Panătescu, un fost coleg de liceu și actual coleg de mizerie (adică proprietar de pămînt. []) Vînd nutrețul și paie de mei la București, prin fiul vechiului meu jefuitor.

Aud, în ultimul moment, că provizia de pește sărat e pe sfîrșite. Să cumpărați și două kilograme de pește, dar fără mațe și nu prea mic. Te sărut:

M.

22. XI. 34

¹ În text, accent grav pe *a*, tăiat de aceeași linie care anulează articolul *la*, provenind dintr-o formulare intenționată anterior: *jusqu'à la* (probabil) *première journée*, abandonată.

² Bilet.

[r^o]

3180, MLR

CARTĂ POSTALĂ
ROMÂNIAȘTAMPILA POȘTEI
10 Mai — 935 — Cursa IDomniei-Sale
Doamnei
Marica M. Caragiale
9 a Robert de Flers

București III

[v^o]Sionu, 9 mai [1935]¹*Ma chère Marica,**Le battage et la livraison étant attardés par la pluie, mon retour le sera aussi de deux jours. Faites dire au chauffeur qu'il vienne m'emmener Lundi 13 mai. Le mats est moins fameux que nous ne le sommes imaginé, heureusement je l'ai cependant bien vendu. La quantité laisse aussi à désirer. Au revoir :**Draga mea Marica,**Bătutul și vinzarea întârziind din pricina ploii, întoarcerea mea are să-ntîrzie și ea cu două zile. Spune-i șoferului să vină să mă ia luni 13 mai. Porumbul nu e așa de grozav cum ne-am închipuit; din fericire, totuși l-am vindut bine. Și cantitatea lasă de dorit. La revedere:*

M.

M.

¹ Dată stabilită după stampila poștei.

i.
Otlirca, Solirescu & Cie

Comedie în 3 acte.

I. L. CARAGIALE

Transcriem integral, aici, unul dintre caietele berlineze ale lui I. L. Caragiale, cuprinzând diferite schițe și încercări sumare, de atelier, ale piesei *Titircă, Sotirescu et Cie*, comedie rămasă pînă la urmă în stadiul de proiect necristalizat.

Tirziu după încetarea din viață a lui Caragiale, unul din foștii săi apropiați, din anii marilor lucrări dramatice, I. Suchianu, pretindea a ști că marele satiric concepușe proiectul acestei piese încă din 1885. Afirmatia nu se verifică însă documentar și nu pare nici verosimilă. În realitate, chiar și cei mai apropiați dintre prietenii lui Caragiale nu erau încănoștiți, prin relatări orale sau prin scris, decît abia prin anii 1905—1906, de inițierea acestui

proiect, menit să se transforme — așa cum îi scria Caragiale lui Dobrogeanu-Gherea (cerindu-i sprijinul, ca să poată duce treaba la bun sfîrșit) — într-o piesă făcută — „într-adins să-ți placă ție: artă cu tendință, de hațirul tău, și artă pentru artă de hațirul ei.“¹

Sociabilul scriitor nu făcea o taină din proiectele sale² și, prin 1910, Emil Gîrleanu era în măsură să comunice unele date privind textura și personajele noii comedii, culesc direct de la sursă³. În sfîrșit, inventariind, în vederea ediției critice a *Operele* lui Caragiale, autografele rămase de la scriitor, P. Zarifopol dezvăluia existența a — „șase caiete sau foi răslețe cuprinzînd schițe și proiecte pentru o

¹ Scrisoarea către Gherea (cf. I. L. Caragiale, *Opere, VII, Corespondență*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 261) este din octombrie 1906 (trimisă fiind, prin P. Zarifopol, o dată cu rîndurile către acesta, datate 24.10.1906 — *ibid.*, p. 54); dar intensă preocupare, a dramaturgului, cu noua sa piesă este consemnată de P. Zarifopol încă din mai 1905: „Caragiale a venit aici (la Leipzig — n.n.) de la Berlin pentru cîteva ceasuri. Este în vervă mare și foarte preocupat de piesa pe care o pregătește. Se apropie furia scrisului. Nu mai poate dormi. Îmi spune că zilele acestea i-a reușit o scenă de mare însemnătate, — un *truc* de teatru strașnic, — care va fi chiar începutul piesei. — Piesa are două acțiuni“. (Șerban Cioculescu, *Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol (1905—1912)*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“, București, 1935, p. 71). Aceasta este, probabil, cea mai veche referire la proiectul *Titircă, Sotirescu...*, ale cărui începuturi se pot situa, așadar, în primele luni ale lui 1905.

² Aluziile sau referirile precise la noua comedie, la conținutul, eroii sau caracterul ei (de ex. — „o pescioară mai spălăciță, lucrată pe măsură, cu alțițe și bibiluri“ — scrisoare către Dr. Alceu Urechia, 31.01.1907, cf. I. L. Caragiale, *Opere, VII...*, p. 454) sau la dificultățile elaborării, apar adesea în corespondența cu prietenii din întreaga perioadă berlineză, îndeosebi în anii 1907—1908.

³ E. Gîrleanu, *A patra duminică*, în *Falanga — literară și artistică*, I, 8 — 28.02.1910, p. 6 (E. Gîrleanu dă o listă a personajelor, mai mică decît va apărea mai jos, vîrsta lor, etc.).

comedie, care avea să se intituleze *Titircă, Sotirescu et Co*, sau *High-Life*.⁴

Cele mai ample și mai valoroase date privind proiectul de comedie de la Berlin se datoresc însă abia lui Șerban Cioculescu, autorizatului succesor al lui P. Zarifopol la alcătuirea menționatei ediții critice. Șerban Cioculescu a avut în mină și a cercetat șapte caiete, pe care Caragiale le abordase succesiv, scriind și transcriind de mai multe ori diferitele eboșe ale comediei sale. În urzeala ei, preciza Șerban Cioculescu, urmau să apară din nou, la 25 de ani de la prima lor apariție și parveniri, potrivit cu evoluția capitalismului și dezvoltarea burgheziei românești, la mari situații materiale și politice, toți eroii din *O noapte furtunoasă*, împreună cu câteva personaje din *O scrisoare pierdută* și cu câteva figuri noi.⁵

Șerban Cioculescu dă titlurile la care a poposit, succesiv, Caragiale, de la *Curiosul pedepsit*, *Pedeapsa curiosului*, etc. în caietul presupus cel mai vechi, până la titlul ce ne-a rămas și care stăruie în patru din cele șapte caiete menționate — cronologic, probabil cele mai recente.⁶ Dintr-unul din aceste caiete mai din urmă este luat tabelul *persoanelor*, cu situațiile și ocupațiile lor, cu vrstele lor de altă dată (1879) și cele de „azi” (aproximativ — 1904), precum și câteva date, schematic și uneori obscure, astfel cum și apar ele în caietele caragialiene, referitoare la locul și trama acțiunii. Jupin Dumitrache, devenit „mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist” este senator guvernamental și are, astăzi (deci — c.e.a. 1904) 70 de ani — „reprezentând, arată Șerban Cioculescu, vechea Românie ugrară, dar și pe cea nouă, capitalistă și industrială. Chiriac, Spiridon și Nae Ipiagescu nu s-decît mari

proprietari (urbani), capitaliști puternici și petroliști. Rică Venturian s-a dedicat gazetăricii, are ziarul lui propriu și e opozant. Acțiunea se petrece în actul I la București, și în celelalte două, la moșia de la Dobreni, a lui Titircă, probabil.”

Într-un caiet, presupus a fi anterior celui menționat mai sus, piesa era concepută în cinci acte, iar personajele se completau cu fiii, al lui Dumitrache și al lui Ipiagescu, cu câteva personaje din *O scrisoare pierdută*: Cațavencu, apoi Ionescu și Popescu (aceștia deveniți inspectori pentru cursul de Istoria românilor în învățământul primar și secundar, public și privat) și în sfârșit cu câteva personaje noi — soția lui Cațavencu, un general... Tot din acest caiet mai vechi este extrasă și o schemă sumară a acțiunii, dispusă sub forma unui scenariu, pe acte.

„În caiete — arată în încheiere Șerban Cioculescu —, n-au ajuns să fie transcrise replicile, scrise pe mici bucățele de hârtie, care au fost distruse; ne-a rămas una singură, al cărei început a fost scris de autor pe un presse-papier, în păstrarea d-nei Caragiale: «progres... mare progres, n-avem ce zice; dar și lichele multe... destule! de par egzemplu cumnatu-meu d. Rică».”⁷

Documentul original pe care îl transcriem mai jos⁸ confirmă aceste date, adăugind, însă și câteva noi.

Este un caiet de dictando, de format școlar clasic (16 × 21 cm.), cu coperte tari, cartonate, îmbrăcate pe fața lor exterioară cu foiță marmorată roșcafenie și desprinse, atit de la cotor, de fasciculul de file din interior, cît și între ele, una de alta. Pe coperta primă, pe față, se află o etichetă albă, ce poartă, scris de mîna autorului, titlul piesei: „*Titircă, Sotirescu et Cia/ Comedie în 3 acte*.” Fasciculul

⁴ Paul Zarifopol, *Prefață*, la I. L. Caragiale, *Opere*, I..., 1930, p. XIII.

⁵ Șerban Cioculescu, *Introducere*, la I. L. Caragiale, *Opere*, VI, *Teatru*... 1939, pp. XXX-XXXIII.

⁶ Iată, după Șerban Cioculescu, ipostazele succesive ale titlului comediei: „1. *Curiosul pedepsit*, *Pedeapsa curiosului* (probabil, pe copertă — n.n.), în interior: *Garden party*, *Reporterul-poet*, *Fotocinematograf*, *Cațavencu și Titircă*, *Măldărescu și Comp.* — 2. După ieri, astăzi, Astăzi. *O noapte de petrecere sau No. 6.* — 3. *High-Life*. În lumea mare, *Titircă, Sotirescu et Comp.* *O noapte strălucită.* — 4. *Titircă, Sotirescu et C-ia*, *Comedie în 3 acte*” (*ibid.*)

⁷ *Ibid.*

⁸ M.L.R., 6410. Acest prețios document a fost dăruit M.L.R. de către fiica scriitorului, d-na Ecaterina Logadi, cu prilejul organizării expoziției comemorative solemne, a 50 de ani de la moartea lui Caragiale (iunie 1962). În scrisoarea de donație, d-na Ecaterina Logadi preciza că acesta este singurul caiet pe care îl posedă, celelalte fiind dispărute.

interior a fost despuat, poate încă din timpul cînd se afla în mîna scriitorului, și nu mai are în prezent decît 18 file (hîrtie velină-dictando), dintre care numai primele patru și ultima poartă notații fragmentare, discontinuie, ale piesei, restul fiind constituit din filele rămase albe. Pe filele scrise, notațiile ocupă, fie ambele fețe, fie numai cîte una din ele (*recto* sau *verso*). În sfîrșit, între filele proprii ale caietului se mai găsește un număr de file detașate, libere, de formate, proveniențe și calități diferite și deci străine de textura lui proprie, purtînd însă, și ele, toate, schițe și însemnări fragmentare aparținînd aceluiași subiect.

Cuprinsul caietului are o înfățișare tipică de atelier. Numai textul așternut inițial pe filele fixe (ale caietului propriu-zis) aparține, probabil, aceluiași moment genetic; însemnările de pe filele libere sînt, după toate atributele lor, de conținut și formale, ale unor momente de elaborare diferite, situate, poate, la distanță de ani, unul de altul. Grafia, în primul moment supraviețuită, caligrafică, tipic caragialiană, devine uneori neîngrijită și în cîteva locuri aproape indescifrabilă. (Scrișul uneori tremurat prilejuiește reflecții asupra condițiilor în care s-a produs.) Notațiile au fost făcute cu cerneală (neagră sau, uneori, violetă) sau cu creionul (negru sau roșu); vîrstele lor sînt diferite. Pe o aceeași filă și peste același text inițial apar adesea aplicații ulterioare, în straturi succesive, ceea ce complică lecțiunea și mai ales transcrierea și face cu neputință ordonarea cronologică, fie și cit de sumară, a textelor fragmentare (uneori, bunăoară, peste o însemnare inițială — cu cerneală — scriitorul a aplicat ulterior — cu creionul — o notație de un conținut cu totul diferit).

Cu toate că nu este de natură să modifice substanțial ceea ce se știe, în general, în prezent, despre proiectul de piesă de la Berlin, publicarea în extenso a caietului *Titircă, Sotirescu...*, veritabilă mostră de laborator caragialian, aduce cîteva elemente încă necunoscute, prilejuind în același timp și unele rectificări de amănunt.

Locul de desfășurare a acțiunii în 3 acte este fixat de la început (tabel, pe prima filă, *verso*):

- „actul I la Titircă în București
- „ II „ Chiriace în Dobreni
- „ III „ Chiriace „ Dobreni“.

Așadar, Chiriace nu este numai proprietar *urban*, ci și posesorul unei însemnate proprietăți rurale, căci Dobrenii (unde este notat: „Castelul de la Dobreni“) îi aparțin lui, și nu lui Titircă, așa cum se presupunea anterior. Situația de „mare agricultor“ a lui Chiriace Sotirescu rezultă, dealtfel, și din cercetarea mai aplicată a tabelului de persoane (aflat în caiet față-n față cu cel de mai sus), unde numai printr-o scăpare evidentă autorul l-a trecut de două ori „mare proprietar“, în loc să scrie „mare agricultor, mare proprietar...“. Într-un alt tabel de persoane, aflat pe una din filele libere și, cronologic, probabil anterior, Chiriace apare în mod clar ca „mare agricultor“. Trebuie observat, în sfîrșit, că, pe lângă Dumitrache Titircă și Chiriace Sotirescu, se mai află în situația de „mare agricultor“ și Spiridon Ionescu și Nae Ipingsescu. Așadar, — toți eroii *Noptii furtunoase*, micii burghezi de altădată, au devenit acum „mari agricultori“. Amănuntul are însemnătatea lui. În el se poate întrevădea acea „tendență“ de care li pomenea Caragiale lui Dobrogeanu-Gherea — atitudine nouă a scriitorului față de marea proprietate agrară și față de deținătorii ei. Autorul pune astfel un semn de egalitate între „marele agricultor“ tradițional și parvenitii din *Titircă, Sotirescu et Co* (acum membri ai partidului conservator). Dealtfel, Spiridon Ionescu, cel mai tînăr dintre ei, pe lângă situația de „mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist, deputat guvernamental“ mai este investit și cu atributele caracteristice, în acel moment, ale unui veritabil fiu al protipendadei: „Sportman, automobil, cai curse. Doctor în drept de la Liège.“ Aici, critica nu se mai mărginește la liberalism — calul de băitaie de altădată —, ca să devină larg-cuprinzătoare, îmbrățișînd, deci, întreaga oligarhie. Comedia *Titircă, Sotirescu et Cia*, așa cum o putem întrevădea aici, aparține momentului 1907 și face parte din familia faimosului pamflet anti-oligarhic din anul răscoalelor.

Nu mai Rică Venturian a rămas la condiția lui inițială de avocat și publicist, cu toate că și el este acum director-proprietar al unui ziar (aici — „Alarma“, într-o schiță anterioară — „Lumina“) și deputat în opoziție.

Dintre personajele nou-apărute, cel mai însemnat — prin frecvența cu care se prezintă în notațiile fragmentare, prin interesul ce-i acordă scriitorul — este Pulșeria (Pulchérie—Chérie) Sotirescu, soția lui Chiriac. Într-un tabel anterior, probabil din 1906, ea apare ca sora lui Rică și se numește Mișă. Devenind apoi Pulchérie, ea este investită cu sumedenia de atribute ce se pot citi în lista de persoane: nepoata unică a bogătaşului Ivănciu Ganciu („născută de Gantscho”), care i-a lăsat prin testament 5 milioane, a fost crescută la Paris și e mare amatoare de sport etc. Unchiul său a măritat-o cu Chiriac, pe care nu l-a iubit, spune ea, decât „la-nceput de tot... vre-o două-trei luni”. Tatăl copilului ei este, de fapt, Spiridon (anterior și în măsura potrivită și în prezent, om de încredere al lui Chiriac — așa cum acesta fusese omul de încredere al lui Dumitrache). Ca și fiica lui Dumitrache, Chiriachița-Ninon (anterior — Esmeralda), Pulchérie, femeia „dată naibii!, ascultă-mă”, face mult caz de Prince Arthur (un personaj nobiliar, care apare și în tabelul de persoane), ceea ce exasperează pe Dumitrache. Într-o discuție cu Nae Ipănescu, Titircă o maimușărește: „— Prens Artir, hi, hi. Prince Siktir, ha, ha, prens în sus, Artir în jos!”⁹. Adresându-se lui M. Dragomirescu, dramaturgul se plînge că este persecutat de acest personaj feminin.¹⁰ Aici, pe una din filele libere, Caragiale poate fi surprins notîndu-și cu grijă felul cum va trebui prezentată Pulșeria: „a evita orice nuanță de trivialitate sau de ridicul — poartă cu eleganță costumul de ultimă modă parisiiană. Fără nici o recherche — multă distincțiune — tipul poetic al genului enfant gâtée — mondaine accomplie — parisiene du plus haut chic.”¹¹

Întîlnim și în acest caiet schițe ale acțiunii scenice — mai întîi zece, apoi unsprezece scene, cu indicația personajelor ce dialoghează, a unor frînturi de replici și cu sporadice precizări privind poziția și atitudinea unor personaje față de altele. Considerate, toate, laolaltă, ajungem la concluzia că aici, în *Titircă*, *Sotirescu et Cîa*, se repetă, în esență, situația din *O noapte furtunoasă*, locurile respective fiind ocupate acum de alte personaje. Relația Chiriac-Veta, din *Noaptea furtunoasă* a devenit aici relația Spiridon-Pulchérie, Spiridon ocupînd, cum s-a văzut și mai sus, față de Chiriac locul pe care acesta îl avea față de Jupîn Dumitrache.¹² Fiica acestuia, Chiriachița, este de fapt copilul lui Chiriac, Pulșeria a descoperit această taină. Caragiale precizează: „scenă mare cu explicații între Chiriac și nevastă. Îi spune tot ce știe de Veta, de Chiriachița etc. Îi pune cu botul pe labe”. Un II (roman) arată că această scenă de explicație se petrece în actul II. O aplicație ulterioară indică pentru actul III — „Duelul”.

Ansamblul elementelor sugerează ca pivot central al acțiunii conflictul între Rică Venturiano și restul personajelor, care gravitează în jurul lui Dumitrache Titircă: Chiriac, Pulchérie, Spiridon... Toți aceștia sînt, de altfel, politicești — guvernamentali, conservatori (în tabelul de personaje, datînd probabil din 1906,¹³ Chiriac Sotiriu apare ca deputat liberal, tovarăș cu senatorul guvernamental Dumitrache Titircă), în timp ce Rică este opozant și a rămas, probabil, liberal. Cînd Zița, soția lui Rică este „maltratată de Sotireasca” (Pulșeria), bărbatul izbucnește („atunci — notează Caragiale — începe a spune toată geneza casei — o serie de groaznice pamflete unde

⁹ *Post scriptum* la scrisoarea din 15.11.1907: „Nu ți-am mai scris; nu-mi dă pace Pulcherița... A! eu este așa de tîndră și de nebună! și eu — altă de cuminte și de... bătrîn!” (Șerban Cioculescu, *Din corespondența inedită a lui Caragiale cu Mihail Dragomirescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, XIII, 7 — 1.07.1946, pp. 681—682).

¹⁰ Vezi mai jos: [XXIX], p. 164.

¹¹ Este remarcabilă și plină de sugestii vechimea și perenitatea viziunii acestei situații a lui Spiridon față de Chiriac (copia a relației Chiriac-Jupîn Dumitrache din *O noapte furtunoasă*). Ea îl stăpînește pe dramaturg pe tot parcursul îndelungatei elaborări a piesei. P. Zarifopol notează încă din mai 1905: „Caragiale a lucrat (notițe) la noua lui comedie. — Chiriac a ruinat pe necea Dumitrache și a ajuns senator conservator. În schimb, el e, acum, le cocu de la pișce...” (Șerban Cioculescu, *Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol...*, *ibid.*)

¹² Această listă de personaje, mai veche, se află pe una din filele libere — v. mai jos [XVII].

divulgă cele mai intime secrete ale acestei *Cî*—Titircă, Sotirescu et C-îe¹⁴ — poate că aici se prezintă pentru prima oară autorului titlul din urmă al comediei): „Cherestegii, scandalosi usurari de la Dobreni, ridiculi eroi ai scandalurilor cu prințul muscal la Nizza... dar au trecut măsura! Oamenii aceștia cred că totul le e permis — odată pe capra cărușii cu cherestea și astăzi calcăm și ucidem oamenii cu automobilul — 120 k. pe oră. Ce ne pasă? Avem cu ce plăti!...”¹⁵

În fond, însă, personajele nu apar evolute (după 25 de ani), repetînd în bună măsură pe eroii de altădată. Caragiale notează din nou ticul verbal a lui Ipingsescu — acum mai complex: « — Nu știi? — Știi. — N-ai rezon! » — la care, Rică probabil, face reflecția: „— Acest prefect trebuie pus la rezon!“. Și Rică, cu toată diatriba lui împotriva „usurariilor de la Dobreni“, rămîne cel de altădată (în discuția cu Cașavencu sau într-o revărsare retorică sonoră, de cel mai pur gen *Noaptea furtunoasă*). Caragiale rămîne prizonierul vechilor săi eroi — ceea ce se poate întîlni și în corespondența lui berlineză¹⁶ — iar neputința de a observa direct și neîntrerupt noul, în

izolarea inevitabilă de la Berlin, explică îndeajuns și lipsa de inventivitate, și piedicile de netrecut în ceea ce privește cristalizarea piesei. Chiar la începutul caietului (f. 4, recto) Caragiale a notat: „actul I“, a notat personajele primei scene („Dumitrache — Ipingsescu“) și a împărțit pagina în două printr-o mediană trasă de sus pînă jos. Nici o replică nu s-a prezentat și fila a rămas albă. Pe una din filele libere se poate întîlni, așternută cu creionul, recomandarea ce și-o face scriitorul: „O revoltă țărănească — dacă posibil“. Indicația aceasta deschide, și ea, o poartă spre fondul intențional al acestei piese „cu tendință“, dar a rămas și ea fără urmare.

Privită în ansamblu, rețeaua notațiilor, a replicilor și indicațiilor scenice rămîne însă prea rară și prea laxă.¹⁷ Caietul *Titircă, Sotirescu et C-îe* este prea lacunar, ca să se poată avansa mai mult. Poate că redescoperirea celorlalte 6 caiete va împinge lucrurile mai departe, luminînd mai deplin frământarea scriitorului, care, desigur, nu va fi fost mică. Atunci cînd este vorba de Caragiale nimic nu poate fi privit drept inutil și de prisos.

CORIN GROSU

Transcriem, așa cum am arătat, integral, caietul autograf *Titircă, Sotirescu...*, încercînd să reconstituim procesul de elaborare: text inițial, aplicații din prima fază, aplicații ulterioare, (respectînd, totuși, ordinea fragmentelor, existentă în momentul cînd documentul a ajuns la M.L.R.). Cuvintele șterse de autor au fost prinse în croșete ascuțite (>), cele reprezentînd aplicații ulterioare, pe cît posibil, în duble paranteze rotunde (()). Diferitele fragmente autonome au fost însemnate cu cifre romane în paranteze drepte: [I], [II] etc. Am căutat să obținem un text cît mai explicit, ceea ce nu elimină — dimpotrivă! — dacă nu arbitrarul, în orice caz, interpretarea — într-o măsură, subiectivă. Pentru cercetătorul interesat de aproape parcurgerea manuscrului original rămîne, desigur, imperativ necesară.

c. gr.

¹³ v. mai jos, [XXI].

¹⁴ Unde apar aluzii la personajele vechilor comedii sau expresii tipice ale acestora.

¹⁵ Unele elemente par să dezvăluie intenția dramaturgului de a se răfui cu vechii conservatori (și cu junimiștii) — ceea ce le-ar situa prin anul 1908, al aderării scriitorului la noua grupare politică, takistă.

[I] ¹⁶

TITIRCĂ, SOTIRESCU ET C-IA

COMEDIE ÎN TREI ACTE

[II] ¹⁷

La Chiriac — București

Dumitrache și cu Veta au fost la Pa

La Dobreni —

La Dobreni.

[III] ¹⁸

Dumitrache și Veta au fost la «Paris» «Nizza» Ostenda împreună cu Sotirescu și Sotireasca de la «8 ianuarie» «Crăciun» «pină la».

Piguli

E Picioroanga

Piciorong ¹⁹

[IV] ²⁰

Actul I la Titircă în București

„ II „ Chiriac în Dobreni

„ III „ Chiriac

[V] ²¹

PERSOANELE

	eri	azi
Dumitrache Titircă (mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist, senator) guvernamental	(45)	— 70
Chiriac Sotirescu (mare proprietar, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist deputat) guvernamental	(24)	— 49
Spiridon Ionescu (mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist, deputat, guvernamental	(10)	— 35
sportmen, automobil, cai [...], curse.		

¹⁶ Titlu, pe fața exterioară a primei coperte (v. facsimil).

¹⁷ Pe fața interioară a copertei.

¹⁸ Pe prima filă a caietului propriu-zis — cu aceeași grafie ca și notația anterioară. Inițial, această filă fusese lăsată, probabil, albă.

¹⁹ Ultimele trei cuvinte — pe aceeași filă (creion — probabil, ulterior).

²⁰ Pe f. 1 — *verso*.

²¹ Pe f. — 2 *recto*, față-n față cu precedentă, cu aceeași grafie (vezi facsimilul). Mai jos (p...) — un tabel de persoane, probabil anterior, iar mai departe (p...) o schiță încă și mai veche.

Doctor în drept din Liège).

Nae Ipingscu (mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist
prefect de județ)

(30) — 55

Rică Venturian [„] Director proprietar al „Alarmei”, avocat, publicist, deputat
în opoziție

(25) — 50

Prince Arthur

— 23

Un mic groom

— 11

Veta Titircă (tante Liză)

(30) — 55

Zița Venturian (tante Zoé) (?)

(21) — 46

Pulchérie (Chérie) Sotirescu (născută de Gantsche, unica «fică» nepoică a lui
«Hagi» Ivanciu Ganciu, mare bogătaș răposat. (I-a lăsat prin testament
5 milioane — el a măritat-o cu Chiriac. Crescută la Paris (bănuiește că
Chiriachița este fiica lui Chiriac)). Mare amatoare de sport. Habituée dela
Excelsior Regina Nizza Cimiez, foarte bună prietenă și fostă camaradă de
pension cu

«26» 27 de «trei» patru ani
măritată — a avut partide —
((copilul de 4 ani la Paris,
al lui Spiridon)).

Nina, Niniche, Ninon

Ninette, Nichette, Ninichette (Chiriachița) Titircă, fiica lui Dum. și a Ve-
tii, fiina lui Chiriac — în vacanță. Crește la Paris în același pensionat unde
a crescut și Pulcheria

((Un fecior francez)).

21

[VI]²²

Nizza (?)

Ostende.

Spiridon șade în casă cu Chiriac.

1. «Dum.» «Chiriac» Dumitr. Ipings. Exponerea aventura de la Nizza... «Aș-
teaptă». Mersese s-o vadă pe Chiriachița. Pulcheria nu vrea etc. Dum. și
Veta și Chiriachița sînt pe drum. Ipingscu îi spune de furia lui Rică.

2. Dum. Ipingscu. Veta (Chiriachița-Ninon) ((iubește pe Chiriac, pe nașul))

((vezi micul 000 apilpsită de
curse bătăi de flori — prințul —
toaletele 10 toalete din Paris —
e dată naibii! Ascultă-mă)).

3. «Chiriac» Veta. Ninon. Dum. apropos de Spiridon
unde-l lasă Pulcheria...

Chiriac

Chiriac nașul «lui» Chiriachiții

Domnica

4. Veta. Pulch. — Vine cu auto de la Dobreni.²³ Spiridon. Ninon

Ce-a fost la Nizza? La Ostenda!

5. Spiridon. «Veta» Ninon

Chiriac mărturisirea

prințu-n sus

„ „ jos

6. Rică. Veta. «Zița». Spir.

7. Rică. Spiridon

„ prințu-n sus

„ „ jos

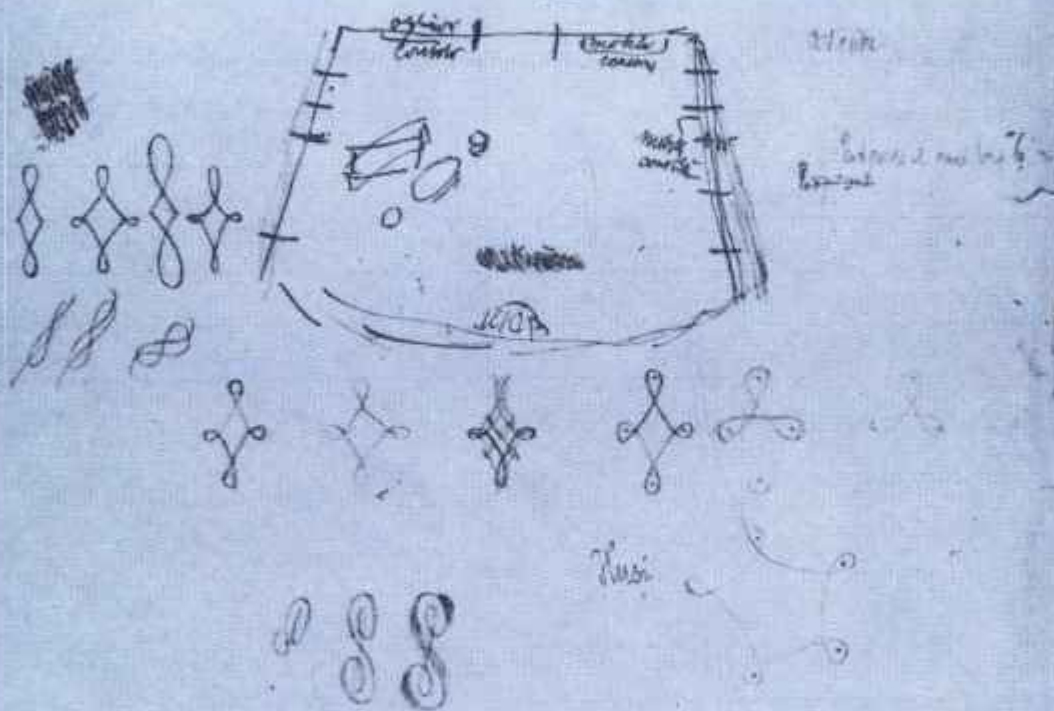
²² Pe f. 2 — verso. Pe această filă se suprapun cel puțin trei straturi succesive.

²³ Dobrenii apar și în proza lui Caragiale: Popa Niță din Dobreni (*Păcat*), Pădurea Dobrenilor (*În vreme de război*). De notat, incidental, că Dobreni este numele unei mari și bogate comune din județul Neamț — presupusul „județ de munte” al *Scrisorii pierdute* — unde dramaturgul fusese revizor școlar cîteva luni, în 1881—1882.

Actus I in abstracto

Un salon ^{inter} elegant & lumineux. Une chambre ^{2 me} avec une entrée; une bibliothèque dans
un appartement; la salle ^{à manger} (cuisine) avec une entrée en gradins; et plusieurs
autres de même dans les autres étages.

Enter name here.

Granitza

Gravida

8. Chiriac. ((Dumitrache, Ipingescu)), Spiridon, Rică

bine, nene, cum am picat, nu mă lași nici să răsufli și mă năvălești cu parapoancele d-tale. Ei comedie! Ce mitocănie, d-le! ((Tot ageamii o să rămână până la moarte))

9. Dum. Chiriac, Spiridon.

Ipingescu, Rică eclatează bine și ese.

10. Dum. Chiriac es. Casă tare d-le

11. Spiridon singur — apoi Pulcheria explicație. Prostii de-ale lui Chiriac. Bănueli neroade. Il voit tout-excepté

Ah! le prince

((Un fecior francez))

II

Pulcheria singură, l'amour est un enfant de bohème. scenă cu portretul.

Chiriac, Spiridon.

Scenă mare de explicație între Chiriac și nevastă i se spune tot ce știe de Veta de Chiriachița etc. Il pune cu botul pe labe

((reamintirea istoriei Noptii furtunoase apropos de zvezica lui Rică))

((Imputări — prințul trebuie eliminat))

((la al 3 act Rică invitat ministrul l-a rugat))

Telefonul

III

Duelul

[VII]²⁴

XXX

ajunge Chiriac să convingă pe Spiridon

s-o lase-n pace pe Pulcheria

Neapărat

scena Rică Ipingescu

Rică — imputări de principiu

Ipingescu — Alta am eu pe sufletul meu. ((Tu (d-ta) ești independent, etc. ai organ etc.)) ((de publicitate ... ești o forță d-le, o mare forță. O lume se teme de d-ta!)) Eu ce să fac? sint ((prefect)) legat — e o nenorocire.

Ce să fac. Dar ... helbet «Toți aji ajuns numai eu»

tic. știu

rezon

rezon

²⁴ Fila 3 — recto, Creion.

ştiu
nu ştii?
— ştii
— N-ai rezon
— Rezon

Acest prefect trebuie pus la rezon!

[VIII] ²⁵

ACT I.

1. Dumitrache — Ipingscu

[IX] ²⁶

Chiriac (dînd într-o parte perdeaua şi privind adînc în grădină). — Nu văz nimic.
Spiridon (uitîndu-se asemenea). Cum nimic?

[X] ²⁷

Caşavencu cu Rică (după împăciuire)

Mă rog dă-mi voie: ori aveam dreptate, ori n-avem dreptate, din această dilemă nu puteţi ieşi. Or, dacă avem dreptate ...

Rică dă-mi voie... Asta poate fi din punctul de vedere «etc» ((al d.voastră)), însă...

— Însă ce?

— Însă... (după multă reflecţie) dă-mi voie: noi zicem aşa: ori aveţi dreptate, ori n-aveţi dreptate, din această dilemă nu puteţi ieşi! Or... dacă n-aveţi dreptate

— Ba, pardon

— Ba pardon, eu

— Atunci nu rămîne decît să facem apel la opinia publică etc.

((Chiriac mă-nţelegi

Şi nevricale mă-nţelegi

că n-am poftă pentru ca s-o «plictisesc» supăr, şi «să sup» să se «su-super» plictisească dumăceai şi... nevricale mă-nţelegi)) ²⁸

²⁵ Fila 4 — *recto*.

²⁶ Pe ultima filă a caietului propriu-zis, *verso*.

²⁷ Fragmentele ce urmează, pînă la sfîrşit, sînt notate pe filele libere, menţionate în nota liminară.

²⁸ Pasajul între paranteze duble („Chiriac mă-nţelegi”... etc.) — aplicaţie ulterioară (creion), peste textul precedent.

[XI]²⁹*Act I. La Sotirescu*

Un salonaş intim, elegant şi luxos. Uşa-n fund dînd în entrée; «uşă» 2 uşi în dreapta dînd în apartamente; la stînga în planurile I şi II fereastră mare dînd în grădină; în planul III uşa de intrare dînd într- «un» o «antreu» entrée special «(ă)» a salonului prin grădină.

[XII]³⁰

Rică. ((Nu mi-a plăcut niciodată în viaţa mea politică acele fraze sforăitoare care denotă prin urmare voi spune părerea mea că)) (*cu putere şi volubilitate şi emoţie crescîndă*) Da! am apărut, o viaţă-ntreagă fără şovăire principiile mele «înaintate» ((ideile progresiste)), instituţiunile Constituţiunea, acel pact fundamenta! al nostru al tuturor, pentru care am vărsat atîtea secole «de sînge» ((generoase şiroaie)), da! le-am apărut cu un amor sincer «şi» deşi desinteresat ca o adevărată tigresă care sentinela neadormită stă «ga» totdeauna gata la postul său de onoare spre a-şi apăra ca o leoaică desperată micii ei puişori favoriţi, care n-au, precum ne spune ştiinţa modernă şi a evoluţiunii ((generale)), ((ca o garanţie)) în «teribila» combaterea luptei pentru existenţă, decît pe ea mama lor.

Prinţul «epatat». Il est vraiment remarquable c't animal!

6.75. 6.75. 6.75

[XIII]

Pulşeria nu o poate suferi pe Ziţa.

Ea n-a vrut s-o invite

Ea a expulzat-o

Şi cu Chiriac şi Veta şi Dum. caută să explice că ministrul,

De aminteri Chiriac mărturiseşte asta şi lui Ipingscu şi Vetti

Vetti, Chiriac i se plînge de asta, şi în genere de purtarea Pulşeriei.

Veta îi recomandă răbdarea.

N-are ce face — căinîndu-l

Confidenţe depline. Şi chiar scenă amoroasă

— Numai eu te-am iubit

— Numai tu m-ai iubit! Aşa e — şi am fost prost

Şi iar confidenţe

Femeia asta!... dar... e M-me. Sotirescu, n-ai ce-i face

Scenă de reminiscenţă absolut sentimentală. Tot romanul cu tot regretul. 'Ţi-aduci aminte? Dar tu? pînă izbucnesc în lacrimi amîndoi. Se aude vocea lui Dum. St! Vine nenea! Se fac veseli, contenanţi. Aici scena lui Dumitrache cu ridiculul.

²⁹ Filă liberă, aceeaşi hirtie, aceeaşi liniatură şi acelaşi format cu filele caietului — vezi facsimil, cu schiţa de scenă.

³⁰ Pe aceeaşi filă — *verso*.

6410/66.
BIBLIOTECĂ
LITERARĂ
ROMÂNĂ

Bătălie de Flut
la Miza
Acum la București
(acțiune)

Acțiune de autoturist

Acțiune de autoturist

— Acțiune de autoturist

Five clock

(7) o mână la răsunare (?)
Acțiune de autoturist

[XIV]

Dumitrache regretă că n-a avut băiat să-l facă avocat

D-ta nu vzi — dacă nu e

Chiriace ar fi minunat ministru

Dar dacă nu e

— Tu mai plîngi

— Nu zic! Slava Domnului dar noi negustorii «sufer» sîntem buni numai să facem țări să ținem statul — serios și chiar sever pentru că noi îl ținem d-le, să știi d-ta. Dar de miniștri nu sîntem buni etc.

[XV]

«Diavolul» Mindria și minia diavolul le insuflă omului; «mindria» minia, ca să-l facă deplorabil; mindria, ridicul

— Eu ... eu am fost geloasă de Chiriace, de bărbatu-meu

— ?

— Da, de d. Chir. Mălăiescu! (rîzînd) Dar asta la-nceput de tot, dar n-a ținut mai mult de vreo două-trei luni (ride tare).

[XVI]²¹

Încăi de familie, ce să mai vorbim?... Uite — aici o avem de față.

Acu despre Chiriace și Pulșeria — e chior, e orb, or, doamne iartă-mă... că am mai văzut, dar ca ăsta... prima! Să-l duc la expoziție.

[XVII]

		1906	1879
		1879	25
		—27	1904
Dumitr.	42	67—«65» «72»	
Chiriace	«22» 21	47—«48» «49»	
Rică	22 23	48— 49 50	
Iping.	28	25— 53 55	
Spir.	11 13	36— 39 31	
Veta	30	55— 63 60	
Zița	20	45 45 49	

67. Dumitr. Titircă. «senator» mare proprietar, mare agricultor, senator conservator

47. Chiriace Sotiriu, mare proprietar, ((mare)) agricultor tovarășul său... deputat liberal.

48 «Rică Venturianu, proprietarul ziarului „Lumina”, avocat, publicist»

53 Nae Ipingescu, inspector finanțiar.

36 Spiridon «...» «Nișescu» Gheorghiu omul de încredere al lui Chiriace

²¹ Pe aceeași filă — verso.

- (55 Veta soția lui Dumitrache) e la «Paris» Nizza
 (45 Zița „ „ Rică) sînt la Nizza
 26 Mița „ „ Chiriac «(sora lui Venturianu)» foarte bogată — foarte...
 18 Lița fiica lui Dumitr. și a Veti — în vacanță (crescută la Paris)
 «29»

24 «Studentul soția bil» Tînărul parizian Paris

La sfîrșit Chiriac se consultă la o parte cu Spiridon:
 acesta a isprăvit în regulă cu toată moșia
 — Atunci du-te și tu cu ea
 — Tocmai
 amîndoi vor să zică asta
 pleacă cu Spiridon

femeii... de îi trebuie și-o pază
 ambasader
 Chiriac — Mă! știi că te-ai gîndit bine...!
 Apăi tu vreau să mergi că un altul...
 cu cine?

[XVIII]

Berlin	7.45	
Stralsund	11.25	Cînd ajunge Cașav,
	11.30	o așa combinație: e semnalul sfîrșitului
Bergen	12.35	
	2.9	E răcit rău.
Rutbus	2.29	peticeală — cîrpeală — umplutură — cusătură groasă, etc.
	2.59	
Sellin w.	4.9	
„0.	4.19	

[XIX]

D. Chiriac
 Ipîngescu Chiriac Ipîngescu
 prefect al județului
 Am trecut prin ponturi mari, noi, domnule.
 Am apucat vremuri noroace!

[XX]⁹²

Știi să ții la secret ... Odată l-aveam pe Chiriac. «acu» Nici cu Veta nu prea intru în secrete ... Dă femeia ...
 Nu știe că mîncîci labe de pisică

Zița maltratată de Sotireasca cere răsburare
 Eclatează Rică

Eu sînt ce-am fost și nu mi-e rușine să spun de unde am plecat, pentru că prin meritele mele și pe cale onorabilă am ajuns unde sînt.

Dar (atunci începe a spune toată genașa casei ((o serie de groaznice *pamflete* unde divulgă cele mai intime secrete ale acestei C¹³))

Titircă Sotirescu et C¹⁴.

⁹² Pe aceeași filă — *verso*.

Cherestegii ((scandaloși usurari de la Dobreni, ridiculi eroi ai scandalurilor cu prințul muscal la Nizza ... dar au trecut măsura. Oamenii aceștia cred că totul le e permis — odată pe capra căruții cu cherestea și astăzi călcăm «oamenii» și ucidem oamenii cu automobilul 120 k. pe oră. Ce ne pasă? Avem cu «ce să-i plătim» ce-i plăti:))

pe acest scandal se deschide scena și pe motivele care au determinat pe Chiriac a părăsi Nizza
Chiriac, — Eu nu sînt cu ei (cu ciocoi) nu e vorbă sînt angajat — n-ai ce-i face principiului — dar vrei să-ți spun drept (face semnul că-l strînge de gît).

[Actul I și III ... Hotelul în București

Actul II la Castelul din Dobreni

[XXII]²²

Bataille des Fleurs la Nizza (aristocratul). Acum la București five o'clock

(?) (o revoltă țărănească) (?)

Dacă posibil

((Accident de automobil

M-me Sotirescu

Spiridon))

[XXIII]

Chiriac. La balezul de la Legațiune

Iping. Subreprefectul plășii

Spiridon omul de-ncredere al lui Chiriac

Mitică A. Venturiani, prezidentul societății studențești «Virtutea romană» Dacia Rediviva

«Esmeralda» Chiriachița, fiica lui Dumitrache Titircă și a coanei Vetii; fina lui Chiriac

«Zița» Mița nevasta lui Chiriac

La țară «la ziua» la Réveillon

Se comandă biletele pentru expresul Paris la telefon

Invitați la urmă:

Dum.

Rică

Veta

Zița

Știi ... o cravată

Ce cravată (aducîndu-și pe departe aminte de ceva începe să rîză).

Bată-te nene Nae, strașnică memorie ai!

Pulșeria e foarte supărată de afacerea de la Capșa: Cu ce drept «faci» aperi cu scandal reputația mea. Nu-ți permit.

²² Pe aceeași filă — *verso*, Creion.

[XXIV]

Kneazul — cum îl cheamă — ...

Scena I

am un proverb

Titircă Iping

Titircă (urmind o vorbă începută, pe care o ascultă cu zîmbet)

[XXV]

Iping. pîi atunci

Dum. Pe el nu-l ştiu, da-i ştiu istoria (imitind, singeant pe Pulşeria) Prens Artir hi hi. Prince Siktir ha ha
(prin Art) prens în sus Artir în jos

Iping. D.

D. Despre Rică paraponul lui Rică. E botos

I. Ori şi cit conduce opinia publică (puterea presei expusă la Ipingescu)

D. Oleo! etc

După expunerea grierelor lui Rică acum să venim — la

Expoziţie despre Chiriac

Intervine Veta — nene eşti gură rea

Laudă pe Veta faţă cu Chiriac

Veta Femeie tinăra ... iducaţie de asta de acuma, nu ca pe vremea mea etc

Apoi Chiriac

Apoi Dum. Spune-i de Rică

Eclatarea Pulşerici cu Veta

Ce mai tura vura de geaba

[XXVI]

Putrefacţiune

[XXVII]

Dar tot nu-mi pasă! Îi cumpăr pe toţi

[XXVIII]

((Indelicat ... şi <plin de>)) cu

— <conversaţie> ((şi cu convrsaţie))

— şi plin de complimente

[XXIX]

a evita orice nuanţă de trivialitate sau de ridicul

poartă cu eleganţă costumul de ultimă modă parisiană. Fără

nici o recherche

multă distincţiune

tipul poetic al genului enfant gâtée

mondaine accomplie parisienne du plus haut chic.

Nenumerate

[XXX]²⁴

Nenumerate pluguri s-au pus de-a curmezișul <drumului> și stau dirze să-nchiză drumul

Vă speriați atitea, de un tun

Sunteți atitea, atitea numeroase

Om fi noi proaste, dar el e nebun

Pluguri mulțime d'acurmezișul s-au pus

Și nu lasă pe nimeni

Un tun în goană <...> vine <și> urlînd de departe

O! Proaste unelte atitea de multe vi-i frică de-un tun

Nu proaste atita, dar tunu-i nebun

v.v./v—v/v—v/v—v/v—

<Răspund în g>

Poate om fi noi proaste

((Chiriace eclatează contra tuturilor care o sfîșie. Cînd toți sînt de față la plecarea ei la Paris)).

[XXXI]

Actul II

Începe scena cele 2 femei

Apoi fata

[XXXII]

Actul I

Titircă — Ipingescu

Titircă. <Eu> Înțeleg eu ce spui d-ta <...> nu mă fac să-nțeleg

²⁴ *Duel* — eboșă a fabulei expediate (de la Berlin) lui Mihail Dragomirescu (scrisoare din 16.06.1907) și apărută în *Convorbiri* (I, 13 — 1.07.1907). Peste acest text, Caragiale a așternut notații cu creionul despre izbucnirea lui Chiriace (este, desigur, vorba de plecarea la Paris a Pulșeriei).

...AD ASTRA

Victor Ion POPA

AUTOPORTRET MĂRTURISIRI

Dacă Victor Ion Popa își creiona chipul în linii și unghiuri — sînt cunoscute autoportretele sale — se pare că dintr-o acuratețe sufletească evita să comunice public relații, mai ales de caracter personal, despre el, sau despre multiplele-i preocupări și activități.

«Comme c'est gênant et peu agréable pour un „non-lyrique“ de parler de soi»¹ — spune Victor Ion Popa într-o corespondență² care, prin conținut și măsură, își depășește limitele, devenind o adevărată profesiune de credință.

Și totuși pentru a oferi o serie de date autobiografice și bibliografice cerute de corespondentul său, scriitorul transmite detalii asupra vieții și activității sale, și, își calcă pe inimă — cu promisiunea să nu recidiveze — strecurînd de-a lungul rîndurilor unele mărturisiri, pe care le rostește cu mare încredere în confratele ceh, dar, „à basse voix“.³

Confesiunile sînt de naturi diverse. Cînd privind pasiunile sale pentru regie, pentru actorie (în care constată, nu fără amărăciune, că nu s-a realizat), cînd slăbiciuni față de propria-i creație (piesa de teatru *Moartea prietena mea*), cînd privind aptitudini, preferințe, simpatii de ordin general. Toate trădeză intime vibrații sufletești tănuite adînc, confesate cu jenă, discreție și modestie.

Redăm integral documentul respectiv, imagine a unor reflecții interesante ale iubitorului de artă Victor Ion Popa.

Lilica MUȘATESCU

¹ «Cit este de stînjent și de puțin plăcut pentru un „non-lyric“ să vorbească despre sine» — Originalul în limba franceză.

² Scrisoare Victor Ion Popa către Jan S. Kvapil, profesor la Kladno, traducătorul romanului *Velerim și Veler Doamna* în limba cehă.

Documentul este un concept autograf — așa cum obișnuia să alcătuiască și să păstreze scriitorul — pe nouă pagini de hirtie velină, cu corecturi de fond, de formă și — fiind conceput într-o limbă străină — și de ortografie.

Corespondența nu este datată. După investigațiile noastre, socotim că a fost scrisă în vara sau toamna anului 1938. M.L.R. — 13. 848.

³ „Încet“, „șoptit“ — originalul în limba franceză.

Portret din anii 1935—1937, M L R 13873.

Către Jan S. KVAPIL

prof. la Kladno

*Cher * Monsieur le Professeur,*

Votre lettre s'étant égarée parmi mes adresses — je suis assez riche en cette matière — j'ai tardé à vous répondre.

M'en excuser ? Non, j'y renonce, parce que ce serait accuser votre lettre si aimable et si touchante pour un pauvre écrivain roumain, qui n'a connu jusqu'ici qu'un seul visa sur son passeport littéraire : une pièce de théâtre jouée — il y a quelques années — sur la scène du Théâtre National de Sophia.

Donc, je suis, cher monsieur, trop enchanté de votre proposition, pour faire des difficultés à une initiative dont la réalisation me sera très utile à moi-même. Faites donc traduire Velerim și Veler Doamne — si vous le croyez. Et si cela vous dit quelque chose, traduisez aussi Sfirlează cu folează, un autre roman de moi, moins roumain peut-être que le premier, mais très actuel — c'est un roman d'aviation celui-là, livre d'initiation dans les mystères et les beautés du vol.

La question des droits d'auteur dépasse mes préoccupations. Faites donc comme vous voulez et comme bon vous semblera, après entente préalable avec la maison d'édition „Cultura Națională” de Bucarest.

Néanmoins, si vous désirez connaître mon opinion là-dessus, m'est avis que vous deviez songer à récupérer d'abord tous les frais de cette première édition — assez risquée en somme — et de voir ce que le livre vaut chez vous comme public. Si ça marche, les questions d'argent commenceront avec la deuxième édition. Voilà !

Pour répondre à l'autre question, sachez que je suis né le 29 juillet 1895 à Bârlad — petite ville de Moldavie, d'un père instituteur de village, dont les modestes origines n'empêchent pas d'être très anciennes. En vérité, elles remontent à 1350 par ma famille de „răzăși”, petite noblesse campagnarde d'ailleurs extrêmement paysanne, mais fort caractéristique en Moldavie.

J'ai fait mes études secondaires et universitaires à Iași. J'y ai suivi même les cours du Conservatoire dramatique, faits par le grand poète Mihail Codreanu — jouant par-ci, par-là, des rôles assez importants dans les ensembles du Théâtre National de Iași, jusqu'en 1916.

La grande guerre m'a vu officier dans les tranchées de Mărăști, de Oituz et parcourant à pied les montagnes et les vallées de Transylvanie jusqu'à la Tissa, même au-delà, à Kecskemet (Hongrie).

Après la guerre, encouragé dans la voie littéraire par le vieux Alexandru Vlahuță, poète de grande renommée de la fameuse phalange des écrivains du XIX-ème siècle, je me suis établi à Bucarest, en travaillant quelques années de suite à une revue pour les enfants — la première de ce genre — publiée par G. Costa-Foru.

* Toate erorile de ortografie și de construcție gramaticală ale lui Victor Ion Popa au fost corectate tacit de redacția revistei.

Dragă Domnule Profesor,

Scrisoarea dumneavoastră rătăcindu-se printre hirtiiile mele — sunt mare specialist în așa ceva — am întârziat cu răspunsul.

Să-mi cer scuze? Nu, renunț s-o fac pentru că ar însemna să subestimez scrisoarea Dumneavoastră atât de amabilă și de emoționantă pentru un biet scriitor român, care n-a primit până acum decât o singură viză asupra pașaportului său literar: o piesă de teatru jucată — sunt câțiva ani de atunci — pe scena Teatrului Național din Sofia.

Prin urmare, sunt, dragă domnule, foarte încântat de propunerea dumneavoastră ca să fac greutăți unei inițiative a cărei realizare îmi va fi foarte folositoare chiar mie însumi. Traduceți deci *Velerim și Veler Doamne* dacă doriți. Și traduceți deasemeni, dacă aceasta vă spune ceva, *Sfârlează cu sofează*, un alt roman al meu, poate mai puțin românesc decât primul, dar foarte actual — un roman de aviație, carte de inițiere în misterele și în frumusețile zborului.

Problema drepturilor de autor depășește preocupările mele. Veți face așa cum veți dori și cum veți socoti că e mai bine, după înțelegerea prealabilă cu editura „Cultura Națională” din București.

Dar dacă totuși vreți să știți părerea mea în această chestiune, cred că va trebui să vă gândiți să recuperați mai întâi toate cheltuielile acestei prime ediții — în definitiv destul de riscantă — și să vedem cât va valora cartea în fața publicului dumneavoastră. Dacă merge, problemele bănești vor începe cu a doua ediție. Asta este!

Pentru a răspunde celeilalte întrebări, iată: m-am născut la 29 iulie 1895, la Birlad, — tirgușor din Moldova, dintr-un tată învățător de țară, ale cărui modeste origini nu le împiedică să fie foarte vechi. Într-adevăr, ele urcă până în 1350 prin familia mea de „răzăși”, mică nobilime țărănească, dealtfel extrem de rurală, dar foarte caracteristică în Moldova.

Mi-am făcut studiile secundare și universitare la Iași. Aici am urmat chiar și cursurile Conservatorului dramatic, ale marelui poet Mihail Codreanu — jucând ici-colo roluri destul de importante în ansamblurile Teatrului Național din Iași, până în 1916.

Marele război mondial m-a găsit ofițer în tranșeele de la Mărăști, de la Oituz și, străbătind pe jos munții și văile Transilvaniei până la Tisa și dincolo de ea, până la Kecskemet (în Ungaria).

După război, încurajat pe tărîmul literar de bătrînul Alexandru Vlahuță, poet de mare renume al faimoasei falange de scriitori ai secolului al XIX-lea, m-am stabilit la București, lucrînd câțiva ani în șir la o revistă pentru copii — prima de acest gen — editată de G. Costa-Foru.

En même temps, le Théâtre National de Bucarest, après un rapport favorable signé par l'illustre prosateur Ion Alexandru Brătescu-Voinești, reçoit ma première pièce *Ciuta* (La Biche), jouée le 13 sept. 1922 avec un succès inattendu. Ce succès m'a valu cette année — la même, cinq prix décernés par la „Société des Critiques“ et par les théâtres roumains.

L'année 1925 me trouve emballé dans la voie de la régie théâtrale. C'est un vice dont je n'ai pas encore guéri. Pas trop fameuse, cette passion m'a coûté de longues années de travail forcené et de souffrances, mais j'ai toujours trouvé dans cette surcharge de travail théâtral, la soupape nécessaire pour le rêve irréalisé de l'acteur que je désirais devenir.

Me voilà donc, metteur en scène au Théâtre Populaire dirigé à Bucarest par le grand historien Neculai Iorga. C'est là que j'ai introduit, pour la première fois en Roumanie, une pièce tchèque. C'était la comédie de František Langer *Le chameau passe par le trou de l'aiguille*.

Quelques années après, je fais la navette comme régisseur, entre le Théâtre National de Craiova et celui de Cernăuți — le dernier me fixe en 1926 par décret royal. Peu après j'y suis nommé Directeur. Tâche assez difficile attendu que la ville de Cernăuți, très cosmopolite, se montre méfiante pour toute manifestation roumaine et prodigue sa tendresse à n'importe qui et à n'importe quoi lui vient d'Ukraine, de Pologne ou de Vienne.

Par un travail acharné, avec un répertoire choisi parmi tous les répertoires des nations voisines, j'ai réussi quand-même à gagner la confiance et l'amitié de ces ennemis déclarés du théâtre roumain. Après deux années d'efforts je peux compter 75% d'étrangers dans la salle.

C'est à Cernăuți que, après avoir repris la comédie de Langer — que j'avais d'ailleurs jouée aussi à Craiova — je présente encore pour la première fois en Roumanie la fameuse R.U.R. de Karel Čapek.

Et c'est toujours ici que j'écris *Le géranium dans la fenêtre*, la comédie en trois actes, qui, en 1929, a inauguré le Studio du Théâtre National bucarestois, obtenant un succès qui a valu à la pièce d'une part un Prix de l'Académie Roumaine et d'autre part son inscription dans le répertoire permanent de notre première scène.

Invité par la grande tragédienne de la Comédie Française, Maria Ventura, à prendre la direction artistique du théâtre qu'elle fondait en 1929, dans la capitale roumaine, je quitte Cernăuți. La troisième pièce que je prépare c'est *Périphérie* de Fr. Langer. Un an après, je reprends sa comédie qui retrouve toujours son succès.

Depuis 1932, je reste loin des théâtres. On trouve toujours l'homme qui, en vous chassant d'une place, vous force à faire mieux. Me voilà donc sans engagement. Toute ma clientèle d'autrefois — je gagnais beaucoup avec les dessins et les caricatures (on disait même que c'est mon fort!) — était perdue. Que faire? Crever de faim? En Roumanie? Mais chez nous on dit que personne ne saurait se permettre une semblable infamie! ... Moi, non plus. Travaillons donc. Mais comment? Et quoi?

Alors je commence à écrire des mémoires de guerre — „*Vremea*“ a des paiements maigres, mais réguliers. Et puis, je peux en tirer un petit volume.

En même temps je publie de petits entrefilets dans „*Ordinea*“. Là-bas, au moins, c'est plus simple. On promet et on ne paie rien du tout. Mais, enfin, j'écris. C'est-à-dire „je fais“ ma plume.

În același timp, Teatrul Național din București, după un referat favorabil semnat de ilustrul prozator Ion Alexandru Brătescu-Voinești, primi prima mea piesă *Ciuta*, jucată la 13 septembrie 1922 cu un succes neașteptat. Succes care mi-a adus, chiar în acest an, cinci premii decernate de către „Societatea Criticilor” și de către teatrele românești.

Anul 1925 mă găsește ambalat în domeniul regiei teatrale. A fost un viciu de care încă nu m-am vindecat. Nu prea strălucită, pasiunea m-a costat ani lungi de muncă aprigă și de suferințe, dar întotdeauna am găsit în această corvoadă teatrală, supapa necesară pentru visul nerealizat al actorului care dorisem să devin.

Iată-mă deci, regizor la Teatrul Popular din București condus de marele istoric Nicolae Iorga. Aici am introdus în repertoriu pentru prima dată în România o piesă cehă. Era comedia lui František Langer, *Cămila trece prin urechile acului*.

După cîteva ani, făceam naveta ca regisor, între Teatrul Național din Craiova și cel din Cernăuți — ultimul m-a fixat în 1926 printr-un decret regal. Puțin după aceea, tot aici, am fost numit director. Treabă destul de grea, ținînd seamă că orașul Cernăuți, foarte cosmopolit, se dovedea rezistent față de toate manifestările românești, oferindu-și sufletul pentru oricine și pentru orice i-ar fi venit din Ucraina, din Polonia sau din Viena.

Printr-o muncă inverșunată, cu un repertoriu ales dintre toate repertoriile naționale învecinate, am reușit totuși, să cîștig încrederea și prietenia acestor dușmani fățiși ai teatrului românesc. După doi ani de eforturi, puteam să număr în sală 75% străini.

La Cernăuți, după ce am reluat comedia lui Langer, pe care o jucasem de altfel și la Craiova — am reprezentat tot pentru prima dată în România celebra *R.U.R.* de Karel Čapek.

Și tot aici am scris comedia în trei acte *Mușcata din fereastră*, care în 1929 a inaugurat Studioul Teatrului Național bucureștean, obținînd un succes care a fost recompensat, pe de o parte cu un premiu al Academiei Române, pe de altă parte, prin înscrierea ei în repertoriul permanent al primei nostre scene.

Invitat de către marea tragediană de la Comedia Franceză, Maria Ventura, să preiau direcția artistică a teatrului pe care îl înființase în 1929, în capitala țării noastre, am părăsit Cernăuții. A treia piesă pe care am pregătit-o a fost *Periferie* de Fr. Langer. După un an, i-am reluat comedia care obținea mereu succes.

Din 1932, m-am îndepărtat de teatru. Se găsesc întotdeauna oameni care rîvnindu-ți locul te silesc să realizezi mai mult.

Iată-mă prin urmare fără slujbă. Toată clientela mea de altădată — cîștigasem mult cu desenele și caricaturile (s-ar fi spus că aici era forța mea!) — era pierdută. Ce să fac? Să crăp de foame? În România? Dar se spune că la noi nimeni nu-și poate permite o asemenea infamie...! Eu, cu atît mai puțin! Pe lucru deci. Dar cum? Ce?

Am început atunci să scriu memorii de război. „*Vremea*” plătea puțin, dar regulat. Și-apoi, puteam să scot și un mic volum.

În același timp, publicam mici foiletoane în „*Ordinea*”. Aici măcar era mai simplu. Se promitea dar nu se plătea deloc. Dar, în sfîrșit, scriam. Adică, îmi făceam meseria.

Et, au fond d'une pauvre et triste nuit, je trouve mon sujet. Il s'est formé lentement, péniblement, parmi de lointains souvenirs d'enfance.

J'espérais tirer de tout cela une petite nouvelle. Au bout d'une semaine, j'ai constaté que cela devait être une grande nouvelle, peut-être même un petit roman.

Mais, lorsque je me suis penché sur ma pauvre feuille blanche en tête de laquelle j'avais écrit de ma minuscule écriture timorée La damnation de Manlache Pleșa — le premier titre — la plume m'a résisté. C'était plus long que ça. Et c'était aussi plus difficile.

Et, d'un trait, j'ai vu mon bonhomme de Pleșa, le brave géant, poursuivi par son destin, comme une pauvre bête de la forêt, traquée par des chasseurs impitoyables, m'imposant son cadre à lui. Il se sentait trop grand pour la petite vitrine que je lui préparais.

J'ai repris ce travail. Et Velerim și Veler Doamne a voulu accomplir le désir de son héros.

A-t-il réussi? Qu'en sais-je? Le professeur Alexandru Rosetti, directeur de la „Cultura Națională”, qui a édité le livre, fut enchanté. Le public épuisa dans une trentaine de jours la première édition, la critique fut favorable et la „Société des gens de lettres” couronna le roman du prix „Brătescu-Voinești”.

Ce fut un peu de lumière après tous ces tristes détours de la vie.

Coup sur coup „Vremea” édite maintenant le recueil Floarea de oțel — pour lequel l'Académie Roumaine décerne le prix „Const. Kirilescu” et la maison d'édition „Adevărul” m'offre un contrat pour mon prochain livre Sfrlează cu Fofează („girouette à tour-niquet” ... ou quelque chose comme ça.)

Ces jours-ci, nous aurons une deuxième édition de ce roman et une troisième de Velerim, de grosses éditions à raison de 4 et 5 mille volumes. Mais par-ci, par-là, j'ai publié dans „Gindirea”, „Vremea”, „Viața românească”, un peu partout, des nouvelles, et j'ai écrit quelques pièces de théâtre.

L'une entre toutes m'est particulièrement chère: La mort, mon amie, tragédie moderne en quinze tableaux. Cette faiblesse s'explique aisément. C'est une pièce trop difficile à jouer, ou son sombre sujet, trop loin le pauvre, du goût actuel. A quoi bon tenter l'épreuve?

J'ai encore La vengeance du souffleur, une blague de coulisses en 3 actes et, en collaboration avec Ion Marin Sadoveanu — actuel directeur général des théâtres — Le mûrier de l'Imperator Trajan, pamphlet dramatique en 3 actes.

Vous pouvez compter aussi: Tache, Ianko și Cadir une comédie jouée au Théâtre Ventura en 1932, avec un trop discutable succès, quoique j'aie le sentiment qu'une distribution plus réfléchie et moins approximative en aurait fait un succès. Mais, ne voyez là que des opinions d'un auteur. C'est-à-dire, justement ce dont il faut se méfier davantage.

Mettez encore les quelques comédies en un acte: Shakespeare aux Enfers; L'Idole; L'accord dans la famille — celle-ci couronnée du Prix de la „Société des Auteurs Dramatiques”; Cendrillon; Petite Publicité; Efraim, le ture et son avion; Le clou de Pepelea — d'après un motif de Tudor Pamfile; Vicleimul, mystère populaire, adapté pour la scène — et une dizaine de saynètes pour les enfants (comme régisseur j'ai pris l'initiative des spectacles spéciaux pour les enfants et je suis heureux de voir

Și în miezul unei triste nopți, am găsit, un subiect. Se forma încet, greoi, printre îndepărtate amintiri din copilărie.

Speram să scot din ele o mică nuvelă. După o săptămână, am constatat că aceasta trebuia să fie o mare nuvelă, poate chiar un mic roman.

Dar când m-am aplecat pe biata hirtie albă în capul căreia scrisesem cu grafia mea timorată și mărunță *Condamnarea lui Manlache Pleșa* — primul titlu — penița s-a oprit. Era mai mult decît atît. Și deasemeni mult mai complicat.

Și dintr-o ochire, l-am văzut pe bunul meu Pleșa, bravul uriaș, urmărit de destinul său, ca o biată făptură a pădurii, hărțuită de vinători nemiloși, impunîndu-mi el însuși personalitatea sa. El se simțea prea mare pentru micul cadru pe care i-l pregătisem.

Mi-am reluat munca. Și *Velerim și Veler Doamne* a vrut să împlinească dorința eroului ei. Reușise? Nu știam. Profesorul Alexandru Rosetti, director la „Cultura Națională”, care a editat cartea, a fost încîntat. Publicul epuiză în treizeci de zile prima ediție, critica fu favorabilă și „Societatea Oamenilor de litere” încunună romanul cu premiul „Brătescu-Voinești”.

Aceasta a însemnat puțină lumină după toate triste meandre ale vieții.

Una după alta, „*Vremea*” editează acum culegerea *Floarea de oțel*, pentru care Academia Română mi-a decernat premiul „Const. Kirițescu” și casa de editură „Adevărul”, îmi oferi un contract pentru următoarea carte *Sfirlează cu Fofează*. Zilele acestea vom avea o a doua ediție din acest roman și o a treia din *Velerim*, în tiraje mari de patru și cinci mii de volume.

Pe ici, pe colă, am publicat în „*Gîndirea*”, în „*Vremea*”, în „*Viața Românească*”, cite puțin peste tot, nuvele, și am scris citeva piese de teatru. Una dintre toate îmi este deosebit de dragă: *Moartea, prietena mea*, tragedie modernă în cincisprezece tablouri. Această slăbiciune se explică ușor. Este o piesă greu de jucat, avînd în vedere subiectul ei sumbru, prea departe, bietul, de gusturile actuale. La ce bun să încerc dovada?

Mai am *Răzbunarea sufleurului* o glumă de culise în trei acte și în colaborare cu Ion Marin Sadoveanu — actualul director general al teatrelor — *Dudul lui Traian*, pamflet dramatic în trei acte.

Puteți să adăugați încă *Take, Ianke și Cadîr*, o comedie jucată la Teatrul Ventura în 1932, cu un prea discutabil succes, cu toate că am sentimentul că o distribuție mai bine gîndită și mai puțin întîmplătoare i-ar fi adus succesul. Dar, să nu vedeți aici, decît părerile unui autor. Adică tocmai acelea de care trebuie să te ferești mai mult.

Adăugați încă citeva comedii într-un act: *Shakespeare în Infern*; *Idolul*; *Acord familial* — aceasta încununată de premiul „Societății Autorilor Dramatici”; *Cenușăreasa*; *Mică publicitate*; *Efrem, turcul și avionul său*; *Cuiul lui Pep-lea*, — după un motiv din Tudor Pamfile; *Vicleimul*, mister popular, adaptat pentru scenă — și citeva scenete pentru copii (ca regisor am luat inițiativa unor spectacole speciale pentru copii și sunt fericit să văd astăzi că propaganda mea a reușit.

Autoportrait Victor Ion Popa (21.V.1917).

aujourd'hui que ma propagande a pleinement réussi: même le Théâtre National de Bucarest organise maintenant de semblables représentations).

Cet hiver, j'espère finir la biographie-romancée du premier constructeur d'avions et aviateur roumain Aurel Vlaicu. Le livre sera intitulé Maistorașul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu (Petit-maître Aurel, l'apprenti du Bon-Dieu).

Au fur et à mesure, j'écirai: une comédie: Apă vie — comment traduire ça? Tâchons avec: Source de vie mais c'est loin d'exprimer la même chose —; un roman: Le frère Patopie, le Saint-Mendiant; — une autre comédie: La sainte impertinence, ce qui veut — mais ne réussit pas — à traduire l'intraduisible: Sfinta obrăznicie du roumain.

Desen Victor Ian Poga, din 1916.

din plin; chiar Teatrul Național din București organizează acum asemenea reprezentații).

În această iarnă, sper să isprăvesc biografia romanțată a primului constructor de avioane și aviator român, Aurel Vlaicu. Cartea va fi intitulată *Maistrușul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu*.

Treptat, voi scrie o comedie *Apa vie*, — cum să traduc aceasta? Să încercăm cu *Source de vie*, dar este departe de a exprima sensul corect; un roman: *Fratele Patopie*, *Sfintul-Cerșetor* — o altă comedie: *Sfinta impertinență*, ceea ce vrea — dar nu reușește — să traducă intraductibilul *Sfinta obraznicie* din românește.

Suivra peut-être : — Le Bon-Dieu, une troisième comédie...

C'en est trop, n'est-ce pas ?

Et puis, nous aurons tout le temps de parler sur cette vaste oeuvre „in futurum“.

Et maintenant, puisque je livre mon âme à un Tchèque, accordez-moi la fierté de vous informer que, ce printemps même, je fus décoré par son Excellence le Président Beneš avec „Le lion blanc“, lors de sa visite à Bucarest. Ce n'est pas pour des mérites littéraires. J'ai eu, comme Inspecteur des Fondations Royales, à organiser „Le Musée du village roumain“, musée qui a eu l'honneur d'être visité par Son Excellence — et, d'en être fort apprécié — occasion à laquelle notre Roi m'a fait la haute faveur de me présenter à votre Président en termes qui m'ont valu sa particulière attention.

Savez-vous pourquoi je vous fais cet aveu ? C'est pour vous dire — mais à voix basse et seulement pour vous — que c'est la seule décoration que j'aie reçue.

Et, bien entendu, parce que je considère votre lettre et votre très touchante proposition comme la deuxième — une vraie, celle-là.

Et puis, parce que, pendant la guerre, dans un village de Transylvanie, où je suis tombé malade — et c'était les fêtes de Pâques — je fus l'hôte, le malade et l'enfant — c'est du moins ce que témoignait la tendresse avec laquelle je fus soigné — d'un pauvre, bon et doux vieux que je n'oublierai jamais. Et celui-là fut aussi un tchèque.

Il se nommait Diesel et me conjurait de lui dire „Papa Diesel“... et, de sa maigre bibliothèque, petite étagère ornée d'une dizaine de volumes il m'a tiré un bouquin, un tout petit bouquin, en fendant l'air avec lui comme avec un drapeau. C'en était peut-être un. C'était la Descriptio Moldaviae livre écrit par Dimitrie Cantemir, le savant prince moldave.

C'était le premier livre roumain traduit en tchèque.

Et maintenant j'ai fini. Comme c'est gênant et peu agréable pour un „non-lyrique“ de parler de soi.

Pardonnez-moi tout ce qui peut paraître insipide et gauche — et comment ! mon manque d'habitude c'est mon excuse. C'est la première fois que je le fais et je vous promets de ne plus récidiver.

En biographie, bien entendu parce qu' en lettres je le voudrais bien, si cela vous donnait envie ou si je puis vous servir de telle ou telle autre manière, avec tout ce qui pourrait vous intéresser sur la littérature et la vie roumaines.

Mais, dites-moi, est-ce que je serai toujours obligé de vous écrire en français ? J'ai comme une impression que vous lisez le roumain. Suis-je en faute ? Si non, ayez l'obligeance et dégagez-moi de cette difficulté. En roumain, je vous assure, je pourrais vous écrire mieux même — peut-être — avec talent par-ci, par-là. En tout cas, avec ce je ne sais-quoi qui me permettra d'être moi-même, ce moi-même trop roumain, d'avoir en même temps la possibilité d'être un peu français aussi.

En attendant — et avec quel grand plaisir ! — votre réponse, c'est-à-dire votre décision et en vous demandant pardon pour tout le mal que cette initiative vous infligera, je vous prie, cher monsieur, de bien vouloir accepter l'assurance de mes sentiments les plus distingués.

Va urma poate: *Bunul Dumnezeu*, o a treia comedie ...

E prea mult, nu-i așa?

Și apoi, vom avea timp să vorbim despre această vastă operă „în futurum“.

Și acum, deoarece îmi încredințez sufletul unui ceh, acordați-mi mindria de a vă informa, că tocmai în această primăvară, am fost decorat de către Excelența sa Președintele Beneš cu „Leul alb“, în urma vizitei lui la București. Nu pentru merite literare. Ca inspector al Fundațiilor Regale am organizat „Muzeul satului românesc“, muzeu care a avut onoarea să fie vizitat de Excelența Sa — și de aici să fiu foarte apreciat — prilej care a făcut pe regele nostru să-mi facă înalta favoare de a fi prezentat Președintelui dumneavoastră în termeni care mi-au adus deosebita sa atenție.

Știți pentru ce vă fac această mărturisire? Ca să vă spun — dar cu glas încet și numai domniei-voastră. — că aceasta este singura decorație pe care am primit-o.

Și, bine înțeles, deoarece consider scrisoarea dumneavoastră și impresionanta domniei-voastră propunere, ca pe a doua — una adevărată.

Și apoi, pentru că, în timpul războiului, într-un sat din Transilvania, unde mă imbolnăvisem — și era tocmai de Paște — am fost oaspetele, bolnavul și copilul ce eram — cel puțin așa dovedea căldura cu care am fost îngrijit — al unui biet, bun și cumsecade bătrîn pe care niciodată nu-l voi uita și acesta era tot un ceh. Se numea Diesel, și mă implora să-i spun „Papa Diesel“ ... și din săraca lui bibliotecă, o mică etajeră împodobită cu vreo zece volume, mi-a scos o cărțuție, o cărțuție foarte mică, despicînd aerul cu ea ca și cum ar fi fost un drapel. Poate că și era! Era *Descrierea Moldovei*, carte scrisă de Dimitrie Cantemir, savantul prinț moldovean.

Este prima carte românească tradusă în limba cehă.

Și acum termin. Cit e de stînjenitor și de puțin plăcut pentru un „non-liric“ să vorbească despre sine.

Vă rog să-mi iertați tot ceea ce ar fi putut să vi se pară de prost gust sau stingaci — vai! Lipsa de obișnuință mă scuză. Este prima dată cînd o fac și vă promit să nu mai repet.

Bine înțeles, în biografie, fiindcă în scrisori, aș dori s-o mai repet, dacă acestea v-ar face plăcere sau dacă aș putea să vă servesc într-un fel, sau altul, cu tot ceea ce v-ar interesa asupra literaturii și asupra vieții românești.

Dar, spuneți-mi, voi fi mereu obligat să vă scriu în franceză? Am impresia că citiți românește. Greșesc? Dacă nu, aveți bunăvoința și scutiți-mă de această greutate. În românește, vă asigur, aș putea să vă scriu mai bine și poate chiar — cu talent pe ici, pe colo. În orice caz, cu acel ceva, care îmi va permite să fiu eu însumi, un eu însumi prea român, ca să pot fi în același timp și puțin francez.

În așteptarea — și cu cită plăcere — a răspunsului dumneavoastră, adică a hotărîrii dumneavoastră, și cerîndu-vă iertare, pentru tot răul pe care această inițiativă vi-l va pricinui, vă rog, dragă domnule, să binevoiți a accepta asigurarea sentimentelor mele cele mai distinse.

Hermiona ASACHI- QUINET

150 de ani de la naștere

O personalitate remarcabilă a secolului al XIX-lea, figură reprezentativă îndeosebi pentru momentul european 1848 și epoca ce i-a urmat, este compatrioata noastră Hermiona Quinet.

Împărtășind destinul literar al multora dintre scriitorii bilingvi, Hermiona Quinet este astăzi aproape ignorată de ambele culturi — română și franceză — cărora le aparține prin scrierile ei.

Lucrările de debut ce se rezumă la un mic număr de traduceri, care însă își au importanța lor căci sînt printre primele transpuneri din alte limbi în Moldova, o situează pe Hermiona Asachi în cadrul literaturii române. Prin opera de mai târziu, posterioară anului 1845, pe care o va scrie în străinătate, în limba franceză, scriitoarea se integrează culturii franceze.

Crescută în casa părintească într-o ambianță de intelectualitate profundă, sub înrîurirea multifateralului său părinte Gheorghe Asachi și a mamei sale, compozitoarea Elena Asachi, născută Tayber, Hermiona își însușește cunoștințe temeinice în domeniul literaturii, al istoriei naționale și al muzicii și va participa de timpuriu la marea mișcare culturală din Moldova din prima jumătate a veacului trecut.

Mai târziu, cînd Franța îi va deveni a doua patrie, Hermiona Quinet, formată încă din țara sa în spiritul ideilor de progres și de libertate națională, va milita prin cărți și articole de presă, alături și în sprijinul concepțiilor politice și ideologice ale soțului ei, — istoricul și scriitorul francez Edgar Quinet,

republican convins (la Cameră, ca deputat, se afla pe banca stîngii republicane) — pentru cuceririle revoluției franceze de la 1848, la care ea participă indirect.

Hermiona Quinet Asachi s-a născut la 16 decembrie 1821¹ în Iași, în timpul primei căsătorii a Eleonorei Tayber, cu Kiriaco Melirato. Cînd în 1823 Eleonora se despărțea de soțul său, acesta consimțea la divorț, ba, mai mult, imputernicea pe Gheorghe Asachi să adopte pe cei trei copii ai săi: Dumitru (1820—1868), Glicheria (care mai târziu va lua numele de Hermiona) și Alexandru (1822—1875)², fapt care, confruntat cu date din studii mai vechi asupra vieții și operei lui Asachi³, unde se indica drept an al căsătoriei sale cu Eleonora Tayber 1817, ar putea duce la concluzia că legătura scriitorului cu viitoarea sa soție era anterioară anului 1823.

Ceea ce este sigur, este că Hermiona l-a iubit și prețuit pe Asachi ca o fiică adevărată.

¹ După piatra tombală de la cimitirul Montparnasse din Paris.

² Data nașterii lui Alexandru Asachi o comunicăm după *Jurnalul intim* al lui Gheorghe Asachi, inedit, care se va publica integral în volumul al IV-lea al colecției de *Documente și manuscris literare*, editată de Paul Cornea și Elena Piru, Ed. Acad. R.S.R. Gh. Asachi nota miercuri 31 octombrie 1863: „Aniversala [*sic!*] nașterii de mama [*sic!*] și a lui Alecu 1822! La mulți buni ani.”

³ E. Lovinescu, *Gh. Asachi. Viața și opera sa*, București, 1927.

Căsătorită la 18 ani cu Alexandru Moruzi de la Pechea, cu care va avea un fiu, Gheorghe⁴, Hermiona nu se înțelege cu soțul ei și pleacă la Paris, cu copilul, unde se fixează din 1845.

Din anul 1846 frecventează cursurile lui Edgar Quinet și ale lui Jules Michelet la Collège de France, devenit în acei ani o adevărată tribună de propagare a ideilor de libertate națională și democrație, care pregăteau revoluția de la 1848 din Franța și reinstaurarea republicii.

La 2 decembrie 1851 însă, idealurile revoluționare de la 1848 sînt zdruncinate prin lovitură de stat care instalează cel de al II-lea imperiu sub Napoleon al III-lea.

Revoluționarii francezi vor lua drumul exilului. Părăsesc acum Franța: Victor Hugo, Alexandre Dumas-père, Edgar Quinet și numeroși alții. Cei mai mulți trec frontiera, cu pașapoarte false, la 11 decembrie 1851, spre Belgia. Edgar Quinet se instalează la Bruxelles, unde avea să locuiască pînă în 1858 cînd își va schimba țara de exil, trecînd în Elveția, la Vevytau. Îi murise, în martie 1851, prima soție, Mina, născută Moré. Hermiona Asachi îi fusese acesteia prietenă bună. În noaptea anului nou 1852, așa dar la scurtă vreme după fuga lui Quinet din Franța — fugă pregătită de Hermiona — ea îl urma la Bruxelles, cu fiul ei. Înainte de plecare, Hermiona încredință toate manuscrisele lui Edgar Quinet, împreună cu diferite alte hîrtii și obiecte, bunului prieten al acestuia, Jules Michelet, care n-a părăsit Franța în timpul imperiului lui Napoleon al III-lea. Înlăturat de la catedra de la Collège de France și de la direcția Arhivelor Naționale, Michelet pleacă temporar, într-un semi-exil, la Nantes, în iunie 1852. Refuzase jurămîntul către imperiu.

La 12 iulie 1852 avu loc, la Bruxelles, căsătoria lui Edgar Quinet cu Hermiona Asachi. De aci înainte aceasta va împărtăși viața de exil a soțului ei, timp de aproape nouăsprezece ani. În toată această vreme, Hermiona a scris neîntrerupt memorii și articole pe care le-a răsplîdit în diferite publicații periodice.

În prima perioadă a șederii în Franța, între 1846—1851, Hermiona frecventase cercuri ale înaltei intelectualități franceze, iar în urma revoluției de la 1848 din Principatele Române ea se va întîlni cu revoluționarii români exilați la Paris — Maria și C.A. Rosetti, frații Golești, cei doi Brătieni etc. — precum și cu tinerii aflați aci la studii, îndeosebi cu Alexandru Odobescu — pe care îl vedea în casa lui Alfred Dumesnil — ginerele lui Michelet, unde studiosul din Valahia era găzduit spre sfîrșitul verii lui 1850. Alături de aceștia, Hermiona a fost o asiduă și entuziastă audientă a cursurilor celor trei profesori celebri de la Collège de France, luptători pentru ideile de libertate și unitate națională privind toate popoarele Europei, Michelet, Quinet și poetul național al Poloniei, Adam Mickiewicz.

Peste cîtiva ani, în 1856, Edgar Quinet își va scrie studiul *Les Roumains*. Este neîndoios că toate datele necesare i-au fost furnizate de către soția sa și de către socrul său, Gheorghe Asachi, pe care l-a cunoscut în 1855. Despre Românii lui Quinet, Hermiona va nota în lucrarea sa Edgar Quinet depuis l'exil (Paris, 1889): „Această carte este o medalie pusă la temelile noului stat român”. Quinet primi scrisori de mulțumire din partea multor români. Una, îndeosebi, care purta șaptezeci și două de semnături ale unor personalități din țară, trimisă de către episcopul Meletie Istrati „șeful clerului patriot” este reținută de Hermiona (op. cit.): „Recunoștința noastră, a Românilor, este mai profundă decît o putem exprima pentru că dvs. ați relințat o națiune uitată și părăsită și fiindcă ați atras asupra ei, prin pana dvs. clasică, atenția întregii Europe. Nici unul dintre fiii patriei noastre nu-i putea aduce un serviciu atît de folositor în aceste momente critice. De aceea pe drept cuvînt noi ținem la onoarea de a vă considera ca pe primul dintre compatrioții noștri; datorită ne obligă să vă purtăm o recunoștință nespusă și să spunem copiilor copiilor noștri că marele și celebrul scriitor a avut dragostea, omenia de a susține națiunea română exact în momentul în care îi putea fi salvator”.

Tonul acestei scrisori va fi mai lesne înțeles dacă reamintim că numai cu un an înainte, în 1855, la

⁴ Vezi mai departe *Scrisoarea I*, nota 3.

conferința de la Viena nu se stabilise nimic în favoarea ideii de unire a Românilor.

O mare parte din scrierile Hermionei Quinet sînt consacrate vieții și activității creatoare a soțului său pentru care a avut admirație fără limită: *Mémoires d'exil* (Paris, 1868), *Edgar Quinet avant l'exil* (Paris, 1887), *Edgar Quinet depuis l'exil* (Paris 1889). Scriitoarea urmărește să dovedească patriotismul dezinteresat al lui Quinet, demonstrat de către acesta neîncetat în timpul celor mai bine de optsprezece ani de exil, în care istoricul lucrează neînterupt, creînd operă după operă, militînd pentru idealurile generoase pentru care luptase și la Colegiul Franței, odinioară. Republica nădăjduită de exilați se înapfătuie în cele din urmă, după izbucnirea războiului franco-german (la 4 septembrie 1870). Peste două zile, soții Quinet — la 6 septembrie 1870 — reîntre în Franța după o absență de aproape două decenii. Hermiona Quinet va lăsa o operă interesantă din punct de vedere documentar privitor la acest eveniment din istoria Franței: *Paris. Journal du siège* (Paris, 1875).

Bucuria repatrierii va fi, însă, de scurtă durată pentru Edgar Quinet. La 27 martie 1875 el moare, la Versailles. Hermiona trăie încă 25 de ani — se stinge din viață la Paris, în 1900 — timp pe care l-a consacrat aproape în întregime reeditării operelor lui Quinet și întreținerii amintirii lui în conștiința posterității.

În cimitirul Montparnasse, împreună cu alți români, nu departe de Catinca Odobescu, mama scriitorului, fiica lui Gheorghe Asachi odihnește alături de soțul ei, în cavoul pe care sînt săpate cuvintele rostite de Quinet, înainte de a muri: „Réunis pour l'éternité et dans la vérité”.

Hermiona Quinet a fost prețuită de personalități ilustre ale Franței, între care Hugo, Michelet, Louis Blanc cu care a întreținut corespondență⁵ și după moartea lui Quinet. Scrisorile sale, în mare parte inedite încă, se află în diferite biblioteci publice și particulare, din țara noastră și din Paris. În Biblioteca istorică a capitalei Franței, unde se conservă arhivele Michelet și Dumesnil se păstrează un fond de vreo 70 de piese. Dintre acestea publicăm, mai jos, patru: două adresate lui Jules Michelet și două soției acestuia, Athénais. Marea prietenie dintre Michelet și Quinet — întinsă pe o durată de 50 de ani — este cunoscută. Emil Faguet spunea, în *Revue Bleue* (13 octombrie 1900, articolul Michelet et Quinet): „Une des plus belles amitiés de l'humanité”. Hermiona, care păstrase nealterată admirația pentru fostul profesor de la Collège de France, cultiva această legătură. Cărțile ei amintite mai sus precum și volumul *Cinquante ans d'amitié, Michelet-Quinet* (1825—1875), Paris, 1889, rămîn și astăzi instrumente de cercetare indispensabile pentru biografiile celor doi istorici. În al său Michelet par lui-même, Roland Barthes o citează.

Scrisorile pe care le-am selectat ilustrează această prietenie fondată pe atîtea idealuri comune și revelă totodată afecțiunea Hermionei pentru părintele său, Gheorghe Asachi. Este și motivul pentru care ne-am oprit asupra lor.

Am socotit, totodată, că la cei 150 de ani de la nașterea sa, se cuvine să ne amintim de această personalitate de elită a spiritualității românești.

Elena PIRU

⁵ Vezi articolul nostru *Victor Hugo și Hermiona Quinet-Asachi*, în „Gazeta literară”, an XIV, nr. 48 din 1967.

I

Către Athénaïs Michelet

Spa, le 2 septembre [1855]⁹
(Chez le receveur)

Chère Madame, depuis onze jours nous respirons l'air pur des montagnes; notre anxiété toute la matinée sur les sommets aux vastes horizons, le calme, la sérénité de la nature le pénètrent et j'éprouve une joie maternelle à voir sa chère santé fortifiée avant le retour de la mauvaise saison. Pour mon cher Georges ce séjour est très salutaire aussi; mes bons parents qui sont avec nous ne se doutent guère des angoisses que je viens de traverser; quelques jours avant leur arrivée mon pauvre enfant avait eu une rechute, mais le voilà décidément mieux, et les Eaux-Bonnes que je lui fais prendre dans les Ardennes (faute de Pyrénées) le remettront entièrement. Je l'espère.

Mais vous, Madame et Monsieur Michelet, qui nous dira où vous êtes et comment vous vous trouvez? J'ai cherché vainement un moment pour vous conjurer de nous donner de vos nouvelles, et ne sachant trop où vous prendre, j'adresse ce mot à Paris; vous étiez souffrante, chère Madame, puissent les bains de mer vous faire autant de bien que nous en font les bains d'air! Nous aimons ce coin de terre (de l'exil!) si français, si gaulois par la race, la langue;

I

Spa⁹, 2 septembre [1855]
(Din biroul dirigintului poștei).

Iubită doamnă, de unsprezece zile respirăm aerul curat al munților; prietenul⁹ nostru rătăcește întreaga dimineață pe culmile cu orizonturi întinse; liniștea, seninătatea naturii îl pătrund, iar eu simt o bucurie maternă văzînd scumpa-i sănătate întărită înainte de venirea iernii.

Și pentru dragul meu George⁹ șederea aici este salutară; bunii mei părinți, care se află cu noi, nu bănuiesc deloc prin ce neliniști am trecut eu; cu câteva zile înainte de sosirea lor bietului copil i-a revenit boula¹⁰, dar iată-l cu siguranță mai bine și „Apele bune”¹¹ pe care-l pun să le ia în Ardeni (în lipsa Pirinților), îl vor însănătoși, sper, definitiv.

Dar, dvs., doamnă și domnule Michelet, cum vom afla unde sînteți și cum vă simțiți?

Am căutat în zadar un moment ca să vă rog să ne dați vești despre dvs. și neștiind unde puteți fi, vă trimit aceste rînduri la Paris; erați bolnavă, iubită doamnă; fie ca băile de mare să vă facă tot atît de bine cum ne fac nouă băile de aer! Iubim acest colț de pămînt (din exil!), atît de francez, atît de galic prin rasă, prin limbă: păstorii de capre de la

⁹ Anul 1855 stabilit de editor.

¹⁰ Localitate în Belgia, în regiunea Liège, cunoscută pentru apele sale minerale.

¹¹ Este vorba de Edgar Quinet.

⁹ George Moruzi, copilul unic al Hermionei Quinet, rezultat din prima sa căsătorie, cu beizadea Alexandru Moruzi. Născut la Iași, la 1 septembrie 1839. După căsătoria Hermionei cu Edgar Quinet deveni fiul adoptiv al acestuia, păstrîndu-și însă numele de Moruzi. Însoțindu-și părinții în exil, la Bruxelles, urmă, din 1852, cursurile institutului Dupuich din localitate. Muri fizic la 14 martie 1856, la Bruxelles. Exhumat la 28 april 1888 fu reînhumat la Paris, în cimitirul Montparnasse, în cavoul soților Quinet. Pe piatra tombală se citește inscripția: „À notre cher enfant Georges mort pendant l'exil. 14 mars 1856”. Edgar Quinet i-a dedicat lucrarea sa *Les Roumains* (Paris 1856): „À la mémoire de mon beau-fils Georges Mourouzi, né à Iassy le 1 septembre 1839, mort à Bruxelles le 14 mars 1856, âgé de seize ans et demi et quatorze jours”.

¹⁰ După vizita la Bruxelles a soților Michelet, în iulie 1855, George Moruzi are o hemoptizie. Edgar Quinet îi comunica lui Michelet — care pierduse între timp, la 15 iulie, pe fiica sa Adèle, căsătorită cu istoricul de artă Alfred Duménil: „Monotonie liniștită a vieții noastre a fost foarte tulburată de trei săptămîni de o boula gravă a fiului meu adoptiv. A scuipat sînge într-un fel foarte alarmant. Astăzi răul pare trecut. Ne încredințăm încetul cu-ncetul, dar ne e greu să regăsim liniștea de altă dată”. (*Lettres à Michelet*, tome I, p. 239).

¹¹ Aluzie la localitatea franceză *Eaux-Bonnes* din Basses-Pyrénées, vestită prin apele sale termale.

les chevriers de la montagne parlent la langue de Froissart et même un peu celle du Chant de Roland. Et puis, le pays est si pittoresque, on y jouit d'une liberté parfaite; nous ignorons si à quelques pas de nous quelque aimable anglais se pend en quittant la roulette, nous ne voyons que roches, ruisseaux, forêts silencieux, notre ami passe des heures entières couché au pied des mélèzes, confondant sa vie avec la sève des arbres. Je jouis du bonheur de revoir mon père dont je suis bien fière, chère Madame, car nul homme n'a rendu à son pays plus de services sérieux, avec une modestie, un désintéressement que l'antiquité et notre Révolution seules ont connus! Mon père ne se doute pas qu'il a été pour la Moldavie une sorte de Convention pacifique, ayant créé toute chose, dans toutes les branches de la civilisation, opposant un ardent patriotisme aux difficultés inextricables, aux monstres sans cesse renaissants. Mon ambition filiale est satisfaite aujourd'hui que mon père est apprécié par Edgar Quinet, mais je ne puis dire combien je serais heureuse si mon père avait le bonheur d'être connu de Monsieur Michelet; il en est bien digne.

Mon père qui a vécu pour [ses]¹² concitoyens pendant quarante ans, prend ses premières vacances à Spa; c'est, pour ainsi dire, notre première réunion de famille, elle durera encore quinze jours.

munte vorbese limba lui Froissart¹³ și chiar puțin, pe cea din Cîntecul lui Roland¹⁴. Și-apoi țara este atît de pitorească aici te bucuri de o libertate deplină; nu ne pasă dacă la cîțiva pași de noi vreun englez amabil se spînzură după ce a părăsit ruleta, nu vedem decît stînci, pîraie, păduri tăcute; prietenul nostru petrece ceasuri întregi culcat la poalele zadelor, confundîndu-și viața cu seva copacilor. Eu mă bucur de fericirea de a-l revedea pe tata de care sînt foarte mîndră, iubită doamnă, căci nici un om n-a adus țării sale mai multe servicii însemnate, cu o modestie și un dezinteres pe care numai antichitatea și Revoluția¹⁵ noastră le-au cunoscut!

Tata nu-și dă seama că a reprezentat pentru Moldova un fel de Convenție¹⁶ pașnică, creînd totul, în toate ramurile civilizației, opunînd un patriotism arzător dificultăților de neînvins, monștrilor ce renășteau mereu.

Ambiția mea filială este astăzi satisfăcută cînd tatăl meu este apreciat de Edgar Quinet¹⁷, dar nu pot spune cît de bucurioasă aș fi dacă tata ar avea fericirea să fie cunoscut de către domnul Michelet¹⁸; merită cu prisosință acest lucru.

Tata, care a trăit pentru concetățenii săi timp de patruzeci de ani, își ia, la Spa, prima vacanță; este, ca să spun așa, înțlia noastră reuniune de familie, care va mai dura cîneisprezece zile.

¹² Cuvîntul dintre paranteze aparține editorului.

¹³ Jean Froissart, cronicar francez din secolul al XIV-lea, născut la Valenciennes în 1333 sau în 1337, mort după 1400 la Chimay (Hainaut, Belgia). A scris romanul în versuri *Meliador*, pentru unul din protectorii săi, Wenceslas de Luxemburg, duce de Brabant, precum și poezii. Dar notorietatea i-au adus-o faimoasele *Chroniques*.

¹⁴ Celebra epopee națională franceză *La Chanson de Roland*.

¹⁵ Este vorba de revoluția de la 1848 din Franța la pregătirea căreia au contribuit prin cursurile de la Collège de France, precum și prin scrieri și acțiuni politice Edgar Quinet și Michelet, alături de alte mari personalități ale Franței.

¹⁶ Se referă la Convenția națională, adunarea revoluționară care a urmat celei legislative — după Revoluția Franceză (1789) — guvernînd de la 21 septembrie 1792 — 26 octombrie 1795. Convenția a fondat numeroase instituții de cultură: Școala Normală Superioară, Școala Politehnică, Conservatorul de Muzică, Muzeul de istorie naturală, etc., etc.

¹⁷ Edgar Quinet își cunoștea socrii — pe Gheorghe Asachi și pe Elena, născută Tayber în 1855, la Spa. El comunica prietenului său Jules Michelet: „J'ai été fort heureux de faire la connaissance de mon beau-père. Son défaut est d'être trop modeste" (*Lettres d'exil*, p. 245).

¹⁸ Tot în 1855, toamna, va cunoaște și Jules Michelet pe Asachi. Iată ce scrie Hermiona în lucrarea sa *Edgar Quinet depuis l'exil*, Paris, 1889, p. 105: „Părăsind orașul Bruxelles, Gheorghe Asachi trebuia să stea cîțva timp la Paris. Dl. Michelet îl aștepta și scrisese soției prietenului său [Hermionei Quinet, n.n.], că va fi fericit să-i primească tatăl ale cărui merite nenumărate le cunoaște; termina astfel: „tot ce e în legătură cu dvs., doamnă, ne este foarte scump și-l vom primi cum ați fi făcut-o dvs. sau Quinet"».

Mon mari écrivait à Monsieur Michelet au premier jour; recevez tous deux nos amitiés et nos vœux; puissions nous apprendre bientôt que vous allez bien.

Votre toute dévouée,

H. QUINET

Dans le cas où cette lettre vous trouverait à Paris, veuillez faire remettre le cher dessin de Certines à Mr. le capitain Laupédât qui demeure à deux pas de vous, rue de l'Ouest, 48.

Originalul francez Bibliothèque historique de la ville de Paris, *Papiers Michelet, Correspondance*, tome XXI, f. 3-4 v.

Soțul meu îi va scrie d-lui Michelet în curând; primiți amândoi prietenia și urările noastre; dea Domnul să aflăm peste puțin timp că sunteți bine.

A d-voastră foarte devotată,

H. QUINET

În caz că această scrisoare vă găsește la Paris, vă rog să încredințați scumpul desen de la Certines¹⁹ d-lui căpitan Laupédât, care locuiește la doi pași de dvs., în rue de l'Ouest, nr. 48²⁰.

II

Către Jules Michelet

(17 mai 1856)

Je voudrais vous remercier, mais quelle parole dira ma profonde gratitude pour votre protection morale dans la douleur?

J'ai traversé la mort, ce degré supérieur de la vie qui transfigure et concentre tous les sentiments forts, enracinés pour l'éternité; et je vous trouve parmi les chers objets de mon culte, plus haut encore dans ma vénération, dans mon pieux attachement. Vous avez pleuré mon fils, vous l'aimiez, vous avez prononcé le mot sacré de parenté, o à quel avenir il a été arraché! Je dis mal, il s'est élancé au devant de l'avenir qui fait notre force. Et pourtant cette terre est encore belle pour l'amour, nous l'aurions rendu heureux! J'offre à Dieu ce sacrifice sans murmurer et je le bénis de ses dons infinis, du plus grand de tous: celui de vivre près d'Edgar. Avec lui, le courage est facile, la terre a des sourires et des printemps. Ma vie,

II

(17 mai 1856)

Aș vrea să vă mulțumesc, dar ce cuvânt poate spune profunda mea recunoștință față de protecția morală pe care mi-ați acordat-o în suferință?²¹

Am traversat moartea, această treaptă superioară a vieții care transfigurează și concentrează toate sentimentele puternice, înrădăcinate pentru veșnicie. Și vă regăsesc printre obiectele scumpe ale cultului meu și încă mai sus în venerația mea, în afecțiunea mea pioasă. Ați plins pe fiul meu, îl iubeați, ați pronunțat cuvântul sacru de rudenie, o, cărui viitor i-a fost zmul! Nu mă exprim bine: el s-a aruncat înaintea viitorului care face țaria noastră.

Și, totuși, pământul este încă frumos pentru iubire, l-am fi făcut fericit! Ofer acest sacrificiu lui Dumnezeu fără să murmur și-l binecuvintez pentru darurile sale infinite, pentru cel mai mare dintre toate: acela de a trăi în preajma lui Edgar. Lângă el

¹⁹ Certines, proprietate rurală a părinților lui Edgar Quinet, în apropiere de Bourg-en-Bresse, orașul natal al istoricului și gânditorului francez. La Certines și-a petrecut Quinet anii copilăriei; mai târziu, în exil, la Bruxelles, în casa din rue Traversière, nr. 1, păstra două sfeșnice și un covor, aduse de la Certines.

²⁰ Jules Michelet locuia în rue de l'Ouest — actuala rue d'Assas — la nr. 44, din august 1854, când se întorcea la Paris după ce, obosit de o muncă excesivă, petrecuse iarna în Italia, la Nervi, aproape de Genova.

²¹ Se referă la scrisoarea lui Jules Michelet, de participare la suferința soților Quinet, pricinuită de moartea copilului Hermionei.

ma raison (son oeuvre à lui) s'absorbent dans sa grande et chère vie qui affirme la France en exil, comme vous l'affirmez dans votre exil de Paris. (Puisse nous revoir bientôt notre chère France, sa tête haute et le cœur pacifié!).

La santé de notre Edgar est raffermie; le travail et la promenade le reposent; aux heures où l'on craint la défaillance, nous appelons en aide votre souvenir, vos paroles et les plus chers souvenirs du passé.

C'est avec votre Oiseau que j'ai retrouvé la voix. Quel refuge vous m'aviez préparé tous deux dans ce monde d'innocence, de sainteté et révélé dans un tel moment! Voilà mes Contemplations!

Adieu et au revoir cher frère d'Edgar, maître chéri! Soyez béni dans la patrie, soyez béni dans votre chère compagnie que j'aime et admire profondément.

Recevez l'expression de mon dévouement le plus respectueux.

Hermione QUINET

Votre ami qui vous écrira bientôt vous prévient que vous recevrez un très bel article sur l'Oiseau.

le 17 mai 1856

Originalul francez Bibl. hist. de la ville de Paris, *Papiers Michelet, Corresp.*, tome XXI, f. 8 r și v.

este ușor să ai curaj, pământul are surisuri și primăveri. Viața mea, rațiunea mea (opera lui) se contopesc în marea și scumpă sa viață, care afirmă Franța în exil, după cum dvs. o afirmați în exilul dvs. la Paris. (Să dea Dumnezeu să vedem în curând Franța noastră iubită cu capul sus și inima liniștită!).

Sănătatea lui Edgar al nostru este întărită; lucrul și plimbarea îl odihnesc; în ceasurile în care ne temem de deznădejde chemăm în ajutor amintirea dvs., vorbele dvs., și cele mai dragi amintiri din trecut.

Cu Pasărea²² dvs. mi-am regăsit glasul. Ce refugiu mi-ați pregătit amândoi în această lume de inocență, de sfințenie și dezvăluită într-un astfel de moment! Iată Contemplațiile mele²³.

Adio și la revedere, frate drag al lui Edgar, profesor iubit! Fiți binecuvântat în patrie, fiți binecuvântat în scumpă dvs. tovarășă pe care o iubesc și o admir profund.

Primiți expresia devotamentului meu cel mai respectuos,

Hermiona QUINET

Prietenul dvs. care vă va scrie în curând vă previne că veți primi un articol foarte frumos despre Pasărea.

17 mai 1856

III

Către Athenaïs Michelet

Veytaux, 21 sept. [1861]

Bien chère Madame! J'allais vous revoir, je devais accompagner mon père, j'y ai renoncé au dernier moment, me sentant trop souffrante. D'ailleurs com-

III

Către Athenaïs Michelet

Veytaux²⁴, 21 septembrie [1861]

Mult iubită doamnă! Era cît pe-acî să vă revăd, trebuia să-l însoțesc pe tata²⁵, dar am renunțat în ultimul moment, simțindu-mă prea rău. De

²² *L'Oiseau*, prima din cele patru cărți care alcătuiesc „poemul naturii” de Jules Michelet, apărută la 12 martie 1856. Îi urmează: *L'Insecte* (17 octombrie 1857), *La Mer* (15 ianuarie 1861) și *La Montagne* (februarie, 1868).

²³ Aluzie la volumul de poezii *Les Contemplations*, de Victor Hugo, scrise în exil, pe insula Jersey, apărut în 1856.

²⁴ Localitate în Elveția, în cantonul de Vaud, pe țărmul lacului Lemán, nu departe de Montreux și în apropiere de celebrul castel Chillon imortalizat de Byron în poemul *The prisoner of Chillon*, publicat în 1816 (tradus în românește la 1833 de Ion Heliade-Rădulescu). Aci își petrecură aproape doisprezece ani, din cei optsprezece de exil, soții Quinet (1858—6 septembrie 1869).

²⁵ Așadar Gh. Asachi se afla din nou în vizită la fiica sa, de data aceasta în Elveția.

ment quitter mon mari? Y a-t-il une seule joie loin de lui? Aujourd'hui, qu'il est au Bois de Céry chez M. Duvergier de Hauranne, j'aurais pu facilement me donner une matinée avec vous, mais j'aime mieux conserver l'image de notre chère réunion de Veytaux à quatre, que de renouveler nos adieux sans mon bon cher ange. En attendant, je relis votre lettre, notre trésor. Vous savez dire, quand vous le voulez*, des paroles tendres, délicieuses. Peut-être avez-vous raison de les conserver pour les temps de la séparation; pour moi, de loin, de près, il m'est doux de vous répéter que vous m'avez fait un bien infini, car j'ai vu votre vie intime. J'ai pu me pénétrer du charme et de la vénération qu'elle inspire. Ma pensée et mes nerfs malades se calment en songeant à vous; à côté de ce miroir un peu monotone du lac, vous m'avez laissé un horizon de paix, de sereine sagesse; oui, certainement vous restez avec nous à Veytaux! Je vous ai envoyé par mon père deux lettres et ce matin poste-restante, une lettre chargée de Paris.

Dites-moi bientôt si vous prolongez votre séjour à Genève. Que je voudrais entraîner mon mari! Il a tant travaillé pendant 48 heures (sans déjeuner, sans promenade), qu'il a eu des cauchemars. Toujours le même: on le remettait au Collège! Et cette fois, c'est M. Guizot qui lui demandait de réciter sa leçon en ajoutant: „Il faut vous lever à quatre heures“.

altfel, cum să-mi părăsesc soțul? Există oare o singură bucurie departe de el? Astăzi, pentru că el este la d. Duvergier de Hauranne²⁶, la Bois de Céry, aş fi putut să-mi ofer cu ușurință o dimineață cu dvs., dar prefer să păstrez imaginea scumpei noastre reuniuni în patru de la Veytaux, decît să reînnoiesc rămasul bun în absența îngerului meu bun și drag. În așteptare recitesc scrisoarea dvs., comoara noastră. Cînd vrei, știți să spuneți cuvinte mingiietoare, delicioase. Poate că aveți dreptate să le păstrați pentru momentele despărțirii; pentru mine, de departe, de aproape îmi place să vă repet că mi-ați făcut un bine fără margini, căci am văzut viața dvs. intimă. Am putut să mă pătrund de farmecul și venerația pe care ea le inspiră. Mintea mea și nervii mei holnavi se liniștesc cînd mă gîndesc la dvs.; mi-ați lăsat, lingă oglinda puțin cam monotona a lacului, un orizont de pace, de înțelepciune senină; da, fără doar și poate rămîneți cu noi la Veytaux!

V-am trimis prin tata două scrisori și azi dimineață, post-restant, o scrisoare recomandată. Spuneți-mi îndată dacă vă prelungeți șederea la Geneva²⁷. Cît aş vrea să-l conving pe soțul meu! A lucrat atît de mult timp de 48 de ore (fără masă, fără plimbare), încît a avut coșmaruri. Mereu același: era rechemat la Colegiu²⁸. Și de data aceasta d. Guizot²⁹ era cel care-l cerea să-și fină lecția, adăugînd: „Trebuie să te scoli la orele 4“.

* Subliniat în textul original.

²⁶ Duvergier de Hauranne, republican democrat, exilat în Elveția după lovitură de stat din Franța din 2 decembrie 1851. Încă din 1848 își cumpărase o proprietate lingă Lausanne, la Bois de Céry. Coleg, în Adunarea constituantă, apoi în cea legislativă cu Edgar Quinet, devine prieten al acestuia în timpul exilului comun.

²⁷ Soții Michelet sosesc din nou la prietenii din Elveția în toamna anului 1861. După o ședere la Veytaux, unde petrec zile de neuitat pentru familia Quinet, rămîn cîtva timp și la Geneva de unde păstrează legătura cu cei de la Veytaux prin scrisori.

²⁸ Michelet și Quinet fuseseră înălțurați de la catedrele lor de la Collège de France la începutul anului 1848 și rechemați după revoluția din 24 februarie 1848. Dar în urma loviturii de stat din 2 decembrie 1851, printr-un decret al lui Napoleon al III-lea din 12 april 1852, Jules Michelet „profesor de istorie și morală“, Edgar Quinet „profesor de limbile și literaturile Europei meridionale“ și Adam Mickiewicz, „conferențiar provizoriu la catedra de limbă și literatură slavă“, sînt „revocați din funcțiunile lor“ de la Collège de France. Edgar Quinet fusese numit profesor aci în 1841, iar cursul și l-a deschis în 1842.

²⁹ François Guizot (1787—1874), om de stat și istoric francez, Refuzul său față de revendicările liberalilor fu cauza izbucnirii revoluției din 1848 în Franța.

⁷ *Nos dernières épreuves sont parties. Mr. et M-me Charras sont arrivés. J'ai revu M-me Arnaud. Voilà les dernières nouvelles.*

Mille tendresses pour vous, chère Madame, j'allais dire chère belle soeur. Il faudrait un autre nom pour la chère femme de ce frère plus qu'un frère.

Veillez lui exprimer toute ma respectueuse affection.

H. QUINET

Boberlé rêve à son tout petit bouvreuil!

Orig. francez. Bibl. hist. de la ville de Paris, *Papiers Michelet, Corresp.*, tome XXI, f. 59 r-60 r.

Ultimele noastre corecturi au plecat. Dl. și D-na Charras⁸⁰ au sosit. Am revăzut-o pe d-na Arnaud. Iată ultimele știri.

Mij de atenții gingașe pentru dvs., iubită doamnă, eram să spun iubită cumnată. Ar trebui un alt nume pentru soția iubită a acestui frate mai mult ca un frate.

Binevoiți a-i exprima întreaga mea afecțiune respectuoasă.

H. QUINET

Boberlé⁸¹ visează la micuțul său botros!

IV

Către Jules Michelet

Veytaux, 4 décembre 1869

Monsieur et ami,

La douleur qui nous absorbe vous explique une méprise dont je m'aperçois à l'instant.

Mon mari vous a écrit hier; il vous a envoyé une lettre destinée à M. et M-me Bergeron (à laquelle il devait ajouter quelques lignes), et la sienne, pour vous, Monsieur, est restée sur sa table; la voici, en retard de 24 heures.

Veillez, je vous prie, me renvoyer celle qui est attendue au Caire.

IV

Veytaux, 4 decembrie 1859

Domnule și prietene,

Durerea⁸² care ne copleșește vă explică o eroare de care îmi dau seama acum.

Soțul meu v-a scris ieri; v-a trimis o scrisoare destinată d-lui și d-nei Bergeron (la care trebuia să adauge câteva rânduri), iar a sa către dvs., domnule, a rămas pe masă; iat-o, cu o întârziere de 24 de ore.

Binevoiți, vă rog, să mi-o trimiteți îndărăt pe aceea care e așteptată la Cairo.

⁸⁰ Colonelul Charras, republican, deputat în Constituantă, coleg cu E. Quinet. Exilat după 2 decembrie 1851 la La Haye. Vizita des pe soții Quinet aflați în exil la Bruxelles (decembrie 1851–1858), devenindu-le prieten apropiat. Hermiona îl numește „cette épée au service du droit”; exilații ar fi văzut în el pe viitorul președinte al Republicii franceze. Dar muri înainte de prăbușirea celui de-al doilea imperiu, la 25 ianuarie 1865. Fu înmormântat la Bâle. Edgar Quinet îl ținu discursul funebru. Soția lui Charras era fiica lui Charles Kestner, coleg cu Quinet în Constituantă. Mătușa lui Charles Kestner, Charlotte, era fiica eroinei lui Goethe și locuia la Bâle, unde o vizitau, în 1857, soții Quinet. „L'aimable fille de la Charlotte de Werther”, notează Hermiona despre ea. (*Mémoires d'exil*, Paris, 1868).

⁸¹ Boberly sau Boberlé, mică pasăre ce intră, în 1861, pe fereastră în casa soților Quinet la Veytaux. Stătu aproape un an aci, făcând obiectul interesului și afecțiunii celor doi exilați. Prietenii familiei Quinet se informează despre micul graur (fr. *sansonnets*) în scrisori, între ei, Michelet, Laurent Pichat a scris chiar un articol în *Revue littéraire* despre faimoasa pasăre. Într-o bună zi însă, găsind o fereastră deschisă, Boberly își reluă libertatea.

⁸² Murise Gh. Asachi la 12 noiembrie 1869.

D.A.R.S.R.

„Doamna Asachi”

La Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R. se păstrează un dagherotip care înfățișează o femeie îmbrăcată într-o elegantă rochie de epocă; o mențiune lacnică indică:

„DOAMNA ASACHI.
DAR SPIRU C. HARET”.

Dagherotipul, înălț de 9 cm. și lat de 6,50 cm. se află într-un paspartu metalic aurit, sub sticlă și este fixat într-o montură de carton verde. A fost donat Bibliotecii Academiei de către Spiru Haret îndată după 1900.

Nu avem nici o certitudine că dagherotipul o reprezintă pe soția lui Gheorghe Asachi, Elena, născută Tayher. Singurul argument, deocamdată, în sprijinul acestei ipoteze ar fi faptul că Spiru Haret, ca om de cultură, nu ar fi oferit primei biblioteci a țării, spre conservare, chipul unei doamne Asachi oarecare, ci pe al unei doamne, care să se fi distins în vremea sa prin ceva. Se știe că Elena Asachi femeie cultă și compozitoare, era foarte prețuită de către contemporanii.

Elena PIRU

Vous parlerai-je de mon Père, Monsieur? Vous savez ce qu'il était! Un grand citoyen, une grande intelligence, la suprême bonté. Vous lui avez témoigné de la sympathie en 1861, cette heureuse année où nous avons eu le bonheur infini de réunir en même temps les deux hommes que nous aimions le plus: mon père et Monsieur Michelet!

La cruelle mort nous ravit ceux que notre affection voudrait immortels; ah! ne permettons pas à l'absence d'être aussi dure que la mort

Souvenez-vous que nulle part sur la terre on ne vous a aimé, honoré, aimé aussi pleusement qu'à Veytaux! Et je ne parle pas seulement de cette âme toute de tendresse et de fidélité, votre ami, votre frère; mais moi aussi, Monsieur, laissez-moi invoquer ces années du Collège de France où je reçus de vous une parole de vie qui vous rend à jamais cher et sacré pour moi.

Madame Michelet qui a tant aimé et pleuré son père doit comprendre ce qui se passe en moi... Qu'elle donne aussi une pensée à ma pauvre âme qui me parle souvent d'elle bien affectueusement.

Recevez tous les deux, je vous prie, les vœux que forme pour vous un cœur affligé.

H. QUINET

Nous lisons le soir Nos Fils, ce livre plein de jeunesse et d'espérance; nous vous retrouvons à chaque ligne... il nous semble vous voir, vous entendre!...

Orig. francez. Bibl. hist. de la ville de Paris, *Papiers Michelet, Corresp.*, tome XXI, f. 123 r-124 r.

⁸³ Hermionu Asachi a început să audieze cursurile lui Michelet la Collège de France în 1846; aducea cu ea și pe fiul său, Georges Moruzi, pe atunci în vîrstă de 10 ani.

⁸⁴ *Nos Fils*, operă a lui Jules Michelet care apare la 12 noiembrie 1869.

Să vă vorbesc de tata, domnule? Știți cine a fost el! Un mare cetățean, o mare inteligență, bună-tatea supremă. I-ați arătat simpatie în 1861, acel an fericit în care am avut bucuria infinită de a reuni în același timp pe cei doi bărbați pe care îi iubim mai mult: tata și d. Michelet!

Moartea crudă ne răpește pe acei pe care iubirea noastră i-ar vrea nemuritori; oh! să nu îngăduim absenței să fie la fel de dură ca moartea. Nu uitați că în nici un loc de pe pămînt nu ați fost atît de iubit, de onorat, de iubit în chip pios, ca la Veytaux! Și nu vorbesc numai de acest suflet plin de afecțiune și fidelitate, prietenul, fratele dvs.; ci și de mine, domnule; îngăduiți-mi să invoc anii de la Collège de France⁸³ unde am primit de la dvs. cuvinte despre viață care vă fac pentru totdeauna scump și sacru pentru mine.

D-na Michelet, care și-a iubit și și-a plîns atît de mult tatăl trebuie să înțeleagă ce se petrece în mine... Să se gîndească o clipă și la sărmanul meu suflet care-mi vorbește despre ea ades, cu multă afecțiune.

Primiți amîndoi, urările pe care vi le face o inimă îndurerată.

H. QUINET

Citim seara Fiii noștri⁸⁴, această carte plină de tinerețe și de nădejde; vă regăsim în fiecare rînd... ni se pare că vă vedem, că vă auzim...

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

Benedetto CROCE

corespondență cu

Mihail DRAGOMIRESCU

S-au cunoscut în 1931 la Congresul Internațional de istorie literară de la Budapesta. Era prima (și ultima) lor întâlnire. De fapt, se cunoșteau, și încă destul de bine, cu mult înainte.

Dragomirescu citise opera lui Croce (în 1918—1925 seminariile Institutului de literatură din București au studiat, sistematic, opera lui Croce), iar esteticianul italian luase cunoștință de opera lui Dragomirescu care și-a publicat la Paris (în 1928 și în 1929) primele trei volume din *La science de la littérature* (vol. IV, 1938).

Se priveau cu oarecare simpatie, cu esteticieni cu un fond de opinii comune, partizani, deopotrivă, ai autonomismului în artă și adversari neîmpăcați ai istorismului. Oricum, la Congresul din Budapesta, Dragomirescu și Croce fuseseră invitați — președinte a fost sorbonardul Baldensperger — în calitate lor de adversari ai istorismului, prezentaseră comunicări în care își afirmau

— polemic — aceste puncte de vedere și, dată fiind această comunitate de convingeri, s-au simțit, cu acest prilej, aproape.

Probabil că relațiile epistolare între cei doi esteticieni s-au stabilit încă din 1931 și au continuat — poate — până târziu în anii războiului (Dragomirescu a murit în 1942). Nu cunoaștem decât câteva scrisori din acest dialog epistolar. Scrisorile sînt, cum se vede, din anii 1937—1938¹ (vor fi existind — dar unde? — sîntem încredințați și scrisori din ceilalți ani), și ne-au fost puse la dispoziție, cu o bunăvoință infinită, de doamna Laura Dragomirescu, soția profesorului. Întîmplarea de a putea citi tocmai scrisorile (probabil că nu sînt toate!) dintre cei doi esteticieni din anii 1937—1938 ne-a fost norocoasă. Sînt, probabil, interesante și scrisorile schimbate în ceilalți ani. Dar acestea, pe care le încredințăm tiparului, prezintă un interes deosebit. Să ne explicăm. În 1937, Mihail

¹ Cîteva precizuni, așa zicînd tehnice, sînt, cu siguranță, necesare. Noi am intrat în posesia versiunii italiene a scrisorilor lui Dragomirescu către Croce. Scrisorile sînt dactilografiate în limba italiană, Dragomirescu intervenind (cu cerneală) pe alocuri cu unele mici corecturi. (Acestea din urmă sînt evidențiate aici prin paranteze unghiulare <>). Cu siguranță, inițial scrisorile au fost redactate în limba română, traducerea (sau traducerile, pentru că, nu ne îndoiim, au fost mai multe versiuni) aducînd corectări formei concept. (M. Dragomirescu își concepea de regulă, în ciornă textul scrisorilor sale, chiar cele adresate unor interlocutori români, pe care, după ce le corecta, le transcria „pe curat”. În *Jurnalul* inedit al lui Dragomirescu am găsit numeroase asemenea texte de scrisori în ciornă). Mai menționăm că în fruntea fiecărei scrisori, Dragomirescu a notat, cu cerneală, în marginea ei

din dreapta, data expedierii scrisorii, uneori precizînd și cărei scrisori a lui Croce îi răspunde (ceea ce indică — cert — un dialog epistolar). Aceste mențiuni manuscrise vor fi semnalate de noi prin paranteze drepte. Nu avem apoi deloc convingerea că varianta scrisorilor noastre reprezintă și forma lor finală, expediată lui Benedetto Croce. Numai pentru o singură scrisoare (aceea datată ianuarie 1938) am găsit și ciorna ei, manuscrisă, în limba română. Ciorna nu e încheiată iar în varianta ei italiană, autorul a intervenit cu destule corecturi. Tocmai de aceea publicăm ambele texte (versiuni) ale aceleiași scrisori. În sfîrșit, scrisoarea lui Croce este dactilografiată în limba italiană, nepurtînd semnătura expeditoului. S-ar putea să fie o copie a originalului, transcrisă de Dragomirescu pentru cine știe ce nevoi de lucru.

Dragomirescu pregătea pentru tipar cel de-al IV-lea volum al versiunii franceze din Știința literaturii. Conceptul de psihofizic (operele de artă reprezentau, potrivit concepției dragomiresciene, lumea psihofizică, ca valoare unificatoare, într-o sinteză superioară, a fizicului și a sufletului) era marea descoperire a profesorului bucureștean pe care se sprijinea întregul său sistem estetic. (Vezi și studiul nostru despre Dragomirescu în volumul *Trei esteticieni*, Editura pentru literatură, 1968). Or, tocmai acest concept fusese supus, din varii direcții, unor critici și contestări repetate, încât Dragomirescu începuse chiar el să se îndoiască de soliditatea parametrilor psihofizicului, bănuindu-i, sau descoperindu-i fisurări. Se consuma, în consecință, în infinite eforturi de a-i afla noi suprafețe sau puncte de sprijin. În 1937 (o dovedește jurnalul profesorului) credea a fi găsit o nouă modalitate de a explica această a treia lume (psihofizică) considerată de el ideală, pe care o voia prezentată cât mai convingător în volumul al IV-lea ce urma să apară.

În această perioadă de cumpănă și de căutare i-a scris lui Croce, sondându-i opinia. Răspunsul nu e însă — cum se vede — deloc încurajator. Dimpotrivă, verdictul cade ascuțit și definitiv, ca o ghilotină (noi, repetăm, nu cunoaștem decît o singură scrisoare din cele trimise de Croce). Să fi contribuit oare avizul negativ al esteticianului italian la hotărîrea „eroică” a lui Dragomirescu notată în Jurnalul său la 17 august 1937? Nu este exclus ca opinia lui Croce să fi contribuit la adoptarea acestei decizii: «M-am hotărît să înlocuiesc psihofizicul cu intuiția mistică sau pur și simplu cu misticul». (Cf. Jurnal de lucru, I, Bușteni, iulie—septembrie, 1937, p. 73). Prevenim cititorul, că «Misticul», în concepția estetică a lui Dragomirescu, era o altă expresie pentru inefabil, pentru misterul insondabil și inanalizabil al operei de artă.

Desigur, din perspectiva concepției sale filozofice hegeliene, Croce, deși adept al aceluiași convingeri autonomiste, n-a putut accepta în general tendința lui Dragomirescu de a științifica și de a pozitiviza estetica. Strădania esteticianului român de a trans-

Benedetto Croce în 1936.

forma estetica într-o știință, asemeni unei discipline a științelor naturii, altfel spus de a pune la îndemina cercetătorului instrumente sigure (!) și perfect obiective pentru analiza fenomenului estetic, i se părea lui Croce o neiertată erezie (vezi și observațiile despre opera lui Dragomirescu în amplul capitol de note din lucrarea lui Croce din 1936, *La Poesia*).

Dacă Benedetto Croce avea dreptate să-i reproșeze lui Dragomirescu ignorarea specificității esteticului, din fericire putem astăzi consemna că dreptatea n-a fost în întregime de partea esteticianului italian,

În lumina unor teorii estetice actuale, intuițiile și opiniile estetice ale lui Dragomirescu apar — unele — judicioase și valide, infirmând blamul croceian aruncat oricăror încercări de a științifica investigațiile estetice. Opiniile lui Dragomirescu amintesc cititorului avizat de punctele de vedere structuraliste în estetică și în critica de artă. Iar orientările structuraliste sînt peste tot tratate cu seriozitate, se bucură de stimă și de prețuire deferentă, chiar atunci cînd sînt contestate. Dragomirescu este astfel, cel puțin parțial, răzbunat postum.

Z. ORNEA

Scrisoare (din 1937) a lui Mihail
Dragomirescu către Benedetto Croce,

Prea scumpule maestre și amic,
Scrisoarea D^{vo} din urmă m'a surprins. Trecută
noaptea nu mergea să, dar vorbim de fizică și de
psihică, ele se reduc la una singură: la conștiință
noastră. Culoarea e fizică și totuși e sufletară;
tot așa greutatea, excitațiunile electrice, sunetele
sunt fizice și totuși sufletărești. Și po-
tem fizicul să reducem la psihic la una —
la psihic — tot așa se reduce și psihicul mare.
Fondul e psihic; forma e fizică, armonizată
fizică și psihică în același timp, dar toate sunt
sufletărești. E o singură universală categorie
de fenomene, dar aceasta nu te împiedică să
se descompună în mai multe categorii secundare.
Poate ca toate formele matematice din Geo-
metrie, Algebră și Mecanică să fie fizice.
Totuși toate fenomenele

[Scrisoarea lui Benedetto Croce, la care mi-a răspuns în Maiu 1937]

Caro Maestro,

Da molto tempo mi proponevo di scriverLe una lettera più lunga, ma un'insidiosa malattia mi ha impedito fin'ora di riflettere a ciò che volevo comunicarLe. Giacchè è nella mia intenzione di farLe presente gli argomenti che mi determinano a non accettare «l'istorismo» dei capolavori, se non come elemento di corollario; non come elemento esplicativo del loro stesso contenuto. E Le volevo scrivere ciò, anche per pregarLa di scusare il mio atteggiamento non favorevole alla «via di» tendenze verso il detto «istorismo», (aporta) manifestate dal Suo *Dante, Shakespeare e Goethe*.

Per me Dante, Shakespeare e Goethe, in quante hanno scritto dei capolavori, altro non sono se non delle semplici etichette, atte a far identificare un capolavoro rispetto all'altro. Storicamente essi non vanno studiati, se non in quanto hanno scritto in un dato tempo ed hanno composto varie opere di virtuosità e di talento. Sì, in quanto Dante ha scritto *La Vita Nuova*, lo Shakespeare *Tito Andronico* o il Goethe *Clavigo*, sono da studiare dal punto di vista storico. Ma in quanto Dante ha scritto *La Divina Commedia*, lo Shakespeare *L'Amleto*, Goethe il suo *Fausto*, tali geni cessano di essere uomini, che si debbono studiare da tale punto di vista. I loro nomi sono le etichette *Divina Commedia, Amleto, Fausto*. I capolavori come questi, superano i loro stessi autori e vanno studiati in loro stessi, senza alcun riferimento alla loro esistenza mortale.

La vita umana dei grandi geni è di natura fisica e di natura spirituale. La loro vita artistica, così come traspare nei propri capolavori, è invece di natura psico-fisica. Essi sono cioè di tale natura, che il fisico (la forma), non ha esistenza senza la parte psichica (il fondo) e questa (il fondo) non ha esistenza senza il primo (la forma). E siccome allorquando studiamo dal punto di vista fisico una pianta, un animale, un minerale, siamo obbligati a rimanere solamente sul terreno fisico e a non far partecipare per niente a simile studio la parte psichica di noi stessi; e siccome allorquando studiamo uno stato d'animo siamo obbligati a rimanere alla introspezione, senza mescolarci per niente il nostro fisico; così, allorquando studiamo un capolavoro (il quale non è nè fisico, nè psichico), siamo obbligati a rimanere, con tutte le nostre considerazioni unicamente sul terreno della „riflessibilità psico-fisica“. La storia quindi, riferendosi alla vita fisica e psichica dell'uomo, non c'entra nella spiegazione dei capolavori. Evidentemente, lo studio del capolavoro va fatto in modo diverso, non come si usa oggi correntemente. Occorre un metodo speciale, il quale richiede poi un lavoro diverso, non simile al comune. Oggi ci contentiamo di leggere il capolavoro una due volte e poi osiamo scrivere sopra. Secondo me, tale cosa è del tutto insufficiente. Il capolavoro, essendo un essere psico-fisico, dobbiamo averlo, oltre il gusto estetico, nell'anima quale essere psico-fisico, al quale rivolgere la nostra riflessibilità, proprio come nel mondo fisico dirigiamo la nostra attenzione verso un oggetto, che vogliamo descrivere, per cogliere le sue più salienti caratteristiche. Per ciò fare, «bisogna» occorre però molta ed attenta lettura. Un capolavoro alla lettura non si annulla, come una semplice opera di talento. Anzi, più lo leggiamo, più vi scopriamo altre sfumature di fondo, altre modulazioni di stile, altre risonanze di melodia. La lettura non può essere fatta solo coll'apparato intellettuale. Va fatta con tutta la nostra anima, anche coll'affettività, anche colla nostra volontà. Dobbiamo averla nel profondo della coscienza, più compiuta e completa di quanto sia stata nella coscienza del creatore stesso. E ciò non possiamo fare se non attraverso una memoria integrale, non solo intellettuale. Dopo averla colta nell'

Scumpe maestre,

De mult timp îmi propuneam să vă scriu o scrisoare mai lungă, dar o boală insidioasă m-a împiedicat pînă azi să reflectez la ceea ce voiam să vă comunic. Pentru că e în intenția mea să vă fac cunoscute argumentele, care mă determină să nu accept « istorismul » capodoperelor decît ca element adiacent; nu însă ca element explicativ al propriului conținut. Și mai voiam să vă scriu asta pentru a scuza atitudinea mea nefavorabilă față de zisul « istorism » manifestat în lucrările dumneavoastră *Shakespeare, Dante și Goethe*.

Pentru mine, Dante, Shakespeare și Goethe, în măsura în care au scris capodopere, nu sunt altceva decît simple etichete menite să identifice o capodoperă față de alta. Din punct de vedere istoric, ei nu trebuie studiați decît în măsura în care au scris într-un timp anume și au compus unele opere de virtuozitate și de talent. Da, în măsura în care Dante a scris *La vita nuova*, Shakespeare — *Titus Andronicus* sau Goethe — *Clavigo* sunt de studiat din punct de vedere istoric. Dar, în măsura în care Dante a scris *Divina Comedie*, Shakespeare — *Hamlet* și Goethe al său *Faust*, asemenea genii încetează să mai fie oameni ce trebuie studiați dintr-un asemenea punct de vedere. Numele lor sunt etichetele: *Divina Comedie, Hamlet, Faust*. Capodopere ca acestea își depășesc autorii și trebuie studiate în ele însele, fără nici o referire la existența pieritoare a acestora.

Viața marilor genii e de natură fizică și de natură spirituală. Viața lor artistică, așa cum transpare în capodoperele lor, este de natură psihofizică. Acestea sunt așadar de o asemenea natură, încît fizicul (forma) nu are existență fără aspectul psihic (fondul), iar acesta (fondul) nu există fără cea dintîi (forma). Și, după cum, atunci cînd studiem din punct de vedere fizic o plantă, un animal, un mineral suntem obligați să rămînem numai pe tărîm fizic și să nu facem să participe cu nimic la un asemenea studiu partea psihică din noi înșine; și, după cum, atunci cînd studiem o stare sufletească suntem obligați să rămînem în stadiul introspecției fără a amesteca cu nimic fizicul nostru, tot astfel, atunci cînd studiem o capodoperă (care nu e nici fizică, nici psihică), suntem obligați să rămînem cu toate considerațiile noastre doar pe terenul « reflexibilității psihofizice ». Astfel, istoria, referindu-se la viața fizică și psihică a omului, nu are ce căuta în explicarea capodoperelor. Evident, studiul capodoperei trebuie făcut în chip diferit, nu așa cum se uzitează azi în mod curent. E necesară o metodă specială care pretinde la rîndul ei o muncă diferită, deosebită de cea obișnuită. Astăzi, ne mulțumim să citim capodopera o dată, de două ori, și apoi îndrăznim să scriem despre ea. După mine, un asemenea procedeu este cu totul insuficient. Capodopera, fiind o existență psihofizică, trebuie, dincolo de gustul estetic, să existe în sufletul nostru, existență căreia să-i adresăm reflexivitatea noastră, tot așa cum în lumea fizică ne îndreptăm atenția către un obiect pentru a-i stabili caracteristicile definitorii. Pentru a face asta, trebuie însă lectură multă și atentă. O capodoperă nu se anulează prin lectură ca o simplă operă de talent. Dimpotrivă, cu cît o citim mai mult cu atît îi descoperim alte sensuri, alte modulații de stil, alte rezonanțe melodice. Lectura nu poate fi făcută numai cu aparatul intelectual. Trebuie făcută cu tot sufletul nostru, cu toată afectivitatea, cu toată voința noastră. Trebuie să ne fie în adîncul conștiinței, mai desăvârșită și mai completă decît va fi fost în chiar conștiința creatorului însuși. Dar așa ceva nu putem realiza decît printr-o memorie integrală, nu numai intelectuală. După ce am cuprins-o în intimitatea sufletului nostru trebuie s-o analizăm și s-o sintetizăm în același timp, întrucît

intimo della nostra anima, dobbiamo saperla penetrare. Dobbiamo analizzarla e sintetizzarla nello stesso tempo, giacché ogni parte analizzata trae il suo vero significato dal tutto, mentre questo trae il proprio significato dalle «sue» parti componenti. Tale analisi-sintesi non si può attuare senza avere profonde conoscenze di Estetica Letteraria. C'è bisogno in modo speciale dell'analisi-sintesi del fondo, in cui traspariscono anche gli effetti della forma, come pure quelli dell'armonia. Solo dopo, bisogna studiare la forma e l'armonia. Alla forma vanno distinte, come elementi: l'originalità dell'idea, quella dell'anima dello scrittore, quella della combinazione delle immagini, la plasticità che le dà esistenza oggettiva. Queste originalità hanno aspetti variabili, nelle singole parti dell'opera. Le caratteristiche dimostrate dall'originalità dell'idea, dell'anima e delle immagini, posso essere mutabili da parte a parte. Vanno quindi studiate profondamente. Ciò si può ottenere considerando le varie originalità dal punto di vista dell'intensità, della qualità, della tonalità. Così, l'originalità dell'idea come intensità, può essere sublime, bella o graziosa; dal punto di vista della qualità, può essere umoristica, ingenua o patetica; come tonalità può essere ottimistica, pessimistica od olimpiana. Così pure l'originalità dell'anima può essere retorica, equilibrata o primitiva; immaginativa, rappresentativa o astratta; serena, deprimante, esultante. Similmente, l'originalità della plasticità può essere ingegnosa, artistica o naturale; fantastica, realistica o incisiva; esplosiva, contemplativa o inibitoria.

Ho enumerato tutte queste caratteristiche, giacché il loro raggruppamento ci conduce a stabilire i «tipi».

A questo riguardo, è da notare che molto difficilmente possiamo trovare dei tipi puri. Tutti i tipi — quello classico, come quello realistico, o quello romantico — hanno delle note comuni a tutti gli altri tipi e non si può quindi stabilire un dato tipo, se non secondo la preponderanza delle varie caratteristiche.

Così il tipo romantico, il quale ha alla base il sublime, come tipo puro dev'essere retorico ed ingegnoso; ma più spesso è equilibrato o primitivo, come anima; ed artistico o naturale come combinazione delle immagini. Il tipo realistico, che ha alla base il patetico, come tipo puro deve essere rappresentativo in quanto ad anima e realistico in quanto a plasticità; ma più spesso, il patetico si congiunge coll'ingegnosità ed il naturale della plasticità e coll'immaginatività e l'astratto dell'anima.

Il tipo classico, il quale ha alla base l'olimpianismo, come tipo puro si deve congiungere colla serenità dell'anima e con la contemplatività delle immagini; ma si può unire anche coll'esplosività o la deprimante dell'anima, come anche coll'esplosività o l'inibizione della plasticità.

Tali varietà di caratteristiche rappresentano altrettante sfumature che danno varietà all'unità fondamentale del capolavoro ed accrescono la sua attrattiva.

Mi vorrà scusare, caro Maestro, se sono entrato in tanti particolari, abbastanza spiacevoli; ma ho dovuto farVi entrare un po' nel mio laboratorio, per dimostrare così che c'è molto da fare per poter (penetrare) intuire il vero significato dei capolavori e che abbiamo realmente con che sostituire l'«istorismo». Giacché dopo aver determinato i tipi, segue la classificazione: secondo il fondo: i generi letterari; secondo la forma: le forme letterarie; secondo l'armonia: i tipi letterari. Coll'aiuto di tali classificazioni, si può ottenere (uno specchio) un quadro prospettico o meglio tre dei capolavori letterari universali.

Come vede, nel mio programma sta la costituzione di una Letteratura, al di là delle esigenze nazionali, che si confanno con l'istorismo delle opere di talento o delle opere di virtuosismo.

fiecare parte analizată își trage adevărata semnificație din întreg, după cum acesta își trage propria semnificație din părțile componente. O asemenea analiză-sinteză nu se poate înfăptui fără a avea suficiente cunoștințe de estetică literară. E nevoie, în mod special, de-o analiză sintetică a fondului, în care se reflectă atât efectele fondului, cât și cele ale armoniei. Abia după aceea trebuie studiată forma și armonia. La formă trebuie să se distingă, ca elemente: originalitatea ideii, aceea a sufletului scriitorului, aceea a combinației imaginilor, plasticitatea care-i conferă existență obiectivă. Aceste originalități au aspecte variabile în diferitele părți ale operei. Caracteristicile demonstrate de originalitatea ideii, de cea a sufletului și de cea a imaginilor, pot fi variabile de la caz la caz. Trebuie deci studiate în profunzime. Acest lucru se poate obține luând în considerare diferitele originalități din punct de vedere al intensității, al calității, al tonalității. Astfel, originalitatea ideii ca intensitate poate fi sublimă, frumoasă sau grațioasă; din punct de vedere al calității, poate fi umoristică, ingenuă sau patetică, ca tonalitate, poate fi optimistă, pesimistă sau olimpiacă. Astfel chiar originalitatea sufletului poate fi retorică, echilibrată sau primitivă; imaginativă, reprezentativă sau abstractă; senină, deprimantă, exultantă. De asemenea, originalitatea plasticității poate fi ingenioasă, artistică sau naturală; fantastică, realistă sau incisivă; explozivă, contemplativă sau inhibitorie.

Am enumerat toate aceste caracteristici, întrucât gruparea lor ne duce la stabilirea « tipurilor ».

În această privință, trebuie remarcat că foarte greu pot fi găsite tipuri pure. Toate tipurile — cel clasic, precum cel realist sau cel romantic — au note comune tuturor celorlalte tipuri și, deci, nu se poate stabili un tip dat decât potrivit preponderenței diferitelor caracteristici.

Astfel, tipul romantic, acela care are la bază sublimul, trebuie să fie, ca tip pur, retoric, și ingenios; dar, cel mai adesea, ca suflet, e echilibrat sau primitiv; iar ca îngemănare a imaginilor, artistic sau natural. Tipul realist, care are la bază pateticul, trebuie să fie, ca tip pur, reprezentativ în ceea ce privește sufletul și realist, în ceea ce privește plasticitatea; dar, cel mai adesea pateticul se conjugă cu ingeniozitatea și naturalul plasticității și cu imaginativitatea și abstractul sufletului.

Tipul clasic, acela care are la bază olimpiismul, trebuie să se conjuge, ca tip pur, cu seninătatea sufletului și cu contemplativitatea imaginilor; dar se poate uni și cu explozivitatea sau cu elementul deprimant al sufletului, ca și cu explozivitatea sau cu caracterul inhibitor al plasticității.

O asemenea varietate de caracteristici reprezintă tot atâtea nuanțe care dau varietate unității fundamentale a capodoperei și îi sporesc atractivitatea.

Vă rog să mă scuzați, scumpe maestre, dacă am intrat în atâtea amănunte, îndeajuns de neplăcute; dar a trebuit să vă fac să intrați puțin în laboratorul meu, pentru a demonstra astfel că e mult de făcut pentru a putea intui adevărata semnificație a capodoperelor și că avem realmente ce substitui « istorismului ». Pentru că, după ce am terminat determinarea tipurilor, urmează clasificarea: din punct de vedere al fondului: genurile literare; din punct de vedere al formei: formele literare; din punct de vedere al armoniei: tipurile literare. Cu ajutorul unor asemenea clasificări, se poate obține un cadru de perspectivă, sau mai mult, chiar, trei, al capodoperelor literare universale.

După cum vedeți, în programul meu se află constituirea unei literaturi, dincolo de exigențele naționale, care se confundă cu istorismul operelor de talent sau cu al celor de virtuo-

Voglio fare <della> Letteratura solo con i capolavori del mondo psico-fisico, come si fa nel mondo fisico la Zoologia, la Botanica, la Mineralogia.

PregandoLa di voler scusare le proporzioni della presente, sarei felice avendo il Suo parere <inmerito> intorno a questo mio tentativo di rendere universale la Letteratura.

Gradisca intanto, caro Maestro, i sensi della mia più profonda stima ed alta considerazione.

[M. DRAGOMIREȘCU]

[Răspuns la scrisoarea din Aprilie 1937 lui Benedetto Croce].

Caro Maestro,¹

Grande è stata la mia gioia in ricevere la Sua lettera, dalla quale apprendo che sta completamente bene e che vuole, senz'altro, soddisfare i miei dubbi.

È vero che della Letteratura italiana non conosco se non i grandi poeti. Non sono affatto al corrente del movimento critico e letterario. Non ho conosciuto il De Sanctis. Ma anche se lo avessi conosciuto, credo che ci sia una sfumatura fra le sue opinioni e le mie. Io scarto la Storia solo quando si tratta dei capolavori letterari ed artistici; ma l'ammetto, trattandosi delle semplici opere di talento e di «virtuosità», le quali non sono esistenze vere e proprie, bensì vanno messe in rapporto alla vita degli scrittori, per essere comprese.

Ma ciò che mi stupisce, è il fatto di veder respinta l'idea del mondo psico-fisico, quale terzo mondo, accanto a quello fisico ed a quello psichico. Giacché mi domando: che differenza c'è fra il marmo di un capolavoro della statuaria ed il marmo di una cava? Il marmo della statua è marmo *animato*. Non è quindi né puramente fisico, né puramente psichico. È altra cosa. Il marmo ha assunto un'anima, mentre il concetto psichico è diventato marmo. Il fisico ed il psichico si sono fusi in una sintesi, per dare nascita al psico-fisico del capolavoro.

Certamente, tale psico-fisico non va confuso col fisico-psichico di tutti i nostri movimenti volontari. Fra il pensiero di scrivere qualche cosa e lo scrivere c'è una sovrapposizione fisico-psichica. Il pensiero è pensiero e la mano che scrive è mano. Non c'è sintesi fra loro. Ma fra il concetto che presiede alla composizione di una statua ed il marmo che lo concretizza, vi è una sintesi assoluta. La sintesi psico-fisica dei capolavori letterari ed artistici è reale ed è diversa dal mondo fisico e da quello psichico. I capolavori letterari ed artistici rappresentano, come la verità della Scienza e le prescrizioni della vera Storia, un mondo nuovo, il mondo psico-fisico.

Di più. Senza concepire il mondo psico-fisico, non abbiamo nessuna base reale per respingere «l'istorismo» del capolavoro letterario ed artistico. Giacché, se il mondo psico-fisico non esistesse, tale capolavoro dovrebbe essere o fisico, o psichico. Ma fisico non può essere, visto che il suo fisico è compenetrato dal concetto. Come non può essere neanche psichico, visto che il suo psichico è compenetrato dalla materialità. In un capolavoro letterario ed artistico il fisico diventa psichico ed il psichico diventa fisico. Inoltre, un tale capo-

¹ O versiune primară a acestei scrisori, de asemenea în traducere, purta următoarea precizie-manuscrisă, a lui Dragomirescu: «Scrisoare trimisă în iunie 1937 lui Benedetto Croce». Ceea ce îngăduie să stabilim că Dragomirescu a răspuns cu o întârziere de două luni lui Croce. La această scrisoare (din iunie 1937) i-a răspuns filosoful italian (în august 1937) cu scrisoarea pe care o publicăm aici.

zitate. Vreau să fac literatură numai cu capodoperele lumii psihofizice așa cum se face în lumea fizicii, cu zoologia, cu botanica, mineralogia.

Rugându-vă să iertați proporțiile acestei scrisori, aș fi fericit să cunosc opinia Domniei-voastre despre această încercare a mea de a face universală literatura. În același timp, scumpe maestre, vă rog să primiți sentimentele mele de adîncă prețuire și de înaltă considerație.

[M. DRAGOMIRESCU]

[iunie 1937]

Scumpe Maestre,

Mare mi-a fost bucuria la primirea scrisorii dumneavoastră, scrisoare prin care aflu că sunteți complet restabilit și că sunteți dispus să răspundeți neîntîrziat îndoielilor mele.

E adevărat că din literatura italiană nu cunosc decît marii poeți. Nu sunt deloc la curent cu mișcarea critică și cu cea literară. Nu l-am cunoscut pe De Sanctis. Dar, chiar dacă l-aș fi cunoscut, cred că există o nuanță între părerile lui și ale mele. Eu nu recunosc istoria decît atunci cînd este vorba de capodopere literare și artistice. Dar o admit cînd este vorba de simple opere de talent și de virtuozitate, care nu sînt existențe propriu-zise și care, pentru a fi înțelese, trebuie puse în raport cu viața epocii și a scriitorilor.

Ce mă uimește însă e faptul de a vedea respinsă ideea lumii psihofizice, ca o a treia lume, alături de cea psihică și de cea fizică. Eu îmi pun întrebarea: care e diferența între marmora unei capodopere a sculpturii și marmora dintr-o carieră? Marmora statuii e marmură *animată*. Nu e deci nici pur fizică, nici pur psihică. E altceva. Marmora a primit un suflet, în timp ce conceptul psihic a devenit marmură. Fizicul și psihicul s-au contopit într-o sinteză pentru a da naștere psihofizicului capodoperei.

Desigur, un atare psihofizic nu trebuie confundat cu psihofizicul tuturor actelor noastre voluntare. Între gîndul de a scrie ceva și scrierea propriu-zisă există o suprapunere fizico-psihică. Gîndul e gînd, și, mîna care scrie e mîna. Nu există o sinteză între ele. Însă între conceptul care determină compunerea unei statui și marmora care-l concretizează există o sinteză absolută. Sinteza psihofizică a capodoperelor literare și artistice e reală și e diferită de lumea fizică și de cea psihică. Capodoperele literare și cele artistice reprezintă, la fel ca adevărul științei și ca prescripțiile adevăratei istorii, o lume nouă, lumea psihofizică.

Mai mult. Fără a concepe lumea psihofizică, nu avem nici o bază reală pentru a respinge «istorismul» capodoperei literare și artistice. Astfel încît, dacă lumea psiho-fizică n-ar exista, o asemenea capodoperă ar trebui să fie sau psihică, sau fizică. Însă fizică nu poate fi, dat fiind că fizicul ei e întrepătruns de concept. După cum nu poate fi nici psihică, dat fiind că psihicul ei este întrepătruns de materialitate. Într-o capodoperă literară și artistică, fizicul

lavoro è diverso dal fisico e dal psichico per la sua stessa natura essenziale. Giacché è variabile nel fondo (dato che il suo concetto varia da uomo a uomo); ma invariabile nella forma (dato che non vi possiamo cambiare i rapporti di espressione, che rimangono gli stessi). Ma il mondo fisico, sotto l'atto di conoscenza, rimane assolutamente invariabile; mentre il mondo psichico è assolutamente variabile. Una differenza fra il capolavoro letterario ed artistico ed il mondo fisico, da un lato; ed il mondo psichico dall'altro c'è ed incontestabile. E solo perché c'è tale differenza, abbiamo il diritto di respingere « l'istorismo » del capolavoro. Perché? Perché ogni « istorismo » è o fisico, o psichico, o fisico-psichico, di altra natura cioè in confronto al capolavoro letterario ed artistico. Questo è reso vile dalle considerazioni fisiche psichiche, o fisico-psichiche. « L'istorismo » va quindi scartato. Come?

Con i più distinti sensi di amicizia

[M. DRAGOMIRESCU]

Meana /Torino/ 15 agosto 1937.

Gentilissimo signore ed amico,

Mi perdoni se non le ho subito risposto, e solo ora, profittando della tranquillità della campagna, le dico qualcosa sul quesito che mi propone nella sua lettera. Qualche cosa soltanto, perché l'argomento è tale da impegnare tutta la filosofia; e a capo di tutta la logica e la gnosologia. Dunque, la dualità di *psichico* e *fisico*, come di due entità e di due ordini di fatti, è stata corrosa e distrutta dalla critica delle scienze; e di conseguenza è caduto anche il vuoto e tautologico concetto di *psico-fisico* che non era una unità ma rimaneva una dualità, neppure celata dalla parola adoprata. Un *mondo psicofisico* (il terzo mondo) è il mondo di chi non è riuscito a intendere bene i concetti di *psichico* e di *fisico* e [d] il loro rapporto, e perciò li lascia uno accanto all'altro. Ma nella critica delle scienze si dimostra che il mondo fisico non è altro che una costruzione o astrazione del soggetto (psiche o spirito che si chiami); donde risulta che vi ha una sola realtà, quella spirituale, che non è già una realtà astratta e incorporea, ma è tutt'insieme corporeità, ossia concretezza. La distinzione, a cui ella giustamente tiene, di ciò che è poesia ed esprime l'universalmente umano, da ciò che è storia, non viene intaccata, ma confermata in questo concetto della spiritualità e realtà, perché la *forma estetica* e <in> essa distinta dalla *forma storica*, che appartiene, secondo i vari sensi della parola, o all'intelletto (*historia rerum gestarum*) o alla prassi (*res gestae ipsae*).

Mi abbia con cordiali saluti

[B. CROCE]

devine psihic și psihicul devine fizic. În același timp, o asemenea capodoperă e diferită de fizic și de psihic, prin chiar natura ei esențială. Din această cauză e variabilă [capodopera, n.n.] în fond (dat fiind că nu putem schimba raporturile de expresie, care rămân aceleași.) Însă lumea fizică sub efectul, supusă actului de cunoaștere, rămâne absolut invariabilă; în timp ce lumea psihică e absolut variabilă. O diferență între capodopera literară și artistică și lumea fizică, pe de-o parte; și lumea psihică, pe de alta, există, și încă incontestabil. Și numai pentru că există o asemenea diferență, avem dreptul să respingem « istorismul » capodoperei. Pentru ce? Pentru că orice « istorism » e sau fizic, sau psihic, sau fizicopsihic, de altă natură adică decât cea a capodoperei literare și artistice. Considerațiile fizice, psihice sau fizicopsihice minimalizează capodopera. « Istorismul » trebuie deci îndepărtat. Cum?

Cu cele mai distinse sentimente amicale

[M. DRAGOMIRESCU]

Meana/Torino/, 15 august 1937

Mult-stimate domnule și prietene,

Mă iertați că nu v-am răspuns imediat, și că abia acum, cînd profit de liniștea satului, am să vă spun cîte ceva în legătură cu problema pe care mi-o propuneți în scrisoarea dumneavoastră. Numai „ceva“, pentru că subiectul e atare încît necesită o incursiune în toată filosofia; e la începutul întregii logici și-a întregii gnoseologii. Așadar, dualitatea de *psihic* și de *fizic*, ca două entități și ca două ordine de fapte, a fost măcinată și distrusă de critica științei; și, în consecință, a căzut chiar și conceptul gol și tautologic, de *psihofizic* care nu constituia o unitate, ci continua să rămînă o dualitate, nici măcar ascunsă de cuvîntul utilizat. O *lume psihofizică* (a treia lume) e lumea celui care n-a izbutit să înțeleagă bine concepțiile de *psihic* și de *fizic* și raportul dintre ele și, din această cauză, le lasă unul alături de celălalt. Dar în critica științelor se demonstrează că lumea fizică nu este altceva decît o construcție sau o abstracție a subiectului (psihic sau spirit, cum se numește; de unde reiese că nu există decît o singură realitate, cea spirituală, care nu este încă o realitate abstractă și acorporală, dar este în totalitatea ei corporalitate sau mai degrabă concretețe. Deosebirea, la care pe drept cuvînt ea [critica științelor; n.n.] ține, dintre ceea ce este poezie și exprimă universalul uman și ceea ce este istorie, nu este atacată, ci confirmată în această concepție a spiritualității sau realității, pentru că *forma estetică* se distinge prin ea însăși de *forma istorică*, care ține, potrivit diferitelor sensuri ale cuvîntului, fie de intelect (historia rerum gestarum), fie de practică (res geste ipsae).

Cu salutări cordiale,

[B. CROCE]

Carissimo amico e Maestro,

La Sua ultima lettera mi ha sorpreso. Ed in modo non piacevole. Giacchè sono anch'io un pochino filosofo — ho tutto un sistema filosofico mio, estetico, critico e letterario, che intitulo l'Integralismo — e dovevo quindi pur sapere che tutte le manifestazioni del mondo recano il sigillo della coscienza umana. Colore, peso, elettricità — tutte fisiche — sono però riducibili allo stato psichico, perchè cadono sotto i sensi. Nonostante ciò noi facciamo la distinzione tra fisico e psichico propriamente detto. E siccome facciamo tale distinzione, possiamo fare anche quella tra queste due e psicofisico. Pur essendo tante le teorie che vogliono dimostrare la differenza tra fisico e psichico, non esiste nessuna più sicura del loro riferimento all'atto di conoscenza. Il fisico non cambia sotto tale atto; lo psichico propriamente detto cambia invece, senz'altro; mentre lo psico-fisico cambia in quanto a fondo e rimane invariabile nella forma. Ella non accetta l'esistenza dello psicofisico, rimanendo alla vecchia distinzione tra fisico e psichico. Ed io desidero palpare gli argomenti per cui le mie formole non sono giuste. Non più.

Con i più fervidi auguri per Capo d'Anno.

Devotissimo Suo

Bucarest gennaio 1938

Prea scumpe maestre și amice,*

Scrisoarea Dv. din urmă m-a surprins. Firește nimenea nu neagă că, deși vorbim de fizic și de psihic, ele se reduc la una singură, la conștiința noastră. Culoarea e fizică și totuși e sufletească; tot așa greutatea, exhalățiunile electrice, sunetele sunt fizice și totuși sufletești. Și precum fizicul și psihicul se reduc la una — la psihic — tot așa se reduce și psihofizicul meu. Fondul e psihic, forma e fizică, armonizare fizică și psihică în același timp, dar toate sunt sufletești. E o singură universală categorie de fenomene, dar aceasta nu le împiedică să se deosebească în mai multe categorii secundare. Poate ca toate formele matematice din Geometrie, Algebră și Mecanică să fie fizice; poate ca < întreaga Fizică, cu > toate fenomenele Fizicii din Fizica propriu zisă, din Chimie și Biologie, să fie fizice; poate să fie fizice toate concretele din Cosmogeografie, Științele Naturale și Sociologie, < însă > și totuși toate reductibile la < fizic > psihic, asta nu împiedică să fie una Matematică < alta Fi > cu subdiviziile ei; alta Fizica cu subdiviziile ei și alta Știința naturală, cu subdiviziile ei.

* Original autograf Mihail Dragomirescu, neterminată. Ciornă neterminată a unei epistole.

EXPEDITORI: SCRITORII

Șerban CIOCULESCU: Îmi scriau VORONCA și IONESCU

Scrisoare prin care Marie Voronca se plînge de Fundoianu, revendicîndu-și prioritatea în privința poemului său Ulysse. Nu știu care au fost relațiile lor ulterioare. Soarta tragică a amîndurora te înmănușiază în același medalion al amintirii.

Șerban CIOCULESCU

Verdun-sur Garonne — Tarn et Garonne
Paris. 38 Rue Claude Terrasse, XVI

22 Martie 1933

Mult iubite Domnule Cioculescu,

Iartă-mă că, bizuindu-mă pe bunăvoința pe care totdeauna mi-ai arătat-o îmi voi îngădui să mă plîng de un fapt ce mă nedreptățește grav: După cum știi cartea mea „Ulysse“, scrisă între anii 1925—1926 (la Paris) a apărut în românește în 1927. Această carte mi-a adus prietenia și admirația fără limită a lui Fundoianu care mi-a scris o serie de scrisori cu neprecupețite elogi — a publicat și un articol în „Bilete de papagal“ — și făgăduința lui de a-mi traduce acest poem în franțuzește. În 1930 însă a scris și el un poem — cu același schelet al peregrinărilor și același titlu „Ulysse“. Între timp a publicat versurile lui vechi „Privești“ cu o mulțime de poeme refăcute

Fundoianu, am făcut unele
correcțiuni de a schimbă - pentru
ediția franceză - titlul volumului
meu. Cum este volumul de un singur
acum „Ulysse“ dar în titlu ^{acel} se vede
de Fundoianu (scrie 5 ani după
mine și atunci la baza înțelegerei
a apărut cu titlul „Ulysse“. Totuși
desamăris Fundoianu mi-a fost
definitiv cîntăreț. Numai am

și cu două trei pagini scrise în chiar anul apariției, pagini influențate de mine — cum ai avut bunăvoința să remarci chiar D-ta în recenzia scrisă cu acea ocazie.

În ultimii ani tratam meru cu prietenii mei din Franța posibilitatea traducerii în franțuzește a volumului „Ulise”. Coincidența a făcut ca această traducere să apară — la un mare editor parizian — în același timp cu volumul lui Fundoianu (Fundoianu) în colecția unei reviste necunoscute din Belgia. La rugămintea lui Fundoianu, am făcut marele sacrificiu de a schimba — pentru ediția franceză — titlul volumului meu. Cum știi volumul se numește acum „Ulysse dans la cité” iar acel al lui Fundoianu (scris 5 ani după mine și avind la bază aceeași idee) a apărut cu titlul „Ulysse”. Totuși dușmănia lui Fundoianu mi-a fost definitiv câștigată. Nemulțumit de calomniile pe care le debitează probabil asupra-mi la Paris, strecoară notițe ambigue și în presa românească. În „Adevărul” de ieri a apărut o notiță din care s-ar fi putut deduce că eu am scris și publicat volumul meu drept Fundoianu.

cu calomniile pe care le debitează
probabil asupra-mi la Paris, strecoară
notițe ambigue și în presa românească.
În „Adevărul” de ieri
a apărut o notiță din care s-ar
fi putut deduce că eu am scris
și publicat volumul meu drept
Fundoianu.

Tare-mi se va vorbi de toate
aceste dar cum nu am nici o
voință să le apăr în volumul meu.
În românește nu am putut apăru
că s-o scrie tot de un prieten și
un înțelelector.

Ca descălece sentimentele
de protest
Marie Voronca

Iartă-mă că îți vorbesc de toate acestea dar cum mi-amintesc bunăvoința D-tale la apariția volumului în românește, nu m-am putut opri să solicit în D-ta un prieten și un înțelegător.

Cu deosebite sentimente
de prietenie

Ilario VORONCA

Am fost legat cu o strinsă prietenie de Eugen Ionescu, deși votasem contra premierii cărții sale de frondă, Nu (1934, Editura Vremea, Premiul scriitorilor tineri al Fundațiilor Regale). La plecarea sa în Franța, ne-a invitat cu sofiile noastre la un dineu, acasă, numai pe Tudor Vianu, care votase și el contra, și pe mine! Din Franța, mi-a trimis câteva foarte frumoase scrisori, din care detașez la împlinire pe aceasta, atât de variată și de revelatoare. L-am revăzut la Paris, la fel de natural și de cordial, cu toată fama lui mondială. Omul e tot atât de fermecător ca și scriitorul.

Șerban CIOCULESCU

Verdun-sur-Garonne

24 iulie 1946

Multi iubite Domnule Șerban Cioculescu,

Mă aflu (cu familia!!), în vacanță, într-un sat admirabil, la patruzeci de kilometri de Toulouse, — fost capitală a unui comitat și care păstrează încă rămășițele nobile, întărituri, clădiri de stil, pe o înălțime dominând Garonna. Cerul și soarele meridional ne mângie și amintirea morților noștri e mai lesne de suportat. Mi-au murit rudele, prietenii, dușmanii. A murit și Pompiliu Constantinescu, fostul meu profesor și critic. Scriu teancuri de foi, îmi umplu sertarele, — dar mă-nțreb pentru cine mai scriu, de vremece încep să nu mai am pe nimeni. De fapt, se scrie pentru o ambianță restrinsă, pentru o societate foarte limitată, pentru un grup de câțiva oameni pe care-i numeri pe degete și ale căror figuri le ai în față, prezente, când scrii. În definitiv, nu scrii decât pentru cafenea; și, iată, canapelele cafenelei s-au tot golit de comensali: au plecat Dragomirescu, Lovinescu, Ibrăileanu, Densușianu, Iorga, Zarifopol, Bogdan-Duică, Ion Pillat, Minulescu și nu au venit alții; acum s-a ridicat și Pompiliu Constantinescu; pină și pe Pizoni îl regret. Ce fel de cafenea mai este localul ăsta gol?

Și dacă au murit Mihail Sebastian și Emil Gălian în cine mai pot spera că mă va asculta cu înțelegerea caldă pe care numai prietenii cei mai apropiați ți-o pot da? Numai ei te pot „pricepe” și explica. Am sentimentul că scriu în vînt; că arunc o sticlă, în mare, cu un manuscris pentru oameni care nu mă interesează (niște străini nevăzuți, — cine sunt ăia? Ce am eu cu ei?) și pe care nu-i interesez, în fond, nici eu: nu le pot fi decât o inutilă problemă suplimentară; ce să-și mai bată capul și cu mine?

Dumneata, dragă Domnule Cioculescu, cum te porți? Am mare grijă de sănătatea dumitale. Să nu cumva să pieri, și d-ta! Ați rămas așa de puțini, oameni familiari mie

Carte postale
sans timbre
20

Monsieur

Re

0051

Serban Coculescu
Inspecteur general no 22834

5 (sau 7) str. Dr. Traian
(Cartierul Colboan)

Bucarest

Roamanet

1000.
Verdun sur Sarre.
Taux de 1000.
Bucarest

0901

meu anconament, tocmai când mi-e ~~de~~ ^{de} somnul mai dulce, atunci îmi sparg urechile
trumpete gendarmeriei (prin mi ştiu ce "bigă" are
într-o năpădă stăm noi în noi cu "gendarmeria
naţională"), - căci gendarmul de V. sur Jaron
e o persoană, mustăcinosă (brucăţosă) şi
dăruie, şi tronează toate romanţele de
modă ("mai amant de Saint Jean" şi "sur un
vagalond") şi altele mai noi ("bons les bres
je me suis si petit", "Parlez-moi d'amour") la
totuşi, stăruindu-se abia să mă persană, ~~de~~
~~de~~ că e un fel de simbol carcat al
al Ingerului Judecătoresc.

Omagiu profunde Duamnei Rodica şi
felicită mea (doii amari: Anne Marie Thérèse
Tran, - dacă pînă în nume sau doii oă, şi
nu cămăre de stălu), vă complimentez
complimente fidele: donnez-tale. Săgeţi, şi mişc
multe lucruri bune, la liceu, despre fostă şi
profeso la săi fac - profesorul brei şi de cele
mai bune exemple alior, oă. Eu am o înţeleg
compătă: am făcut ^{sublim} tot ce-am putut.

Am abia pritenis,

de Stale

Ignat Jonescu

Vindem-sur-Jaron - Tarn et Jaron

Carier - 38 Rue Ublanc Tarnaise, XVI

printre sutele de milioane de chipuri necunoscute și dușmane. Cînd am să mă întorc în România, aş vrea să nu găsesc un pustiu total ... Dar nu știu cînd mă voi întoarce ... pentru că, deși sunt chemat insistent pentru onorarea unui contract pe mai mulți ani cu o serioasă instituție de stat, eu, — nu știu dacă ai să mă crezi, — (dealtfel, contractul e unilateral; eu nu l-am semnat) nu mă simt încă destul de atras. Evident, sunt convins, gătore garanții de stabilitate, — instituția e solidă, — viitorul apropiat mi-e sigur, — dar afară de faptul că nu sunt prevăzute drepturile la pensie, îți mărturisesc că aş trebui să duc o viață prea regulată și programul de lucru îmi pare cam monoton. Sînt alte si'uații care îmi dau mai multă libertate. Eu sînt cam boem din fire și-mi place să rătăcesc, hai-hui, de capul meu. Uite, de pildă, acum cîteva zile, am fost în împrejurimi, la Moissac, unde se află o faimoasă mănăstire din secolele XII și XIII, — și la Montauban, pe unde odinioară a trecut și D'artagnan [sic!] și unde se poate vedea un Musée Ingres; am mai fost la Cahors unde am fost încîntat de grația podului Valentré (medieval), — și am admirat catedrala (cu cupole bizantine; ciudată pentru arhitectura din Occident). Am mai văzut și „l'ancien Château de Roi“, transformat astăzi în pușcărie, prin grațiile căruia se poate contempla peste, Lot, o priveliște superbă. Ça vous donne envie d'aller y voir ... Și cîte și mai cîte ! ...

Dar îmi place să stau și pe loc, închis într-o clasă plină de răcoare și a cărei pivniță (fe-ită de hoți, cu lacăte) e înzestrată cu niște damigene de vin din regiune ... un vin roșu simplu, tîrînesc, dar savuros (și ce bine se potrivește cu cassoulet-ul locului, cu rața grea și cu șunca grasă). Digerez lenș și dorm mult după masă, — la răcoare, — cu toate că am un mic inconvenient: tocmai cînd mi-e somnul mai dulce, atunci îmi sparg urechile trompeta jandarmului (prin nu știu ce bizară întimplare stăm nas în nas cu „jandarmeria națională“), — căci jandarmul din V. sur Garonne e o persoană, mustăcioasă (bineînțeleș) și lirică, și trompetează toate romanele la Modă („mon amant de Saint Jean“, „Je suis un vagabond“) și altele mai vechi („Dans tes bras je me sens si petite“, „Parlez-moi d'amour“). Am totuși sentimentul obscur că mă persecută, că e un fel de simbol caricatural al Ingerului Judecării.

Omagii profunde Doamnei. Rodica și fetița mea (doi anișori: Anne-Marie-Thérèse France, — dacă pierde un nume sau două, o să-i mai rămîne destule), vă complimează.

Complimente fiului domniei-tale: desigur, a auzit multe lucruri bune, la liceu despre fostul său profesor. Ce să-i faci, — profesorul trebuie să dea cele mai bune exemple elevilor săi. Eu am conștiința împăcată: am făcut pentru asta tot ce-am putut.

Cu adîncă prietenie,
al d-tale

Eugen IONESCU

C U R I E R

EXPEDITORI: CITITORII

Titu MAIORESCU și enciclopedia „ASTREI“

La elaborarea primei enciclopedii românești, inițiată de „Astra“, în ședința din 7 februarie 1895, se preconiza o conlucrare a cărturarilor noștri din toate ramurile științei și ale culturii, prin contribuțiile cărora trebuia să se realizeze prima noastră încercare de reunire a izvoarelor culturii și ale conștiinței de neam, într-o singură operă de propagare, în limba română a cunoștințelor folosite.

Printre realizatorii de renume ai *Enciclopediei române*, care de la început au înțeles inerentele greutăți și însemnătatea acestei acțiuni, se remarcă și Titu Maiorescu.

La solicitarea doctorului C. Diaconovici, redactorul enciclopediei, el acceptă să colaboreze cu articole de specialitate, deși este vădit nemulțumit, de lipsa de obiectivitate a publiciștilor noștri.

Cu unele rezerve formulate în domeniul aprecierilor literare, se crede totuși dator să accepte colaborarea. «Cum să pot refuza colaborarea — scrie criticul — la o așa însemnată întreprindere națională?».

Din corespondența întreținută cu enciclopedia română, iată două interesante scrisori, inedite, din perioada de început și din cea de încheiere a colaborării sale cu doctorul C. Diaconovici.

Mircea STOIA

București, 26 noiembrie 1895¹

Iubite domnule Diaconovich,

Înțeleg însemnătatea întreprinderii dumneavoastră și înțeleg și greutatea ei, mai ales din cauza lipsei de obiectivitate a publiciștilor noștri, la a căror colaborare sânteți totuși siliți a vă adresa.

Cum veți putea păstra acel mic grad de unitate de vederi care trebuie să existe în asemenea publicațiuni?

Îmi scrieți, că ați și cîștigat colaborarea a 15 membri ai Academiei Române. Wem Gott ein Amt gegeben, dem hat er noch lange nicht den Verstand dazu gegeben (cui Dumnezeu i-a dat o slujbă, nu înseamnă că i-a dat și minte) a fi membru al Academiei Române (de almințeri și al altor academii) nu e încă o probă de valoare intrinsecă, mai ales nu de imparțialitate științifică, literară, politică.

În aceste împrejurări nu pot primi apelul d-voastră decît cu următoarea rezervă: să-mi comunicați, înainte de publicare, și în timp util pentru modificări de introdus, toate articolele relative la literatura română de la 1870 încoace. Eu însumi nu-mi voi permite o modificare directă, dar vă voi atrage atenția d-voastră asupra modificărilor de introdus, mai ales dacă articolele cuprind judecăți literare și apoi vă voi propune poate articolele de introdus acolo, unde colaboratorii d-voastră, aleși pentru această parte, au omis cu intenție pe unii autori. (Să vă dau două abschrenkende Beispiele —) — din experiența mea și veți înțelege și mai intensiv necesitatea precauțiunilor în contra unor asemenea pățanii. În „dizionario biografico“ de Gubernatis — pe cine Dumnezeu îl va fi însărcinat Gubernatis cu partea românească!! — stă o lungă biografie cu portret (!) despre Haralamb Grindea, care este acolo relevant ca purtătorul mișcării politice anti-dinastice în România, obscurul Grindea, astăzi dascălău în provincie, o absolută nulitate politică, este astăzi

pentru Italia matadorul unei periculoase tendințe politice, pe cînd în realitate nici că a fost vreodată deputat sau senator, nici că există măcar politicește.

2) Ministerul Cultelor a ordonat acum 4 ani compunerea „cărților de citire — model” pentru literatura română, dar a pus întreprinderea sub auspiciile d-lui Hașdeu, dușmanul pasionat al junimiștilor literari. Firește, d. Hașdeu a introdus dramele sale lipsite de orice valoare literară ca model literar român, a introdus pe Ion Ghica drept literat model și a exclus pe Eminescu, Caragiale, I. Negruzzi, Maiorescu.

Cu această rezervă mă cred dator a primi propunerea d-voastră. Cum să pot refuza colaborarea la o așa de însemnată întreprindere națională?

Dați-mi însă voie să vă atrag atenția asupra D-lui Anghel Dumitrescu (adresa: București, Directorul Liceului Sf. Gheorghe, Calea Victoriei), care a cules multe date biografice. El a publicat biografia lui Barbu Catargiu, a tradus discursurile lui Macaulay, etc.

Adresați-vă la el, în același mod în care v-ați adresat la mine, tot pentru biografiile politicianilor români contemporani, spuneți-i să se înțeleagă cu mine și să-și împartă cu mine sarcina, iar articolele lui să mi le încredințeze mie de a vi le trimite.

Adaug de pe acum: dacă primiți rezerva de la început și prin urmare intru și eu între colaboratorii d-voastră, vă autorizez anume, nu a introduce alte păreri în articolele mele, dar a șterge din aceste articole tot ce v-ar părea prea subiectiv sau nepotrivit cu unitatea de tendințe a întregii opere sau prea lung.

În așteptarea răspunsului d-voastră, vă rog să primiți încredințarea deosebitei mele stime.

T. MAIORESCU

P.S. Pe cine ați însărcinat cu articolele asupra literaturii române contemporane?

II

București, 21 octombrie 1903²

Stimate domnule Diaconovich,

Sper ca de la colaborarea mea la enciclopedia d-tale ți-a rămas impresia că sunt din categoria oamenilor exacti. Nici odată nu am întârziat, nici măcar o zi, trimiterea articolelor (biografii politice), cu care m-am însărcinat.

Dar se vede că acum, spre sfîrșitul însemnatei lucrări, ați luat la secretariatul ei pe vreun necunosător sau nepriceput, căci de vreo trei săptămîni primesc indemnuri urgente să mai trimit niște articole, despre care n-a fost nici odată vorba ca să le lucrez eu. Am primit trei asemenea indemnuri: unul îmi cerea două articole despre niște pești, se vede că mă confunda cu d. Antipa, pe al doilea și al treilea ți le alătur: îmi cere un articol despre „Tăran”, care nu cade în sarcina mea, și apoi deodată și despre Vernescu, pe care însă, deoarece era în sarcina mea, ți l-am trimis cu o recipisă (o am) împreună cu toate biografiile politice din litera V încă de la începutul lunii iunie.

Îți scriu toate acestea, stimate domnule Diaconovich, ca să chemi la ordine pe noul ajutor ce vei fi silit să-l iei la secretariat, și pentru ca marea lucrare să ajungă la bunul ei sfîrșit cu aceeași regulă demnă de laudă, cu care a fost condusă pînă acum.

Salutări amicale de la al D-tale,

T. MAIORESCU

^{1,2} Arhivele Statului Sibiu, fondul „Astra”, corespondența enciclopediei române, litera M, cutia 621.

S.P.I.C.U.I.R.I.

Raicu IONESCU-RION și I. C. VISSARION

date noi

RAICU IONESCU-RION „regretatul profesor”.

Desfășurându-și activitatea la sfârșitul secolului al XIX-lea, atunci când în cercurile socialiste se accelera procesul de clarificare ideologică și de răspândire a ideilor marxiste, Raicu Ionescu-Rion este unul dintre intelectualii cei mai activi în publicistica românească a vremii.

Colaborează la numeroase ziare și reviste socialiste sau progresiste din epocă (printre care „Munca”, „Evenimentul literar”, „Critica socială”, „Lumea nouă”, „Orientul”, „Adevărul”, „Revista socială”, „Școala nouă” etc.), semnând sub diferite pseudonime, ca Nair, Bulgarul, Faust, Th. Bulgarul, cel mai frecvent fiind cel de Rion, pe care ulterior și-l va adăuga numelui.

În 1893, după terminarea studiilor, se stabilește la Tîrgoviște ca profesor suplinitor la Gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu” unde predă, timp de doi ani româna, greaca și latina.

Moare la 19 aprilie 1895 în vîrstă de numai 23 de ani.

În majoritatea lor istoricii literari care s-au oprit asupra biografiei lui Raicu-Ionescu Rion, consemnează însă, ziua de 20 aprilie, ca dată a morții. Pentru a împrăști orice dubiu, redăm mai jos, în copie, un fragment din actul de deces existent în Arhiva primăriei orașului Tîrgoviște.

[Nr. de înregistrare]: 107

« În anul una mie opt sute nouăzeci și cinci luna aprilie, ziua douăzeci¹⁾ ora zece dimineață.

Act de încetarea din viață a lui Raicu Ionescu de religie ortodoxă în etate de douăzeci și trei, de profesiune Profesor din acest oraș Tîrgoviște, suburbia Tîrgului fiu al lui Vasile Ionescu, de religie

¹⁾ Ziua întocmirii actului.

ortodoxă de ani cinci zece și cinci de profesune Agricultor și al Joiții Ionescu de religie ortodoxă de ani patru zece și cinci de profesune Casmică ambii domiciliați în comuna Tăcutu plasa Crasna județul Vaslui, mort la Nouă sprezece Aprilie²⁾ curent ora șase dimineață, în casa din zissa suburbie, necăsătorit ...»

Totodată din condica de prezență a gimnaziului „Ienăchiță Văcărescu” reproducem următoarea însemnare:

An școlar 1894—1895.

«Astăzi 20 Aprilie 1895, din cauza morții D-lui R. V. Ionescu profesor la acest gimnaziu, am suspendat cursurile atât cele de dimineață cât și cele după amiază, pentru ca elevii împreună cu corpul didactic al acestui Gimnaziu, să asiste la înmormintarea regretatului profesor, înmormintare ce se va face azi.»

I. C. VISSARION, redactor la „Rampa”.

O perioadă rodnică în activitatea lui I. C. Vissarion poate fi socotită cea dintre 1910—1925, când scriitorul tipărește câteva dintre volumele lui cele mai importante de schițe și de nuvele: *Nevestele lui Moș Drăgan* (1913), *Privighetoarea neagră* (1916), *Sub călcii* (1916), *Florica* (1916), *Maria de altă dată* (1921).

În această epocă, Vissarion se apropie de mișcarea socialistă, colaborând la publicații cu un pronunțat caracter democratic.

Mai puțin cunoscută este prezența prolificului prozator în redacția „Ramei”.

²⁾ Iată data reală.

O scrisoare inedită a lui N. D. Cocea e relevantă în acest sens.

«București, 30 septembrie 1913.

Stimate D-le Vissarion,

Iată pe scurt propunerea pe care ți-o fac:

Îți ofer un loc la ziarele *Rampa* și *Facla*. Ne vei da literatură și din când în când, articole pentru ultimul ziar. Îți trimit bani de drum. Vino cu tot materialul literar pe care îl ai. Vom sta de vorbă și dacă ne înțelegem, voi face tot ce-mi va sta în putință ca să-ți deschid drumul pe care talentul d-tale ți-l asigură și în care cred.

Primește o bună strângere de mână,

Cocea»

Între 1914—1915, I. C. Vissarion devine unul din redactorii „Ramei”. Iată textul legitimației:

«Carte de legitimație

D ... I. C. Vissarion

reprezintă ziarul „Rampa” în calitate de redactor.

Rugăm toate autoritățile să binevoiască a-i da, la caz de trebuință, sprijinul necesar.

Prezența este valabilă până la 1 ianuarie 1915.

Director,

N. D. Cocea

București, 1 ianuarie 1914»

La „Rampa” Vissarion e prezent, în epoca respectivă, cu schițe, cu nuvele și cu numeroase articole pe teme diverse.

Victor PETRESCU

Octavian GOGA și Ady ENDRE

Evocarea personalității marelui poet maghiar Ady Endre, născut pe meleagurile Sălajului, a preocupat de-a lungul anilor generații de iubitori ai versurilor nemuritoare. Un astfel de prilej a fost oferit de sărbătorirea „nunții de aur” a părinților lui Ady, în anul 1924. Ea a fost transformată de admiratorii români și maghiari într-o sărbătorire a ilustrului fiu. În articolul *O manifestare a prieteniei româno-maghiare*¹, I. Micu, pe baza unor documente selecționate din culegerea *Ady emlékbüzet* și din revista *Szilagyság*, aduce informații bogate despre acest episod.

Cercetarea fișelor dosarelor Ministerului Artelor păstrate la Arhivele Statului din București² oferă posibilitatea lărgirii documentației. Aflăm astfel cine au fost organizatorii, programul manifestărilor, corespondența purtată cu factorii care au contribuit la reușita acțiunii.

Manifestările au fost organizate de redacția gazetei „*Szilagyság*,” cu prilejul aniversar al împlinirii a 50 de ani de la căsătoria lui Andrei-Laurențiu Ady cu Posztor Maria, părinții lui Ady Endre. Acțiunile s-au desfășurat în zilele de 20—21 iulie 1924 la Zalău și la Mecenju. Cu acest prilej, la Me-

cenju, a fost dezvelită placa comemorativă așezată pe casa natală a lui Ady Endre.

Încă de la începutul lunii iulie, Octavian Goga, prieten și admirator al poetului maghiar, se adresa printr-o scrisoare relevantă³ ministrului artelor, Al. Lapedatu, invitându-l să participe la patronarea acestor serbări care urmau să aibă loc în a doua parte a lunii iulie la Satu Mare. Exprimându-și satisfacția că pe această cale, a acțiunilor culturale, se va aduce o contribuție la apropierea elementelor maghiare de cele românești, Octavian Goga face o pilduitoare apreciere a rolului lui Ady Endre în apropierea dintre maghiari și români. Al. Lapedatu acceptă patronajul în numele Ministerului Artelor și-l numește ca reprezentant la serbări pe poetul Ion Minulescu, director general în cadrul Ministerului Artelor.⁴

La 15 iulie, Octavian Goga telegrafia anunțând că a adus la cunoștința organizatorilor patronajul Ministerului Artelor.

Virgiliu TEODORESCU
(Muzeul Arhivelor Statului)

¹ „*Magazin Istoric*” anul II, 9 (11) septembrie 1968, pp. 77—79.

², ³ Arhivele Statului București, fond: *Ministerul Artelor*, dosar 8761924.

⁴ Rezoluțiile de pe scrisoarea din 3 iulie și de pe telegrama din 15 iulie 1924.

Ciucea 3 iulie 1924

Dl. I. Minulescu va telegrafia d-lui Goga în numele meu că dacă acceptă d-sa patronajul, acceptă și Ministerul Artelor. În acest caz Dl. Minulescu va reprezenta Ministerul la serbări.

Al. LAPEDATU

Iubite domnule Lapedatu,

Îți scriu într-o chestiune care mi se pare interesantă și pe care regret că nu ți-o pot arăta cu vorbe. Iată-o: În zilele de 20—21 se aranjează de către societatea ungurească și presa ungurească o serbare în amintirea poetului Endre Ady născut în Sălaj. Serbarea e la Satu Mare. Se va face comemorarea poetului, se vor spune din versurile lui și în satul natal se va desveli o tablă comemorativă. Cei care o aranjează au venit la mine și m-au rugat să primesc rolul de patron și să-ți fac și D-tale, în calitate de Ministru al Artelor, rugămintea să primești să le fi [sic!] patron. Eu din parte-mi cred că ar face o bună impresie un astfel de gest care ar indica toleranța noastră în materie — de cultură și artă — cu deosebire fiind vorba de Ady — care cu toate că e cel mai mare poet al ungarilor, e pus la index astăzi la Budapesta — pentru ideile lui larg umanitare [...]. Dacă primești — după ce vei vedea întreg programul — ar fi interesant să vi [sic!] acolo, — apărind într-o lumină simpatcă de prieten al artelor. Eu dacă nu voi lipsi din țară, fiind vorba să merg la Karlsbad, probabil voi merge. Înștiințează-mă, te rog, să știu ce ai decis!

Al D-tale cu dragoste și prietenie

Octavian GOGA

Arhivele Statului București, fond: Ministerul Artelor, dosar 876/1924, ff. 7, 28.

Inaugurînd în numărul trecut al revistei, o rubrică de „ecouri”, rezervată cititorilor, confruntării diverselor opinii, dezbatelor pe care le poate anima „MANUSCRIPTUM” în rîndul celor ce au găsit în paginile sale un mijloc de informare necesar, ne obligăm totodată — cu scuzele de rigoare pentru întîrzieri independente de voința redacției — să semnalăm cu altă ocazie, articolele și notele critice înscrise în cotidienele și revistele care au relevat apariția acestei publicații de istorie literară, în peisajul cultural al țării.

Este nu numai o datorie colegială, dar și o plăcută sarcină să urmărim retrospectiv pulsul presei, subliniind acum în mod special, festiv, reverberația pe care a avut-o în public revista noastră. Spicuim deci, mai jos, în ordine cronologică, câteva din aprecierile ce au văzut lumina tiparului:

„MANUSCRIPTUM”, lată titlul revistei de istorie literară, editată de Muzeul literaturii române, al cărei prim număr, apărut de curînd, cuprinde documente de mare interes, atât pentru specialiști, cît și pentru largul public amator de literatură.”

(„ROMANIA LIBERĂ” din 4.XII.1970)

„Într-adevăr, necesitatea de maximum interes a unei asemenea publicații, de profil cu totul distinct, precum MANUSCRIPTUM, nu poate fi pusă sub semnul îndoielii de nimeni [...] Salutăm deci cu entuziasm apariția revistei și urăm redacției ei cît mai multe și mai trainice succese.”

(„LUCEAFĂRUL”, XIII, 49, din 5.XII.1970, p. 7)

„MANUSCRIPTUM răspunde unor necesități și deziderate culturale exprimate nu o dată în decursul anilor, în publicațiile literare”

(„SCINTEIA”, din 6.XII.1970, p. 2)

„Accentul publicației, așa cum ne putem da seama chiar din acest număr, cade pe tipărirea documentului literar pentru a-l introduce în circuitul culturii de specialitate...”

(„TOMIS”, V, 12, decembrie 1970)

„Importanța [...] revistei pentru istoricii literari este în afară de orice discuție. Problema ce se pune e dacă, în cercul de cititori ai MANUSCRIPTUM-ului încap și nespecialiști, cu alte cuvinte, amatorii obișnuși de literatură. Primul număr, foarte interesant, dă un răspuns clar, spulberînd și aici eventuale îndoieli.”

(„CONTEMPORANUL”, din 10.XII.1970, p. 3)

„Programul variat al publicației cuprinde [...] mărturii literare, pagini memorialistice și interviuri, care să ofere informații prețioase asupra mișcării literare și a frământărilor artistice din țara noastră [...], mărturii de arhive autohtone sau străine legate de relațiile oamenilor de cultură români cu celelalte culturi europene.”

(„ROMÂNIA LITERARĂ”, III, 50, din 10.XII.1970)

„O apropiere creată de tonul general, de modul firesc, neemfatic al prezentării, de interesul și ineditul nu numai al documentelor, care-l fac pe cititor să parcurgă pe nerăsuflăte scrisorile lui Panait Istrati și poeziile lui Ionel Teodoreanu, destăinuirile lui Al. Philippide și conferința lui V. Voiculescu, scrisorile lui G. Ibrăileanu și...”

(„INFORMAȚIA BUCUREȘTIULUI”, din 12.XII.1970, p. 2)

„... debut remarcabil al unei publicații ce aduce o notă originală și profundă în viața culturală a țării”.

(„ASTRA”, V, 12, decembrie 1970)

„MANUSCRIPTUM se dovedește a fi, astfel, plină de interes, răspunzând unor cerințe moderne ale publicisticii de specialitate”

(„STEAUA”, XXII, ianuarie 1971)

„Sumarul bogat, conținând manuscrise, cercetări și comentarii dintre cele mai prestigioase confirmă pe deplin promisiunile...”

(„VIAȚA STUDENȚEASCĂ”, XV, 42, 16-XII-1970)

„Revista MANUSCRIPTUM constituie o prezență necesară în cîmpul cercetărilor actuale de istorie literară.”

(„ATENEU”, VIII, 1, ianuarie 1971)

Un amplu articol analitic, apărut sub semnătura lui Mircea Zăciu în „Tribuna” din 31 decembrie 1970, a fost consacrat primului număr al revistei noastre.

Remarcînd importanța publicației în contextul studiilor istoriografice actuale („Fiind unică în felul ei, această revistă — chiar astfel născută, sub egidă muzeistică — ar putea deveni vocea autorizată a unei împropățate mișcări istorico-literare.”), recenzentul ridică unele obiecții de amănunt, demne de reținut.

Sîntem intrutotul de acord că rubricile *Creșterea colecțiilor* și *Fișier bibliografic*, ținînd seama de marea lor utilitate pentru specialiști, pretind o „maximă exigență”, atît în ceea ce privește indicarea perioadei de referință cît și cuprinderea totală a materialului înregistrat. S-a putut constata dealtfel că în nr. 1(2)/1971, am procedat în mod tacit la îndreptarea lucrurilor. Fără a căuta scuze cu orice preț, nu e mai puțin adevărat că majoritatea scăpărilor semnalate la *Fișierul bibliografic* s-au datorat proverbialei întârzieri de apariție a periodicelor noastre lunare. La data cînd materialul a intrat în tipografie, o serie din revistele citate nu apăruseră încă. Observînd inconvenientul, vom reveni, după cum am anunțat, cu un *Fișier bibliografic general* la finele fiecărui an publicistic.

Deloc îndreptățită ni s-a părut însă remarcă, aruncată în fugă, că „accentul prea publicistic al unor articole inserate la rubrica *Spicuri* (sau în prezentarea unor materiale de arhivă)” ar dauna rigorii științifice. Ne miră o asemenea opinie, venită totuși din partea unui cercetător ca Mircea Zăciu, care știe foarte bine cît de cenuși pot deveni documentele dacă nu beneficiază de o tratare variată, capabilă să le lumineze semnificațiile. E reversul *antipublicistic* al acelei „torturi dulci a manuscrisului” de care vorbea Peripeticius în *Programul* revistei noastre.

Acordăm în continuare un deosebit interes scrisorilor sosite pe adresa redacției. Dintre acestea, epistolei profesorului preot Gh. Cănescu îi facem loc chiar în acest număr.

Domnia-sa, excelent cunoscător al vieții și operei lui Gala Galaction, ne scrie: „Vă felicit, cu cele mai cordiale sentimente, pe dv. personal și întreaga echipă redacțională [...] Este o strălucită victorie istorico-literară, în toate privințele — fond și formă. Revista se prezintă excelent, înfățișare și cuprins, divers, interesant și instructiv. Este bine gândită, cu baze largi și temeinice, documentare și informative istorico-literare, și superior realizată. Nu mă îndoiesc de succesul ei binecuvîntat. Se naște în zodie prielnică.”

Subliniind apoi utilitatea revistei („Aflu ceea ce nu cunoașteam, că Gala Galaction a luat parte la decorarea lui K. H. Zambaccian, probabil, invitat de ministrul Ion Pas. Cum este cu o hirtie în mînă, poate a și vorbit. Trebuie să văd în presă. Iată că MANUSCRIPTUM începe să-mi fie de folos.”) corespondentul nostru ne atrage totodată atenția că fotografia nr. 4, reprezentînd pe Gala Galaction, Ștefan Voitec și Ion Pas, publicată în cadrul *Fișelor de album* din primul număr, nu este inedită, ea apărînd în ziarul „*Libertatea*” (nr. 310, din 27 august 1945, p. 6).

O altă rectificare privind materialul iconografic se impune a fi operată și în nr. 1(2)/1971. Prozatorul Stelian Gruia, lector universitar la Facultatea de limbi și literaturi slave, ne-a comunicat că legenda fotografiei Eusebiu Camilar, pusă la dispoziție de fiica scriitorului, Elisabeta Goian, nu este exactă. Autorul lui *Cordun*, nu se afla atunci la Varșovia, ci într-o vizită la Kiev.

REDACȚIA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 octombrie — 31 decembrie 1970) *

A

ALECSANDRI (Vasile)

Popescu-Gogan (Petre) — Vasile Alecsandri mai puțin cunoscut, [O notă biografică din Arhiva Academiei Române], „România literară”, III, nr. 42 (106), joi 15 octombrie 1970, p. 13, rubrica: *Istorie literară*.

AMARU (Bogdan)

Mircea (C) și

Mitrana (D) — Bogdan Amaru — inedit. [Correspondență Bogdan Amaru către familie, 1924—1936], „Echinox”, II, nr. 4, Cluj 1970, p. 8, rubrica: *Arhiva*.

ARGHEZI (Tudor)

- * * * — Recomandăția lui Tudor Arghezi pusă pe cererea poetului Gherghinescu Vania, de înscriere în Societatea Scriitorilor Români, „Astra”, V, nr. 10 (53), octombrie 1970, p. 7.
- Moldovan (Aristid) — O scrisoare a lui Arghezi [către A. Moldovan, 13 octombrie 1959], „Contemporanul”, nr. 51 (1258), vineri 18 decembrie 1970, p. 5, rubrica: *Cinema*.
- Pană (Sasa) — Din corespondența lui Tudor Arghezi [2 scrisori din 1960 și respectiv din 1962], „România literară”, III, nr. 53, joi 31 decembrie 1970, p. 13.¹

B

BASSARABESCU (I. A.)

Curticeanu (Mircea) — Centenarul nașterii lui I. A. Bassarabescu. Trei scrisori către Emil Isac [Ploiești, 1930, 1936, 1937], „Tribuna”, XIV, nr. 52 (726), 24 decembrie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară, documente*.

BIANU (Ion)

Mircea (C) — Ion Bianu — inedit — O scrisoare către Alexe Viciu, „Echinox”, II, nr. 3, martie 1970, p. 11, rubrica: *Arhiva*.

BLAGA (Lucian)

- * * * Scrisori din perioada unirii Ardealului cu Țara, [11 scrisori inedite, reproduse fragmentar, unele datate din 1918 și 1919, altele fără dată], „Amfiteatru”, V, nr. 11 (59) noiembrie 1970, pp. 16—17.
- Pele (Gheorghe) — Blaga diplomat la Viena, [Raportele sale către Direcția Presei de pe lângă Consiliul de Miniștri și către Ministerul Afacerilor Externe, 1934 și o conferință despre Nicolae Titulescu, ținută în 1945 (1946), la Cluj], „Familia”, V, nr. 6 (106); 10 (62), octombrie 1970, pp. 7, 12—13.

* Materialele semnalate în afara perioadei indicate, sînt incluse tardiv, în acest fișier întrucît anumite reviste au apărut mai tîrziu.

Gruia (Bazil) — Piso (Lucia): Blaga, [portret inedit], „*Tribuna*”, XIV, nr. 41 (715), joi 8 octombrie 1970, p. 14.

BRĂTESCU (Voincești I. Al.)

Curticeanu (M) și

Gavril (I) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voincești, [Și o *Adresă* de la Academia Română, 1918], „*Echinox*”, II, nr. 6—7, iunie-iulie 1970, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

BUCUȚA (Emanoil)

Curticeanu (Mircea) — Emanoil Bucuța inedit — 4 scrisori către Ion Breazu [datate 1927], „*Tribuna*”, XIV, nr. 40 (714), joi 1 octombrie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară*.

C

CARAGIALE (I. L.)

* * * [Scrisoare inedită I. L. Caragiale către Octavian Goga, 1/14 septembrie 1911, Berlin], „*Tribuna*”, XIV, nr. 46 (702), 12 noiembrie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară, documente*.

Curticeanu (M) și

Gavrilă (I) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voincești, „*Echinox*”, II, nr. 6—7, iunie-iulie 1970, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

CARTOJAN (Nicolae)

Curticeanu (Mircea) — Savanți în corespondență (II), [5 scrisori N. Cartojan către N. Drăganu, „*Echinox*”, II, nr. 10, octombrie 1970, p. 14, rubrica: *Arhiva*.

Curticeanu (Mircea) — Savanți în corespondență (III), [6 scrisori primite de Nicolae Drăganu de la Nicolae Cartojan], „*Echinox*”, II, nr. 11, noiembrie 1970, p. 17, rubrica: *Arhiva*.

CAZIMIR (Otilia)

Curticeanu (M) și

Gavril (I) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voincești 1934, „*Echinox*”, II, nr. 6—7, iunie-iulie 1970, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

CHELARIU (Traian)

* * * [Versuri din ciclul „Sonete pentru tine”. Comunicate de D-na Ecaterina Chelariu], „*Ate-nu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 6, rubrica: *Inedite*.

CHENDI (Iurie)

Simpiur (Elena) — Un articol inedit al lui Iurie Chendi, „*Revista de istorie și teorie literară*”, tom. 19, nr. 4, 1970, pp. 627—635, rubrica: *Texte și documente*.

D

DENSUȘIANU (Ovid)

Curticeanu (M) — Savanți în corespondență (I), [Scrisori Ov. Densușianu către N. Drăganu], „*Echinox*”, II, nr. 8—9, august—septembrie 1970, p. 11, rubrica: *Arhiva*.

E

EMINESCU (Mihai)

- Schiau (Octavian) — Eminescu — variante inedite. Pe urmele lui Mite Kremintz, „*Tribuna*”, XIV, nr. 42 (716), joi 15 octombrie 1970, pp. 1—13.

G

GALACTION (Gala)

- Cunescu (Gh.) — Gala Galaction, desen inedit de E. Drăgulețescu, „*Tribuna*”, XIV, nr. 47 (721), 19 noiembrie 1970, p. 14.

I

IORGA (Nicolae)

- Curticeanu (Mircea) — Nicolae Iorga — inedit. O scrisoare către Ion Breazu (1930), „*Echinox*”, II, nr. 5, mai 1970, p. 19, rubrica: *Arhiva*.
- Popescu-Gogan (Petre) — In memoriam, [Manuscrise inedite datînd din perioada 1931—1941], „*România literară*”, III, nr. 48 (112), joi 26 noiembrie 1970, pp. 13—23. *Documentar*.
- Z.A. — Corespondență inedită — N. Iorga și Artele, [2 scrisori ale lui Lăviu Rebreanu adresate lui N. Iorga, 25 I 1929 și respectiv 2 V 1929; o scrisoare a lui George Enescu, 11 noiembrie 1931; o scrisoare a lui Ion Manolescu din 4 aprilie 1938], „*Cronica*”, nr. 48 (251), sîmbătă 28 noiembrie 1970, p. 5.

ISTRATI (Panait)

- Stoica Ion și Bratco Silviu — Pan Panagaki, Panait (Documente inedite de la Panait Istrati), „*Revista de istorie și teorie literară*”, Tom 19, nr. 4, 1970, pp. 637—643, rubrica: *Texte și documente*.

M

MACEDONSKI (Al.)

- Nedeea (Tudor) — O scrisoare inedită a lui Al. Macedonski, [București, 1902 octombrie, adresată de Al. Macedonski primarului orașului Craiova, M. P. Romanescu], „*Ramuri*”, VII, nr. 12 (78), 15 decembrie 1970, p. 14.
- Păun (Octavian) — Documente Al. Macedonski [O scrisoare adresată de Al. Macedonski lui Spiru Haret, 1 aprilie 1907; două scrisori către Em. Porumbaru, Președintele Ateneului Român; prima nedată; a doua: 12 mai 1920; proces verbal la ședința Biroului Ateneului Român, 12 martie 1920; o scrisoare adresată Președintelui Comitetului Ateneului Român, 1917], „*Luceafărul*”, XIII, 48 (448), sîmbătă 28 noiembrie 1970, p. 7 — 50 de ani de la moartea poetului.

MINULESCU (Ion)

- * * * — „Romanță tropicală”, [O poezie comunicată de Mioara Minulescu], „*Ateneu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 7, rubrica: *Inedite*.

P

PAPIU-ILARIAN (Alexandru)

Chindriș (Ion) — Alexandru Papiu Ilarian despre un voiaj european, [Scrisoare necunoscută a lui Al. Papiu Ilarian, joi 31 august 1865], „*Tribuna*”, XIV, nr. 40 (714), joi 1 octombrie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară*.

PÂRVAN (Vasile)

Curticeanu (M) — Savanți în corespondență (I), [Scrisoare V. Pârvan către N. Drăganu, 1924], „*Echinox*”, II, nr. 8—9, august-septembrie 1970, p. 11, rubrica: *Arhiva*.

POPOVICI (A)

* * * — Ion Codru Drăgușanu, [Articol inedit], „*Limbă și literatură*”, nr. XXIV, 1970, pp. 103—110, rubrica: *Teorie, critică și istorie literară*.

* * * — Stilul în concepția lui I. L. Caragiale, [Articol inedit], „*Limbă și literatură*”, nr. XXIV, 1970, pp. 110—115, rubrica: *Teorie, critică și istorie literară*.

R

RĂDULESCU (Motru C)

Curticeanu (M) — Savanți în corespondență (I), [Scrisoare C. Rădulescu-Motru către N. Drăganu, 1939], „*Echinox*”, II, nr. 8—9, august-septembrie 1970, p. 11, rubrica: *Arhiva*.

REBREANU (Liviu)

Oprea (Al.) — Rebreanu și masca impasibilității, [Fragment dintr-o scrisoare Liviu Rebreanu către Mihail Dragomirescu, 20.IX.1920], „*Tomis*”, V, nr. 11 (53), noiembrie 1970, rubrica: *Acta literaria*, pp. 7—19.

Z.A. — Corespondența inedită — N. Iorga și artele, [2 scrisori ale lui Liviu Rebreanu, 25 aprilie 1929 și respectiv 2 mai 1929, adresate lui Nicolae Iorga], „*Cronica*”, V, nr. 48 (251), simbătă 28 noiembrie 1970, p. 5.

S

STANCA (Radu)

* * * — „Epigramă”, „*Ghemul*”, [2 poezii comunicate de D-na Dorina Stanca], „*Ateneu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 7, rubrica: *Inedite*.

STERE (Constantin)

Iftimovici (Radu) și:

Curticeanu (Mircea) — Contribuții la istoricul revistei „*Viața românească*”, Un dialog epistolar inedit între C. Stere și D. Voinov, „*Echinox*”, II, nr. 12, decembrie 1970, p. 14, rubrica: *Arhiva*.

STOLNICU (Simion)

* * * — „Perversă...”, „Spovedanie la miezul nopții”, [2 poezii comunicate de Simion Bărbulescu], „*Ateneu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 8, rubrica: *Inedite*.

T

TEODOREANU (Ionel)

- * * * — Să vie Bazarcă! — fragment, [Roman inedit „Să vie Bazarcă!"], „*Tribuna*”, XIV, nr. 44 (718), joi 29 octombrie 1970, p. 8.

Curticeanu (M) și

- Gavril (I) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voinești (1934), „*Echinox*”, II, nr. 6–7, iunie-iulie 1970, p. 24, rubrica: *Arhiva*.

- Tomuș (Silvia) — Ionel Teodoreanu inedit, „*Tribuna*”, XIV, nr. 44 (718), joi 29 octombrie 1970, p. 9.

V

VINEA (Ion)

- * * * — [2 poezii comunicate de Gh. Sprintăroiu], „*Ateneu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 8, rubrica: *Inedite*.

VLAHUȚĂ (Alexandru)

- * * * — [Scrisoare inedită — A. Vlahuță către O. Goga — Plăinești, 18 februarie 1917], „*Tribuna*”, XIV, nr. 46 (720), 12 noiembrie 1970, p. 14, rubrica: *Istorie literară, documente*.

VLĂDESCU (G. M.)

Mircea (C) și

- Mitrana (D) — G. M. Vlădescu — inedit. O scrisoare către Bogdan Amaru, „*Echinox*”, II, 5 mai 1970, p. 10, rubrica: *Arhiva*.

VOICULESCU (Vasile)

- * * * — [2 poezii comunicate de I. Voiculescu], „*Ateneu*”, VII, nr. 11 (76), noiembrie 1970, p. 6, rubrica: *Inedite*.

- Apetroaie (Ion) — Controversa shakesperei, un articol de V. Voiculescu, [Textul unei conferințe rostită la Radio], „*Cronica*”, V, nr. 41 (244), sâmbătă 10 octombrie 1970, p. 7.

VOINOV (Dumitru)

Iftimovici (Radu) și

- Curticeanu (Mircea) — Contribuții la istoricul revistei „*Viața Românească*”. Un dialog epistolar inedit între C. Stere și D. Voinov, „*Echinox*”, II, nr. 12, decembrie 1970, p. 14, rubrica: *Arhiva*.

VARIA

- ȘORBAN (Raul) — Două documente inedite privind înființarea Academiei de Arte frumoase din Cluj, [Emil Isac, profesor de estetică la Academia de Arte frumoase din Cluj], „*Steaua*”, XXI, nr. 11 (250), noiembrie 1970, pp. 120–123.

creșterea colecțiilor

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Octavian Goga — manuscris: versuri dedicate
Cellei Delavrancea.

Alexandru Macedonski — manuscris: „Catren”.

Theodor Solacolu — manuscris: «Istorieară pen-
tru „fine”».

George Călinescu — manuscris: „Eminescu crea-
tor de limbă”.

Artur Gorovei — manuscris: „Amintiri”.

Correspondență aparținând scriitorilor:
Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga,
Octavian Goga, Alexandru Odo-
bescu, Ionel Teodoreanu, Ion Ma-
rin Sadoveanu, George Topirceanu,
Gala Galaction, Emil Girleanu,
Mihai Ralea, George Călinescu,
Ilarie Chendi, I. A. Bassarabescu.

Arhivă: Titu Maiorescu [materiale relative
la activitatea în cadrul Gărzii
civice], Cezar Petrescu, Artur Goro-
vei.

Carte românească veche: „Bucavună
pentru pruncii cei românești”,
Sibiu, 1810, nedescrisă în „Biblio-
grafia românească veche”; „Cin-
tecul celui ce boalește de dragoste”,
Buda, 1800.

Carte rară: Juan del Enzina, „Cancionero
de las obras”, Salamanca, 1496,
urmat de „A la dolorosa muerte
del principe Do Juan de gloriosa
memoria”, (Salamanca, 1478—1497),
incunabile facsimilate, Madrid,
1928;
(Stavrinov Vistierul), „Faptele eroice
ale preacredinciosului și preavitea-

zului Mihail voevod”, Veneția, 1710
[în grecește], urmată de Matei al
Mirelor, „Altă istorie a Ungro-
vlahiei”, Veneția, 1710 [în grecește];
Ferriol, monseigneur de... „Wah-
reste unde neuste Abbildung des
Türkischen Hofes”, Nürnberg,
1721—1723, [cuprinde informații
despre țara noastră].

D. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Nicolae Iorga — manuscrise: „Cea mai bună”,
„Doamna Avezeanu” — piese de
teatru.

Al. Macedonski — manuscris: Cerere pentru ob-
ținerea de burse pentru copii.

Alexandru Davila — manuscris: Caiet de regie,
la montarea piesei „Nino”.

Gala Galaction — manuscris: „Amintiri literare”
(Conferință despre Iulia Hașdeu,
la Ateneul Român, în 1943).

Ion Vinea — manuscrise: „Simplă poveste”, „Gin-
duri pentru Lipatti”, „Sub cetatea
lui Tepeș”, „De vorbă cu Ana
Boghină”, „Certificat de impor-
tanță”, „Flori și clopote” (reportaj
despre Brașov), referat asupra tra-
ducerii romanului „Țărani” de
Reymond, — proză scurte, publi-
cații — reportaje, foiletoane.

Duliu Zamfirescu — manuscris: una pagină
din „Tănase Scatiu”.

V. Voiculescu — manuscrise: „Pirgă”, „Amurg”,
„Seara”, „La poarta Paradisului”.

„Mormintul stegarului“, „Singurătate“, „Fantezie de seară“, „Cîntecul lebedei“ — versuri.

Păstorel Teodoreanu — manuscris: Epigrame.
F. Aderca — manuscris: memoriu în apărare, depus la Cabinetul 7 Justiție Ilfov, la 16 aprilie 1934, în legătură cu ancheta referitoare la romanul „Al doilea amant al d-nei Chaterley“ de Lawrence.

Correspondență aparținînd scriitorilor:
Liviu Rebreanu, George Coșbuc, Gala Galaction, I. Al. Brătescu-Voinești, Radu D. Rosetti, Victor Eftimiu, Cezar Petrescu, Victor Vlad Delamarina, I. C. Vissarion, Sextil Pușcariu, C. Rădulescu-Motru, Al. T. Stamatiad, D. Nanu, P. Mihăescu (Sărmanul Klopstock), Claudia Millian-Minulescu, Elena Văcărescu, Salvatore di Giacomo, Jean Jaques Bernard, Gaston Roget.

Fotografii: Mihai Eminescu, B. P. Hașdeu, Iulia Hașdeu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Al. Brătescu-Voinești, Cezar Petrescu, Victor Vlad Delamarina.

V. CĂLNICEANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Ion Pillat — manuscrise: „Satul meu“, „Biserica de altă dată“ — versuri.

Vasile Voiculescu — manuscrise: „Lirica în poezia populară“ (studiu); „Pronie săracă“, „Inscripție pe nisip“, „Icar“, „Orfeu“, „Cartea“, „Maturitate“, „Michel-Angelo“, „Nocturnă à la Debussy“, „Cimitir în sat sărac“, „Arca din urmă“, „Tristețea umblă-n țară“, „Symposion“, „Schiză pentru o meditație“ — versuri.

Dr. C. Istrati — manuscris: „Jurnal, 1905—1909“ (memorii; relatări asupra ultimelor zile ale lui B. P. Hașdeu, moartea și înmormîntarea lui).

Correspondență aparținînd scriitorilor:
T. Arghezi, Gala Galaction, Panait Istrati, Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, G. Topîrceanu, Otilia Cazimir, Sextil Pușcariu, V. Pârvan, Riria Xenopol.

Carte rară:

Alexandru Ipsilanti, „Mic-manual de legi“ [în limba greacă și română], București, Tipografia Mitropoliei, 1780.

Macarie (ieromonahul), „Anastimatiariu bisericesc“, Viena, 1823; „Irmologhion sau catavasieriu musicesc“, 1823.

„Viața și pildele preînțeleptului Esop“, Sibiu, Ion Bart, 1802;

„Penticostarion“, Blaj, Tipografia Seminarului, 1808;

„Psaltire“, Mănăstirea Neamț, 1817.

„Trium postarum elegantissimorum, Porcelli, Basinii et Tebani opusculum la...“, Paris, Simon Colin, 1539.

„Vita, gesti, costumi, discorsi, lettere di Marco Aurelio imperatore...“, Veneția, Aldus, 1546.

M. T. Cicero, „Rhetoricorum ad C. Herennium libri quatuor...“, Seb. Gryphius, 1555.

Q. Horatius Flaccus, „Cum Aldi Manutii et M. Antopii Murati adnotationibus. Ejusdem Manutii de metris Horatiani“, Lion, Ant. Gryphius, 1586.

„Prosodia Henrici Apostani...“, Lion, L. Odin, 1635.

Ioannes Cinnamus, „De rebus gestis imperatores Constantinopoli Ioannis et Manuelis Comnenorum...“, Utrecht, 1652.

Fotografii: N. Iorga, Marcel Pagnol, Antoine Bibesco, Pierre Benoit, Titu Liviu Slavici, Lavinia Slavici.

V. SECĂRESCU

DIRECȚIA ARHIVELOR CENTRALE

Correspondență: Vasile Alecsandri, Elena Văcărescu.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUD. IAȘI

Fotografii: Iuliu Zane, Ion Miculescu.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI
JUD. SIBIU

Fotografii: Nicolae Bălcescu, Eftimie Murgu, Lucian Blaga.

M. SOVEJA

ICONOGRAFIE

2(3)/1971

AUTOGRAFE: I. L. Caragiale (149, 157, 161); Mateiu I. Caragiale (133, 136, 139, 141); N. D. Cocca (210); Mihail Dragomirescu (191); Eugen Ionescu (205, 206); Panait Istrati (XIII); Octav Livezeanu (XV); Miron Radu Paraschivescu (X, XI); Lucrețiu Pătrășcanu (VI); Perpessicius (XVII, XVIII, XIX, XX, XXII, XXIII); I. Rozenthal (XIII); Mihail Sadoveanu (79); Cristian Sârbu (110, 118); Ilarie Voronca (202, 203).

FOTOGRAFII: Elena Asachi [?] (187); Jean Bart [Eugeniu P. Botez] (31); Octav Botez (31); Scarlat Callimachi (XII); Mateiu I. Caragiale (137); N. D. Cocca (IX, XII, XIV, XVI); Benedetto Croce (190); Gala Galaction (28, 64); Grigore Graur (VIII); Panait Istrati (I, II, III, XIII); Eugen Jebeleanu (46); George Macovescu (46); Lucia Mantu (96); Miron Radu Paraschivescu (X); Lucrețiu Pătrășcanu (I, IV, V, VI); Perpessicius

(XVII, XVIII, XIX, XXI, XXIII, XXIV); Victor Ion Popa (167); Grigore Preoteasa (VIII); Ștefan Roll [Gheorghe Dinu] (46); I. Rozenthal (XIII); Mihail Sadoveanu (96); Alexandru Sahia (26, VII); Marica Sion Caragiale (137); Emil Socor (VIII); Tudor Tedorescu-Braniște (VIII); Tudor Vianu (75); I. C. Vissarion (210).

DESENE: Victor Ion Popa (174, 175)

Fotografiile din acest număr sînt realizate de
Magdalena Buză.

Din lipsă de spațiu, o serie de materiale, anunțate anterior n-au mai intrat în sumarul acestui număr. Ne cerem scuze colaboratorilor noștri pentru amînarea survenită.

REDAȚIA

SUB TIPAR

MANUSCRIPTUM

nr.

4

TUDOR ARGHEZI • GEORGE BACOVIA
• DAN BOTTA • OSCAR WALTER
CISEK • ANTON HOLBAN • G. IBRĂI-
LEANU • NICOLAE IORGA • ADRIAN
MANIU • RAMIRO ORTIZ • AL. SAHIA •
MIGUEL DE UNAMUNO • PAUL VALÉRY

Abonați-vă la

!

MANUSCRIPTUM

4 numere — anual **40** lei

Abonamentele se fac direct sau
prin mandat poștal la adminis-
trația noastră.

Abonații vor beneficia de pri-
vilegiul de a primi, odată cu nu-
merele revistei, și texte facsimi-
late, numerotate, după unele
opere literare importante.

inești inedit inedit inedit inedit
Sist inedit inedit inedit inedit
inești inedit inedit inedit inedit
Sist inedit inedit inedit inedit
inești inedit inedit inedit inedit

«... Vă cunosc țara din cărți și din convorbirile pe care le-am purtat la Paris cu diferiți români — acolo l-am întâlnit pe Iorga — cei mai mulți din Transilvania, și din ceea ce mi-a povestit întii dl. Multado, ambasador al Spaniei în țara dumneavoastră și apoi din ceea ce știu de la defunctul Ramón de Basterrea, prieten și concetățean al meu — din Bilbao ca și mine — care în timpul războiului mondial se afla la Iași în misiune diplomatică.

De multe ori m-a bătut gândul ca, dacă voi face o plimbare prin țările balcanice — am mulți prieteni buni, mai ales în Iugoslavia — să vin să vă cunosc țara, dar cine poate ști în vremurile de astăzi ce-i va fi dat să facă mâine...»

Miguel de UNAMUNO

Fragment dintr-o scrisoare a lui Miguel de Unamuno către Academicianul Iorgu Iordan, care urmează să apară în numărul viitor al revistei noastre.

Copertă a IV-a: Filă din caletul manuscris Titircă, Sotirescu et C-ia.

inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit
 inedit inedit inedit inedit inedit inedit inedit

VIII		1879 - 27	1879 - 27
Dumit.	42	67. 88	175 275
Chiriac.	12	48. 88	
Rici	13	48. 89	
Sping	28	25. 53	
Spir	24	36. 34	
Tela	20	58. 88	11 1 Kiriac
Zila	20	45. 88	Kiriac

Dumit.		67	Chiriac	12	Chiriac
Chiriac		47	Chiriac	13	Chiriac
Rici		48	Chiriac	14	Chiriac
Sping		53	Chiriac	15	Chiriac
Spir		36	Chiriac	16	Chiriac
Tela		58	Chiriac	17	Chiriac
Zila		45	Chiriac	18	Chiriac